

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

КИРИЛЮК ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 658.5:005.591.6-025.56]:62(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АСИМЕТРИЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН**

Спеціальність 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Подается на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Кирилюк О. В.

Науковий керівник: Швиданенко Генефа Олександрівна, кандидат економічних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Кирилюк О. В. Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методичних аспектів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін, діагностиці рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України та пошуку шляхів використання суб'єктами господарювання процесів асиметрії як джерела їх розвитку.

Метою дослідження є формування авторських концептуальних засад моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва для забезпечення їх довгострокового зростання в епоху технологізації. Об'єктом дослідження визначено процеси асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологічних змін, а предметом – сукупність теоретико-методичних і прикладних аспектів оцінювання та формування забезпечення ефективних динамічних можливостей асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва.

Обрана тема наукового дослідження є актуальною, оскільки аналіз трендів цифрової епохи у дисертації ідентифікував їх взаємозв'язок з активізацією процесів асиметрії розвитку суб'єктів господарювання. Технологічні зміни є факторами непередбачуваності, безперервності та швидкості, що, здебільшого, справляють негативний вплив на діяльність суб'єктів підприємництва, створюючи ряд передумов для порушення рівноваги у системності їх функціонування. Відхилення спричиняють певні порушення усталених процесів у внутрішньому середовищі суб'єктів господарювання, що призводить до асиметричних явищ. Нерівномірність функціонування системи у наукових

працях здебільшого вважається негативним явищем, що змушує відповідний системний суб'єкт прагнути до збереження рівноваги та ідеального внутрішнього стану. Проте економічні реалії все більше зміщуються у вектор непередбачуваності. Тому недоцільно у таких умовах постійно прагнути до повернення усталених процесів, оскільки, в такому разі, всі наявні ресурси та потенціал суб'єкта підприємництва буде спрямований виключно на виживання, що через певний проміжок часу неминуче призведе до виснаження суб'єкта господарювання з подальшим логічним завершенням його життєвого циклу.

Мета дослідження закономірно впливає з актуальності теми, оскільки глибоке розуміння сутнісної природи процесів асиметрії та розвитку суб'єктів підприємництва в трансформаційних умовах існування дозволить сформулювати нові підходи до пошуку ефективних напрямів розвитку в сучасних динамічних ринкових умовах діяльності в епоху цифрової економіки.

У дисертації приділена велика увага дослідженню загальнонаукових підходів до розуміння категорії «асиметрія», що може тлумачитися як порушення або відсутність закономірного розташування подібних частин чи елементів відносно обраної точки, осі чи площини внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Виходячи з думки, що асиметрія не завжди вважається порушенням симетрії, у роботі подано авторське тлумачення «асиметрії» як багатогранної категорії, що є процесом самовідтворення певного об'єкта при змінах, перетвореннях чи трансформаціях, що вносить різноманітність у динаміку його буття.

У роботі упорядковано наукові здобутки щодо визначення дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва», що дало змогу трактувати її в двох аспектах: у вузькому розумінні, як стан зміни діяльності суб'єкта господарювання за якісними і кількісними параметрами під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, а у широкому аспекті, як незворотній, закономірний процес, що є послідовною безперервною зміною кількісних та якісних станів суб'єктів підприємництва у часі та просторі.

На основі встановленого авторського підходу до розуміння категорії «асиметрія» та дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва» було ідентифіковано змістовно-логічний взаємозв'язок між ними як економічними поняттями, базуючись на виокремленні деяких суміжних сутнісних властивостей, що було проілюстровано відповідною матрицею суміжності даних категорій. Особливої уваги заслуговує впровадження в економічну теорію поняття «асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва», що вважаємо процесом нового самовідтворення суб'єкта господарювання після якісних та кількісних трансформацій, спричинених безперервним впливом непередбачуваних зовнішніх факторів бізнесового середовища, за допомогою формування унікального набору ресурсних композицій, що можливо використати як динамічні можливості для майбутнього зростання суб'єкта підприємництва.

Було згенеровано основні положення та принципи, що можуть бути використані для формування нової концепції розвитку суб'єкта підприємництва, що базується на використанні процесів асиметрії як джерела динамічних здатностей, а також співставлення описаного авторського підходу з деякими наявними в економічній науці концепціями розвитку суб'єктів підприємництва з виокремленням очевидних переваг запропонованого бачення, а також обґрунтування його дотичності до деяких проаналізованих концепцій з метою їх симбіотичного впровадження на підприємствах та організаціях.

З'ясовано, що неспроможність більшості концепцій розвитку суб'єктів підприємництва протистояти викликам сучасного зовнішнього середовища, особливо враховуючи тенденції щодо зростання нелінійності їх впливу, непостійності, непередбачуваності, незворотності, а також недостатній відкритості суб'єктів підприємництва у бізнесовому середовищі, зумовлює необхідність створення нової моделі, котра більшою мірою враховуватиме загрози та дасть змогу суб'єктам господарювання ефективно розвиватися в умовах цифрової епохи.

Акцентовано увагу, що змістовно новий підхід до формування концепції розвитку базується на зрушенні фокусу уваги з досягнення цілі відновлення

системної рівноваги суб'єкта підприємництва у процесі його бізнесової діяльності після впливу зовнішніх руйнівних факторів на ціль використання можливостей, що несуть у собі такі непередбачувані чинники, створивши новий системний порядок елементів суб'єкта господарювання. Неочікувані виклики ставлять конкретну, окреслену глобальну ціль перед суб'єктами підприємництва – не вижити у мінливому зовнішньому середовищі, а створити дієву адаптивну модель самовідтворення суб'єкта підприємництва у нові форми за допомогою формування унікальних ресурсних композицій, що з'являються внаслідок впливу непередбачуваних факторів макросередовища. Відхилення здатні виявити слабкі сторони та недоліки суб'єкта підприємництва. Формування організаційно-економічних методів перетворення недоліків у перевагу дає потенційну можливість застосувати їх як джерело позитивних змін.

У дослідженні згруповано та вивчено основні фактори зовнішнього середовища, що мають безпосередній вплив на економічну рівновагу суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України, за такими критеріями як масштаб, напрям та тривалість впливу, ступінь прогнозування, сфера формування, керованість, можливість кількісного вимірювання, ступінь деталізації та інші, що дало змогу поглибити систематизацію відносно сучасних реалій цифрової економіки, включивши фактори, що найбільш тісно пов'язані з технологізацією та непередбачуваністю, є найбільш вагомими для врахування при формулюванні нової концепції розвитку суб'єктів підприємництва.

Дослідження сучасних факторів зовнішнього середовища та їх особливостей дало змогу обґрунтувати підхід до оцінювання вагомості впливу сучасних подразнюючих факторів бізнесового середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, найбільш характерними для машинобудівного комплексу України з котрих є економічні, технологічні, екологічні, політичні, законодавчі та інші. Враховуючи основні засади запропонованого підходу було розроблено 5-ступінчасту модель, базуючись на удосконаленні методики T.E.M.P.L.E.S., що включає п'ять етапів визначення основних подразнюючих факторів зовнішнього середовища на прояв

асиметричних процесів суб'єктів підприємництва, а саме визначення основних факторів для суб'єкта аналізу, ідентифікація вектору аналізу факторів зовнішнього середовища, вибір та розрахунок показників, що змінюються під впливом обраних факторів зовнішнього середовища, присвоєння вагового коефіцієнта та визначення впливу груп найбільш вагомих чинників, сила впливу яких спричиняє процес асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва.

Реалізація даної моделі на групі обраних для дослідження суб'єктів підприємництва серед діючих підприємств машинобудування України дала змогу визначити закономірність сили впливу різних факторів, серед яких у період цифрової трансформації найбільш вагомим є чинник технологічних змін. Це доводить твердження, що цифрова революція дедалі більше буде впливати на всі аспекти розвитку й функціонування суб'єктів ринкових відносин, а також загалом на структуру глобальної економіки. Тому важливим є розуміння національних трендів технологічного розвитку на найближчу перспективу та в стратегічній орієнтації, що закономірно було досліджено у роботі з визначенням основних наслідків цифрової революції для світової та національної економіки, які впливають на бізнесову діяльність суб'єктів підприємництва.

Проаналізовано та систематизовано методичні підходи до оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва та визначено особливості їх практичного застосування, котрі залежать від напрямку діяльності, потенціалу, масштабу, життєвого циклу, компетентності, професіоналізму і досвіду керівництва та персоналу досліджуваного суб'єкта господарювання. Це дало змогу ідентифікувати основні детермінанти оцінювання асиметрії розвитку суб'єктів господарювання, основними з яких було визначено ефективність операційної та фінансової діяльності, управління персоналом та маркетингової діяльності, інвестиційної та інноваційної діяльності.

Базуючись на виокремлених детермінантах оцінювання ефективності розвитку суб'єктів підприємництва та системному підході до оцінки їх бізнесової діяльності створено алгоритм, який дає змогу виявити процеси асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва, а також розрахувати їх величину у

кількісному вимірі за допомогою авторської розробки індикатора рівня асиметрії та інтегрального показника рівня асиметрії суб'єктів підприємництва. Розроблено шкалу оцінювання розмаху асиметрії розвитку, що допомагає ідентифікувати величину асиметрії розвитку з метою подальшого прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання процесів асиметрії як можливостей розвитку суб'єкта підприємництва. Дослідження сутнісного наповнення показників рівня асиметрії розвитку дало змогу констатувати, що дані індикатори є динамічними у часі та просторі, тому потребують постійного моніторингу та аналізу.

Діагностовано рівень ефективності діяльності вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва під впливом сучасних ринкових тенденцій та, за допомогою запропонованої авторської методики, розраховано рівень асиметрії розвитку підприємств машинобудівного комплексу України. На основі аналізу отриманих результатів ідентифіковано процеси асиметрії та розподілено суб'єкти підприємництва за запропонованою шкалою відносно величини процесів асиметрії розвитку, що дає підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання їх як динамічних можливостей щодо розвитку.

Враховуючи позитивні економіко-технологічні передумови сучасного ринкового середовища машинобудівного комплексу України, сформовано авторську концепцію використання процесів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологізації як динамічних можливостей до зростання, що представлена у вигляді трирівневої моделі розвитку суб'єктів підприємництва: перший рівень – визначення гнучких цілей діяльності суб'єкта підприємництва та створення портрету команди для реалізації неординарних напрямів розвитку, базуючись на наявних даних щодо обсягів виробництва та реалізації, темпів зростання, конкурентного середовища, ресурсного портфеля; другий рівень – аналіз ефективності діяльності (операційної, фінансової, управління персоналом, маркетингової, інвестиційної, інноваційної), що включає етап моніторингу асиметрії розвитку за допомогою визначення інтегрального показника рівня асиметрії з наданням висновків щодо причин та

наслідків поточного рівня асиметрії, а також ідентифікації найбільш вагомих подразнюючих факторів; третій рівень – формування механізму розвитку суб'єкта підприємництва, базуючись на використанні можливостей асиметрії розвитку за рахунок коригування вектору та швидкості досягнення запланованих цілей та виокремлення унікальних ресурсних композицій, з подальшими імплементацією даної моделі, контролем та відслідковуванням ризиків.

Проведено прогнозне оцінювання ефективності впровадження моделі асиметрії розвитку в умовах технологізації у діяльність суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України та аналіз можливих ризиків, результати яких доводять гіпотезу про позитивний аспект впливу процесів асиметрії на діяльність суб'єктів підприємництва в умовах невизначеності, що ґрунтується на використанні підходу до розгляду асиметрії як джерела динамічних можливостей щодо розвитку за умови імплементації моделі асиметрії розвитку суб'єкта господарювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні представлених у дисертації теоретичних концепцій та практичних рекомендацій, що підтверджено відповідними довідками: в практичній діяльності ТОВ «ІТЕМ-ДЕТАЛЬ» (№15-04 від 10.02.2021р.), ТОВ «Анва» (№276 від 16.04.2021р.), ТОВ «ТЕПЛОМАН-ДЕТАЛЬ» (№27/4-04 від 18.03.2021р.); в освітньому процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Підприємництво», «Створення власного бізнесу», «Start-up» (від 01.06.2021р.).

Ключові слова: асиметрія, суб'єкт підприємництва, розвиток, суб'єкт господарювання, бізнесова діяльність, асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва, технологічні зміни, цифрова економіка, унікальні ресурсні композиції, машинобудівний комплекс України, фактори зовнішнього середовища, джерело динамічних можливостей, невизначеність ринкового середовища.

ABSTRACT

Kyryliuk O. V. Business entities development asymmetry during the technological changes. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Economics, specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activity» – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the study of theoretical and methodological aspects of asymmetry of development of business entities in the context of technological changes, diagnosis of the level of asymmetry of development of business entities of the machine-building complex of Ukraine and finding ways to use asymmetry processes as a source of their development.

The purpose of the study is to form the author's conceptual foundations of the model of asymmetry of development of business entities to ensure their long-term growth in the era of technology. The object of research is the processes of asymmetry of development of business entities in terms of technological change, and the subject - a set of theoretical and methodological and applied aspects of evaluation and formation of effective dynamic capabilities of asymmetry of development of business entities.

The chosen research topic is relevant because the analysis of the trends of the digital age in the dissertation identified their relationship with the intensification of the processes of asymmetry of development of economic entities. Technological changes are factors of unpredictability, continuity and speed, which, for the most part, have a negative impact on the activities of business entities, creating a number of prerequisites for disturbing the balance in the system of their functioning. Deviations cause certain disturbances of established processes in the internal environment of business entities, which leads to asymmetric phenomena.

The uneven functioning of the system in scientific works is mostly considered a negative phenomenon, forcing the relevant system subject to strive to maintain balance and an ideal internal state. However, economic realities are increasingly shifting into a vector of unpredictability. Therefore, in such conditions it is inexpedient to constantly

strive to return to established processes, because, in this case, all available resources and potential of the business entity will be directed exclusively to survival, which after a certain period of time will inevitably lead to depletion of the business entity. its life cycle.

The purpose of the study naturally follows from the relevance of the topic, as a deep understanding of the essential nature of the processes of asymmetry and development of business entities in the transformational environment will formulate new approaches to finding effective directions in today's dynamic market conditions in the digital economy.

The dissertation pays great attention to the study of general scientific approaches to understanding the category of "asymmetry", which can be interpreted as a violation or absence of regular arrangement of similar parts or elements relative to the selected point, axis or plane due to external and internal factors. Based on the idea that asymmetry is not always considered a violation of symmetry, the paper presents the author's interpretation of "asymmetry" as a multifaceted category, which is the process of self-reproduction of a certain object during changes, transformations or transformations, which adds variety to its dynamics.

The paper organizes scientific achievements in defining the definition of "development of business entities", which allowed to interpret it in two aspects: in a narrow sense, as a state of change of the business entity in qualitative and quantitative parameters under the influence of external and internal factors, and in a broad aspect, as an irreversible, natural process, which is a consistent continuous change of quantitative and qualitative states of business entities in time and space.

Based on the established author's approach to understanding the category "asymmetry" and the definition of "development of business entities", the content-logical relationship between them as economic concepts was identified, based on the separation of some related essential properties, which was illustrated by the corresponding matrix of adjacency of these categories . Of particular note is the introduction into economic theory of the concept of "asymmetry of development of the business entity", which we consider the process of new self-reproduction of the

business entity after qualitative and quantitative transformations caused by the continuous influence of unpredictable external factors of the business environment. can be used as a dynamic opportunity for future growth of the business entity.

The main provisions and principles that can be used to form a new concept of development of the business entity, based on the use of asymmetry processes as a source of dynamic abilities, as well as comparing the described author's approach with some available in economics concepts of business development highlighting the obvious advantages of the proposed vision, as well as justifying its relevance to some of the analyzed concepts for their symbiotic implementation in enterprises and organizations.

It was found that the inability of most concepts of business development to meet the challenges of the modern environment, especially given the growing trends of nonlinearity of their influence, inconsistency, unpredictability, irreversibility, as well as insufficient openness of business entities in the business environment, necessitates a new a model that takes greater account of threats and allows businesses to thrive in the digital age.

It is emphasized that a substantially new approach to the formation of the concept of development is based on shifting the focus to achieve the goal of restoring the systemic balance of the business entity in the course of its business after the impact of external destructive factors on the use of opportunities. new system order of elements of the business entity. Unexpected challenges pose a specific, defined global goal for businesses - not to survive in a changing environment, but to create an effective adaptive model of self-reproduction of the business entity in new forms through the formation of unique resource compositions that emerge due to unpredictable macro-environmental factors. . Deviations can reveal the weaknesses and shortcomings of the business entity. The formation of organizational and economic methods of turning shortcomings into advantages provides a potential opportunity to use them as a source of positive change.

The study groups and studies the main environmental factors that have a direct impact on the economic equilibrium of business entities of the machine-building

complex of Ukraine, according to such criteria as scale, direction and duration of impact, degree of forecasting, scope, controllability, quantification, level of detail and others, which made it possible to deepen the systematization of the modern realities of the digital economy, including factors that are most closely related to technology and unpredictability, are most important to consider when formulating a new concept of business development.

The study of modern environmental factors and their features allowed to substantiate the approach to assessing the importance of the impact of modern irritants of the business environment on the level of asymmetry of business entities, most characteristic of the machine-building complex of Ukraine, of which economic, technological, environmental, political, legislative and other . Given the basic principles of the proposed approach, a 5-step model was developed based on the improvement of TEMPLES methodology, which includes five stages of determining the main irritants of the environment to the manifestation of asymmetric processes of business entities, namely determining the main factors for the subject, identification of the vector of analysis of environmental factors, selection and calculation of indicators that change under the influence of selected environmental factors, assigning a weighting factor and determining the impact of groups of the most important factors, the strength of which causes the process of asymmetry.

The implementation of this model on the group of selected business entities among the existing machine-building enterprises of Ukraine made it possible to determine the regularity of the force of influence of various factors, among which in the period of digital transformation the most important factor is technological change. This proves that the digital revolution will increasingly affect all aspects of the development and functioning of market actors, as well as the overall structure of the global economy. Therefore, it is important to understand the national trends of technological development in the near future and in the strategic orientation, which was naturally explored in determining the main consequences of the digital revolution for the global and national economy, affecting the business activities of businesses.

Methodological approaches to assessing the level of development of business entities are analyzed and systematized and the features of their practical application are determined, which depend on the direction of activity, potential, scale, life cycle, competence, professionalism and experience of management and staff of the researched business entity. This made it possible to identify the main determinants of assessing the asymmetry of development of economic entities, the main of which were the effectiveness of operational and financial activities, personnel management and marketing activities, investment and innovation activities.

Based on the selected determinants of assessing the effectiveness of business entities and a systematic approach to assessing their business activities, an algorithm is created that allows to identify the processes of asymmetry of business development, as well as calculate their value in quantitative terms using the author's development of asymmetry indicator and integrated indicator of the level of asymmetry of business entities. A scale for assessing the extent of asymmetry of development has been developed, which helps to identify the magnitude of asymmetry of development in order to further make management decisions on the use of asymmetry processes as opportunities for development of the business entity. The study of the essential content of indicators of the level of asymmetry of development allowed us to state that these indicators are dynamic in time and space, so they need constant monitoring and analysis.

The level of efficiency of activity of domestic machine-building subjects of business under the influence of modern market tendencies is diagnosed and, with the help of the offered author's technique, the level of asymmetry of development of enterprises of machine-building complex of Ukraine is calculated. Based on the analysis of the obtained results, asymmetry processes are identified and business entities are distributed according to the proposed scale relative to the magnitude of development asymmetry processes, which provides a basis for management decisions on how to use them as dynamic opportunities for development.

Taking into account the positive economic and technological prerequisites of the modern market environment of the machine-building complex of Ukraine, the author's

concept of using the processes of asymmetry of business development in terms of technology as a dynamic opportunity for growth, presented as a three-level model of business development: the goals of the business entity and the creation of a portrait of the team for the implementation of extraordinary areas of development, based on available data on production and sales, growth rates, competitive environment, resource portfolio; second level - analysis of efficiency (operational, financial, personnel management, marketing, investment, innovation), which includes the stage of monitoring the asymmetry of development by determining an integrated indicator of the level of asymmetry with conclusions on the causes and consequences of the current level of asymmetry and identification of the most important irritants; the third level - the formation of the mechanism of development of the business entity, based on the use of asymmetry of development by adjusting the vector and speed of achieving the planned goals and identifying unique resource compositions, with further implementation of this model, risk control and tracking.

A predictive evaluation of the effectiveness of the asymmetry of development model in terms of technologicalization in the activities of business entities of the machine-building complex of Ukraine and analysis of possible risks, the results of which prove the hypothesis of a positive aspect of the impact of asymmetry processes on business entities to consider asymmetry as a source of dynamic opportunities for development, subject to the implementation of the model of asymmetry of development of the business entity.

The practical significance of the obtained results lies in the use of the theoretical concepts and practical recommendations presented in the dissertation, which is confirmed by the relevant references: in the practical activities of ITEM-DETAIL LLC (№15-04 from 10.02.2021), Anva LLC (№276 from 16.04.2021), LLC "TEPLOMASH-DETAIL" (№27 / 4-04 dated 18.03.2021); in the educational process of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman in teaching the disciplines "Entrepreneurship", "Creating your own business", "Start-up" (from 01.06.2021).

Keywords: asymmetry, business, development, business entity, business activity, asymmetry of business entity development, technological changes, digital economy, unique resource compositions, machine-building complex of Ukraine, environmental factors, source of dynamic opportunities, uncertainty of market environment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У колективній монографії:

1. Shvidanenko G. O., Kyryliuk O. V. Enterprise development asymmetry during the technological changes. *Innovative entrepreneurship: approach to facing relevant socio-humanitarian and technological challenges*. Lviv-Torun: Liha-Press. 2019. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-163-6/1-23> (1,5 д.а., з них особисто автору – 0,55 д.а.)

2. Швиданенко Г. О., Кирилюк О.В. Актуалізація асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в фазі соціально-економічної нестабільності функціонування національного господарства. *Неоекономіка та імперативи розвитку підприємництва: монографія*. Київ: КНЕУ, 2021. С. 73-79 (1,25 д.а., з них особисто автору – 0,75 д.а.)

У наукових фахових виданнях:

3. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Категоріально-понятійний аспект асиметрії розвитку підприємств в контексті технологічних змін. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 3. С.73-76 (0,5 д.а., з них особисто автору – 0,3 д.а.)

4. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Цифровізація як перспективний напрям асиметричного розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 5. С.173-177 (0,5 д.а., з них особисто автору – 0,35 д.а.)

5. Кирилюк О.В. Інформаційні технології в управлінні асиметрією розвитку компанії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 95-98 (0,5 д.а.)

У періодичних наукових виданнях інших держав:

6. Boichenko K.S., Shvydanenko G.O., Besarab S.O., Shvydka O.P., Kyryliuk O.V. Marketing innovations management in the context of integrated enterprise development. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11. №5. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.013 (1 д.а., з них особисто автору – 0,25 д.а.)

В інших виданнях:

7. Кирилюк О. Особливості формування технологічних ресурсів на підприємстві в умовах цифрової економіки. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2018 р. Київ : КНЕУ. 2018. С. 34–37 (0,2 д.а.)

8. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Асиметрія розвитку підприємства в контексті інноваційних технологічних змін. *Економіка підприємства: сучасні проблеми і практики* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 вересня 2018 р. Одеса : Атлант. 2018. С. 53-54 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

9. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Digitalization as a perspective direction of asymmetric development of enterprises. *Економіка підприємства: теорія і практика* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовтня 2018 р. Краків-Київ : КНЕУ. 2018. С. 31-35 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

10. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Зміни у моделях забезпечення економічного зростання сучасних підприємств. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2019 р. Київ : КНЕУ. 2019. С. 107–110 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

11. Кирилюк О.В., Греновецька О.К. Венчурне підприємництво як інноваційний напрям розвитку компанії. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. Конф., 11 квітня 2019 р. Київ : КНУТД. 2019. С. 203-206 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,2 д.а.)

12. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Сутність та фактори асиметрії розвитку підприємства в контексті технологічних змін. *Проблеми формування*

та розвитку інноваційної інфраструктури : зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 травня 2019 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 115-116 (0,25 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

13. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Науково-методичні підходи до оцінювання асиметрії розвитку підприємства. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку* : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 травня 2019 р. Одеса : ОНПУ. 2019. С. 131-133 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

14. Кирилюк О.В. Management of asymmetric development of enterprises in the digital economy. *Міжнародна конференція для викладачів і вчених «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва»* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 9-14 жовтня 2019 р. Riga : Baltic International Academy. 2019. Р. 12-17 (0,4 д.а.)

ЗМІСТ

Стр.

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН	29
1.1. Категоріально-понятійний аналіз асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва	29
1.2. Технологічні зміни як чинник асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва	57
1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва	76
Висновки до Розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	90
2.1. Новітні тенденції розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України в контексті технологічних змін	90
2.2. Діагностика ефективності діяльності вітчизняних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу	115
2.3. Критеріальне оцінювання рівня асиметрії розвитку машинобудівних суб'єктів підприємництва	137
Висновок до Розділу 2	150
РОЗДІЛ 3. АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛІ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ	152
3.1. Концептуальні засади формування моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва	152
3.2. Економіко-технологічні передумови впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва у машинобудівному комплексі України	165
3.3. Ризики та прогнозне оцінювання ефективності впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва	175
Висновки до Розділу 3	192
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	199
ДОДАТКИ	222

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

A_s – рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;

A_s^i – інтегральний показник рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;

k – кількість індикаторів у функціональному блоці ефективності діяльності суб'єкта підприємництва;

$N_{\max}$ – максимальне значення показника ефективності діяльності господарюючого суб'єкта в часовому інтервалі аналізу;

$N_{\min}$ – мінімальне значення показника ефективності діяльності господарюючого суб'єкта в часовому інтервалі аналізу;

AB – адміністративні витрати;

B_3 – витрати на збут;

B_3 – витрати на збут;

B_3 – обсяг виробничих запасів;

BK – власний капітал суб'єкта підприємництва;

BKa – витрати від участі в капіталі;

BP – валовий прибуток;

B_p – виручка від реалізації продукції;

$ГК$ – вартість грошових коштів с суб'єкта підприємництва;

$ДЗ$ – довгострокові зобов'язання суб'єкта підприємництва;

$ДН$ – дохід від введення новацій;

$ДПК$ – довгостроковий позиковий капітал;

$ЗВоз$ – залишкова вартість основних засобів;

IB – витрати, що включають вартість наданих знижок, повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам та податків і зборів;

I_b – індекс вагомості інтегрального значення асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;

IK – інтелектуальний капітал;

IOB – інші операційні витрати;

IOD – інший операційний дохід;

K – капітал суб'єкта підприємництва;

KaL – коефіцієнт абсолютної ліквідності;

KKL – коефіцієнт критичної ліквідності;

Kp – коефіцієнт придатності;

Kpk – коефіцієнт плинності кадрів;

$K_{\text{повк}}$ – період окупності капіталу власників;
 $K_{\text{ФР}}$ – коефіцієнт фінансового ризику;
 $K_{\text{ФС}}$ – коефіцієнт фінансової стійкості;
 $НА$ – нематеріальні активи.
 $НВ$ – вартість отриманого доходу від нововведення;
 $НЗВ$ – незавершене виробництво;
 $ОВ$ – операційні витрати;
 $П$ – податки/збори;
 $ПВоз$ – первісна вартість основних засобів;
 $ПЗ$ – поточні зобов'язання суб'єкта підприємництва;
 $ППр$ – продуктивність праці;
 $Ра$ – рентабельність активів;
 $R_{\text{вк}}$ – рентабельність власного капіталу;
 $R_{\text{оп}}$ – рентабельність операційної діяльності;
 $R_{\text{п}}$ – рентабельність продукції;
 $R_{\text{пж}}$ – рентабельність продажу;
 $R_{\text{тр}}$ – рентабельність трудових ресурсів;
 $С$ – собівартість прибутку;
 $СВ_{\text{оба}}$ – середньорічна вартість оборотних активів;
 $СВ_{\text{оз}}$ – середньорічна вартість основних засобів;
 $ФВ$ – фінансові витрати;
 $Фв$ – фондівдача;
 $ФР_{\text{од}}$ – фінансовий результат від операційної діяльності;
 $ЧВр$ – чистий дохід від реалізації продукції;
 $ЧП$ – чистий прибуток;
 $ЧПР$ – чисельність персоналу;
 $ЮВ$ – інші операційні витрати.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Технологічна концепція «Індустрія 4.0» є драйвером змін в підвалинах функціонування всіх сфер суспільного життя: підприємництва, промисловості, торгівлі, збуту, споживання, медицини, освіти, екології, інфраструктури тощо. Технологічні зміни поглиблюють процес трансформації економіки знань у відносно новий етап існування – інформаційну епоху. Перехідний період завжди характеризується зростанням турбулентності та непередбачуваності. Це змушує суб'єкти підприємництва відмовлятися від традиційних підходів до управління розвитком і формувати інноваційні напрями, використовуючи зовнішні можливості та ідентифікуючи внутрішні джерела зростання.

Розглядаючи тренди цифрової економіки, варто звернути увагу на те, що технологічні зміни через фактори непередбачуваності, безперервності та швидкості здебільшого справляють негативний вплив на діяльність суб'єктів підприємництва, створюючи низку передумов для порушення рівноваги у системності їх функціонування. Відхилення спричиняють певні порушення усталених процесів у внутрішньому середовищі суб'єкта підприємництва, що призводить до асиметричних явищ. Нерівномірність функціонування системи у наукових працях здебільшого вважається негативним явищем, що змушує суб'єкт підприємництва прагнути до рівноваги та ідеального стану. Проте економічні реалії все більше зміщуються у вектор непередбачуваності. Тому недоцільно в таких умовах постійно прагнути до повернення усталених процесів, оскільки, у такому разі, всі наявні ресурси та потенціал суб'єкта підприємництва буде спрямований виключно на виживання та, з певним проміжком часу, виснажиться та припинить своє функціонування. Варто відмітити, що, в умовах цифрової економіки спостерігається скорочення життєвого циклу ефективного існування суб'єктів підприємництва чи зміщення певних його етапів.

Можна вважати, що фокус уваги має бути цілеспрямованим не на відновлення рівноваги, а на використання переваг асиметрії. Відхилення здатні

продемонструвати слабкі сторони та недоліки діяльності суб'єкта підприємництва. Якщо сформулювати організаційно-економічні методи не просто усунення недоліків, а перетворення їх у перевагу, є можливість використати асиметрію як джерело позитивних змін.

Підходи до визначення таких категорій «розвиток» та «асиметрія», їх взаємозв'язок, а також управління розвитком суб'єктів підприємництва є сферами досліджень таких вітчизняних і зарубіжних науковців як І. Ансофф, Дж. Шерр, Г. Перепелиця, В. Манжолла, Д. Лейтон-Браун, П. Д'аньєрі, Дж. Стігліц, А. Пакрухіна, Т. Надток, Ст. Бір, О. Гапоненко, І. Рєпіна, О. Пашенко, С. Дунда, Ю. Погорєлов, Г. Какуніна, Ю. Плугіна, М. Кондратьєв, А. Кабанов, Б. Твісс, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінова, В. Пономаренко, М. Портер, О. Пушкар, В. Тридід, Л. Балабанова, А. Войчак, В. Гатило, О. Гребешкова, Е. Грей, О. Дерев'янка, Г. Доулінг, С. Кім та інші. Оскільки поняття «розвиток» є досить тривалим в часових аспектах, тому відображення розуміння даної категорії можна знайти і у філософських трактатах. Проте науковий зріз асиметрії та розвитку суб'єктів підприємництва є недостатньо вивченим та потребує подальшої уваги дослідників.

Дослідження фундаментальних засад управління розвитком суб'єктів підприємництва ґрунтується на аналізі праць таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Й. Шумпетер, П. Друкер, А. Томпсон, Г. Савін, Л. Батенко, О. Раєвнева, Н. Шевчук, Г. Швиданенко, О. Кузьмін, Є. Смирнов, А. Наливайко, О. Швидка, Р. Фатхутдінова, М. Коденська, О. Амош, Н. Валінкевич, О. Заремба, теоретичне та практичне підґрунтя оцінювання рівня розвитку визначено, спираючись на праці А. Сидорова, С. Алексєєва, В. Захарченка, Л. Антонюк, Є. Балацького, Ю. Погорєлова, М. Кушнер, О. Бутнік-Сіверського, В. Кифяка, М. Рябчука, І. Гончара, А. Тонких, С. Клименко, В. Колоші, Т. Кравченко, О. Лапко, І. Кулиняка, З. Шершньової, Т. О. Пашенка, Г. Филюк, Н. Цопа, С. Філіппова, А. Сидорова, Дж. Стігліца, А. Чандлера, М. Капітоненка, О. Тридід, А. Пакрухіна, Т. Надтока, С. Дунда, Ю. Погорєлов, Г. Какуніна, Б. Твісс, Й. Шумпетер, О. Пушкар, В. Тридід, П. Герберт, М. Лоренц, В. Айзексон,

К.Шваб, А. Лолео, Б. Гейтс, К. Моеллер, Г. Селігер, Т. Сток, М. Альберг, М.Тіммер, Б. Ван Арк, Е. Петерс, Дж. Барні, Дж. Коллінз, Ф. Лалу, Дж. Вейлз, Н.Мешко, І. Малик, С. Коляденко.

Разом з тим, у працях вищевказаних науковців досліджуються лише окремі питання тематики дисертації. У вітчизняній літературі проблемі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва приділено недостатньо уваги, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження, її об'єкта та предмета, а також доцільність постановки визначених мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт кафедри бізнес-економіки та підприємництва ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (у період 2017-2021рр.) за темою «Неоекономіка та імперативи розвитку підприємництва» (державний реєстраційний номер 0116U001555) і присвячено дослідженню теоретичних і прикладних засад діагностики асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у формуванні концептуальних засад та впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва для забезпечення їх довгострокового розвитку в епоху інтенсифікації технологічних змін та поглиблення невизначеності чинників зовнішнього середовища. Мета дослідження закономірно впливає з актуальності теми, оскільки глибинне розуміння процесів асиметрії та розвитку суб'єктів підприємництва в трансформаційних умовах існування, дасть можливість сформулювати нові підходи до підвищення ефективності розвитку.

Для вирішення зазначеної мети дисертаційної роботи варто виконати такі **завдання:**

- упорядкувати наукові здобутки стосовно визначення понять «асиметрія» та «розвиток суб'єктів підприємництва»;
- обґрунтувати авторське трактування поняття «асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва»;

- обґрунтувати методичний підхід стосовно оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;
- проаналізувати фактори прояву процесів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;
- дослідити «силу впливу» чинника технологічних змін на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;
- узагальнити методи оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва та визначити особливості їх практичного використання;
- визначити результуючі показники ефективності діяльності вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва та виявити фактори, що зумовлюють відповідний рівень забезпечення їх досягнення;
- оцінити рівень асиметрії розвитку вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва в умовах технологічних змін;
- сформулювати авторську концепцію формування основних параметрів моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологізації;
- ідентифікувати економіко-технологічні передумови впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;
- здійснити прогнозне оцінювання та ідентифікувати ризики впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження є процеси асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологічних змін.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і прикладних аспектів оцінювання та формування забезпечення ефективних динамічних можливостей асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва.

Методи дослідження. Базисно у дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, при застосуванні яких зумовлюється досягнення поставлених мети та завдання. Для проведення дослідження було використано такі методи: *бібліографічного та термінологічного аналізу* – для впорядкування наукових позицій щодо інтерпретації змісту розвиток та

асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва; *наукового узагальнення* – при систематизації сучасних підходів до визначення розвитку суб'єкта підприємництва, його оцінювання та способів забезпечення досягнення; *системного аналізу та синтезу* – при обґрунтуванні методології оцінювання асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва; *методи параметризації* – при оцінюванні рівня асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва; *вартісного, фінансового та факторного аналізу* – при розробленні методичного інструментарію оцінювання асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва; *метод причинно-наслідкових зв'язків* – при обґрунтуванні моделі симетрії розвитку суб'єкта підприємництва; *сценарний метод* – для обґрунтування доцільності впровадження підходу до формування шляхів розвитку за допомогою використання асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва як динамічної здатності.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України з питань функціонування підприємств машинобудівного комплексу, матеріали статистичних щорічників і бюлетенів Державної служби статистики України, результати обстеження підприємств, монографії, збірники наукових праць, дані річних звітів підприємств, інформаційні та аналітичні бюлетені, ресурси Інтернет-платформи, а також індивідуальні дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів визначається обраною темою дослідження, його теоретичною та практичною значущістю з огляду на актуальність роботи. Найсуттєвіші результати дослідження, які характеризуються науковою новизною, мають практичну цінність і виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні засади формування трирівневої моделі асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва, які передбачають діагностику та моніторинг показників діяльності цього суб'єкта і вирізняється тим, що використовує асиметрію як джерело динамічних здатностей економічного зростання господарюючих суб'єктів у різних умовах зовнішнього середовища за

акцентом на цифровізаційні технологічні зміни;

удосконалено:

- методичні підходи до оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, які базуються на індикаторах ефективності операційної, фінансової, маркетингової, інвестиційної, інноваційної діяльності та управління персоналом і розрахунку показників асиметрії розвитку;
- підходи до розуміння технології галузевого діагностування діяльності підприємств на основі врахування масштабності впливу технологічних змін на прояви асиметрії розвитку машинобудівних підприємств, що створює підґрунтя для розгляду позитивних процесів асиметрії як потенційних динамічних здатностей і уможовлює визначати перспективні тренди та драйвери цих суб'єктів підприємництва, формувати концептуальне бачення щодо майбутнього розвитку галузі;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат теорій економічної ефективності у аспекті доповнення сутнісного тлумачення поняття «розвиток», розширення у економічному контексті розуміння дефініції «асиметрія» і введення на цій основі у науковий оборот поняття «асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва», що створило базис для коректного використання та адаптації існуючих методичних розробок для цілей підвищення ефективності діяльності підприємницьких структур;
- методичні засади конкретизації та кількісного оцінювання параметрів вагомості впливу подразнюючих факторів зовнішнього середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва на основі модифікації методики Т.Е.М.Р.Л.Е.С. для побудови п'яти ступінчастої моделі діагностики;
- підходи до ідентифікації змістовно-логічних взаємозв'язків між економічними явищами та суб'єктами діяльності, що дозволяє на основі виокремлення суміжних і спільних властивостей господарських відносин визначати ефективні напрями хоч і асиметричного, але розвитку суб'єктів підприємництва.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні представлених у дисертації теоретичних концепцій та практичних рекомендацій, що підтверджено відповідними довідками: в практичній діяльності ТОВ «ІТЕМ-ДЕТАЛЬ» (№15-04 від 10.02.2021р.), ТОВ «Анва» (№276 від 16.04.2021р.), ТОВ «ТЕПЛОМАШ-ДЕТАЛЬ» (№27/4-04 від 18.03.2021р.); в освітньому процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Підприємництво», «Створення власного бізнесу», «Start-up» (від 01.06.2021р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Представлені у дослідженні рекомендації та пропозиції розроблені автором особисто. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистих досліджень автора. За результатами автором отримано свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір наукового характеру «Поняття «Асиметрія розвитку підприємства»/ №85190 // 01.02.2019 р.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2018 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми і практики» (м. Одеса, 2018 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: теорія і практика» (Польща, м. Краків, 2018 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2019 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні» (м. Київ, 2019 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (м. Львів, 2019 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку» (м. Одеса, 2019 р.);

Міжнародній конференції для викладачів і вчених «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва» (Латвія, м. Рига, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано автором самостійно та у співавторстві у 14 наукових публікаціях, з них: 2 – у колективній монографії, 3 статті у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у періодичних наукових виданнях іноземних держав, 8 публікацій в інших наукових виданнях, у тому числі за матеріалами науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць складає 7,3 авторських аркушів, з них особисто автору належить 4,25 авторських аркушів.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 175 сторінок. Дисертація містить рисунків на 22 сторінках, таблиць на 30 сторінках, додатків на 51 сторінці. Список використаних джерел налічує 230 найменувань.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

1.1. Категоріально-понятійний аналіз асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Розвиток є однією з найбільш складних і суперечливих категорій економічної теорії. Науковці трактують дане поняття спираючись на практичний досвід функціонування суб'єктів господарювання в мінливих ринкових умовах. Перебування сучасної світової економіки на етапі четвертої індустріальної революції поживає інноваційну активність компаній та поглиблює вплив технологічних змін на діяльність підприємств. Дані процеси безперечно вносять корективи до універсальних підходів щодо трактування сутності поняття «розвиток суб'єктів підприємництва» в асиметричному аспекті.

Вивчення підходів сутнісного наповнення таких категорій як «розвиток» та «асиметрія», їх синтез із процесами функціонування господарюючих суб'єктів, а також управління розвитком суб'єктами підприємництва стало сферами наукових інтересів таких вітчизняних і зарубіжних економістів теоретиків і практиків як А. Пакрухіна, Т.Надтока, О. Гапоненко, О. Пащенко, С. Дунда, Ю. Погорєлов, Г. Какуніна, Ю.Плугіна, М. Кондратьєв, А. Кабанов, Б. Твісс, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінова, В. Пономаренко, О. Пушкар, В. Тридід та інші. [148] Оскільки поняття «розвиток» є досить давнім в часовому аспекті, тому відображення розуміння даної категорії можна знайти і у філософських трактатах. Проте залишається потреба сенс у подальших дослідженнях таксономії та сутності поняття «асиметрія» та «розвиток», а також власній інтерпретації терміну «асиметрія розвитку підприємств», спираючись на

науковий доробок останніх дослідників цієї проблематики та ідентифікуючи синергію між двома поняттями. [148]

Асиметрія – категорія багатогранна, оскільки трактування категорії «асиметрія» висвітлюються дослідниками різних наук. Найчастіше дане поняття зустрічається в образотворчому мистецтві та художній творчості, де є основним засобом композиції. Слово «асиметрія» походить з давньогрецької мови і морфологічно складається з двох частин, що в перекладі звучать як «неспівмірність» та «вимірюю». [148] У загальному розумінні асиметрія – це відсутність або порушення симетрії, проте сутнісно відсутність симетрії не завжди є асиметрією та навпаки. Іноді асиметрію розглядають як властивість об'єкту відтворювати себе при певних змінах, перетвореннях чи трансформаціях.

Таблиця 1.1

**Понятійно-категоріальний аналіз використання категорії «асиметрія»
у різних науках, що доводить її багатогранність**

Наука	Трактування категорії «асиметрія»
1	2
Галузь природознавства	Основоположником даного поняття в природознавстві став Л. Пастер, котрий вважав, що біологічні молекули асиметричні через космічні сили, які здійснюють контроль над їх формуванням, закладаючи властивості (асиметричність), аналогічні своїм. І у наш час симетрії у фізичних процесах надається великого значення – відомі фундаментальні фізичні асиметрії, починаючи з часу. У зв'язку з постійним поділом клітин в організмі асиметрія в організмах є звичайним явищем принаймні в одному вимірі нарівні з біологічної симетрією.
Галузь біології	Зазвичай у біології асиметрією вважають відсутність або порушення закономірного розташування подібних частин тіла щодо певної точки, осі або площини. Асиметрія виникає при зміні умов, зокрема на пряму сили тяжіння; це порушує симетрію, що спочатку склалася у ході еволюції. Асиметрія зустрічається у тій чи іншій мірі майже в кожному організмі, будучи іноді характерною особливістю даного виду, роду або сімейства. У людини асиметрія спостерігається як у будові тіла, так і в розташуванні ряду внутрішніх органів. Асиметрія голови і обличчя обумовлюється тим, що ліва половина мозкового черепа більше правої, ліва половина обличчя довше правої. Асиметрія кінцівок, відсутня зазвичай при народженні, з'являється протягом життя, внаслідок чого у більшості людей права рука товща, довша і сильніша лівої. Патологічна асиметрія проявляється помітним збільшенням або зменшенням правої або лівої половини тіла, що обумовлюється пороками розвитку (частковий гігантизм, порушенням харчування або іннервації тієї чи іншої частини тіла).

1	2
Галузь літератури	Асиметрія може виступати (і дуже часто виступає) в якості одного з основних засобів формоутворення (або композиції)
Галузь математичних наук	У математичних науках бінарне відношення R на множині X називається антисиметричним, якщо для кожної пари елементів множини a, b виконання відносин aRb і bRa тягне $a = b$, або, те ж саме, виконання відносин aRb і bRa можливо тільки для рівних a і b. Формально, ставлення R антисиметричне, якщо $\Delta a, b \in X, aRb \wedge bRa \rightarrow a = b$. Бінарне відношення R на множині X називається асиметричним, якщо для кожної пари елементів множини a, b одночасне виконання відносин aRb і bRa неможливо. Формально, ставлення R асиметрично, якщо $\Delta a, b \in X, aRb \rightarrow \neg(bRa)$. Якщо в матриці, отриманої у результаті поелементного множення звичайної і транспонованою матриць відносини, все елементи поза головною діагоналлю рівні нулю, то ставлення є антисиметричних. Відсутність пропорційності; асиметричний - невідповідний. Іноді під асиметрією розуміють незмірність, ірраціональність.
Галузь архітектури	В архітектурних стилях, що передували сучасним, акцент, як правило, робився на симетрії, за винятком коли розташування в екстремальних умовах або історичні розробки змушують відійти від класичних ідеалів. На противагу цьому, архітектори сучасності стали набагато вільніше використовують асиметрію як елемент дизайну. Поки більшість мостів використовують симетричну форму для внутрішньої простоти проектування, аналізу, виготовлення і економії у використанні матеріалів, ряд сучасних мостів навмисно відійшов від цього, або у відповідь на запити конкретної ділянки, або для створення ефектного дизайну. У сучасній архітектурі поширені вільні асиметричні планувальні та об'ємні рішення, обумовлені функцією споруд.
Галузь мистецтва	У мистецтві як художній прийом, що вносить в композицію різноманітність і динаміку, характерна для мистецтва бароко, рококо, романтизму; в китайському, японському, корейському мистецтві, а також в живописі імпресіонізму Асиметрія композиції створює ефект невимушеності, природної випадковості, а в мистецтві стилю «модерн» підсилює незвичайність і примхливість образу.

Джерело: сформовано автором на основі [24], [29], [45], [72], [110], [122], [123]

Асиметрія у філософському вимірі – це властивість об'єкта відтворювати себе при певних змінах, перетвореннях чи трансформаціях. Розрізняють симетрію тіл, симетрію властивостей і симетрію відношень, а термін антисиметрія описує своєрідний вид симетрії. Асиметрія (від лат. *asymmetria* – невідповідність) – характеристика системи, що змінює свій початковий стан (положення) у залежності від просторового переносу, повороту; а також систем, в яких проводиться розрізнення правого і лівого. [123] В асиметричній системі

одна сторона може функціонально домінувати у відношенні до іншої; таку систему називають ще кспальною або хіральною (походження від грец., що відрізняє праве від лівого і плутає їх). [41]

Піфагорійці першими висунули твердження, що у світі є «праве» і «ліве». Зокрема Арістотель у своєму трактаті «Про Небо» [4] поєднав праву і ліву сторони – поряд з «верхом» і «низом», «передом» і «тилом» – з темою повернення Всесвіту до вихідної рівноваги і гармонії. Це поділ в повній мірі притаманний тільки Універсуму (походження від лат., що означає «світ як цілісна система»), а також стосується тих речей, які «є першопричиною». Як приклад, Арістотель описав рух зірок, або «обертання Неба». Якщо за таким принципом зорієнтуватися між «верхньою» і «нижньою» частинами Всесвіту, то права – сторона, де сходять зірки, а ліва – де зірки заходять. Рух зірок, за Арістотелем, є відновленням порушеної рівноваги Космосу, тому ліва сторона має «більш високу гідність», ніж права, так як вказує напрям руху до деякої фіксованої точки – «природного місця» у Всесвіті. [4]

Однак існують певні речі, що знаходяться в оточенні людини, проте не мають внутрішнього, властивого зіркам, розрізнення сторін. У даному випадку праве і ліве встановлюються шляхом співвіднесення з уявленнями людей. І.Кант аналізував асиметрію на прикладі неможливості взаємного заміщення двох «цілком однакових» предметів (права рука та її дзеркальне відображення, яке представляється як ліва рука). [122] По Канту, ми не можемо здійснити якесь внутрішнє розрізнення незіставних один одному однакових предметів, оскільки істинна відмінність не може бути ідентифікованою. Тому «асиметрія» розглядається І.Кантом як явище, можливість якого впливає із з'єднання апріорних форм чуттєвості з безпосереднім спогляданням. [110]

Отже, в арістотелівському розумінні асиметрія представляється онтологічно як порушена гармонія Універсуму, а гносеологічно як поділ сторін предметів на розсуд самої людини. У світогляді І. Канта (трансцендентальний ідеалізм) [110] асиметрія розглядається як парадокс, що виникає щодо невідомих самих по собі речей і апріорних форм нашого почуттєвого сприйняття.

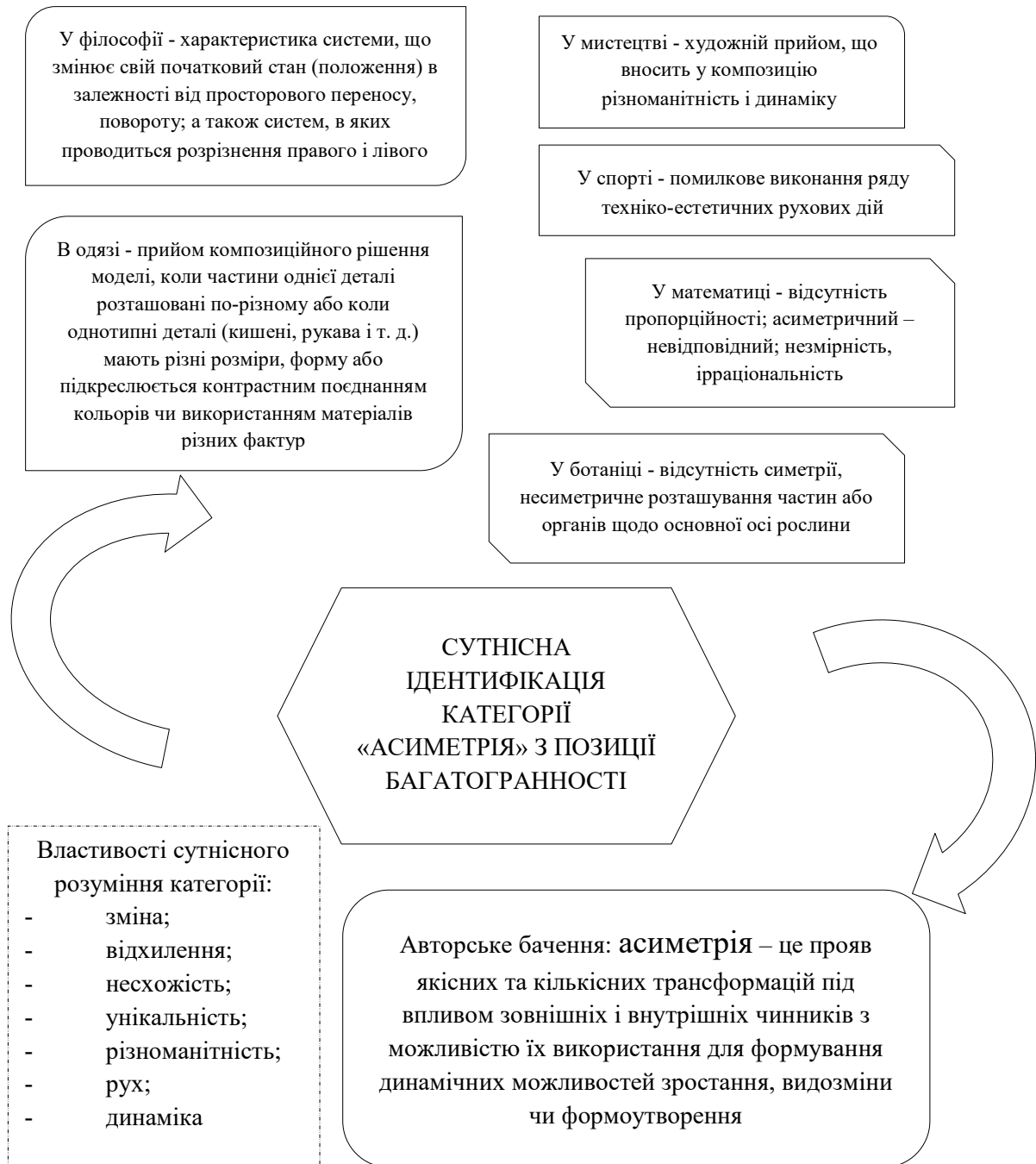

Рис. 1.1. Ідентифікація авторського розуміння категорії «асиметрія», базуючись на багатогранності

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Асиметрія часто протиставляється симетрії, а сама опозиція «симетрія-асиметрія» розглядається у якості одного з епістемологічних принципів. Виявлення тотожних відносин серед різних об'єктів сприймається як

ідеалізована мета пізнання, що пов'язана на інтуїтивних засадах з прагненням до порядку і гармонії. Якщо прийняти за симетрію теоретичної системи її тотожність самій собі та інваріантність у відношенні до описуваних об'єктів і явищ, то розвиток наукового знання представляється як рух від асиметрії до симетрії у пізнанні. [122] Такий підхід втілював у собі ідеали класичного природознавства. Він широко представлений в різних каузально-детерміністських моделях знання кінця XIX–середини XX ст.

Епістемологічно трактування асиметрії поширюється на широкий спектр понять, категорій, явищ і об'єктів. Розглядаються асиметрії на різних рівнях пізнання:

- сторони суперечностей;
- добро та зло;
- доказ і спростування;
- тендерні відносини;
- півкулі головного мозку та ін. [122]

На емпіричному рівні відзначають функціональну асиметрію лівих і правих кінцівок у людини. Встановлено, що домінування індивідуумів-правшів приблизно однакове у всіх народів і не залежить від культурного рівня. Щось подібне можна знайти в рослинному і тваринному світі: по обидва боки екватора за рідкісним винятком домінують правоспіральні раковини, всі в'юнкі рослини закручуються як правий гвинт. [165] Спіральна структура живих організмів виявлена і на рівні бактерій і т.п.

Приблизно з 20-х рр. XX ст. асиметрія розглядалася науковцями як данність у кожній конкретній галузі науки (табл.1). У міру розвитку наукового знання все чіткіше окреслювався її онтологічний статус.

Асиметрія наявна у молекулярних структурах основних носіїв життя, в хімічних реакціях, в атомних і ядерних взаємодіях. У 1848 Л. Пастер досліджував під мікроскопом одну з солей винної кислоти. Науковець визначив два типи кристалів, розчинив їх у воді і, пропустивши через розчини промінь світла, виявив, що в одному розчині площина поляризації оберталася за годинниковою

стрілкою, в іншому – у зворотному напрямі. [98] Пізніше, у 1857 році, він встановив, що оптично нейтральний, котрому не властиво обертання навколо площини поляризації, «неживий» розчин стає оптично активним після того, як в ньому виростає цвіль. Був зроблений висновок, що хімічні процеси у живих організмів є асиметричними: у них домінують оптичні L- або D ізомери (від лат. «levo» – лівий і «dextro» – правий). [45]

У сучасній літературі для позначення асиметричності «правого» та «лівого» використовується термін «дзеркальна асиметрія», а для L- і D-ізомерів - «ліві» «праві» молекули. У XX ст. було встановлено, що оптичні ізомери мають практично всі молекули основних носіїв життя, а саме білків і нуклеїнових кислот. Білки складаються з L-амінокислот, і виключно у рідкісних випадках містять D-амінокислоти, котрі відіграють особливу біологічну роль. Молекули нуклеїнових кислот ДНК і РНК включають тільки оптичний D-ізомер цукру. Виявилося, що від збудованих таким чином просторових структур залежать каталітичні здатності ферментів всього живого. Властивості кіральних білків і нуклеїнових кислот тісно пов'язані один з одним у процесі відтворення усіх живих організмів, більш того, вони складають найбільш ефективну з можливих комбінацій. Відомо також, що хімічні процеси живих організмів завдяки кіральним базовим біомолекулам є надзвичайно чутливими до оптичної ізометрії синтезованих компонентів ліків та продуктів. [41] Питання, чому в складі білків ідентифікуються виключно L-амінокислоти, а в нуклепротеїдах – D-цукру, а також яка першопричина даного явища, залишаються досі на етапі розгляду та міркувань науковців.

У фізиці науковці також вивчають явище асиметрії. Електромагнітні взаємодії зберігають парність, коли з однаковою ймовірністю відбуваються прямі процеси і їх дзеркальні відображення. У 1950-х було виявлено, що слабкі ядерні взаємодії парність не зберігають. Фізиками було досліджено, що процес випускання бета-частинок при радіоактивному розпаді дзеркально асиметричний. Ліві електрони у відносно багато разів перевершують праві по чисельності (електрони кваліфіковані як «ліві» чи «праві» у залежності від руху:

вздовж напрямку або ж проти нього). При бета-розпаді також виявлена дзеркальна асиметрія електрично нейтральних частинок – нейтрино і антинейтрино. [122]

Розроблена в 1970-х теорія об'єднання електромагнітної взаємодії (С.Вайнберг, А.Салам, Ш.Глешоу) уможливила висунути гіпотезу, згідно з якою атоми і молекули, які раніше вважалися дзеркально симетричними, можуть набувати кіральності. У подальшому ця гіпотеза отримала експериментальне підтвердження. Дослідження 1980-х (С.Мейсон і Дж.Трантер) були спрямовані на встановлення впливу асиметрії, викликані слабкими взаємодіями, на енергії молекул, коли енергія одного з оптичних ізомерів зростає, а іншого – зменшується. Цей розрахунок дав можливість висунути аргумент на користь обґрунтування на субатомному рівні кількісної переваги L-амінокислот. Однак встановлена експериментально кількісна перевага L- над D-ізомерами є надзвичайно малою – приблизно 1:1010. [41] Дана мізерно мала відмінність залишає відкритим питання про вплив слабких ядерних взаємодій на сталий тип кіральності живих організмів.

Однією з аксіом сучасної біології слід вважати твердження: будь-яка наукова гіпотеза, що пояснює походження життя, має включати в себе пояснення умов, за яких з початку симетричної системи виникла кіральна чиста система. Коли і як відбувся перехід до кіральних чистих біомолекул, що визначила існуючу форму життя, має три припущення:

- асиметрія виникла вже на стадії хімічної еволюції від неживого до живого;
- асиметрія виникла на проміжному рівні складності між хімічним і біологічним;
- асиметрія з'явилася пізніше, на стадії біологічної еволюції. [24]

Кожен з підходів має специфічні проблеми обґрунтування. Якщо асиметрія виникла на рівні хімічних реакцій, то це означає, що вона є необхідною умовою появи життя. Проте тоді постає запитання, чому природою обраний саме цей варіант і відсутні його антиподи. Гіпотеза про виникнення асиметрії на біологічній стадії еволюції також вимагає відповіді на питання: яким чином кіральність життя стала артефактом процесів життєдіяльності. Більшість вчених

відзначають надзвичайно малу ймовірність першого варіанту – переходу до асиметрії на рівні хімічних реакцій. Другий, проміжний варіант, що розробляється Д.Чернавським, заснований на гіпотезі, що кірально чисті гіперцикли обох форм виникли, коли ДНК не виконували ще повноцінно біологічну функцію (кодування), але вже виконували хімічну функцію (гетерогенний каталіз), що володіє властивістю біологічної специфічності. Третій варіант вказує на вирішальну роль біологічного циклу і будується на двох основних припущеннях:

1) перша клітина в «первинному бульйоні» повністю складалася з L-амінокислот, або в ній випадково виник їх невеликий надлишок, а еволюційний відбір сприяв цій формі життя;

2) спонтанне порушення симетрії, яке призвело до існуючої кіральної однорідності, відбулося у багатьох місцях зародження живого середовища. [41]

Згідно останньої позиції, якої дотримуються Р.Хегстрем і Д.Кондепуді, життя виникло як в L -, так і в D-формах. D-форма «вимерла» в результаті міжвидової боротьби за існування. Загальною для всіх варіантів проблемою є встановлення причин порушення симетрії. Теоретичні моделі, що реконструюють процес порушення симетрії, будуються або на підставі подань про спонтанної самоорганізації, або на прийнятті в розрахунок впливу зовнішніх несиметричних впливів, або на загальному ефекті того та іншого.

Одним з перших проблему спонтанного порушення симетрії сформулював в 1970-х Л.Морозов. Надалі на основі теорії самоорганізації системи розробка здійснювалася такими вченими як В.Гольданським, В.Аветістовим, В.Кузьмінім, Д.Чернавським та ін. Стан симетрії між двома видами молекул нестійкий для відкритих систем. Внаслідок цього могла виникнути як хімічна, так і біологічна асиметрія, тобто нерівна кількість L- і D-форми. [122] Як тільки чисельність одних перевищила чисельність інших, система мимоволі еволюціонувала у напрямі асиметричного стану. Перевага однієї форми життя перед іншою у цьому випадку визначається випадковою статистичною

флуктуацією. Порушення симетрії могли також викликати зовнішні фактори – вплив кіральних мінералів і циркулярно поляризованого світла.

Загальнонауковий підхід до аналізу поняття «асиметрія» дав можливість з'ясувати, що дана категорія є загальнонавчаною та логічною у контексті розвитку. Рівновага – синонім застою, в той час як асиметрія – розвитку. Природничі науки загалом висувують твердження про синонімічні зв'язки між терміном «асиметрія» та поняттям «життя». Вищесказане дає змогу припустити, що асиметрія – це прояв якісних та кількісних трансформацій під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників з можливістю їх використання для формування динамічних можливостей зростання, видозміни чи формоутворення. Хоча багато науковців різних галузей наук вважають, що слабким впливом на систему можна знехтувати, висувуються і доводи, що навіть найслабший зовнішній вплив може запускати спонтанний процес і тим самим визначати вибір кінцевого стану, подекуди навіть аномалію. Прогрес у пізнанні ролі асиметрії на всіх рівнях реальності дає можливість розглядати дану категорію як явище, що є джерелом динамічних здатностей. Для відкритих систем асиметрія є відповіддю на вплив зовнішніх факторів, а за умови правильної координації елементів у відповідь на вплив, наслідки асиметрії змушують систему прямувати в напрямі розвитку. [148]

В економічній теорії категорія «асиметрія» є менш вживаною, що викликає потребу в її подальшому розгляді, зважаючи на її здебільшого позитивний вплив на економічні суб'єкти у зв'язку з дефініцією «розвиток». Асиметрію науковці теоретики та практики здебільшого використовують для опису диспропорцій у відносинах між певними економічними суб'єктами.

Асиметрія притаманна і соціальним взаємодіям, котрі завжди поєднуються з порушенням симетрії у ситуативних контекстах різних напрямів. Базова основа соціальної взаємодії – це, наприклад, спільність чи розбіжність інтересів, близькість чи віддаленість поглядів тощо. Взаємність, симпатію, докір, діалог, повагу, справедливість та навіть помсту можна діагностувати через призму даних взаємодій. Рефлексивна рівновага – баланс, що досягається через дорадче

взаємне коригування основних принципів і конкретних прийнятих рішень. [121] Симетричні взаємодії посиляють сигнали ідентичності в той час як асиметричні взаємодії виражають винятковість, унікальність. Рівноправні відносини, наприклад, що можуть регулюватися золотим правилом моралі, ґрунтуються на симетрії, в той час як силові відносини (відносини примусу) базуються на асиметрії. Симетричні відносини можуть до певної міри підтримуватись простими симетричними стратегіями (теорія ігор).

Таблиця 1.2

**Понятійно-категоріальний аналіз використання категорії «асиметрія»
в економічній сфері**

Автори та прихильники	Трактування категорії «асиметрія» в економічному аспекті
1	2
Б. Уомакком	<i>Теорія асиметрії</i> є відносно новою парадигмою, яка вивчає вплив національних диспропорцій на міжнародні відносини та розглядає наслідки розбіжностей у міжнародній взаємодії. На думку Б. Уомакка, асиметрія неминуче створює відмінності в сприйнятті ризику та інтерактивній поведінці між державами, які до того ж можуть призвести до хибного системного сприйняття.
М. Каплан, К. Дойч, Д. Сінгер, І. Роузкранс	<i>Інтераціоналістська концепція асиметричних відносин</i> акцентує увагу на взаємозв'язках суб'єктів у площині двосторонніх відносин. У контексті такого підходу симетрія й асиметрія визначають співвідношення між двома суб'єктами за величиною цих суб'єктів. Таким чином, симетрія означає паритет у відносинах між суб'єктами. Це ситуація, коли ми маємо відносини між суб'єктами рівної величини або між рівновеликими акторами. Виходячи з такого розуміння, визначення асиметричного типу відносин залежатиме від тих параметрів, якими характеризується величина суб'єктів двосторонніх відносин (наприклад, фізичні чи географічні параметри держави або параметри національної могутності держав тощо).
Б. Браун, Й. Гельмут, П. Баран, А. Франк	<i>Структуралізм</i> розглядає міжнародні відносини як певну структуру, елементами якої є держава та інші суб'єкти відносин, що мають різні ролі й посідають різне місце в цій структурі, в чому і заключається асиметрія. Розглядаючи міжнародні відносини в такому аспекті, структуралізм виділяє як критерії визначення типу відносин не тільки ресурсний потенціал (національну могутність), а й додає два такі важливі показники, як рівень претензій держав на їхнє місце й роль у системі міжнародних відносин.

1	2
М. І. Диба, А. Г. Загородній, Г. О. Парти	<i>Асиметрія обліково-аналітичної інформації</i> може істотно впливати на ефективність прийняття рішень, зокрема на чинники формування ринкової вартості підприємства, оптимізації структури його активів і капіталу, розроблення ефективних напрямів покращення фінансово-економічного потенціалу через здійснення капітальних інвестицій, формування оптимального портфеля фінансових інвестицій, зниження рівня витрат та ризиків усіх видів діяльності, збільшення обсягів доходів, підвищення рентабельності та фінансової стійкості, а відтак і конкурентоспроможності підприємства на ринку, оптимізації грошових потоків підприємства та інших аспектів фінансово-господарської діяльності в ринковому середовищі.
Айзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б	<i>Інформаційна асиметрія</i> - ситуація, коли одна група власників ресурсів або покупців володіє необхідною для ведення справи інформацією, а інша не володіє.
Е. Бленкеспур, Г. Міллер, Х. Вайт	<i>Асиметрія комунікаційних ресурсів</i> - поняття зі сфери міжнародних новин, що означає односторонність руху інформаційних потоків, новин і фільтрацію їх змісту в інтересах інформаційних монополій і пов'язаних з ними держав або олігархічних груп. Асиметрія комунікаційних ресурсів веде до обмеження національних інтересів менш розвинених в інформаційному відношенні країн і створює дисбаланс новин, дисбаланс інформації в світовому інформаційному просторі.
Є. Смирнов, Г. Швиданенко, Н. Шевчук, М. Теплюк	<i>Концепція ресурсних асиметрій</i> – на сьогодні це є пік у розвитку ресурсних концепцій, де акцент ставиться на знаходженні унікальних ресурсів, здатних забезпечити стратегічну конкуренту перевагу і якомога довшого і тривалого їх використання. Спираючись саме на теорію ресурсних асиметрій, а також ті інформаційні прогалини, які існують зараз не тільки на мікро- (підприємства), мезо- (регіони, переважно галузі), а й на глобальному і макrorівні (світ, держава і економіка в цілому), можемо допустити, що саме енергія і її ефективне споживання вже стали, є і ще достатньо довгий час будуть становити саме той унікальний асиметричний ресурс, до управління, володіння чи контролем над яким повинні прагнути всі існуючі суб'єкти економіки і держави.

Джерело: сформовано автором на основі [153], [57], [60], [121], [141], [143], [145]

У економічній науці асиметрія зустрічається в теорії інформаційної асиметрії, яку розробили американські вчені А.Акерлоф, М.Спенс і Дж.Стігліц, базуючись на діагностиці ринків та управління фінансами корпорацій, у контексті інформаційної економіки. [57] Сутнісно дану теорію розуміють як

нерівність між учасниками економічних процесів у володінні об'ємом інформації про товар або послуги, котрі є об'єктом бізнесових інтеракцій. Це означає, що одні суб'єкти економічної взаємодії мають інформаційну перевагу над іншими.

Сама по собі «асиметричність інформації» — ситуативне явище, що виникає у процесі ринкового обміну, коли одна сторона має менший обсяг необхідної інформації для прийняття оптимального рішення, ніж інша, що за сучасних економічних реалій є неминучою. Асиметрична поінформованість економічних контрагентів спостерігається на усіх видах ринків, а також є характерною, окрім як для суб'єктів підприємництва, і домогосподарствам та інституційним органам. [96]

Ресурсна асиметрія є явищем, що описує формування бізнесовим суб'єктом унікального набору ресурсів, що утворюється всередині системи управління ресурсами компанії в процесі господарської діяльності (наприклад, інтелектуальні ресурси, компетенції, знання) або ж отриманням доступу до ресурсів, що є відсутніми у інших корпоративних структурах (наприклад, інформація, специфічні матеріальні ресурси, інвестиції). Саме такі композиційні ресурсні набори є джерелом конкурентних переваг даного суб'єкта підприємництва. [57]

Процес прояву явища ресурсної асиметрії потребує тривалого терміну, оскільки унікальні ресурси формуються поступово. Управлінському апарату суб'єктів підприємництва варто обирати стратегію, що обмежується поточним станом запасу ресурсів та швидкістю, з якою господарюючий суб'єкт має ресурси та можливість щодо їх придбання або нагромадження. Якщо б не існувало асиметрії в ресурсах та обмежень на швидкість змін, суб'єкти підприємництва могли б додержуватися будь-якої стратегії, у результаті чого успішні стратегії копіювалися б і підприємницькі структури зазвали б збитків. [148]

Таким чином підсумуємо, що у контексті зростання суб'єкта підприємництва асиметрія також має місце прояву, а саме ідентифікацією у

суб'єкта підприємництва унікального ресурсного портфелю, що утворюється або всередині системи управління ресурсами компанії у процесі здійснення бізнесової діяльності або ззовні завдяки доступу господарюючого суб'єкта до ресурсів, що відсутні в інших, або у особливих моделях управління. Таким чином, у суб'єкта підприємництва є унікальні ресурсні композиції, котрі в процесі здійснення бізнесової діяльності стають джерелом конкурентних переваг даного підприємства та підвищують ефективність діяльності підприємства у довгостроковій перспективі, та є наслідком асиметричних процесів. [57]

З'ясовано, що «асиметрія» –багатогранне поняття, вивченню котрого приділялося багато уваги у різних галузях знань. В економічній науці сутність даної категорії є відкритою науковцями на недостатньому рівні – переважно у контексті суспільних відносин. Враховуючи, що асиметрія – це прояв якісних та кількісних трансформацій під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників з можливістю їх використання для формування динамічних можливостей зростання, видозміни чи формоутворення, асиметрія асоціюється нами з поняттям «розвиток». [148]

У загальному філософському значенні під розвитком розуміють незворотню, цілеспрямовану, закономірну зміну матеріальних та нематеріальних об'єктів суспільних відносин. Виключно одночасна наявність трьох властивостей зміни визначає явище розвитку серед інших змін, а саме:

- оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій);
- відсутність закономірності характерне для випадкових процесів катастрофічного типу;
- при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерного для розвитку єдиного, внутрішньовзаємозалежного вектору.

У результаті процесу розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як *зміна* його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів або взаємозв'язків). [148]

Досліджуючи розвиток суб'єктів підприємництва, є сенс трактувати дане поняття, зважаючи на тривалий процес формування ринкової економіки у національному просторі. Важливим вектором трансформацій є нормативно-правова база регулювання підприємницьких відносин. На разі нормативно-правові акти не мають забезпечення єдиного підходу щодо методів та меж державного регулювання економіки, без урахування значення тих чи інших інститутів ринкової економіки, її учасників, способів і форм здійснення підприємницької діяльності. [148]

У ході формування законодавства про підприємницьку діяльність були запроваджені такі неоднозначні форми здійснення підприємницької діяльності, як суб'єкти підприємництва, які є нетиповими для розвинених ринкових економік світу. Статтею 55 ГК України [30] передбачено, що суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Отже, далі ми будемо досліджувати розвиток суб'єктів підприємництва на прикладі підприємств. Сучасний суб'єкт підприємництва є багатофункціональною структурою з різноманітними організаційними структурами управління, що має тісний взаємозв'язок з політичними, культурними та іншими організаціями та характеризується варіюванням масштабу діяльності від локального до наднаціонального. Складні організаційні форми діяльності підприємств обумовлюються суттєвим і щільним зв'язком економіки з іншими сферами суспільної діяльності, що спричиняє ситуацію, коли сучасне підприємство функціонує разом з об'єктами соціально-політичної

та природної сфер як єдине ціле, що ускладнює пошук напрямів його розвитку. [35]

У таблиці 1.3 наведено підходи окремих науковців до проблематики пов'язаної із процесами розвитку суб'єктів господарювання.

Розвиток – трансформація напрямку *руху* від простого до складного. Науковці часто описують процес розвитку як *порушення рівноваги* в економічній системі шляхом зміщення центру балансу та створення нових комбінацій ресурсів з метою адаптації економічних систем до непостійних центрів рівноваги. Таким чином пояснюється підвищення спротиву економічних систем до мінливих умов конкурентного середовища і примноження бізнесового потенціалу. [148]

С.Мочерний вважав, що розвиток – спрямовані та закономірні *зміни* матеріальних та нематеріальних об'єктів суспільних відносин, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об'єктів до більш розвинених. [78]

В.Бусел вбачав розвиток як процес, унаслідок якого відбувається *зміна* якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого. [34]

Таблиця 1.3

Комплексна таблиця визначення дефініцій «розвиток» і «розвиток суб'єктів підприємництва»

Автори	Визначення дефініцій «розвиток» і «розвиток підприємств»
1	2
Р. Акофф	Розвиток характеризується перш за все якісними <i>змінами</i> : покращення технологічної оснащеності виробництва, підвищення кваліфікації працівників, зміна принципів та механізмів управління тощо.
С. Мочерний	Спрямовані та закономірні <i>зміни</i> матеріальних та нематеріальних об'єктів, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об'єктів до більш розвинених.

Продовження табл. 1.3

1	2
В. Бусел	Процес, унаслідок якого відбувається <i>зміна</i> якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого.
І. Шинкарук	Специфічний процес <i>зміни</i> , результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від складного до простого.
Ю. Пługина	Якісні перетворення в його діяльності за рахунок <i>змін</i> кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій.
Т. Надтока	Процес сукупних <i>змін</i> у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним.
Р. Побережний	Спрямована <i>зміна</i> якісного стану організації, її структури, складу або властивостей, кількісних чи якісних змін елементів організації. При цьому розвитку організації притаманні ті ж властивості, що і «філософському розвитку», тобто циклічність і спіральність.

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень [148]

У контексті суб'єктів підприємництва науковці описують процес розвитку шляхом *зміни* якісного, кількісного, структурного стану суб'єкта господарювання. Наприклад, Е.Коротков трактує «розвиток» на рівні підприємства як сукупність *змін*, які призводять до появи нової якості і зміцнення здатності системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища. На думку Н.Афанасьєва та В.Рудика, розвиток підприємства – це об'єктивна *зміна* виключно якісних характеристик системи, що зумовлено як фундаментальними законами природи, так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівниками, виснаження природних ресурсів). [148]

Автори опираються лише на якісні зміни, не враховуючи кількісних характеристик. А.Авер'янов, С.Рапопорт та Є.Яковенко вважають під розвитком підприємства рух від одного якісного стану до іншого, викликаний кількісними накопиченнями в об'єкті, що призводять до якісних змін. Варто зазначити, що автори акцентують увагу саме на русі вперед, з метою досягнути кращих параметрів діяльності та збільшення рівня ефективності. Такі науковці, як Б.Кучин, Д.Євдокімова та Р.Єремейчук доповнюють визначення розвитку підприємства не лише збалансованими кількісними та якісними, а й структурними *змін*ами, які відповідають цілям суб'єктів підприємництва і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і їх потенціалом. [148]

Проаналізувавши підходи до розгляду поняття розвиток суб'єктів підприємництва, можна зробити висновок, що дане поняття трактується науковцями у вузькому аспекті, як стан *зміни* діяльності господарюючих суб'єктів за якісними і кількісними параметрами під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, та у широкому розумінні – як незворотній, закономірний процес, що є послідовною безперервною *змін*ою кількісних та якісних станів суб'єктів підприємництва у часі та у просторі. [148]

Важливу роль у формуванні розуміння поняття «розвиток суб'єктів підприємництва» відіграють теоретичні парадигми. Основними є теорія спрямованого розвитку, концепція життєвого циклу та циклічного розвитку. Спрямований розвиток – це послідовність переходів від одного стану рівноваги до іншого під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Базою оцінювання рівня розвитку підприємства в рамках даного бачення є ефективність виробничої системи підприємства в аспекті комбінування ресурсів. Концепція життєвого циклу компанії аналізує діяльність підприємства від часу створення до ліквідації. Зокрема аналізується два важливі показники з метою ідентифікації етапу життєвого циклу, а саме витрати та прибутки в конкретний часовий проміжок. В основу теорії циклічного розвитку покладено переконання, що кризи виникають

у будь-якого суб'єкта ринкових відносин циклічно. Дане явище є неминучим та забезпечує перехід підприємства на новий рівень розвитку. [148]

Саме криза дає поштовх до змін у цілях, стратегії, виробничих процесах, управлінських підходах, організаційній структурі тощо. Дані зміни відбуваються стрибкоподібно або ж поступово. Відносно цього розрізняють «революційну» і «еволюційну» моделі розвитку підприємства. «Революційна» модель розвитку була запропонована американськими фахівцями у галузі управління М.Хаммером та Дж.Чампі в 1991 році в контексті концепції реінжинірингу бізнесу. Її суть полягає в радикальному переосмисленні підходів до організації бізнесових процесів, бачення ціннісних орієнтирів та цілей і таким чином кардинальному перепроєктуванні господарюючого суб'єкта. «Еволюційна» модель, що базується на концепції організаційного розвитку, базується на поступовому довготривалому його розвитку [148] Зміни в контексті «еволюційної» моделі масштабні та охоплюють всі аспекти діяльності суб'єкта підприємництва.

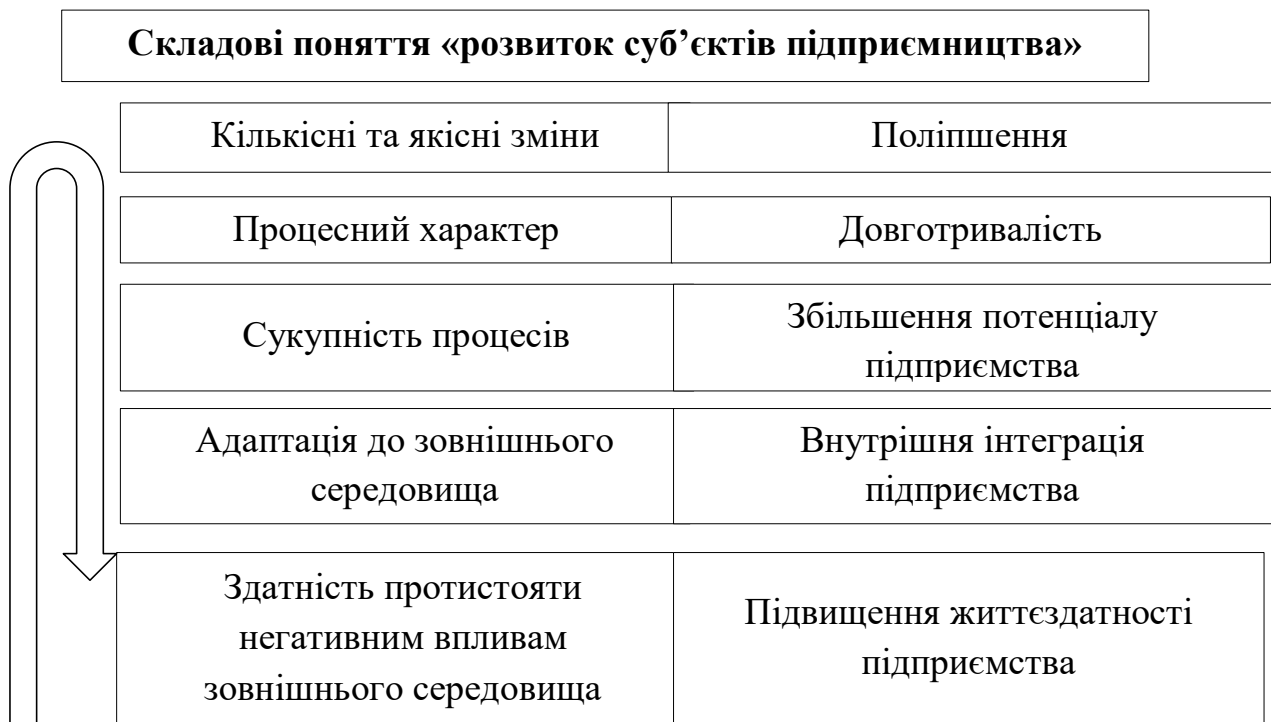

Рис. 1.2. Складові поняття розвитку суб'єктів підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Проаналізуємо кожну з виділених складових поняття розвитку підприємства (рис.1.2). За більшістю визначень, розвиток означає наявність кількісних та якісних змін, котрі приносять позитивний ефект. Безумовно, ефект від змін є відносною характеристикою, тому вимагає певної конкретизації. Проте достатньо констатувати розвиток підприємства, якщо зміни принесли компанії певне поліпшення. Розвиток підприємства вважаємо розподіленим у часі тобто процесним. Розвитку як процесу притаманна довготривалість, оскільки для появи відчутного ефекту від змін, компанії необхідний термін між імпульсом розвитку та відповідними йому змінами. Слід зазначити, що розподілення у часі та довготривалість не означає безперервність або постійність. Адже зрозуміло, що розвиток підприємства є непостійним, тобто таким, що не обов'язково присутній у кожний момент часу існування підприємства. Він є асиметричним. Умова можливості відсутності існування розвитку у кожний момент часу існування підприємства свідчить про те, що розвиток не обов'язково буде безперервним. [148]

За своїм змістом розвиток підприємства є джерелом потенціалу суб'єкта підприємництва, оскільки сукупність процесів розвитку сумарно ведуть до його примноження. Явними прикладами прояву таких процесів виступають кількісні та якісні зміни, адаптація до зовнішнього середовища підприємства та внутрішня інтеграція підприємства. Тому результатом розвитку для підприємства буде реалізація кількісних та якісних змін, збільшення потенціалу підприємства, забезпечення здатності підприємства протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища та підвищення життєздатності суб'єктів підприємництва. [148]

Іноді поняття розвиток синонімізують з поняттям «зміни у господарюючого суб'єкта». У загальному вигляді «зміни» – це освоєння суб'єктом підприємництва нових ідей або моделей поведінки. Зміна – це дія, яка означає напрям та силу самого процесу розвитку. [148] На думку М.Бесєдіна та В.Нагаєва, зміни – це трансформації, що з'являються внаслідок нестабільності еволюції умов діяльності підприємницьких структур під впливом таких

факторів: виробничих і товарних ринків, географічних факторів, внутрішньофірмових умов, зовнішніх суспільно-політичних умов тощо. Ступінь змін визначається повтореністю подій, темпами даних змін і передбачуваністю майбутнього. [148]

Тому зміни господарюючого суб'єкта підприємництва – це засіб адаптації до нових умов, збільшення конкурентоспроможності, ефективності роботи і продуктивності. Для господарюючих суб'єктів є важливим знайти рівновагу між змінами і стабільністю, при цьому відкриваючи шлях для наступних технологічних, соціальних та інших змін.

Категорія розвитку є достатньо складною. Тому вважаємо за необхідне розглянути критерії систематизації розвитку та його різноманітні типи на загальнонауковому рівні. Для визначення типів розвитку підприємства ідентифікуємо дві групи критеріїв. Перша група критеріїв належить до розвитку взагалі – як міжнаукового, філософського і навіть загальнонаукового поняття. І тому такі критерії вважаються загальнонауковими. Така група критеріїв є достатньою мірою вивченою. [224] Друга група критеріїв належить саме до бізнесового суб'єкта як об'єкта розвитку. Систематизацію розвитку представлено у таблиці 1.4. Слід надати такий коментар. У таблиці розглянуті критерії систематизації розвитку та зазначено на відповідні їм типи розвитку.

Розвиток поділяють на екзогенний та ендогенний залежно від його джерела або першопричини. Екзогенний розвиток – це розвиток, що визначається зовнішніми причинами відносно підприємства. Дане трактування є дискусійним, бо саме поняття розвитку не конкретизує необхідне джерело або рушійні сили змін, що відбуваються. Ендогенний розвиток – це розвиток, джерело та першопричина якого знаходиться всередині об'єкта або системи, що розвивається. Рушійною силою ендогенного розвитку є асиметрія всередині об'єкта розвитку, виникнення якої призводить до його якісних змін. Для екзогенного розвитку основою також можуть бути певні суперечності всередині господарюючого суб'єкта. [224] Але такі суперечності все ж виходять за межі

об'єкта розвитку – у зовнішнє середовище. Іншими словами виникає між підприємством та зовнішнім середовищем.

Таблиця 1.4

Систематизація типів розвитку за різними підходами до систематизації

Критерій систематизації	Види розвитку
Характер змін	Еволюційний; трансформістський
Джерело розвитку	Екзогенний; ендегенний
Масштаб об'єкта	Індивідуальний; загальний
Форма	Прямолінійний, драбинно-поступальний, ламаний, хвилеподібний, спіралеподібний
Представлення суб'єкту розвитку	Прожективний, непрожективний
Виділення вектору розвитку	Векторний, квазі-хаотичний
Кількість виділених векторів	Одновекторний, багатовекторний, фронтальний
Комплексність змін	Однопроектний, односферний, багатосферний та холічний
Кількісна характеристика змін	Прогресія, дегресія, пульсація та незмінність
За напрямом розподілу ресурсних комбінацій	Асиметрія; рівновага

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Наступну типізацію проводять залежно від складності об'єкта та поділяють на індивідуальний та загальний. [224] Індивідуальний розвиток – це розвиток окремого неподільного об'єкта, в нашому випадку підприємства. Варто відзначити, що неподільність об'єкта в даній типізації не аналізується з критерію атомарності. Об'єкт може мати і складну структуру, проте його окремі частини не завжди формують цілісності об'єкта за певних умов. Наприклад, у випадках,

коли підприємство делегує свої функції експертним організаціям на умовах аутсорсингу.

Розвиток проявляється у різних формах: прямолінійній, драбинно-поступальній, ламаній, хвилеподібній, спіралеподібній тощо. Форма розвитку визначається характером змін, інтенсивністю у часі, періодичністю змін та їхньою повторюваністю. [224] Варто зауважити, що важливою є саме повторюваність змін, а не циклічність, що є принципово іншою категорією.

Розвиток підприємства також класифікується в науковій літературі за такими критеріями як виділення вектора розвитку, кількість виділених векторів, комплексність змін, кількісна характеристика змін тощо. Розвиток, як уже було зазначено, потребує певного цільового руху або траєкторії. За виділенням траєкторії розвиток поділяють на векторний або квазі-хаотичний. Вектор розвитку – це сукупність безперервних послідовних змін стану об'єкта розвитку за умов збереження його єдності та цілісності, що однак мають обмеження за певними обов'язковими умовами або надцілями компанії. [224] Векторний розвиток передбачає наявність та конкретизацію траєкторії розвитку у формі цілей або надцілей. Квазі-хаотичний розвиток же здійснюється без формалізації вектора розвитку. Навіть при квазі-хаотичному розвитку суб'єкта підприємництва така траєкторія наявна, проте вона розташована поза межами суб'єкту розвитку та не конкретизується в системі управління підприємством.

За кількістю виділених векторів розвиток класифікується як одновекторний, багатовекторний та фронтальний. Одновекторний та багатовекторний розвиток означають певну кількість напрямів. [224] За фронтального розвитку суб'єкта підприємництва виділяється декілька шляхів, котрі не суперечать один одному або ж направлені в один бік. Вектори при фронтальному розвитку підприємства вміщують в себе різні функціональні підсистеми або керують поведінкою компанії на різних ринках.

За критерієм комплексності змін розвиток підприємства поділяють на однопроектний, односферний, багатосферний та холічний. Однопроектний розвиток підприємства означає виконання індивідуального проекту, що

направлений на вирішення окремого завдання. [224] Виконання такого проєкту глобально не змінює діяльність суб'єкта підприємництва. Звичайно, виконання такого завдання несе певні зміни в діяльність господарюючого суб'єкта, але вони несуттєві. Односферний та багатосферний розвиток господарської структури, відповідно, охоплюють декілька видів діяльності або задіюють декілька функціональних підсистем. Односферний розвиток включає в себе декілька проєктів розвитку, котрі торкаються одного сектора діяльності підприємства – або виробництва, або фінансів, або соціальну сферу, або екологічну тощо. Багатосферний розвиток справляє зміни одночасно або послідовно в декількох секторах діяльності підприємства. Холічний розвиток тлумачиться як загальний розвиток суб'єкта підприємництва, що охоплює усі сфери діяльності, а наступний стан його за більшістю якісних та кількісних показників відрізняється від попереднього. [224]

За напрямом розподілу ресурсних комбінацій розвиток включає два поняття, такі як асиметрія та рівновага. В стані спокою ресурсний портфель компанії є пропорційним та стабільним, а компанія перебуває в стані рівноваги, проте в процесі розвитку в середині підприємства відбувається рух, внаслідок чого ресурсні комбінації перерозподіляються по-новому та непропорційно. Виникає явище асиметрії, внаслідок чого в певному структурному підрозділі накопичується більша частина ресурсів, ніж в іншому. Це провокує її швидший розвиток. [224]

У сучасних умовах турбулентних змін ринкового середовища важливого значення набуває інноваційна діяльність підприємства. Інновації нерозривно пов'язані з розвитком. Технологічні зміни торкаються розвитку всіх складових підприємства: фінансову, виробничу, маркетингову, інвестиційну, організаційну, інноваційну, екологічну, інформаційну, діяльність яких забезпечується окремими видами ресурсів компанії та їх унікальними комбінаціями. Розглядаючи розвиток підприємства в даному аспекті, особливо чітко прослідковується нерівномірність розвитку визначених складових, що є проявом асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва. [224]

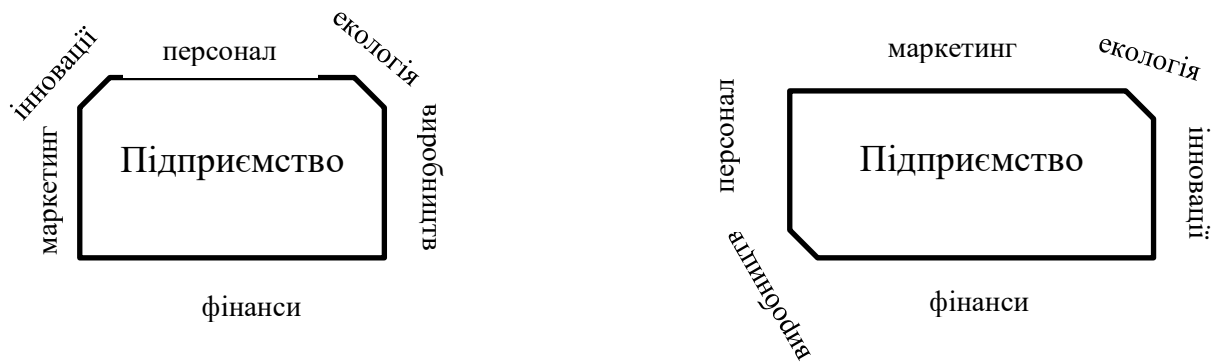

Рис. 1.3. Сутнісне сприйняття асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень [224]

Асиметрія розвитку підприємств є безперервним, закономірним, постійним процесом зміни якісно-кількісного стану підприємства завдяки формоутворенню унікальних ресурсних композицій, що спричиняє структурні зрушення в підприємницькій структурі. [224] Процес асиметрії розвитку суб'єктів господарювання є особливо актуальним за сучасних економічних трендів. Чим більша компанія, тим глибший процес асиметрії її розвитку. П. Друкер в праці «Ефективний менеджер» стверджує, що успішність компанії – нестатичний показник. Причиною є постійне прагнення ефективного керівника до досконалості, або ж, іншими словами, до стабільного безперервного динамічного розвитку. Спираючись на досвід функціонування передових компаній можна з впевненістю сказати, що як тільки лідер і персонал компанії задовільняються результатом – розвиток припиняється, розпочинається фаза застою та кризи. В добу технологічних змін дана особлива риса розвитку набуває актуальності та перетворюється в рушійний механізм досягнення підприємством ефективності та високих показників діяльності. Керівник однієї з найбільш прогресивних інвестиційних компаній країни UFUTURE, базовим напрямком діяльності котрої є залучення інвестицій в перспективні інноваційні проекти, наголосив: «Я завжди чимось незадоволений. Але це рух вперед: дивишся, що не працює, що можна

зробити краще. В цілому - на четвірку.» [58] Таким чином він забезпечує свою компанію потенціалом майбутнього зростання за рахунок постійного розвитку.

Розглянемо сутнісне сприйняття асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва (рис. 1.3.).

Асиметрія в економіці має багато вимірів й стосується не лише інформації. Поряд з асиметрією інформації, в економічній літературі також інтенсивно досліджується вплив реальних видів асиметрій. На рівні суб'єкта підприємництва досліджуються асиметрії витрат, потужностей, розташування, попиту, часток ринку, стратегій та ін., на макрорівні досліджуються асиметрії регіонального та глобального розвитку (рис. 1.3). [55]

У відповідній науковій літературі переважно аналізуються ефекти ізольованого впливу реальних та інформаційних асиметрій. Тому, на нашу думку, подальші дослідження мають бути пов'язаними із аналізом ефектів сумісного впливу різних видів асиметрій на оптимальні та рівноважні рішення ринкових агентів.

Рис. 1.4. Процес утворення асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Підприємство є складним механізмом, що утворює відкриту і гнучку економічну систему на мікрорівні загального економічного середовища, а тому його розвиток у просторі та часі неодмінно пов'язаний зі змінами всередині, а, отже, із нерівномірностями та диспропорціями складових елементів. Перебуваючи в стані рівноваги, економічна система переходить у стан спокою, що часто призводить до встановлення бар'єрів щодо її змін, тому на сьогодні, в невизначених ринкових умовах, є більш доцільним приведення економічної системи в рух. Науковці, описуючи даний процес, користуються такими поняттями як асинхронність, незбалансованість, дивергенція, нерівновага тощо. Аналіз різноманітності термінів дає змогу відстежити подібність їх внутрішніх характеристик. На нашу думку, описуючи явище нерівномірності розвитку підприємства, доцільніше використовувати поняття асиметрії.

Ми розглядаємо поняття асиметрії у взаємозв'язку з розвитком підприємства та розуміємо даний симбіоз, як складний процес формоутворення унікальних ресурсних композицій на підприємстві, котрі спрямовуються на розвиток певної структурної частини компанії, що сприяє її більш прогресивнішому розвитку відносно інших, а, отже, появи економічної нерівномірності на підприємстві (рис. 1.4).

	1	2	3	4
1	0	1	0	1
2	0	0	1	1
3	0	1	0	0
4	1	0	1	0

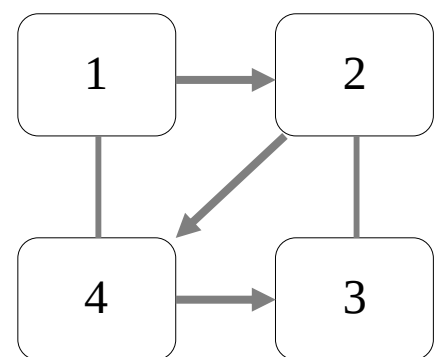

Рис. 1.5. Візуалізація матриці суміжності понять «асиметрія» та «розвиток суб'єктів підприємництва»

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Явище асиметрії розвитку може стати як загрозою, так і перевагою. Загроза може бути спричинена концентрацією уваги на одному елементі, гальмуванням у розвитку інших, або ж нестачою ресурсного забезпечення для утримання усіх бізнес-процесів на належному рівні. Перевага можлива у разі використання інноваційно вдосконаленого сегмента підприємства як плацдарму для зростання і змін інших бізнес-процесів. Оскільки підприємство – це системний об’єкт, де всі елементи та процеси взаємопов’язані, асиметрія розвитку є неминучим процесом, що за результативністю управління має позитивний ефект для розвитку всього суб’єкта підприємництва.

За результатами проведення діагностики понять «асиметрія» та «розвиток суб’єктів підприємництва» нами було ідентифіковано чотири основні властивості кожного з понять, на основі чого стало можливим виявлення їх суміжності як суцільного терміну в економіці. Було виділено такі властивості:

- 1 – зміна;
- 2 – рух;
- 3 – унікальність;
- 4 – різноманітність.

- У матриці під значенням «0» відображено відсутність зв’язку, а під значенням «1» його наявність (рис. 1.5). Можемо прослідкувати між деякими властивостями закономірну подібність, наприклад, «4-1: різноманітність-зміна» або «2-4: рух-різноманітність» і т.п. Матриця суміжності доводить можливість поєднання понять «асиметрія» та «розвиток суб’єктів підприємництва» з подальшим впровадженням у науковий обіг поняття «асиметрія розвитку суб’єкта підприємництва», що тлумачиться як процес нового самовідтворення суб’єкта господарювання після якісних та кількісних трансформацій, спричинених безперервним впливом непередбачуваних зовнішніх факторів бізнесового середовища, за допомогою формування унікального набору ресурсних композицій, що дає можливість використати як динамічні здатності для майбутнього зростання суб’єкта підприємництва. Таким чином, нами було сформульовано підхід до ідентифікації змістовно-логічних взаємозв’язків між

економічними явищами та суб'єктами діяльності, що уможлиблює на основі виокремлення суміжних і спільних властивостей господарських відносин визначати ефективні напрями хоч і асиметричного, але розвитку суб'єктів підприємництва.

1.2. Технологічні зміни як чинник асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Технологічні зміни вимагають трансформацію в звичних моделях розвитку компанії. Зокрема спостерігається багатовекторна зміна в організаційній структурі, що проявляється процесами дебюрократизації, звуження функціональної спеціалізації, децентралізації, зменшення управлінських рівнів. Це спричиняє перехід підприємств на радикально нові організаційні форми, що опосередковують процеси управління асиметрією на підприємстві, згладжують негативні прояви нерівномірностей в системі управління компанією, перетворюючи їх на конкурентні переваги підприємства.

Загалом асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва виникає внаслідок впливів великої різноманітності чинників. Сучасні інформаційно-цифрові тенденції економічного простору спричиняють посилення впливу зовнішнього середовища на суб'єкти підприємництва внаслідок зростання кваліфікаційних можливостей науково-технічного персоналу щодо збільшення чисельності технологічних відкриттів і новацій, вдосконалень техніки й інформаційних систем, та їх відносно короткий період впровадження в діяльність компаній та організацій. Тому однією з основних цілей суб'єктів підприємництва є постійне спостереження за розвитком процесів і подій, що мають прямий або опосередкований вплив на них. Таким чином, економічні чинники перебувають у постійному динамічному стані. Тому є потреба їх у систематичному вивченні, що загострюється умовами невизначеності.

Дослідженнями теоретичного та практичного спрямування щодо аспектів впливу економічних чинників на діяльність різних суб'єктів господарювання займаються такі вітчизняні та зарубіжні науковці як теоретичне та практичне підґрунтя оцінювання рівня розвитку визначено, спираючись на праці А.Сидорова, Дж.Блека, С.Алексєєва, В.Захарченка, Л.Антонюк, Є.Балацького, Ю.Погорелова, М.Кушнер, О.Амоша, О.Бутнік-Сіверського, Ф.Поклонського, В.Кифяка, М.Мартиненка, М.Рябчука, Л.Лігоненко, І.Гончара, А.Тонких, В.Стадника, С.Клименко, В.Колоші, Т.Кравченко, О.Лапко, І.Кулиняка, З.Шершньової, А.Мазаракі, О.Пашенка, Г.Філюк, Н.Цопа, С.Філіппова, А.Сидорова, Дж.Стігліца, А.Чандлера, М.Капітоненка, О.Тридід. [64]

Полегшення моніторингу та прогнозу можливих чинників вимагає необхідність їх систематизації. Традиційно чинники, що порушують рівновагу суб'єкта підприємництва, розподіляють умовно на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні фактори, що впливають на розвиток суб'єктів підприємництва, народжуються в середині компанії чи організації як наслідок управлінських рішень. До прикладу, це розподіл прибутку, ведення кошторису доходів і витрат, обрана стратегія конкурентної боротьби, величина оплаченого статутного капіталу, окреслені цілі розвитку тощо. Управлінські рішення є інструментом збереження природної стійкості компанії та керування асиметрією розвитку за рахунок дотримання чіткого алгоритму оцінювання асиметрії.

Проте особливо гострий інтерес для суб'єкта господарювання становлять саме зовнішні чинники, оскільки їх вплив є особливо непередбачуваним та переважно важко прогнозованим. Саме зовнішні чинники сприяють виникненню асиметричних процесів у компанії завдяки прямому або непрямому впливу. Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «зовнішнє середовище», ми дійшли висновку, що це сукупність площин перетину суб'єктів підприємництва з економічними, суспільними і екологічними умовами, з наслідками діяльності національних і міждержавних інституціональних структур та інших контрагентів, а також з наслідками діяльності зовнішніх підприємств, партнерів тощо, що діють у глобальному середовищі. [59]

У таблиці 1.5 систематизовано основні чинники, що доцільно виділити у контексті впливу на економічну рівновагу суб'єктів підприємництва. Науковці виокремлюють здебільшого саме перелічені критерії систематизації. Орієнтуючись на думку теоретиків та практиків, ми пропонуємо скласти систематизацію та виділити критерій «за ступенем прогнозування», що характерне в контексті розвитку етапу цифрової економіки, проте є ще недосконало дослідженим:

- передбачувані;
- важко прогнозовані;
- невідомі.

Таблиця 1.5

**Систематизація чинників, що чинять вплив на економічну
рівновагу суб'єктів підприємництва**

Критерій систематизації	Види чинника
1	2
Відносно суб'єкта підприємництва	Екзогенні, ендогенні
Значення	Основні, другорядні
Залежність від діяльності людини	Об'єктивні, суб'єктивні
Масштаб впливу	Загальні, специфічні
Напрями впливу	Сприятливі, несприятливі
Тривалість впливу	Довгострокові, середньострокові і короткострокові
Характер впливу	Постійні, періодичні, тимчасові, випадкові
Сфера формування	Економічні, фінансові, соціальні, організаційні, виробничі та ін.
Керованість	Керовані (регульовані), некеровані (нерегульовані)
Можливість обліку і кількісного вимірювання	Неформалізовані, формалізовані
Ступінь деталізації	Першого порядку, другого порядку, n-го порядку
Сторона досліджуваного явища	Кількісні, якісні
Ступенем прогнозування	Передбачувані, важко прогнозовані, невідомі

Джерела: сформовано автором на основі дослідження [64], [59], [64], [129]

Відносно суб'єкта підприємництва відомі фактори об'єднують у дві групи: екзогенні та ендогенні. Даний поділ вказує на виокремлення джерела впливу на підприємство чи організацію. Екзогенні – чинники зовнішнього середовища. З метою управління асиметріями варто реагувати, як уже було висловлено думку, саме на зовнішні фактори, систематично вивчати їх та відслідковувати, а за потреби протидіяти. Саме до екзогенних чинників науковці відносять політичну ситуацію; законодавство; наявні природні ресурси; демографічну ситуацію; науково-технічний розвиток; можливості інфраструктурного забезпечення; фінансово-кредитну і податкову політику; економічні чинники та ін. [64]

На відміну від зовнішніх ендогенні чинники підпадають під вплив суб'єкта підприємництва. [129] Завдяки ефективному управлінню внутрішніми чинниками підприємства та організації має змогу краще пристосовуватись до зміни зовнішнього середовища, а також вдосконалюватись і тим самим ефективно управляти асиметріями розвитку.

Часто зовнішні та внутрішні чинники взаємопов'язані. Наприклад, компетентне управління виробництвом може не лише послабити негативний вплив зовнішнього середовища, але і сприяти високим темпам підвищення рівня ефективності виробництва. [59]

Важливість факторів – це рівень впливу того чи іншого фактора на стійкість підприємства. За ознакою важливості фактори поділяють на основні і другорядні. Основні фактори сприяють розвитку асиметричних процесів. Другорядні чинники не мають вирішального впливу на порушення рівноваги суб'єктів підприємництва. [109]

За ознаками залежності від діяльності людей фактори поділяють на об'єктивні, які не залежать від діяльності людини, і суб'єктивні, що мають залежність від діяльності людей, підприємств, організацій та установ.

За масштабом впливу фактори поділяються на загальні і специфічні. Загальні чинять вплив на функціонування суб'єктів підприємництва підприємств

у всіх сферах економіки. А специфічні – лише на підприємства чи організації окремої галузі або й на окрему компанію. [129]

Сприятливі фактори забезпечують можливість асиметричного розвитку суб'єкта підприємництва. А несприятливі – навпаки позначаються на порушенні рівноваги, проте важко піддаються управлінню та перетворенню на динамічні можливості розвитку.

Розподіл чинників за спрямуванням впливу є важливим для розробки заходів стосовно асиметричного розвитку. Особливо важливим є своєчасне запобігання негативному впливу факторів. [59]

За тривалістю впливу фактори поділяються на наступні групи:

- довгострокові, що зумовлюють розвиток тривалих тенденцій (понад два роки);
- середньострокові (один – два роки);
- короткострокові (кілька тижнів – один рік). [64]

Ми вважаємо, що стратегічно важливими є фактори за ступенем прогнозування. Передбачувані фактори – це ті, що можна спрогнозувати на основі минулого досвіду діяльності суб'єкта підприємництва (наприклад, сезонність попиту в деяких галузях, подорожчання сировинних ресурсів, державна політика тощо). Важко прогнозовані чинники базуються на інтуїтивних прогнозах, спираючись на аналіз певних наявних фактів чи передбачення (до прикладу, поява сильного конкурента, техніко-технологічні відкриття, зміна установлених стандартів якості тощо). Проте найбільшу загрозу несуть саме невідомі чинники. Це стихійні лиха, політичні чи воєнні конфлікти. Яскравим прикладом є пандемія Covid-19, котру ніхто не очікував, і котра внесла масштабні корективи у глобальний економічний простір. Саме невідомі фактори є найнебезпечнішими із-за неможливості їх прогнозування та викликають найбільш загрозливі асиметричні процеси у компаніях. Тому є потреба в суб'єктів підприємництва дотримуватися підходу до управління асиметричними процесами на підприємстві та створенні моделі, котра могла б ефективно зреагувати на невідомий фактор. Відомо, що після затяжної пандемії багато

компаній по всьому світу зазнали краху або затяжної кризи (здебільшого малі, де відсутні ефективні моделі управління асиметрією розвитку). Проте були і такі, що вчасно перейшли на інші бізнесові форми, видозмінили напрям діяльності, знайшли переваги та своє місце у новому «пандемічному» економічному просторі, а деякі навіть розвиваються. Це підтверджує запропонований нами підхід щодо можливого управління асиметрією розвитку суб'єкта підприємництва, перетворивши відхилення на можливості.

З погляду управління підприємством важливе значення має можливість впливати на фактори, управляти ними, що обумовлює їх розподіл на керовані та некеровані. Якщо вплив окремого фактору можна передбачити, то це ще не означає, що керівництво підприємства зможе вплинути на нього. До керованих відносять зовнішні передбачувані фактори, на які може впливати підприємство харчової промисловості. Наприклад, підприємство може впливати на обсяги реалізації продукції, формування резервів, рівень рентабельності та ін.

За такою ознакою, як можливість обліку та кількісного виміру, фактори поділяють на формалізовані та неформалізовані. Такий розподіл є особливо важливим для діагностики асиметрій. Формалізація – опис теорій, осмислених пропозицій і т. д. формальними засобами, передусім символами математики і математичної логіки, а також метод відображення певної області у вигляді формальної системи, коли форму виділяють як особливий предмет дослідження незалежно від змісту [129]. Відповідно до названої ознаки фактори поділяють на формалізовані і неформалізовані. Формалізовані фактори можна кількісно виміряти, на відміну від неформалізованих, вплив яких визначається здебільшого на теоріях та припущеннях.

Різні фактори чинять нерівнозначний вплив на рівновагу підприємства. Одні здійснюють його безпосередньо і мають через це визначальний характер, а інші фактори мають опосередкований вплив. З огляду на це використовують класифікацію факторів за ступенем деталізації. Перша група факторів, які прямо чинять вплив на економічну стійкість підприємства, є факторами першого порядку, і вважаються основними. Дані чинники вбирають у себе наслідки

впливу більш численних факторів непрямого впливу –другого, третього і усіх наступних порядків. Отже, складається складна ієрархічна система факторів, що чинять вплив на економічну стійкість підприємства. Що більший ступінь деталізації, то слабшим є значення опосередковуваних факторів. [109] Показники-фактори можуть демонструвати різні сторони досліджуваного явища. Показники, які безпосередньо характеризують кількісну визначеність явища, називають кількісними. Це абсолютні показники, такі, як дохід від реалізації продукції, вартість оборотних фондів і т.п. Фактори, що зумовлюють внутрішні якості досліджуваного явища, називають якісними, вони представлені відносними показниками, наприклад, рентабельність, значення ціни чи індикатори ділової активності. Таке групування необхідне для методичного моніторингу з подальшим факторним аналізом і визначенням екстенсивних та інтенсивних напрямів реалізації можливостей суб'єктів підприємництва. [59]

Знання існуючих тривалих тенденцій, що спричиняють розвиток асиметричних процесів у суб'єктів підприємництва, має велике значення для формування нового підходу до пошуку напрямів розвитку. Оскільки асиметричні процеси нерозривно пов'язані з розвитком суб'єкта підприємництва. Тому їх одночасно можна вважати і статичною, і динамічною властивістю підприємства, що розвивається та є активним гравцем на ринку. Науковці досліджують вплив факторів зовнішнього середовища, в якому функціонує суб'єкт підприємництва за різними методиками.

Найпростішими у використанні є матриці PEST- та SWOT-аналізу. У межах моделі PEST-аналізу всі зовнішні фактори доцільно поділяти на чотири категорії: політичні та законодавчі (Political), економічні (Economic), соціальні та культурні (Social) та технологічні (Technological). [128] SWOT-аналіз - це аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта підприємництва. Аналізу підлягають сильні сторони (Strength), слабкі сторони (Weakness) внутрішнього середовища, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища організації. Методологія SWOT-аналізу передбачає спочатку виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, після цього

встановлення зв'язків між ними, які в подальшому можуть бути використані для формулювання стратегії організації. В основі даної методології аналізу покладена теорія М. Портера про конкурентоспроможність організації у власній галузі. [53] Аналіз зовнішніх факторів також можливо проводити за моделлю GETS, яка передбачає виділення таких чотирьох груп факторів: уряд (Government), економіка (Economy), технологія (Technology) та суспільство (Society). [128]

Ряд провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників з метою поділу зовнішніх факторів на групи пропонують використовувати методику, відому під назвою T.E.M.P.L.E.S. (Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society). [109] Отже, в межах даного підходу пропонується виділяти такі групи факторів: технології, економіка, політика, законодавство, оточуюче середовище, суспільство. Кожна група факторів підлягає відповідному аналізу за допомогою притаманних показників для підприємницьких суб'єктів для того, щоб встановити, які труднощі можуть виникати при роботі в даній сфері та які тут відкриваються можливості. [59]

Таблиця 1.6

**Загальне визначення основних подразнюючих факторів
зовнішнього середовища на асиметричні процеси суб'єктів
підприємництва машинобудівного комплексу України за методикою
T.E.M.P.L.E.S.**

Група чинників	Основні подразнюючі фактори зовнішнього середовища	Вектор аналізу факторів зовнішнього середовища
1	2	3
Технології	- нові стандарти обладнання та продукції - новітні цифрові технології - оновлені інформаційні технології - нові види продукції	■ оцінювання оновлених стандартів обладнання та продукції ■ впровадження нових способів доставки сировини ■ впровадження нових технологій на виробництві ■ ремонт та оновлення обладнання

Продовження табл. 1.6

1	2	3
Економіка	- темпи росту галузі - динаміка розвитку ринку та його насиченість - рівень інфляції та безробіття - відсоткові ставки за кредит	▪ дослідження залежності підприємства від відсоткової ставки по кредиту ▪ оцінювання перспектив зростання споживчого попиту/пошуку потенційних партнерів ▪ оцінка стану внутрішньої конкуренції на ринку ▪ оцінювання фінансової стійкості компанії щодо інфляційних процесів ▪ оцінювання тенденцій на ринку праці
Політика	- політична ситуація - лояльність влади - адміністративні бар'єри - охорона власності	▪ оцінювання впливу політичних рішень на діяльність компанії ▪ оцінка впливу зовнішньої політики на компанію ▪ аналіз наслідків державної політики на бізнес
Законодавство	- законодавчі та інші акти, що мають прямий вплив на бізнес у галузі машинобудування - зміни податкового законодавства - зміни в законодавстві щодо якості продукції	▪ оцінювання впливу політичних рішень на діяльність компанії ▪ оцінка впливу зовнішньої політики на компанію ▪ аналіз наслідків державної політики на бізнес

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [64], [59], [64], [129]

Для ідентифікації основних груп чинників, що сприяють прояву асиметричних процесів у компанії, розглянемо детально методику Т.Е.М.Р.Л.Е.С. та зробимо спробу трансформувати методику Т.Е.М.Р.Л.Е.С у спрямуванні оцінювання «сили впливу» факторів зовнішнього середовища на асиметрію розвитку суб'єктів підприємництва. Для полегшення вибору вектору аналізу факторів зовнішнього середовища оберемо суб'єкти підприємництва машинобудівного комплексу України.

З метою визначення сили впливу факторів, скористаємося експертним методом. На рис. 1.6 зображено сформовану нами логічно-структурну схему визначення сили впливу факторів за методикою T.E.M.P.L.E.S.

Скориставшись матрицею таблиці 1.6, зможемо визначити групи основних факторів впливу зовнішнього середовища на суб'єкт підприємництва, котрий досліджуємо, та сформулювати вектор аналізу, за яким зможемо оцінити вплив факторів зовнішнього середовища.

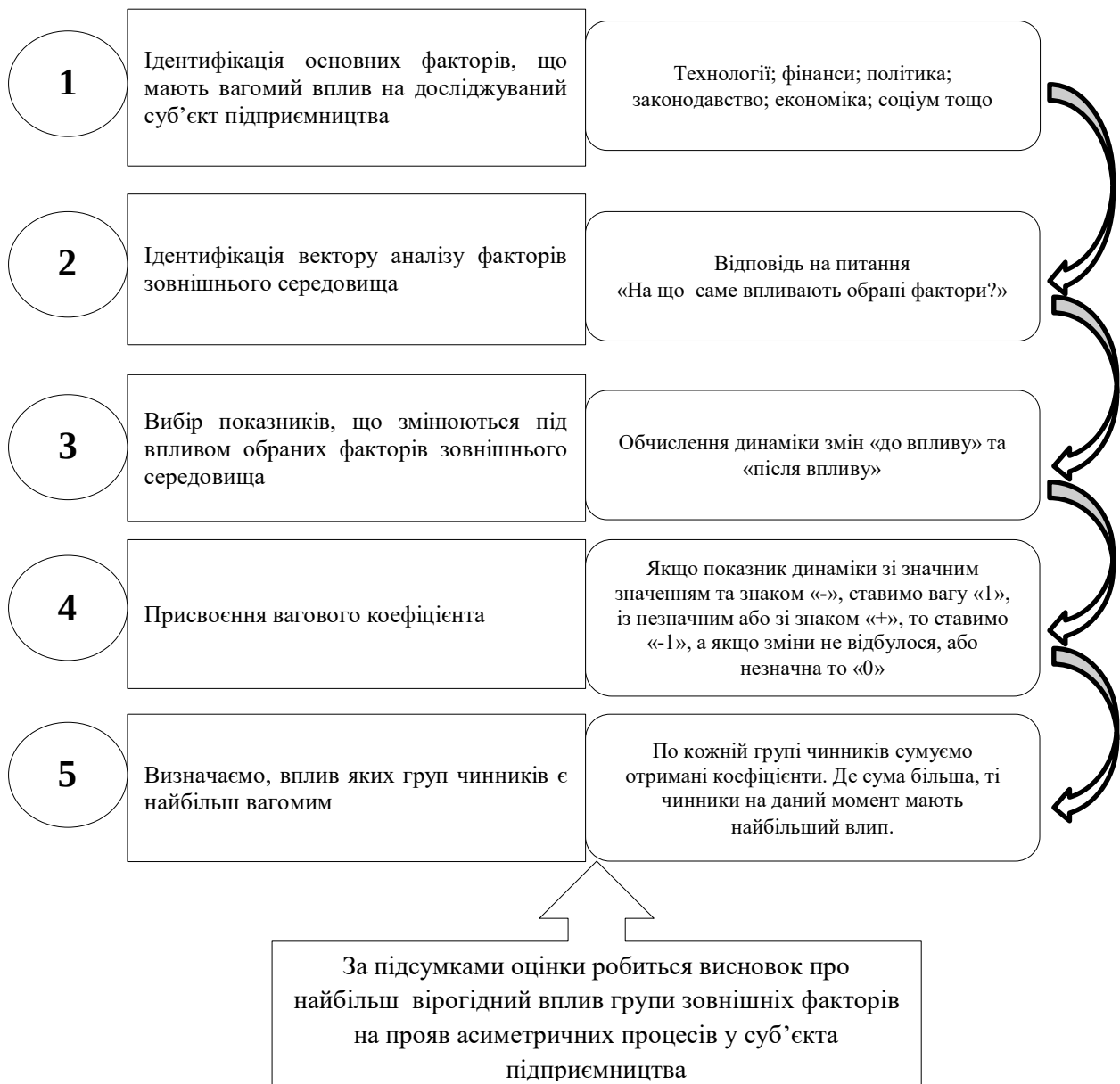

Рис. 1.6. П'ятиступінчаста модель визначення основних подразнюючих факторів зовнішнього середовища на асиметричні процеси суб'єктів підприємництва за методикою T.E.M.P.L.E.S.

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

Далі обираємо базові показники, що демонструють наслідок впливу, та обчислюємо їх динаміку на період дослідження. З рис. 1.6 розуміємо, що динаміка зміни показує позитивну чи негативну тенденцію. За результатами присвоюємо вагові коефіцієнти та сумуємо їх. Увагу потрібно звернути саме на ту групу чинників, що в сумі має найбільший результат. Саме ці чинників найбільше сприяють розвитку асиметричних процесів у суб'єктів підприємництва.

У період цифрової трансформації найбільш вагомий вплив мають технологічні зміни. Паростки перших ідей переходу суспільства в нову цифрову епоху з'явилися ще в далеких 1960-тих роках у працях Деніела Белла, що був засновником теорії інформаційного суспільства. Професор Гарвардського та Колумбійського університетів США Д.Белл першим проаналізував трансформації в економіках розвинених країн, а саме збільшення вагомості знань і науки, зміщення пріоритетів у бізнесовій діяльності на сферу послуг і розвиток інфраструктури, а також нагальну потребу в оптимізації використання інтелектуальних та інформаційних ресурсів. [145]

Розглянемо фактори, котрі становлять найбільш вагомий вплив в епоху цифрової економіки. В широкий ужиток поняття «цифрова економіка» запровадив канадський науковець Дон Тапскотт у 1995-тих роках. Експерт в області цифровізації, блокчейну, мережевого інтелекту, бізнес-стратегії зазначає в своїх працях, що цифрова економіка – це економіка, заснована на домінуючому застосуванні цифрових технологій та має дванадцять ключових ознак, серед яких ключове місце займають орієнтація на знання, цифрова форма представлення об'єктів, віртуалізація виробництва, інноваційна природа, інтеграція, конвергенція, усунення посередників, трансформація відносин виробник-споживач, динамізм, глобалізація і ряд інших. [145]

На сучасному етапі будь-яка бізнесова активність не обходиться без мережевих ресурсів. Американський програміст Ніколас Негропonte, на нашу думку, сформулював лаконічне та вдале визначення поняттю «цифрова економіка»: це економіка, в котрій виробництво, обмін, продаж і постачання

продукції здійснюється через комп'ютерні мережі, тобто базується на цифрових технологіях. А процес оцифровки інформації з метою її подальшого зберігання і розповсюдження, а також відкриття можливостей для зберігання і спрощення обробки значних обсягів даних, має назву цифровізація. Поняття «цифровізація підприємства» розуміють як процес перетворення сукупності бізнес-процесів в більш гнучку субстанцію, пристосовану до реалій «цифрового світу». Іншими словами, цифровізацією є напрям розвитку суб'єкта господарювання, при якому спостерігається його перехід із поточного в більш динамічний, гнучкий стан. [145]

Цифрова революція дедалі більше буде впливати на всі аспекти розвитку й функціонування суб'єктів ринкових відносин, а також на всю структуру глобальної економіки. Тому важливим є розуміння національних трендів технологічного розвитку на найближчу перспективу та в стратегічній орієнтації. [66]

За думкою Клауса Шваба, економістів за їх науковими прогнозами поділяються на дві групи: технопесимісти та технооптимісти. Можна стверджувати, що жоден із цих варіантів не життєздатний, а реальний варіант може мати частину ознак як першого, так і другого. Проте одностайними є погляди, що наслідки четвертої промислової революції, проявившись за допомогою технологій злиттям цифрового, матеріального та біологічного світів, будуть характеризуватися наймасштабнішими, найшвидшими змінами і системними наслідками у порівнянні з усіма попередніми епохами. [146]

Уже згадуваний нами Дон Тапскотт, безперечно, належить до технооптимістів. В своїй книзі «Електронно-цифрове суспільство: плюси і мінуси епохи мережевого інтелекту» науковець виокремлює п'ять ключових елементів нового цифрового суспільства (рис. 1.7). [146]

Зважаючи на тренди цифрової економіки, цілями сучасних суб'єктів ринкових відносин має бути закладання платформи для трансформацій усіх складових елементів економічної системи. Цифрові технології створюють можливості розвитку наявних галузей економіки та сприяють створенню нових.

Зміни, що ввійдуть у життя суспільства, безумовно, глобально піднімуть світовий рівень життя, проте мають переваги ті суб'єкти ринкових відносин, котрі забезпечують собі доступ до цифрових технологій.

Рис. 1.7. Наслідки цифрової революції

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Входячи в бізнесове життя, цифрові технології зумовлюють підвищення ефективності і продуктивності виробництва, знижують ціни на логістику та зв'язок, зменшують вартість торгівельних операцій, створюють нові ринки, забезпечуючи економічне зростання. Варто зазначити, країнам, котрі планують інтегрувати в цифровий економічний простір, варто підіймати рівень ВВП та забезпечити державні механізми регулювання цифровими процесами. Розглядаючи суб'єкт господарювання як систему, економічне зростання здійснюється нерівномірно в часі та в просторі [146]. Така нерівномірність є проявом асиметрії розвитку, що на підприємстві проявляється асиметрією змін окремих частин бізнес-моделей підприємства. Дане явище поглиблюється в процесі залучення цифрових технологій, тому постає потреба в трансформації звичних операційних моделей.

Цифрові перетворення в бізнесі відбуваються на базі глобальних платформ, які пов'язані із фізичним світом. Досвід функціонування стратегії платформ є економічно доцільною. 14 відомих американських брендів, орієнтованих ще у 2013 році на формат платформи підтверджують тезу про те, що дана стратегія з врахуванням клієнтоорієнтованості діяльності суб'єктів ринкових відносин, створення нових більш якісних продуктів зумовлює динамічне зростання сфери послуг через цифрову платформу. Як приклад, це доступ до мільярдів книг, до музичних творів, до транспортних послуг через моделі обміну товарами, послугами. Стратегія платформи посилює пріоритетність клієнта. Бізнес-моделі використовують потенційні можливості процесів взаємодії цифрового, фізичного і людського капіталу, як гнучкої екосистеми створення мережі цінностей. Зміняться моделі зростання сутність роботи, ринок праці, способи ведення бізнесу та його ресурсозабезпечення. [146]

У процесі розвитку цифрової економіки спостерігається значний вплив на ринок праці, зокрема змінюється структура зайнятості, з'являються нові вимоги до професійних компетенцій, а попит на фахівців у галузі ІКТ швидко зростає. Практично в усіх секторах економіки вимагається володіння цифровими навичками роботи з інформацією із застосуванням сучасних засобів телекомунікацій та програмних продуктів. [146]

Домінуючою тенденцією ринку праці стає сукупність транзакцій між працівником і компанією з виокремленням конкурентних завдань і проектів, які виносяться у віртуальну хмару професійних виконавців, які можуть проживати у країні. Хмарні платформи тепер забезпечують практично одержання будь-яких необхідних послуг тоді, коли це необхідно. Таким чином, оскільки змінюється характер робочої сили і характер роботи, очевидно є необхідність розробки відповідних форм соціальних і трудових контрактів. Разом з тими негативними наслідками даного процесу є ризики підвищеної експлуатації праці, підвищений рівень фрагментарності і наповненості, гіперспеціалізації. Тому важливим є формування в індивідуумів розуміння вагомості своєї участі у бізнесовому процесі з виокремленням функціональних обов'язків. [146] Цілями сучасних

суб'єктів ринкових відносин має бути закладання платформи для трансформацій усіх складових елементів економічної системи. Варто відзначити, що майбутні трансформації системні, оскільки нові сфери використання інноваційних технологій трансформують по суті все виробництво, збут, споживання, транспорт, освіту, медицину, екологію тощо. Кардинально змінюються процеси відтворення і зберігання навколишнього середовища. Такі процеси зумовлюють зміну і посилюють взаємозв'язок системи цілей і мережі цінностей. Усвідомлення потенційних можливостей формування суб'єктами господарювання нових тенденцій розвитку об'єктивно спонукає до зміни поведінки не лише персоналу компаній, але й бізнесу, владних структур, науковців і суспільства, тобто всіх учасників глобальної економіки. Можна засвідчити глобальний, фундаментальний, синергетичний і багатогранний характер майбутніх змін. [146]

Більшість науковців розглядають майбутній розвиток бізнесу, економіки та суспільних відносин як передбачення можливих перспектив. Проте зміни відбуваються вже сьогодні. Сучасний етап розвитку економіки ставить перед суспільством такі завдання, на котрі повинні зважати усі суб'єкти ринкових відносин:

- по-перше, визначення змістовного наповнення, синтезу, взаємодії і викликів інтенсивних, всеохоплюючих, парадигмальних технологічних змін економічної реальності;
- по-друге, осмислення самої сутності технологічної революції, її багатостороннього впливу і широкого спектру дії на всі сторони нашого буття;
- по-третє, створення концептуальних засад участі суб'єктів ринкових відносин, окремих індивідуумів і соціуму у фундаментальних, проривних перетвореннях, оцінюваннях потенційних можливостей використання їх переваг і здатностей протистояти ризикам таа можливим негативним наслідкам функціонування у глобальному просторі.

Базовими економічними наслідками впливу цифрової революції, можна стверджувати, буде зростання попиту її споживання, базуючись на

потенціальних засадах зниження цін, більш стійких моделях споживчого зростання. Зміни, що ввійдуть у життя суспільства, безумовно, глобально піднімуть світовий рівень життя, проте матимуть переваги ті суб'єкти ринкових відносин, котрі забезпечать собі доступ до цифрових технологій. Входячи в бізнесове життя, вже сьогодні цифрові технології підіймають ефективність і продуктивність виробництва в рази, знижують ціни на логістику та зв'язок, зменшують вартість торгівлі, створюють нові ринки, забезпечуючи економічне зростання. [146]

Засади сучасної наукової парадигми доводять, що економічне зростання будь-якого суб'єкта господарювання здійснюється нерівномірно в часі та в просторі. Така нерівномірність є проявом асиметрії розвитку. На підприємстві дані тенденції проявляється нерівномірністю розвитку окремих частин бізнес-моделей підприємства, що поглибиться в процесі переходу до четвертої промислової революції.

Тому в бізнесі четверта промислова революція проявиться, насамперед, впливом цифрових технологій, що зумовить необхідність трансформації операційних моделей. За передбаченнями, це можливо на базі глобальних платформ, які пов'язані із фізичним світом. Стратегія платформ є економічно доцільною, що доводиться експериментально переходом промислових компаній на формат платформи. Стратегія платформи є клієнтоорієнтованою, сприяє створенню нових більш якісних продуктів, є драйвером динамічного зростання сфери послуг через цифрову платформу. [147]

Бізнес-моделі використовують потенційні можливості процесів взаємодії цифрового, фізичного і людського капіталу, як гнучкої екосистеми створення мережі цінностей. Зміняться моделі зростання сутність роботи, ринок праці, способи ведення бізнесу та його ресурсозабезпечення. [145]

Щодо негативних тенденцій, економісти Ерік Брінолфссон і Ендрю Макафі вважають, що цифрова революція з часом все більше посилить фінансову та соціальну нерівність у світі, порушивши роботу ринків праці. Третя промислова революція поступово, внаслідок автоматизації виробництва, витіснила з ринку

праці безліч людей. Цифрова епоха ж посилить даний ефект, що збільшить розрив між прибутковістю капіталу і прибутковістю праці. Проте заміна персоналу машинами призведе до зростання кількості безпечних і добре оплачуваних професій, оскільки основним рушійним механізмом бізнесу стане не капітал, а талант. [145]

Основна мета «Індустрії 4.0» полягає в отриманні додаткової вартості за рахунок створення індивідуальної цінності на основі точної інформації про потреби груп споживачів і оптимізації життєвого циклу товару за допомогою цифрових («розумних») технологій.

«Індустрія 4.0» передбачає наскрізну цифровізацію всіх фізичних активів і їх інтеграцію в цифрову екосистему разом з партнерами, які беруть участь в ланцюжку створення вартості. Досягнення ефекту від втілення концепції «Індустрія 4.0» можливо тільки при наявності добре налагоджених процесів отримання і аналізу даних, а також обміну ними. [147]

Вважається, що в першу чергу виробничі і бізнес-процеси суб'єктів підприємництва будуть повністю автоматизовані і оптимізовані з точки зору витрат. Тоді як сьогодні оператор змушений сам запускати процеси на своїй друкарській машині, в майбутньому машина буде робити це сама - коли це можливо. Роботи, які стоять в черзі, будуть запускатися автоматично, причому в оптимальній послідовності, що забезпечує найкоротший час на підготовку до друку і, як результат, максимальну чисту продуктивність. Оператору залишиться лише одне - зупиняти процес, якщо виникне необхідність втрутитися або щось змінити. Питання щоденної експлуатації та обслуговування обладнання, а також постачання запасних частин і витратних матеріалів також будуть вирішуватися за допомогою єдиної інформаційної та сервісної системи. [145] Замовники при цьому отримають необхідні доступ до процесів, пов'язаних з виробництвом їх продукції - вони будуть включені в єдиний робочий потік, отримавши максимально можливу підтримку при оформленні замовлень, узгодження і відстеження ходу виробництва продукції.

Основними принципами «Індустрії 4.0» є інтеграція всіх етапів життєвого циклу в єдиний інформаційний простір і взаємодія машин без участі людини. [147] Головна роль людини в «Індустрії 4.0» полягає в розробці алгоритмів і навчанні машин методом програмування.

Суб'єкти підприємництва (компанії) з самого зародження будуються як системи багатовимірні, що складаються з елементів різної природи системи нерівності, співробітництва і боротьби інтересів. Тому повстає необхідність створення ефективної моделі управління асиметрією розвитку суб'єктів підприємництва.

Розділеність створює постійні лінії протиріч, що є сутнісною природою динаміки організацій, джерело безлічі проблем. До прикладу, найчастіше зустрічаються такі асиметрії:

- протиріччя між особистими і безособовими чинниками суб'єктів підприємництва;
- протиріччя між індивідуальним і загальним у організаціях;
- протиріччя між планомірним і спонтанним у будові і розвитку компаній;
- департаменталізація. [147]

Перше з них виникає тому, що організація не може розглядатися тільки як колектив - сукупність індивідів, малих груп і т. д. Поряд з міжособистісними, груповими відносинами в ній існує і адміністративна (формальна) структура знеособлених зв'язків та норм. Причому поділ це відбувається на всіх рівнях - на рівні індивіда (особистість і посаду), відносин у колективі (керівництво і лідерство), груп (колектив і підрозділ) - аж до організації як цілого (колектив - організація). Такий поділ на особистісне і організаційне створює протиріччя у суб'єкта підприємництва, лінію напруги, що позначається і на цілях, і на відносинах управління – виконання, і на інших сторонах її життєдіяльності. Це ключова асиметрія лежить в основі багатьох інших внутрішньоорганізаційних проблем. [147]

При організації будь-якого колективу головне завдання в тому, як об'єднати інтереси всіх його членів навколо цілей організації на всіх її рівнях.

Історія розвитку організацій і теорій управління ними знає чимало пошуків і помилок на цей рахунок. Індивіди приходять у компанію зі своїми інтересами, і ступінь збігу-розбіжності їх з посадовими функціями, цілями підрозділу і всієї організації багато в чому виявляє ефективність підприємства і установи. Взаємодія індивідуального і загального пронизує всі організаційні відносини і вирішує багато інших, більш приватних проблем. Це питання виникає як в особистісно-груповій сфері, так і в рамках безособової структури організації. Що стосується останньої, то досить вказати на постійні труднощі адаптації до безлічі окремих посадових обов'язків, визначених посадовою інструкцією, одного виконавця, який, як правило, краще виконує одні з них і гірше - інші. А це може позначитися і на моральній атмосфері, і на результатах роботи підрозділу, а то і всього підприємства. Не випадково таке велике значення надається в наш час профподбору, тестування, психологічного тренінгу, визначення службових функцій і іншим способам адаптації особистості до посади. [147]

Суб'єкт підприємництва є не тільки система, а й складне соціальне середовище, де тільки частину процесів, елементів, зв'язків можна проектувати і планувати. Але навіть і ця системна частина організації діє в повному обсязі: щось з неї не приймається середовищем і практично не діє. У кожній організації ми знаходимо чимало приписів, регламентів, правил, на створення яких витрачено багато сил, але всі добре знають, що вони на практиці не працюють, хоча і не скасовані. Так що ця системна частина, в свою чергу, теж ділиться на дійсну і недійсну. Помилки управління, нереальні стандарти, з одного боку, старіння якихось із цих елементів, зв'язків, схем бізнес-процесів - з іншого.

А з третього боку, організація як спільність, колектив іноді виробляє такі власні норми, які протидіють і блокують запропоновані стандарти. Ця третя сторона неминуче і закономірно з'являється в будь-якій організації, як тільки туди збираються працівники. Та спільність, яку вони формують, по-перше, залежить від конкретного складу працівників, їх індивідуальних особливостей. А по-друге, вона включає природні механізми спілкування між людьми, які

будують власну ієрархію (шкала престижу, лідерство), колективні норми. Саме тому в продуктах будь-якої організації заплановане присутній лише в якійсь мірі. І саме тому формальна оргструктура змушена співіснувати з неформальною. [147]

Департаменталізація означає неминучість «розсічення» організації на підрозділи. Це робиться через розкладання загальної мети на більш приватні, для яких і створюються департаменти, відділи, цехи, спец служби, лабораторії тощо. Деякі з цих підрозділів, в свою чергу, теж діляться на ряд підлеглих їм, ще дрібніших і спеціалізованих підрозділів і т. п. Але кожен підрозділ отримує власну мету і існує заради неї. В очах його працівників ця мета виглядає важливіше інших, іноді виникає боротьба за значимість її, а отже, і за ресурси, пільги, винагороди. Складається свого роду «психологія підрозділу», перебільшує роль і потреби конкретної групи працівників. А звідси - дезінтеграційні тенденції, що зростають в міру розвитку організації. [147]

1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Для оцінювання асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва використано базові засади системного підходу. Аналізуючи сутність суб'єктів підприємництва, було виявлено, що через значну кількість елементів, які часто можна розглядати як підсистеми (іноді і цілі системи) різної природи (технічні, технологічні, юридичні, психологічні, соціальні, культурні, транспортні, інфраструктурні, фінансові, інвестиційні тощо), та багатофункціональність (виробництво продукції, надання послуг, вплив на довкілля, створення робочих місць, відкриття технологій і т.п.), що реалізується кожним елементом такої системи, суб'єкти господарювання доцільно вважати надсистемою. Окрім того, система суб'єкта підприємництва є відкритою, тому піддається значному впливу

зовнішнього середовища, що особливо загострюється під впливом цифровізації та супутніх трендів, пов'язаних з концепцією «Industry 4.0».

Це значно ускладнює пошук універсального підходу до оцінювання розвитку суб'єкта підприємництва. Якщо застосувати системний підхід, це дозволить розглянути суб'єкти підприємництва (компанію) як систему, як ціле, адже основною його принцип – це принцип інтеграції. Від нього походить ланцюг похідних принципів, головні з яких – повнота об'єкта і комплексність його аналізу. [67]

У той же час в практичному застосуванні системного підходу (тобто застосуванні його до дослідження і побудови конкретних типів об'єктів) часто робиться акцент на рівновагу системи, її внутрішню несуперечливість. [76] Явно чи ні, але саме так нерідко трактується сутність цілісності. У своїх виняткових баченнях такі дане сприйняття призводить образ системи до замкнутості і негнучкості, позбавляючи її динаміки, джерел розвитку.

Зображена на рисунку 1.7 система управління асиметрією розвитку суб'єкта підприємництва є схематичною, зрозуміло, що в житті вона має більшу кількість підсистем. Пропонована система є гнучкою. Складність системи та її структурна складова для кожної компанії визначається індивідуально, виходячи з її потреб, специфіки виробництва товарів (надання послуг), галузевих особливостей.

Визначено, що система управління асиметрією розвитку складається з двох основних елементів: об'єкта і суб'єкта управління. Варто зазначити, що суб'єкт є активним елементом. Саме він безпосередньо впливає на об'єкт. За рахунок виконуваних ним функцій суб'єкт визначає програму дій, задає напрямки, цілі, мету, функції об'єкту. Тому управлінська підсистема є основною ланкою діяльності, що формує місію і мету діяльності підприємства, визначає стратегію, ключові складники успіху, шляхи досягнення поставлених цілей тощо.

Суб'єктом даної системи є збори акціонерів, генеральний директор та верхній апарат управління, а також топ-менеджери, що керують різними підрозділами.

Об'єктом є види економічних ресурсів, котрі використовуються компанією, їх структура та обсяги, складові формування і шляхи використання. Таким чином, утворюється великий механізм, в котрому також присутні такі елементи, як правове, нормативне та інформаційне забезпечення.

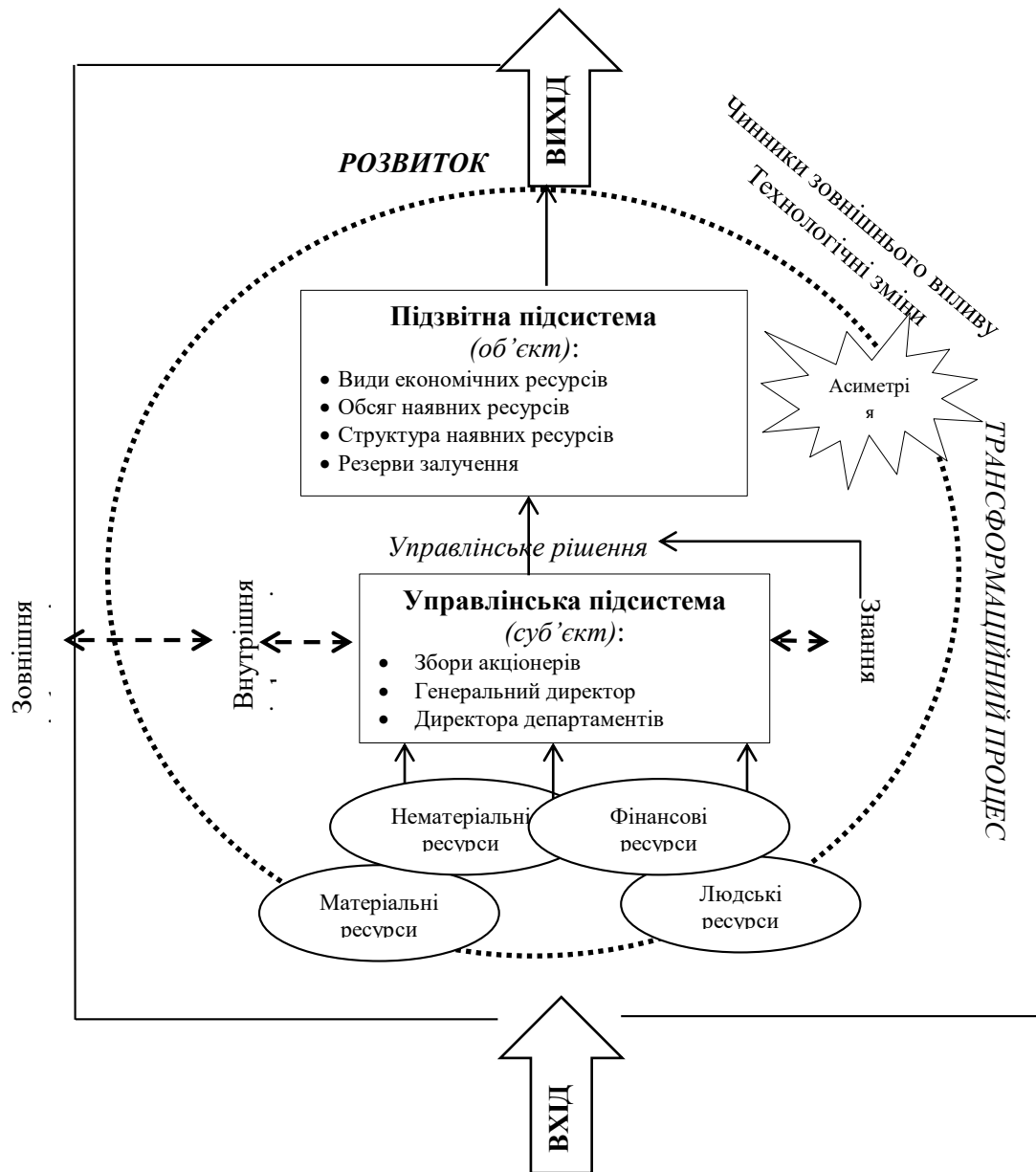

Рис. 1.8. Суб'єкт підприємництва як система у векторі оцінювання рівня асиметрії його розвитку

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

На рис. 1.8 чітко зображено, що підприємницька структура є відкритою системою.

Компанія чи будь-яка інша організація успішно розвивається лише за умови ефективного взаємозв'язку із зовнішнім середовищем. Чинниками впливу можуть бути державне регулювання, споживачі, партнери, конкуренти, фінансові інститути та інші, що були розглянутими у пункті 1.2.

Всі фактори зовнішнього середовища є складними, часто взаємопов'язані між собою, містять безліч суперечностей. Тому їх варто систематично вивчати та аналізувати. Також система суб'єкта підприємництва є динамічною та адаптивною.

Таблиця 1.7

Порівняння методів оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва

Методи	Переваги	Недоліки
1	2	3
1. Оцінювання рівня розвитку підприємства за показниками конкурентоспроможності	Існує можливість виявити переваги підприємства та невикористаний потенціал; дає змогу якісно оцінити та порівняти отриманий результат із середніми показниками або лідером. Глибоко аналізує внутрішній стан підприємства. Можна оцінювати розвиток у динаміці та значну кількість показників. Є наочним та комплексним під час порівняння.	Не існує однозначних підходів до оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств. Для більшості методів, за винятком матричних, характерною є статичність оцінки конкурентних позицій підприємства під час порівняння з іншими суб'єктами господарської діяльності та те, що отримані результати можуть залишатися актуальними лише на порівняно короткому проміжку часу.
2. Оцінювання рівня розвитку підприємства за фазою розвитку підприємства	Дає змогу визначити напрям розвитку підприємств у визначений період за допомогою якісних та кількісних критеріїв. Надає можливість графічно інтерпретувати динаміку розвитку підприємства відповідно до фази життєвого циклу підприємства.	Надає лише загальні результати стану розвитку підприємства (зростання, спад, тощо).

Продовження табл. 1.7

1	2	3
3. Оцінювання рівня розвитку підприємства за допомогою інтегрального показника кількісної оцінки стану розвитку підприємства за допомогою методу таксономії	Цей метод враховує вплив багатьох чинників, які є різноманітними та мають різні способи описання. Оцінки інтегрального показника формуються здебільшого в межах інтервалу від 0 до 1. Надає можливість визначити фазу життєвого циклу підприємства. Уможлиблює побудувати траєкторію якісної та кількісної оцінок зміни розвитку.	Динаміка якісних характеристик інтегрального показника розвитку підприємства за визначений проміжок часу не завжди може дати об'єктивну оцінку його зміни, оскільки не показує спрямованості плину процесу в бік погіршення або поліпшення розвитку підприємства. Є доволі громіздким методом.
4. Оцінювання рівня розвитку підприємства як ступеня реалізації потенціалу	Визначає фактично використаний потенціал підприємства, тобто міру розвитку та необхідний потенціал, щоб стати лідером. Не є громіздким у розрахунках. Оцінює рівень можливостей розвитку підприємства. Дає змогу встановити міру відповідності між складовими потенціалу. Визначає інтегральну оцінку потенціалу та ступінь можливості збалансованого розвитку підприємства.	Не охоплює усіх параметрів під час оцінювання рівня розвитку. В аналітиці часто використовується прогностна, а не фактична інформація. Характерними є значні витрати часу та ресурсів на збирання і опрацювання великого обсягу інформації.

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [78], [34], [101], [81], [5], [55]

Для існування будь-якої системи необхідний вхід. Це все те, що надходить в систему ззовні та бере участь в трансформаційному процесі, змінюючи свої властивості, зовнішні ознаки, характеристики, або сприяє змінам інших елементів. Це всі види економічних ресурсів, котрі надходять до підприємства або формуються ним з ціллю їх використання в діяльності компанії. Після трансформаційного процесу з'являється вихід – результат діяльності, в нашому

випадку це сукупність товарів чи послуг, на котрих спеціалізується досліджуваний суб'єкт підприємництва. [149]

Таблиця 1.8

Основні показники розвитку суб'єкта підприємництва

Складові оцінки	Показники оцінки
1	2
Оцінка ефективності управлінського персоналу	— коефіцієнт кількісної та якісної укомплектованості персоналу управління; — питома вага управлінського персоналу, який має стаж роботи на підприємстві та в галузі більш як 5 років; — коефіцієнт сталості персоналу управління; — коефіцієнт плинності персоналу управління; коефіцієнт заміщення персоналу управління; — коефіцієнт співвідношення темпів нарощування обсягу реалізації та темпів зростання фонду заробітної плати персоналу управління; — коефіцієнт відповідності середньомісячної заробітної плати персоналу управління рівню реальної заробітної плати; — рентабельність витрат на управління
Оцінка ефективності організаційної структури управління	— коефіцієнти дотримання норм керованості ланок управління; — коефіцієнт співвідношення темпів нарощування обсягу реалізації та темпів зростання структурної централізації; — коефіцієнт співвідношення темпів нарощування обсягу реалізації та темпів зростання централізації управління; — коефіцієнти співвідношення темпів нарощування обсягу реалізації та темпів зростання формалізації персоналу апарату управління та структурних підрозділів
Оцінка ефективності технології управління	— коефіцієнт оперативності роботи з документами та іншими джерелами інформації; — коефіцієнт використання інформації; — коефіцієнт повноти реалізації управлінських рішень; — коефіцієнт охоплення функцій управління автоматизацією; — коефіцієнт зростання технічної озброєності управлінської праці; — рентабельність використання основних засобів адміністративного призначення; — питома вага прогресивних видів оргтехніки та ЕОМ у загальній їх вартості
Оцінка ефективності організаційної культури	— рівень організації діяльності підрозділів управління персоналом; — рівень стану трудової дисципліни; — рівень задоволеності умовами праці; — рівень стану соціально-психологічного клімату в колективі; — рівень задоволеності прийнятими на підприємстві нормами поведінки працівників; — рівень безпеки та охорони праці; — рівень умов соціального розвитку й соціального захисту персоналу
Оцінка ефективності управління операційною діяльністю	— коефіцієнт фондovіддачі основних засобів; — коефіцієнт оновлення основних засобів; — коефіцієнти фізичного та морального зносу основних засобів; — питома вага основних засобів з обмеженим правом власності; — коефіцієнт матеріаловіддачі; — рентабельність матеріальних витрат; — коефіцієнт використання виробничих потужностей; — коефіцієнт дотримання норм екологічності операційної діяльності; — питома вага витрат на виправлення браку в загальній сумі операційних витрат; — рентабельність витрат операційної діяльності
Оцінка ефективності управління персоналом	— коефіцієнти кількісної та якісної укомплектованості кадрового складу підприємства; — коефіцієнт сталості персоналу підприємства; коефіцієнт плинності персоналу підприємства; — коефіцієнт заміщення персоналу підприємства; — коефіцієнт відповідності середньомісячної заробітної плати персоналу підприємства рівню реальної заробітної плати

Продовження табл. 1.8

1	2
Оцінка ефективності управління фінансовою діяльністю	— коефіцієнт фінансової незалежності; — коефіцієнт фінансового ризику; — коефіцієнт забезпеченості оборотними засобами; — коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності; — рентабельність власного капіталу; — коефіцієнти ліквідності; — коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості; — коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості; — питома вага позитивного грошового потоку операційної діяльності в загальній його сумі; — коефіцієнт ліквідності грошового потоку операційної діяльності
Оцінка ефективності управління маркетинговою діяльністю	— коефіцієнт ринкової частки продукції підприємства на національному ринку; — коефіцієнт еластичності попиту на продукцію; — коефіцієнт зміни обсягу реалізації продукції; — рентабельність продажу; — коефіцієнт співвідношення темпів нарощування обсягу реалізації та темпів зростання собівартості реалізованої продукції; — коефіцієнт оборотності готової продукції та товарів; — коефіцієнт окупності витрат у маркетингову діяльність;
Оцінка ефективності управління інвестиційною діяльністю	— коефіцієнт реальної вартості майна; — коефіцієнт забезпеченості необоротних активів власним капіталом; — коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами; — коефіцієнт маневреності; — рентабельність інвестицій у необоротні активи; рентабельність інвестицій в оборотні активи; — питома вага власних коштів у загальній сумі реального інвестування; — рентабельність фінансових інвестицій; — питома вага власних коштів у фінансовому інвестуванні; — рентабельність інвестованого в підприємство капіталу; — коефіцієнт виплати процентів
Оцінка ефективності управління інноваційною діяльністю	— коефіцієнт зростання суми витрат на дослідження, — розробку та впровадження нових видів продукції; — питома вага високотехнічного обладнання в загальній вартості основних засобів; — коефіцієнт зростання суми витрат на освоєння нових ринків збуту; — коефіцієнт співвідношення темпів зростання прибутку від операційної діяльності та темпів зростання витрат на інновації в маркетинг; — коефіцієнт зростання авторських і суміжних з ними прав; питома вага працівників та керівників, які підвищили кваліфікацію; — коефіцієнт зростання суми витрат на підбір, навчання та підвищення кваліфікації персоналу

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [78], [34], [101], [81], [5], [55]

Системний підхід на діалектичній основі складається в розгляді суб'єкта підприємництва в напруженій рівновазі через виокремлення вагомих протиріч, що є основою його економічного зростання. Для складних і багатовимірних системних об'єктів протиріччя є неминучими і природними. Системний підхід на діалектичній основі приймає до уваги внутрішні суперечливості багатовимірної системи як цілого. [61]

Дослідивши наявні підходи до оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва, маємо змогу сформулювати методичний підхід до оцінювання асиметрії розвитку бізнесових структур на принципі системності (рис. 1.8). Дослідження дало змогу виокремити загальні принципи формування системи показників оцінювання ефективності діяльності, котрі потрібно зарахувати. Насамперед, це постійний взаємозв'язок у часі між індикаторами та стратегічними орієнтирами суб'єктів підприємництва. До того ж обрані показники повинні бути релевантними щодо цінностей, місії, головної мети діяльності підприємницької структури. Складність полягає в тому, що обрані індикатори повинні цілісно відображати результати усієї діяльності суб'єкта підприємництва. Варто брати до уваги як якісний розвиток, так і кількісний. [61]

Аналіз методів оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва (табл. 1.7) та основних індикаторів ідентифікації ефективності їх діяльності (табл. 1.8.), що є найрозповсюдженішими в економічному аналізі, дав змогу виокремити функціональні блоки діяльності підприємницьких структур, такі як операційна, фінансова, маркетингова, інвестиційна, інноваційна діяльності та управління персоналом, з подальшим виокремленням індикаторів ефективності господарської діяльності (табл. 1.7). Аналіз наукових джерел щодо оцінювання дав змогу прийняти рішення щодо оптимальності визначення чотирьох індикаторів по шести функціональним блокам з метою об'єктивності оцінювання асиметрії розвитку. Варто зазначити, що перед визначенням показників варто проаналізувати загалом ефективність діяльності суб'єктів підприємництва, щоб зрозуміти, де найбільше присутні відхилення.

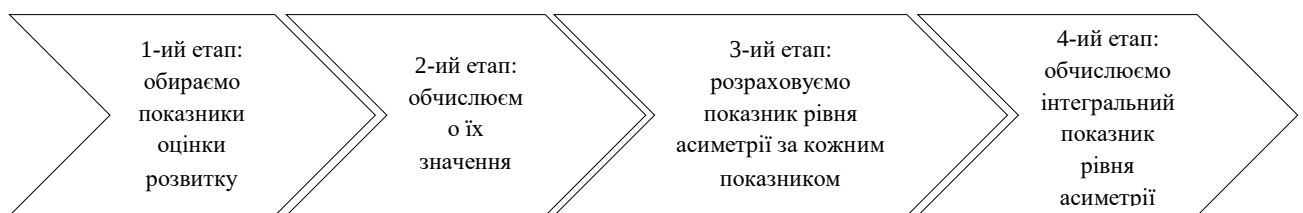

Рис. 1.9. Алгоритм оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Методику оцінювання рівня асиметрії розвитку представлено у вигляді алгоритму, що складається з чотирьох кроків (рис. 1.9). На першому етапі обираємо можливі показники розвитку суб'єктів підприємництва, що ідентифікують стан ефективності операційної, фінансової, маркетингової, інвестиційної, інноваційної діяльності та управління персоналом у контексті актуальності для аналізованого підприємства. На другому етапі обчислюємо їх значення. Аналіз підходів до оцінювання рівня розвитку підприємницьких структур дав нам можливість виокремити прогностні варіанти показників (табл. 1.8.).

Для оцінювання величини асиметрії по кожному показнику застосовуємо індикатор «As» – рівень асиметрії, що є співвідношенням значення мінімального показника до максимального у часовому інтервалі дослідження:

$$As = N_{\min}/N_{\max},$$

де $N_{\min}$ – мінімальне значення показника в часовому інтервалі аналізу; $N_{\max}$ – максимальне значення показника в часовому інтервалі аналізу.

Даний показник є коефіцієнтом та дає змогу оцінити у скільки разів значення за певним індикатором розвитку є меншим за найкращий результат досліджуваного періоду.

Для обчислення інтегрального показника рівня асиметрії, використовуємо наступну формулу:

$$As^i = \sum_{j=1}^k \frac{N_{\min}}{N_{\max}},$$

де $N_{\min}$ – мінімальне значення показника в часовому інтервалі аналізу; $N_{\max}$ – максимальне значення показника в часовому інтервалі аналізу; k – кількість індикаторів розвитку в функціональному блоці.

Інтегральний показник демонструє загальний рівень відхилення по усім блокам. Для трактування отриманого значення пропонується шкала оцінювання зображена у таблиці 1.9.

Таблиця 1.9

Шкала оцінювання рівня асиметрії

Розмах асиметрії	Якісна оцінка рівня асиметрії
1	2
[0-7]	Високий
[8-15]	Середній
[16-24]	Низький

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Високий рівень асиметрії розвитку показує критичні відхилення основних показників ефективності діяльності. Низький рівень, навпаки, демонструє відсутність відхилень. Тому при аналізі отриманого результату для формування нового підходу до розвитку варто звертати увагу на високий рівень асиметрії, адже, прийнявши управлінські дії щодо вирішення проблем, є можливість підвищення ефективності діяльності з метою довгострокового розвитку.

Окрім вирішення головної проблеми – визначення рівня асиметрії розвитку, використавши даний методичний підхід за допомогою показника індексу вагомості (I_b) можемо визначити більш конкретизовано проблемне місце у діяльності підприємства:

$$I_b = \sum_{j=1}^k \frac{As_n}{As^i},$$

де As_n - рівень асиметрії окремого показника; As^i – інтегральний показник асиметрії розвитку.

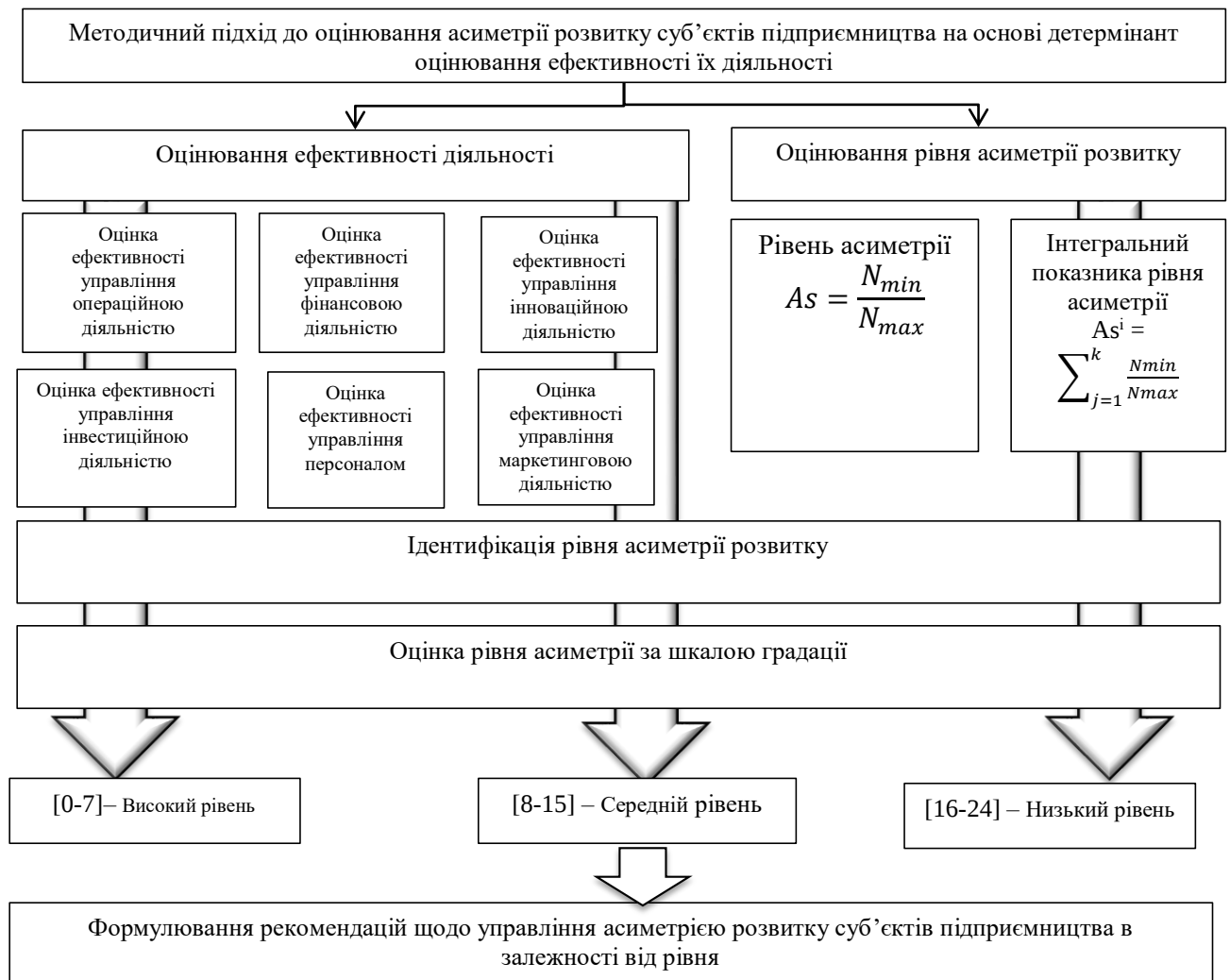

Рис. 1.10. Методичний підхід до оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Апробуємо сформований методичний підхід (рис. 1.10) на суб'єкти підприємництва машинобудівного комплексу України та ідентифікуємо фактори впливу на появу асиметричних процесів у розділі 2.

Висновки до Розділу 1

За результатами дослідження концептуальних засад асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва та методичних підходів до оцінювання можемо зробити наступні висновки.

1. Розуміння категорії «асиметрія», що може тлумачитися як порушення або відсутність закономірного розташування подібних частин чи

елементів відносно обраної точки, осі чи площини внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Виходячи з думки, що асиметрія не завжди вважається порушенням симетрії, у роботі подано авторське тлумачення «асиметрії» як багатогранної категорії, що є процесом самовідтворення певного об'єкта при змінах, перетвореннях чи трансформаціях, що вносить різноманітність у динаміку його буття.

2. Численні наукові здобутки щодо змістовного визначення дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва» дає змогу трактувати її в двох аспектах: у вузькому розумінні, як стан зміни діяльності суб'єкта господарювання за якісними і кількісними параметрами під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, а у широкому аспекті, як незворотній, закономірний процес, що є послідовною безперервною зміною кількісних та якісних станів суб'єктів підприємництва у часі та просторі.

3. Визначення авторського підходу до розуміння категорії «асиметрія» та дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва» стало можливим за рахунок ідентифікації змістовно-логічного взаємозв'язку між ними як економічними поняттями, базуючись на виокремленні деяких суміжних сутнісних властивостей, що було проілюстровано відповідною матрицею суміжності даних категорій.

4. Особливої уваги заслуговує впровадження в економічну теорію поняття «асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва», що вважаємо процесом нового самовідтворення суб'єкта господарювання після якісних та кількісних трансформацій, спричинених безперервним впливом непередбачуваних зовнішніх факторів бізнесового середовища, за допомогою формування унікального набору ресурсних композицій, що можливо використати як динамічні можливості для майбутнього зростання суб'єкта підприємництва.

5. Було згенеровано основні положення та принципи, що можуть бути використані для формування нової концепції розвитку суб'єкта підприємництва, що базується на використанні процесів асиметрії як джерела динамічних здатностей, а також співставлення описаного авторського підходу з деякими

наявними в економічній науці концепціями розвитку суб'єктів підприємництва з виокремленням очевидних переваг запропонованого бачення, а також обґрунтування його дотичності до деяких проаналізованих концепцій з метою їх симбіотичного впровадження на підприємствах та організаціях.

6. З'ясовано, що неспроможність більшості концепцій розвитку суб'єктів підприємництва протистояти викликам сучасного зовнішнього середовища, особливо враховуючи тенденції щодо зростання нелінійності їх впливу, непостійності, непередбачуваності, незворотності, а також недостатній відкритості суб'єктів підприємництва у бізнесовому середовищі, зумовлює необхідність створення нової моделі, котра більшою мірою враховуватиме загрози та дасть змогу суб'єктам господарювання ефективно розвиватися в умовах цифрової епохи.

7. Акцентовано увагу, що змістовно новий підхід до формування концепції розвитку базується на зрушенні фокусу уваги з досягнення цілі відновлення системної рівноваги суб'єкта підприємництва у процесі його бізнесової діяльності після впливу зовнішніх руйнівних факторів на ціль використання можливостей, що несуть у собі такі непередбачувані чинники, створивши новий системний порядок елементів суб'єкта господарювання. Неочікувані виклики ставлять конкретну, окреслену глобальну ціль перед суб'єктами підприємництва – не вижити у мінливому зовнішньому середовищі, а створити дієву адаптивну модель самовідтворення суб'єкта підприємництва у нові форми за допомогою формування унікальних ресурсних композицій, що з'являються внаслідок впливу непередбачуваних факторів макросередовища. Відхилення здатні виявити слабкі сторони та недоліки суб'єкта підприємництва. Формування організаційно-економічних методів перетворення недоліків у перевагу дає потенційну можливість застосувати їх як джерело позитивних змін.

8. Згруповано та вивчено основні фактори зовнішнього середовища, що мають безпосередній вплив на економічну рівновагу суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України, за такими критеріями як масштаб, напрям та тривалість впливу, ступінь прогнозування, сфера формування, керованість,

можливість кількісного вимірювання, ступінь деталізації та інші, що дало змогу поглибити систематизацію відносно сучасних реалій цифрової економіки, включивши фактори, що найбільш тісно пов'язані з технологізацією та непередбачуваністю, є найбільш вагомими для врахування при формулюванні нової концепції розвитку суб'єктів підприємництва.

9. Дослідження сучасних факторів зовнішнього середовища та їх особливостей дало змогу обґрунтувати підхід до оцінювання вагомості впливу сучасних подразнюючих факторів бізнесового середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, найбільш характерними для машинобудівного комплексу України з котрих є економічні, технологічні, екологічні, політичні, законодавчі та інші. Враховуючи основні засади запропонованого підходу було розроблено п'яти ступінчасту модель, базуючись на удосконаленні методики T.E.M.P.L.E.S., що включає п'ять етапів визначення основних подразнюючих факторів зовнішнього середовища на прояв асиметричних процесів суб'єктів підприємництва, а саме визначення основних факторів для суб'єкта аналізу, ідентифікація вектору аналізу факторів зовнішнього середовища, вибір та розрахунок показників, що змінюються під впливом обраних факторів зовнішнього середовища, присвоєння вагового коефіцієнта та визначення впливу груп найбільш вагомих чинників, сила впливу яких спричиняє процес асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Новітні тенденції розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України в контексті технологічних змін

Вивчаючи наукові економічні дослідження сучасних теоретиків та практиків [128, 5, 162, 16] часто можна зустріти думку, що драйвером випереджаючого розвитку країн на світовій арені є галузі промисловості, однією з основних видів якої є машинобудівний комплекс. Діяльність суб'єктів господарювання машинобудування тісно пов'язана з технологічними змінами та інтенсифікацією інновацій, що створює можливості для інтеграції ринкового простору країни у реалії цифрової економіки. Саме тому для дослідження асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва було обрано підприємства машинобудівного сектору економіки.

У порівнянні з іншими галузями економіки, машинобудування лідирує у світі як за кількістю зайнятих, так і за часткою продукції, що становить 38% вартості усієї світової промислової продукції. Найбільш економічно розвинені країни-лідери, такі як Японія, США, Канада, Німеччина, Франція, Великобританія та Італія, є першими і по експорту машинобудівної продукції – на них припадає близько 80%. [162]

Машинобудівний комплекс є галуззю-драйвером економічного зростання як у світі, так і в Україні. Виняткове значення машинобудування полягає у тому, що дана галузь забезпечує обладнанням матеріальне виробництво і сферу послуг. Машинобудівний комплекс є базою для розвитку науково-технічного прогресу. На сучасному етапі Україна знаходиться у трансформаційному періоді оновлення практично усіх секторів економіки. Машинобудівний комплекс є

каркасом процесів модернізації, забезпечуючи їх матеріальною основою, тому його дослідження потребує першочергової наукової уваги.

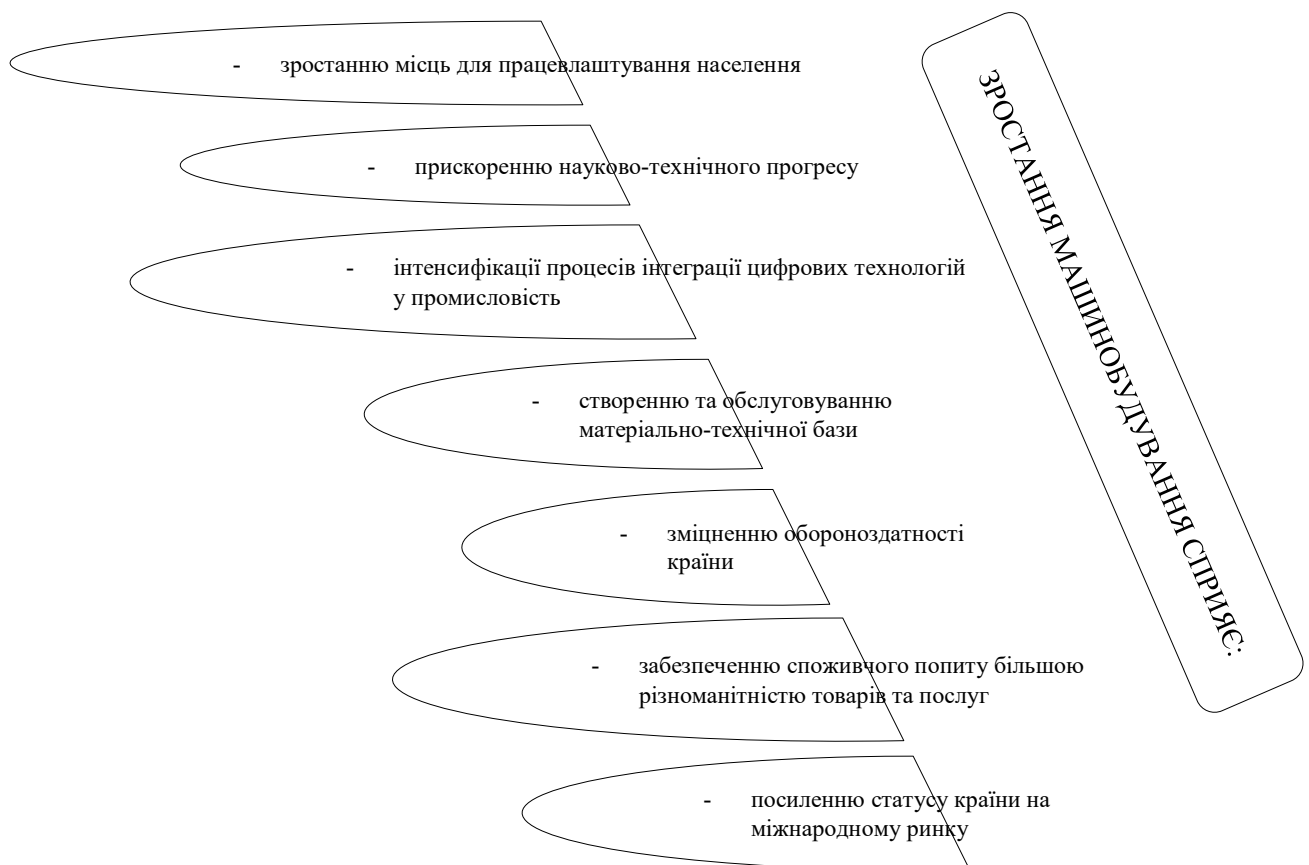

Рис. 2.1. Розвиток машинобудівного комплексу як вагомий вектор зростання стійкості національної економіки

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Розвиток машинобудівного комплексу є вагомим вектором зростання стійкості національної економіки (рис. 2.1.). Окрім того, що дана галузь є базою становлення держави як самостійної високорозвиненої одиниці на світовій арені, значну роль машинобудівний комплекс відіграє і у процесах зміцнення обороноздатності країни, що є надзвичайно актуальним для нашої держави. Варто зазначити, що зростання машинобудування сприяє розвитку інших галузей економіки, оскільки виконує обслуговуючу функцію для них у контексті гарантування технічного переоснащення виробничих процесів і формування інфраструктури, а також інтенсифікації процесів інтеграції цифрових технологій

у промисловість. Окрім того, високі частки експорту продукції машинобудівного комплексу є індикатором стану економіки та показником статусності країни на міжнародному ринку.

Розгляд новітніх тенденцій розвитку вітчизняного машинобудування розпочнемо з розгляду його стану за останнє десятиріччя (табл. 2.1).

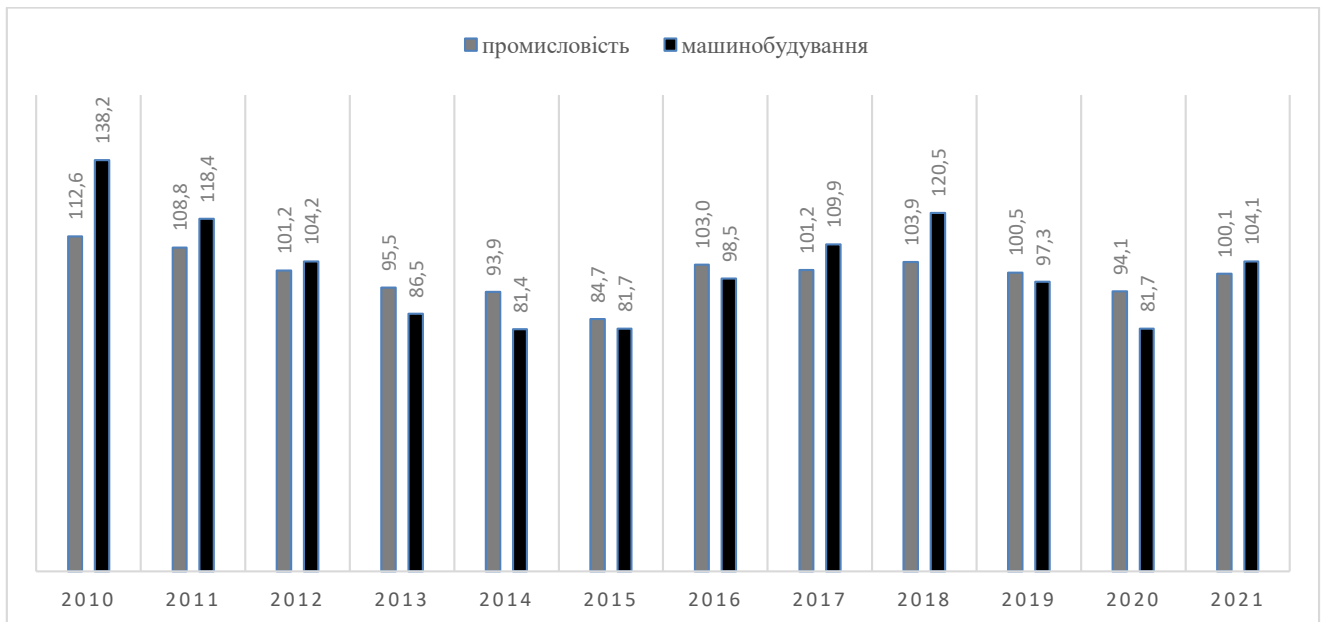

Рис. 2.2. Індекс промислової продукції за період 2010-три квартали 2021 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

Результати розрахунку індексу промислової продукції загалом та машинобудування зокрема продемонстрували хвилеподібну тенденцію (рис. 2.2, рис. 2.3). У 2014-2015 роках індекс промислової продукції відчутно знизився, відповідно на 18,3%, а машинобудування на 16,8%, відносно показника попередніх років. Зниження спостерігалось і у наступний період 2017-2018 рр. Наразі ситуація після легкої нормалізації знову погіршується, що уже видно за попередніми розрахунками за три квартали 2021 року.

Не дивлячись на надані Європейським Союзом Україні в односторонньому порядку автономні торговельні преференції, розірвання ділових контактів з Росією та військовий конфлікт на частині території, а також анексія Криму та

прийняття ряду політичних рішень щодо зміцнення курсу гривні Національним банком та Урядом, сильно вразили вітчизняний машинобудівний комплекс. Є ряд причин, чому спроба пожвавлення торгівлі з країнами Європейського Союзу не дала бажаної реакції, та не відбулося значного економічного зростання сектору машинобудування, основними з яких вважаємо декілька:

- продукція машинобудівного комплексу частково відповідає міжнародним вимогам за якісними та технічними параметрам, що створює значні бар'єри для міжнародної торгівлі;
- несприятлива кон'юнктура цін на основні товари українського експорту у період 2014-2016 рр.;
- низький рівень кооперації та бізнесового партнерства вітчизняної промисловості з промисловістю Євросоюзу;
- значне падіння внутрішнього попиту;
- відкритість економіки України для імпорту продукції машинобудування у контексті з її кращими технічними характеристиками та прийнятними цінами створює потужну конкуренцію українським товарам на внутрішньому ринку.

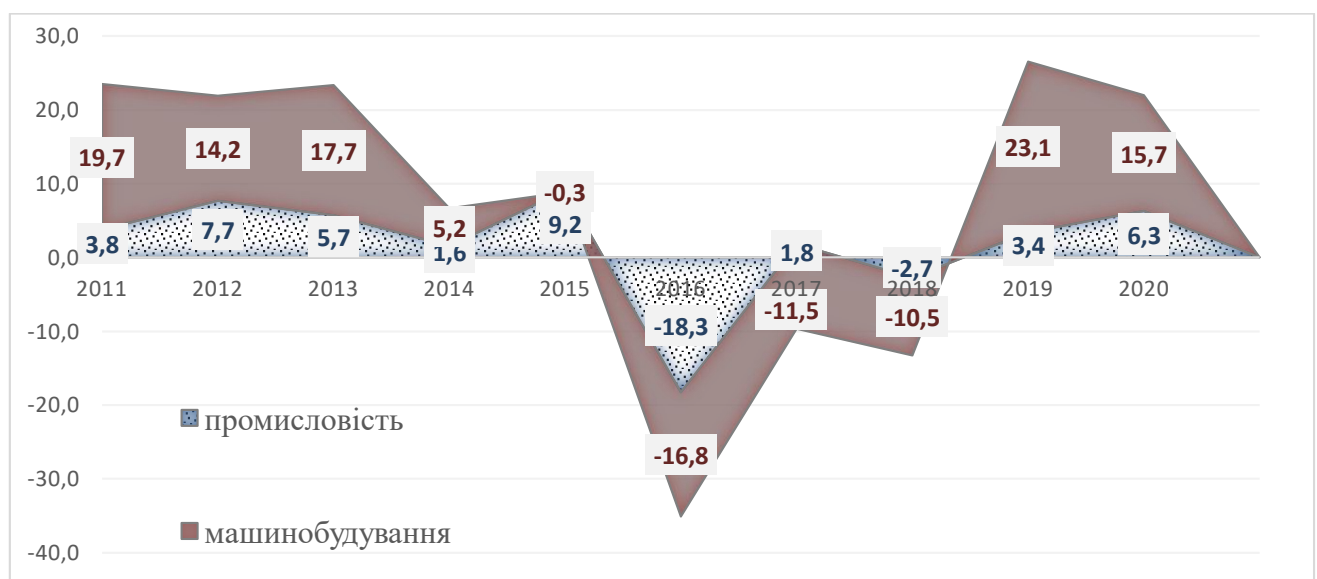

Рис. 2.3. Динаміка індексу промислової продукції за період 2011-2020 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

З початку 2018 року спостерігалось мінімальне зростання відновлювально-оздоровчого характеру індексу промисловості – на 3,4%, та 6,3%, а за машинобудівною продукцією більш відчутне збільшення – на 23,1% та 15,7%. За ситуації обвалу попередніх років таке покращення деякі фахівці почали вважати стагнацією [67]. Проте, починаючи з 2020 року внаслідок впливу пандемії COVID-19 та у зв'язку з цим світової економічної кризи, спостерігається новий обвал у вітчизняному машинобудуванні. Оскільки від промислового сектору залежить також економічне зростання інших галузей, можна передбачити загальне погіршення економічної ситуації в Україні, та падіння загального рівня життя населення у наступні періоди.

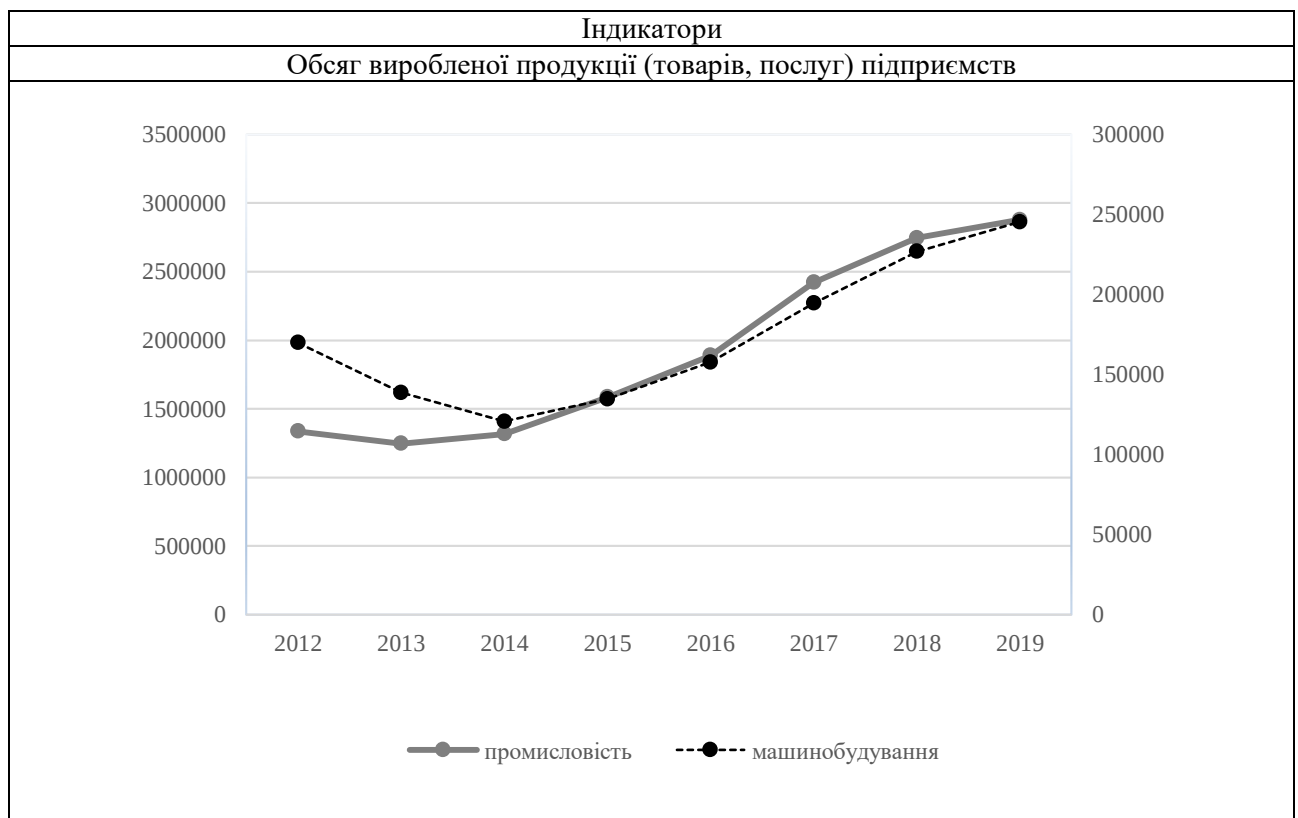
Варто зазначити, що за останнє десятиліття у машинобудівному комплексі спостерігався ряд негативних подразнюючих факторів: технологічні, політичні, економічні, екологічні. Звісно, їх розподіл за ступенем непередбачуваності значно відрізняється. Наприклад, пандемія COVID-19 найбільш непередбачуваний чинник впливу. Цінова політика відповідних органів влади також для суб'єктів підприємництва є важко прогнозованим фактором. Проте, наприклад, наявність більш високих технічних параметрів вітчизняної продукції чи наявність тісних кооперацій з іноземними компаніями та організаціями є внутрішніми факторами, що знаходяться у сфері впливу топ-менеджменту. Це підтверджує нашу думку щодо потреби у пошуках нового напрямку розвитку за рахунок створення моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва. За умови реалізації такої моделі, підприємства були б уже підготовлені для прийняття ряду якісних управлінських рішень за умови впливу того чи іншого фактору, а не очікували на більш позитивні зовнішні умови, що б призвело до більш реалістичного їх зростання у реальному часі, а не в ненадійному майбутньому. Це може вирішити проблему занепаду компаній внаслідок виникнення непередбачуваних негативних факторів, та, незалежно від зовнішніх умов, загальне зростання машинобудування та збереження ряду економічних показників результативності.

На прикладі економічного циклу вітчизняної економіки у сфері промисловості можемо стверджувати, що фази підйому та кризи скорочуються, що обумовлюється впливом цифрової епохи та швидких технологічних змін. Тому очікування позитивних змін у зовнішньому середовищі є програвним рішенням. У будь-який момент може змінитися вектор впливу зовнішнього середовища, тому підприємствам варто залишатися стійкими та гнучкими на постійній основі. Це підтверджує нашу думку щодо необхідності створення нового підходу до розвитку суб'єктів підприємництва.

Для розуміння особливостей сучасної економічної ситуації у секторі машинобудування України, розглянемо більш детально основні фінансові тенденції машинобудівної галузі за останні роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Фінансові результати діяльності промислових та машинобудівних підприємств України за період 2010 – 2020 рр. (млн грн)

Продовження табл. 2.1

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

Аналіз фінансових результатів діяльності промислових підприємств в цілому та машинобудівної галузі України зокрема за 2010-2020 рр. дав змогу

зафіксувати позитивну динаміку зростання обсягів виробленої продукції. Проте у 2014 році внаслідок кризи, спричиненої розірванням ділових зв'язків з Росією, динаміка виробленої продукції вагомо зменшилася, що дозволяє висунути твердження щодо залежності прояву асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва промисловості від політичних подій.

Якщо порівнювати обсяг виробленої продукції зі значенням 2012 року, його величина за 2019 рік збільшилася на 68587,97 млн.грн., що характеризуємо як позитивний результат докризового періоду перед 2020 роком. Оскільки криза 2014-2015 рр. скоротила у 2014 році обсяги виробництва близько на 47777,5 млн.грн., а збільшення відбувалося повільно, варто чекати майбутнього спаду виробництва машинобудівної продукції та повільного відновлення.

У 2014 та 2015 рр. спостерігаємо найгірші фінансові результати до оподаткування – 7622 млн.грн. у 2014 році та 7622 млн.грн. у 2015 році. У той час зросла кількість збиткових компаній у галузі машинобудування, що пояснюється різким зростанням кредиторської та дебіторської заборгованостей. Величина збитку кризового періоду була максимальною та збільшилася у порівнянні з 2013 роком на 25592 млн.грн. Варто зазначити, що нова криза, що розпочинається з 2020 року уже збільшила збитки на 17271 млн.грн., що може перевершити на наступні періоди кризи 2014-2015 років. Тому є потреба у швидкому реагуванні та прийнятті заходів щодо розвитку компаній у галузі машинобудування.

Варто зазначити, що порівняння негативних тенденцій у промисловості та у машинобудуванні продемонструвало меншу залежність машинобудівного сектору від факторів зовнішнього середовища, ніж інших промислових галузей, про що свідчать фінансові результати до оподаткування. Наприклад, у 2015 році загалом промислові підприємства збільшили свої збитки відносно 2014 року на 24961 млн.грн, у той час як величина збитку машинобудівних компаній зменшилася на 1682 млн.грн. Можна зробити висновок про можливість швидкого реагування на вирішення проблем у машинобудівних компаній та меншої залежності від зовнішніх впливів, що вважаємо позитивною тенденцією.

Розглядаючи графік чистого прибутку, бачимо хвилеподібний характер лінії, що також описує нестабільність розвитку і відсутність стійкості та гнучкості у підприємств досліджуваної галузі. У 2019 році вдалося оздоровити промисловість загалом і машинобудування. Загальна сума чистого прибутку машинобудівних суб'єктів господарювання у цьому періоді мала максимальне значення зростання за останнє десятиліття – на 12246,8 млн.грн. На жаль, результат не вдалося зберегти унаслідок нової кризи, що одразу принесла галузі збиток на суму 8904,3 млн.грн. у 2020 році.

З метою оцінювання ефективності функціонування суб'єктів підприємництва комплексу машинобудування України, звернемося до аналізу показників рентабельності (рис. 2.4).

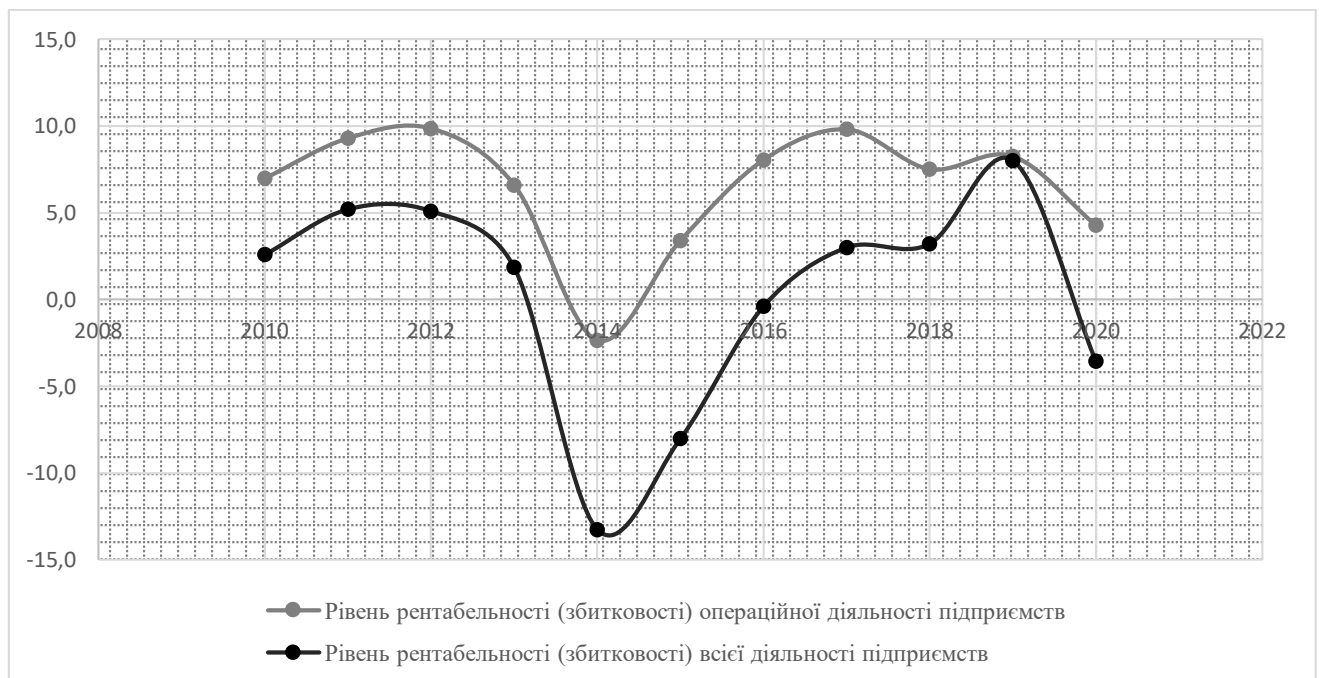

Рис. 2.4. Порівняння рівня рентабельності (збитковості) операційної та усієї діяльності суб'єктів підприємництва машинобудівної галузі України за період 2010-2020 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

Графік зміни рентабельності операційної та усієї діяльності має здебільшого однаковий характер ліній по тенденціям зміни, проте зниження ефективності

рентабельності усієї діяльності має більш низькі показники, повторюючи хвилеподібний характер досліджень попередніх показників. Як бачимо на графіку, мінімальне значення сягала рентабельність за період 2014-2015 рр., а за 2020 рік машинобудування знову повертається до відсутності ефективності діяльності.

Для дослідження асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України нам необхідно обрати вибірку з підприємств машинобудівної галузі. З метою обґрунтування свого вибору ми проаналізували показники динаміки кількості підприємств даної галузі та індикатори реалізованої продукції машинобудівних підприємств України у 2010-2020 рр.

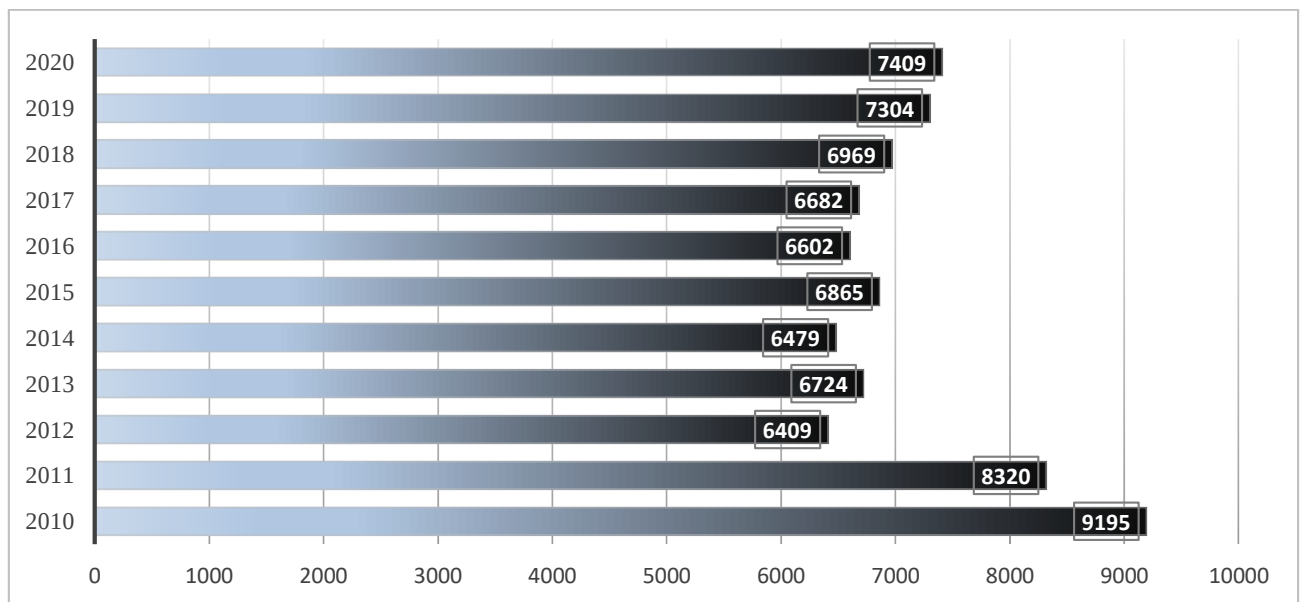

Рис. 2.5. Кількість діючих суб'єктів господарювання машинобудівного комплексу України за період 2010-2020 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

Аналіз показника кількості діючих суб'єктів господарювання за період 2010-2020 рр. (рис. 2.5) показав різкий його спад у період 2010-2012 рр. на 2786 одиниць, у зв'язку з чим зменшилася сума прибутку за даний період часу (табл. 2.1).

Діагностика структури реалізації продукції машинобудування України (табл. 2.2) за період 2010-2020 продемонструвала, що значних відхилень не відбулося.

Таблиця 2.2

**Показники реалізованої продукції машинобудівних підприємств України
у 2010 – 2020 рр.**

Роки	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	Виробництво електричного устаткування	Виробництво машин і устаткування загального призначення	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	Загальний обсяг реалізованої продукції машинобудування
Обсяг реалізованої продукції, млн.грн.					
2010	6691	15755	30609	44002	97057
2011	11529	16716	37623	64981	130848
2012	7877	22141	37568	72953	140539
2013	7509	21832	34782	49803	113927
2014	8133	21006	33525	39261	101925
2015	8773	24039	41998	40452	115262
2016	12366	26595	50105	42286	131352
2017	13783	32987	59768	61744	168282
2018	16975	43099	70237	78365	208676
2019	16840	40851	71083	83254	212027
2020	15826	35652	70817	72284	194579
Темпи росту/зменшення обсягу реалізованої продукції, % до попереднього року					
2011	72%	6%	23%	48%	35%
2012	-32%	32%	0%	12%	7%
2013	-5%	-1%	-7%	-32%	-19%
2014	8%	-4%	-4%	-21%	-11%
2015	8%	14%	25%	3%	13%
2016	41%	11%	19%	5%	14%
2017	11%	24%	19%	46%	28%
2018	23%	31%	18%	27%	24%
2019	-1%	-5%	1%	6%	2%
2020	-6%	-13%	0%	-13%	-8%

Джерело: розраховано автором на основі даних [97]

За результатами окрім того, що частка з виробництва залізничних локомотивів і рухомого складу скоротилася з 23,36% у 2010 р. до 4,33% у 2016 р. Скорочення обсягів реалізації відповідної продукції на 74,19% у 2016 р. порівняно з 2010 р. пов'язано, перш за все, із втратою ринку СНД, який був

основним споживачем даних виробів. Спостерігається зростання частки послуг з ремонту та монтажу устаткування з 14,61% у 2010 р. до 16,29% у 2016 р.

Таблиця 2.3

**Тенденції розвитку машинобудівного комплексу України
за 2010-2021 рр.**

Аналізований період	Трансформації в галузі	Фактори впливу
1	2	3
2010-2012 рр.	Спостерігалось деяке поліпшення відносної динаміки розвитку машинобудування – індекс промислової продукції машинобудування зріс до 14,3% у 2012 році порівнянню з двома попередніми роками.	Економічні Політичні Технологічні
2013-2015 рр.	Кризовий період для розвитку машинобудування. У 2014-2015 роках індекс промислової продукції машинобудування на 16,8%, відносно показника попередніх років, збільшилась частка збиткових підприємств до 34,8%, падіння рівня рентабельності у 2014 р. до 0,3% (у 2011 р. він становив 9,2%). [5]	Політичні Соціальні Економічні Технологічні
2016-2018 рр.	Спостерігається поступове покращення. Темп приросту індексу промислової продукції машинобудування на 1,8%. Зростання рівня рентабельності на 0,2%.	Політичні Економічні Технологічні
2018-2020 рр.	Подальше покращення ситуації. У порівнянні з індексом промислової продукції значне збільшення промислової продукції машинобудування, на 23,1%. Спостерігається зростання кількості підприємницьких структур машинобудування – на 440 компаній, що є найбільшим показником з 2012 року.	Політичні Економічні Екологічні Пандемія Технологічні
2021 р.	Пандемія вплинула на розвиток підприємницьких структур машинобудування – падіння індексу промислової продукції машинобудування на 5,7%, скорочення кількості підприємств, рівня рентабельності. Нова криза у машинобудівному секторі.	Пандемія Політичні Технологічні

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Діагностуємо новітні тренди машинобудування у світі та їх вплив на Україну. Частку найбільш затребуваної продукції машинобудування у вимірі світової торгівлі розподіляється між такою продукцією як комп'ютери, електронна та оптична продукцію (2,8 трлн.дол.), машини та устаткування (1,5 трлн.дол.); автотранспортні засоби, причеи та напівпричеи (1,5 трлн.дол.).

Найбільші обсяги сегментів продукції є автотранспортні засоби (996 млрд.дол.), електронні компоненти (901 млрд.дол.), обладнання зв'язку (694 млрд.дол.), комп'ютери і периферійне устаткування (610 млрд.дол.) та повітряні літальні апарати (396 млрд.дол.). [71]

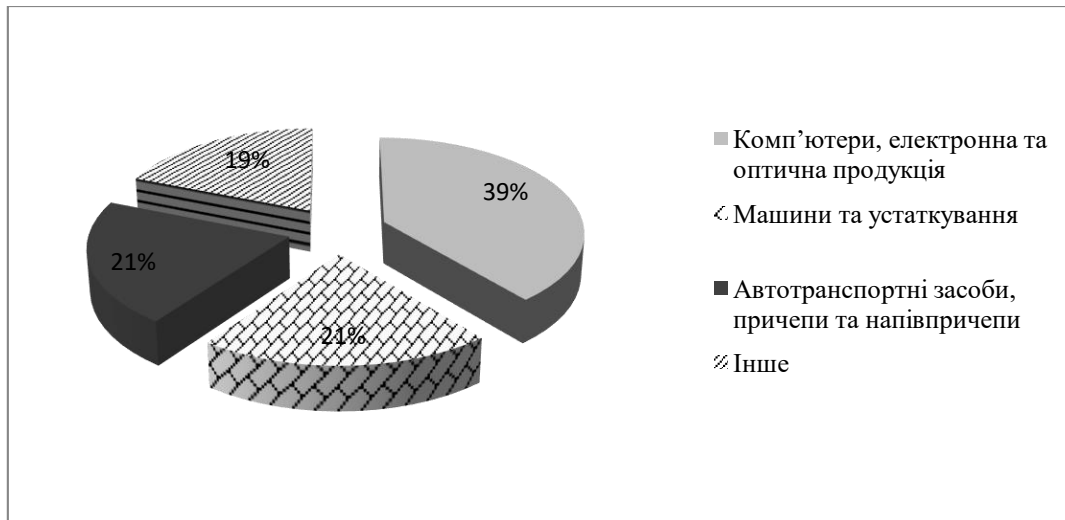

Рис. 2.6. Частка найбільш затребуваної продукції машинобудування у вимірі світової торгівлі

Джерело: сформовано автором на основі даних [67]

Високорозвинені країни Європейського Союзу продовжують лідирувати за обсягами валового випуску продукції машинобудівного комплексу. Проте зростає вплив Китаю, що спричинено збільшенням виробничих потужностей за останнє десятиліття у цій країні. Щороку у Китаї збільшується зайнятість населення у машинобудівній промисловості на 6% починаючи з 2000 року. У високорозвинених країнах Європейського Союзу ж навпаки зайнятість зменшується в середньому на 2%, як і у США та Японії – спостерігається зменшення на 3%. Такі спостереження дають змогу зробити висновок про поступове зміщення продуктивних потужностей з Заходу на Схід. Причиною такої тенденції є нижчі питомі трудовитрати в Китаї не менше, ніж у 5 разів щодо країн Євросоюзу, в 3 рази, ніж у США, а також у 2 рази, ніж в Японії. [67]

На тенденції зміни пропозиції (рис. 2.7) мають вплив наслідки цифрової економіки.

Рис. 2.7. Світові тенденції зміни пропозиції продукції машинобудування за останні 5 років

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [67]

Регіони-експортери машинобудівної продукції, що лідирують на світовому ринку є країни ЄС-28 (2339 млрд.дол.), країни Азії (без Китаю) (2220 млрд.дол.)

та Китай (1171 млрд.дол.), що разом формують практично 80% експорту. Експортні поставки продукції машинобудування зростають у всіх регіонах, за винятком країн Африки (-0,8%/рік за останні 7 років). Найвищі темпи зростання експорту демонструють інші країни СНД (без Росії) (+7,5%/рік), Китай (+4,8%/рік) та країни Африки (+3,7%/рік). [67]

Як відомо, пандемія COVID-19 значно вплинула на промисловий розвиток усього світу. Дана тенденція не оминула і Україну, де промислове виробництво зменшилося майже на 5,2%. [67]

Машинобудівний комплекс України є комплексною галуззю вітчизняної переробної промисловості, що спеціалізується на проектуванні, виробництві та експлуатації машин та інструментів. За КВЕД 2010, до машинобудування входить 27 видів економічної діяльності [30]:

- виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції;
- виробництво електричного устаткування; виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань;
- виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів.

Суб'єкти підприємництва машинобудування розташовані пропорційно по всій території України. (дод. В)

Останні десять років також наклали відбиток і на експорт продукції машинобудівного комплексу України. Спостерігалось суттєве скорочення експорту в зв'язку із втратою російського ринку, пригальмуванням діяльності підприємств на сході України, впливом пандемії на діяльність компаній. До прикладу в 2012 році експорт складав 13,2 млрд.дол. (максимальний показник), а вже у 2018-2020 роках експорт з України скорочувався та становив у 2020 році 5 млрд.дол. [67]

Така тенденція є гостро негативною, оскільки при активному обсязі зовнішньої торгівлі (53%), частка вітчизняного експорту в останні десять років становить 0,05-0,1%. У 2010 році тенденція була більш позитивною (становило 0,16%). Розуміємо, що навіть незначна зміна поточних показників експорту є

вагомою при досягненні цілі у довгостроковій перспективі. Збільшення експорту є реальним, оскільки в Україні наявні суб'єкти підприємництва з потужною виробничими можливостями та здатністю до створення продукції на основі розробок українських вчених у науково-дослідних закладах.

Перспективними експортними секторами з наявними виробничими потужностями, де частка українського експорту є незначною, а темпи росту світової торгівлі найбільші є «повітряні і космічні літальні апарати, супутнє устаткування» (темپ приросту світової торгівлі 7%, частка України – 0,1%), «електричне і електронне устаткування для автотранспортних засобів» (темپ приросту світової торгівлі 6%, частка України – 2%), «обладнання зв'язку» (темپ приросту світової торгівлі 5%, частка України – 0,04%), «машини і устаткування для сільського та лісового господарства» (темп приросту світової торгівлі 3,6%, частка України – 0,18%). [67]

Також можливості для вітчизняної продукції машинобудівного комплексу криються у розширенні торгових зв'язків з країнами ЄС. До прикладу, щорічний імпорт товарів машинобудівного комплексу країн Євросоюзу складає понад 2 трлн.дол. і близькість українських суб'єктів підприємництва до даних ринків збуту створює інтеграційні можливості вітчизняних підприємств у виробничі ланцюги сумісно з європейськими країнами. У сучасній економічній сфері віддаленість перестає бути обмеженням. Тому перспективними для України можуть стати азійські ринки збуту, обсяг імпорту яких складає майже 2 трлн.дол., при цьому щорічні темпи росту становлять 3,7%. [67]

Вітчизняні суб'єкти підприємництва у машинобудуванні мають також перспективи інтегруватися в глобальні ланцюги доданої вартості за напрямом залучення іноземних виробництв. Останнє десятиліття характеризувалося перенесенням машинобудівних потужностей з Заходу на Схід, у країни Китай, Тайвань та інші держави Азіатського регіону (їх сумарна частка в світовому експорті в 2010- 2017 рр. зросла з 31% до 36%). [67] Причиною такого руху є низькі питомі трудові витрати (в Китаї в 2 рази нижче, ніж в Японії, в 3 рази нижче, ніж в США, і майже в 5 разів нижче, ніж в ЄС). Кваліфікація вітчизняних

виробників та їх відносно низький рівень оплати праці (в поточний час середньомісячна зарплата по промисловості складає 390 дол.), аутсорсинг виробництва глобальних корпорацій в Україні виглядає як можливість. Проте така можливість може бути реалізованою виключно за введення комплексу оздоровчих заходів. Найважливішим кроком вперед є захист прав інтелектуальної власності; зниження мита на ввезення виробничого обладнання або ж створення вільної зони; фінансування та надання субсидій та пільг на відсоткові ставки по кредитах; зміцнення законодавства у напрямі гарантування інвесторам їх вкладень; зміцнення валютного курсу. [67]

Наявність в Україні угоди про зону вільної торгівлі із країнами ЄС дає можливість покращити якість продукції машинобудування, розробити низку заходів щодо посилення вимог до стандартизації, з метою посилення прийнятності продукції машинобудування країни на міжнародному ринку. За умови підписання угоди АСАА, вітчизняні суб'єкти підприємництва значно посилять своє становище на світовій арені через полегшення процедури проведення сертифікації відповідності. [67]

Глобальний тренд цифровізації та технологізації машинобудівних підприємницьких структур може бути використаний вітчизняними суб'єктами господарювання, як плацдарм для розвитку, оскільки в Україні є потужна ІТ спільнота. У поточний момент Україна є одним із основних постачальників людських ресурсів для виконання ІТ аутсорсингу, тому симбіоз ІТ потенціалу і машинобудування здатна забезпечити значні позитивні ефекти у напрямі спрямування промислових підприємств на інноваційний шлях розвитку. [67]

Новітньою технологією глобального ринку машинобудування є джерело доданої вартості в інтегральних процесах цифровізації, технологізації та інжинірингу. Щодо частки виробництва в загальній структурі ланцюга доданої вартості поступово скорочується. Таким чином, успішний розвиток інжинірингових послуг є показником конкурентоздатності вітчизняного сектору на світовому ринку, оскільки в довгостроковій перспективі Україна не зможе конкурувати із країнами, де рівень оплати праці найманих працівників низький,

а продуктивність праці – значно вища (наприклад, Китай, країни Південно-Східної Азії). Відповідно ключову роль повинен відіграти природній людський капітал, який полягає в інженерних, конструкторських і математичних здібностях. [67]

Таблиця 2.4

**Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності за 2021 рік,
млн.грн.**

	Код за КВЕД- 2010	Січень- березень	Січень- червень	Січень- вересень	Січень- грудень
Промисловість	В+С+D+E	44096,7	94317,3	149387,2	231849,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	14105,4	30871,2	47046,4	67747,2
Переробна промисловість	С	20431,5	44978,0	69280,2	103565,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10-12	6441,2	14129,1	20523,4	31802,2
Текстильне виробництво; виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	283,4	613,8	845,3	1283,3
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16-18	2034,1	4486,7	6659,4	9522,0
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	658,2	978,6	1332,0	1929,7
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	500,3	1193,7	1718,2	2382,7
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	421,8	859,4	1347,5	2485,1
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22, 23	1850,5	4789,1	7579,8	10213,8

Продовження табл. 2.4

Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24, 25	5308,5	12336,0	20430,5	30488,4
Машинобудування	26-30	2436,1	4588,3	7169,3	11058,0
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26	225,4	315,6	442,2	739,1
виробництво електричного устаткування	27	261,9	539,5	1098,7	1776,1
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	28	624,0	1292,4	2192,0	3280,4
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	29, 30	1324,8	2440,9	3436,4	5262,4
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	31-33	497,4	1003,2	1674,8	2400,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	8921,7	17106,4	30907,7	56499,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	638,1	1361,7	2152,9	4037,4

Джерело: [97]

Зважаючи на аналіз новітніх тенденцій розвитку машинобудівних підприємницьких структур, а також ідентифікації проблемних зон, окреслимо перспективи розвитку машинобудівної галузі України за умови формування новітнього підходу до обґрунтування шляхів розвитку, базуючись на використанні асиметрій як джерела динамічних здатностей.

Передумовою щодо реіндустріалізації машинобудування України є реалізація загальних засад політики прискореного економічного зростання країни.

Насамперед, потребує змін монетарна політика, зокрема у динаміці та характері емісії національної валюти. Варто зменшувати обсяги розміщення державних цінних паперів та скорочувати експлуатацію депозитних сертифікатів

Національного банку. [71] Уряду варто спроектувати шляхи надання додаткових можливостей для випуску на ринок облігацій комерційних банків та інститутів розвитку з ціллю фінансування інвестиційних проєктів. Варто підвищувати якість інструментів контролю та розгляду ступеню цільового спрямування коштів.

Щодо зростання вагомості ролі відсоткової політики, зміни мають ґрунтуватися на формуванні ефективного відсоткового коридору короткострокових ставок НБУ, усередині якого перебувала б решта ставок грошового ринку: ставка рефінансування за кредитами овернайт має бути максимальною серед усіх ставок (її рівень повинен мати штрафний характер), а ставка мобілізаційних операцій НБУ за депозитами овернайт – мінімальною. Певні кроки в цьому напрямку впродовж 2020 року були зроблені – зокрема, було суттєво зменшено облікову ставку Національного банку України, запроваджено довгострокове рефінансування для комерційних банків тощо. [71] Проте цих кроків явно недостатньо для відновлення кредитування банками реального сектору – обсяги таких кредитів продовжує зменшуватися.

Більш виважена та прогнозована передбачена курсова політика. Перехід до режиму гнучкого курсу при значній відкритості української економіки та її досить високій імпортозалежності посилює ризик зростання інфляції в наслідок дії ефекту «переносу» (впливу змін курсу на інфляцію) – з одного боку. З іншого – проявив себе ефект непрогнозованої ревальвації гривні внаслідок спекулятивних операцій, яким потурає влада та Національний банк. [67]

Перехід до політики гнучкого інфляційного таргетування, що є ціллю Національного банку на сучасному етапі, мають передбачати не тільки цінову стабілізацію, але й сприяння створенню робочих місць та зростанню ВВП.

Особливої уваги заслуговують інституційні чинники грошово-кредитної та банківської політики. З метою реіндустріалізації варто акцентувати увагу на:

1. Трансформацію Банку розвитку на драйвер реалізації національної інвестиційної політики. Хронічна нестача фінансових ресурсів та їх нерациональна експлуатація є першопричинами катастрофічної ситуації.

Підвищується рівень зношеності основних засобів, що призводить до значного зниження здатності вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва забезпечувати продукування конкурентоспроможної продукції з високими якісними характеристиками. Базовими причинами даної ситуації є наступні:

- недоступність довгострокового і середньострокового кредитування через високу вартість кредитів, тривалий термін окупності більшості інвестиційних проектів;
- обмеженість власних фінансових ресурсів у реальному секторі, особливо на збиткових підприємствах;
- неефективність і безконтрольність прямого бюджетного фінансування;
- відсутність повноцінної кредитної установи, яка б гарантувала здійснення фінансування ефективних інвестиційних проектів, що відповідають національним пріоритетам. [67]

Світовий досвід може стати прикладом. Адже створення вітчизняного Банку розвитку України обов'язково сприятиме зростанню виробничого потенціалу та забезпеченню економічного зростання усіх галузей країни завдяки фінансовій підтримки інвестиційної політики. Варто спрямувати національний пріоритет на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів підприємства. [67]

2. Варто впровадити політику кредитної підтримки експортерів промислової продукції. Така підтримка експорту товарів та послуг необхідна на сучасному етапі розвитку економіки України, оскільки:

- хронічним дефіцитом торговельного балансу, сировинною монокультурою експорту й залежністю від кон'юнктури міжнародних ринків по цих групах товарів(метал, зерно,олія, добрива);
- відсутності дієвих механізмів страхування експорту, надання гарантій для участі у міжнародних тендерах тощо. [67]

Варто відмітити, що практично вся світова частка торгівлі машинами та обладнанням здійснюється саме за наданням експортерам комерційної позики у вигляді розстрочення термінів платежу, а також завдяки субсидуванню вартості

експортних позик, страхових полісів, гарантій. У даному напрямі є необхідними такі дії:

- заснування Експортно-кредитного агентства, головною метою діяльності котрого має бути виконання функції підготовки, надання та погашення суверенних гарантій на розвиток експорту товарів і послуг, які характеризуються високою часткою доданої вартості;
- спеціалізація державного ПАТ «Укресімбанк» на здійсненні державного фінансування експорту готової продукції та послуг. [67]

3. Є потреба у загальній реструктуризації усього банківського сектора. На сучасному етапі банківська сфера України фактично відсторонилася від надання вигідних кредитів промисловим підприємницьким структурам. На сьогодні основними завданнями банків є проведення спекулятивних операцій щодо валюти, а також державних цінних паперів, надання споживчих кредитів та, у меншій кількості, кредитуванні сировинного експорту. Ключовою метою реструктуризації банківської сфери є відновлення їх кредитної діяльності та зміцнення довіри позичальників. Метою можна визначити активізацію економічного розвитку на основі реіндустріалізації економіки країни. [67]

4. Одним з першочергових напрямів є розвиток інституційних засад у векторі зниження ризиків для учасників кредитних відносин. На разі, в Україні спостерігається забезпечення захисту інтересів учасників кредитних відносин на неналежному рівні, та проявляється у вигляді підвищених ризиків щодо їх вступу в такі взаємовідносини, а це, у свою чергу, значно обмежує їх економічне зростання. Це стає проблемою і для потенційних кредиторів, пригальмовуючи і їх розвиток, скорочуючи можливості для надання вигідних кредитів господарюючим суб'єктам машинобудівного комплексу чи іншим підприємницьким структурам галузей промисловості. Недосконалість інституційної інфраструктури проявляється у неповерненні проблемних кредитів, а також:

- затягуванні судових справ, відмові у їх порушенні, суддівської переваги надавати відстрочку позичальникам, безконтрольна діяльність судових виконавців (виконується в середньому тільки 30% судових рішень) тощо;

- неповноти та непередбачуваної мінливості відповідного законодавства: введення мораторію на відчуження заставленого житла, неможливості виселення позичальників, неврегульованості ситуації з пропискою неповнолітніх;

- недосконалої процедури продажу заставленого майна на аукціоні (торгуюча організація часто необґрунтовано знижує ціну об'єкту);

- недосконалої процедури банкрутства (неможливо проводити банкрутство на користь 3-ї особи тощо). [67]

Для посилення захисту інтересів учасників кредитних відносин необхідно:

- удосконалити нормативно-правове регулювання процесу звернення щодо стягнення та реалізації заставленого майна;

- стимулювати розвиток інституту досудового вирішення спорів;

- удосконалити стандартизацію кредитних продуктів, зокрема типову форму договорів з надання фінансових послуг фінансовими установами. [67]

5. Одним з шляхів покращення ситуації є вдосконалення інструментарію державних запозичень у контексті стимулювання інвестиційних процесів. Інструментарій державних запозичень дозволяє здійснювати фінансування багатьох важливих інвестиційних проєктів, що часто пов'язані з реформою житлово-комунального господарства, муніципальної та транспортної інфраструктури, енергоефективних технологій та багатьох інших об'єктів. Національний ринок державних запозичень спрямований переважно на фінансування бюджетного дефіциту. Тому є необхідними наступні заходи:

- розробити механізм продукування на ринку наступних довгострокових інвестиційних інструментів: муніципальні облігації; інфраструктурні облігації.

- забезпечити стимулюючий вплив держави на розбудову вторинного ринку державних цільових позик в чотирьох ключових сферах (депозитарна система, кліринг, маркетмейкерство, біржова діяльність).

- для підвищення ліквідності вторинного ринку державних цільових позик необхідно здійснити консолідацію ринкової інфраструктури (розрахункової, біржової, депозитарної). [67]

Щодо інвестиційних інструментів у рамках секторальних політик, можемо навести наступні доводи. Інвестор не має нести витрат, пов'язаних з розвитком інфраструктури. Органи державної влади усіх рівнів мають забезпечити потенційного інвестора земельною ділянкою з необхідною енергетичною і транспортною інфраструктурами. При відсутності в бюджеті коштів на розвиток інфраструктури, можна скористатися форматом державно-приватної кооперації. Внеском держави (місцевих органів влади) є звільнення інвестора від сплати податку на прибуток та доходи фізичних осіб у вигляді заробітної плати на суму інвестицій в інфраструктурне облаштування. Індустріальні парки слід розглядати як інструмент створення виробничої площадки з інфраструктурою.

Також на Індустріальні парки повинен поширюватися спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності. Додаткові інвестиційні стимули для Індустріальних парків – це надання субсидій на кожне створене робоче місце або перенавчання (за умови збереження робочого місця протягом 6-12 місяців). Обов'язкова вимога до інвестора – досягнення необхідного рівня локалізації/ступеня переробки (для уникнення крупно-вузлового «викруткового» збирання). Завдянням державного масштабу є забезпечення належних умов ведення бізнесу на території індустріального парку на період його існування. Індустріальні парки повинні мати спеціалізацію за ознаками вертикальної інтеграції. Експортні переробні зони – це екстериторіальні експортоорієнтовані виробничі зони зі спеціальним економічним режимом. Використовуються багатьма країнами світу для залучення інвестицій, насамперед глобальних ТНК. [67]

Якщо проаналізувати структуру реалізації машинобудівної продукції вітчизняних підприємств протягом 2014 – 2020 рр. (табл. 2.2), то можна говорити про те, що суттєвих змін не відбулося, окрім того, що частка з виробництва

залізничних локомотивів і рухомого складу скоротилася з 23,36% у 2014 р. до 4,33% у 2020 р. Скорочення обсягів реалізації відповідної продукції на 74,19% у 2014 р. порівняно з 2020 р. пов'язано, перш за все, із втратою ринку СНД, який був основним споживачем даних виробів. Спостерігається зростання частки послуг з ремонту та монтажу устаткування з 14,61% у 2010 р. до 16,29% у 2016 р.

В цілому варто констатувати те, що структура реалізації машинобудівної продукції свідчить про домінування третього технологічного укладу, що унеможливорює позиціонування України у рейтингу країн світу, які характеризуються високим потенціалом ефективного розвитку у майбутньому. У структурі реалізації машинобудівної продукції звертає на себе увагу критично низька частка верстатобудівної продукції – 0,7% у 2014 р. та 0,49% у 2020 р. Варто згадати, що українське верстатобудування посідало 11 сходинку світового рейтингу, а ще 25 років тому продукція вітчизняних верстатобудівних підприємств експортувалася майже до 40 країн світу [162].

Динаміка руйнування даного виду промислової діяльності може бути проілюстрованою такою статистикою: у 1990 р. було вироблено майже 37 тис. металообробних верстатів, 10,9 тис. од. ковальсько-пресового устаткування, у 2001 р. відповідні показники сягали 1,2 тис. од. та 400 од., за 20120 р. – подібні офіційні дані взагалі є відсутніми. Вже у 2013 р. у щорічному огляді світового виробництва та споживання металообробного устаткування за 2012 рік («*The World Machine Tool Output & Consumption Survey – 2013*»), що готує американська фірма *Gardner Business Media, Inc*, Україна представлена не була. При цьому за 2012 р. доходи від експорту 927 од. металообробного обладнання становили 16,5 млн. дол. США, в той час як імпорт 603652 од. цих верстатів обійшовся Україні у 10 разів більше 165,062 млн.дол. США. [162]

За оцінками фахівців, однією з критичних проблем вітчизняних машинобудівних підприємств є застаріла технічна база. Фізичний знос обладнання оцінюється на рівні 60 – 80%, а моральне спрацювання сягає більше 50 років. [67] У світовому машинобудуванні частка механічної частини у

виробництві скоротилася з 70% у 1990 р. до 25 – 30% у 2017 р., однак така тенденція не є притаманною вітчизняним підприємствам. Однією з суттєвих проблем українського машинобудування є економія власників підприємств і держави на витратах на НДДКР. У розвинених країнах частка таких витрат у загальному обсязі фінансування складає 8 – 10%, в Україні – ледь сягає 1,0% [46]. У США на наукові дослідження у сфері машинобудування витрачається близько 2,0 – 2,5% ВВП, у країнах ЄС – 3% ВВП, в Україні – найкращий показник середини 2000-х років сягав 0,1% ВВП. [162].

Найбільш критичними роками з точки зору зниження інвестиційних витрат стали 2018 – 2019 рр. При цьому варто констатувати наявність стійкої тенденції до зменшення рівня капіталовіддачі, яка у 2020 р. є меншою порівняно з 2014 р. на 20,6%. У 2020 р. намітилися позитивні тенденції у сфері інвестиційної привабливості українських машинобудівних підприємств для іноземних інвесторів. [67] Наприклад, японська компанія Fujikura запустила у Львівській області два заводи, які спеціалізуються на виробництві електрообладнання та планує ще інвестувати в розвиток бізнесу в Україні близько 75 млн.дол. США.

2.2. Діагностика ефективності діяльності вітчизняних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу

З метою практичного доведення наукових результатів дисертації варто обрати п'ятірку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України та оцінити рівень асиметрії розвитку даних підприємств. Для того, щоб у вибірку потрапили різні за ефективністю діяльності підприємства, було прийнято рішення провести категоріальний аналіз за допомогою платформи Statistica 11.0. Для категоріального аналізу було обрано п'ятнадцять компаній машинобудівного комплексу з урахуванням регіонального охоплення усієї території України.

Індикаторами визначили загальні показники оцінювання ефективності діяльності суб'єкта підприємництва, а саме:

- чисельність персоналу;
- загальна вартість активів;
- вартість основних засобів;
- обсяг реалізованої продукції;
- обсяг експорту. [5]

Такий підхід дав змогу ідентифікувати масштабність діяльності суб'єктів підприємництва та їх ринкове положення. У подальшому було сформовано відповідно до величин даних показників рекомендації щодо формування напрямів розвитку підприємств за рахунок використання динамічних здатностей, що забезпечує асиметрія розвитку.

Було вирішено використати деревоподібний підхід з виокремленням трьох категорій. Групування досліджуваних суб'єктів підприємництва за масштабністю за результатами категоріального аналізу подано в таблиці 2.5.

У результаті проведеного аналізу було отримано наступні результати (табл. 2.5):

- у першу категорію увійшли суб'єкти підприємництва, які мають найбільші обсяги реалізованої продукції та експорту і значні обсяги активів, характеризуються великою чисельністю персоналу. Протягом 2017-2019 рр. у різні періоди входили ПАТ «Електромашпромсервіс», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Турбоатом», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «АК «Богдан Моторс», котрі відносно вибірки інших підприємницьких структур є великими за масштабною діяльністю та високим рівнем розвитку, що підтверджується налагодженим виробництвом продукції, значними потужностями, результативною роботою системи управління витратами та відділу маркетингу. В 2020 році за рахунок покращення показників ефективності діяльності до першої категорії увійшли такі суб'єкти підприємництва як: ПАТ «Електромашпромсервіс», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Електромотор», ПАТ

«Турбоатом», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Електромашпромсервіс», ПрАТ «Пригма-прес», ПАТ «АК «Богдан Моторс»;

Таблиця 2.5

Категоріальне групування досліджуваних підприємств за масштабністю

№	Суб'єкти підприємництва	Роки					
		2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	1	2	3	4	5	6	7
1	ПАТ «Електромашпромсервіс»	3	2	2	2	2	1
2	ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	3	2	2	3	3	3
3	ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	2	2	2	2	3	2
4	ПАТ «Електромашина»	2	3	3	2	2	2
5	ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	2	2	1	1	1	1
6	ПАТ «Турбоатом»	2	2	1	1	1	1
7	ПАТ «Електромотор»	3	2	2	2	2	1
8	ПАТ «Запоріжтрансформатор»	2	2	3	3	3	2
9	ПАТ «Мотор Січ»	2	2	1	2	1	1
10	ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»	3	2	2	2	2	2
11	ПАТ «Київське центральне конструкторське бюро арматуробудування»	2	2	2	2	2	1
12	ПрАТ «Пригма-прес»	3	3	3	2	2	1
13	ПАТ «АК «Богдан Моторс»	2	2	2	2	1	1
14	ПАТ «Дніпроважмаш»	3	2	2	2	2	2
15	ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	3	3	2	2	2	2
6	Характеристика категорій	1 – категорія характеризується великою чисельністю персоналу на підприємстві, високими обсягами реалізованої продукції та експорту і значними обсягами активів		2 – категорія характеризується середньою чисельністю персоналу на підприємстві, високою вартістю основних засобів та середнім рівнем обсягів реалізованої продукції, експорту		3 – категорія характеризується низьким значенням всіх показників: чисельності персоналу, вартості активів, основних засобів, обсягів реалізованої продукції та експорту	

Джерело: сформовано автором на основі даних [5], [67], [37], [162]

- у другу категорію у різні роки потрапляли такі суб'єкти підприємництва, як: ПАТ «Електромашпромсервіс» (2015–2019 рр.), ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» (2016-2017 рр.), ПАТ «Електромотор» (2016-2019 рр.), ПАТ

«Електромашина» (2015, 2018-2020 рр.), ПАТ «Харківський Електротехнічний Завод «Укрелектромаш» (2015-2016 рр.), ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» (2015-2018, 2020 рр.), ПАТ «Турбоатом» (2015-2016 рр.), ПАТ «Запоріжтрансформатор» (2015-2016, 2020 рр.), ПАТ «Мотор Січ» (2015-2016), ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» (2016-2020 рр.), ПАТ «Київське центральне конструкторське бюро арматуробудування» (2015-2019 рр.), ПрАТ «Пригма-прес» (2018-2019 рр.), ПАТ «АК «Богдан Моторс» (2015-2019 рр.), ПАТ «Дніпроважмаш» (2016-2020 рр.), ПАТ «Одеський машинобудівний завод» (2017-2020 рр.). Як бачимо, оскільки криза 2014-2015 рр. призвела до загального спаду ефективності діяльності суб'єктів підприємництва, у різні роки кожне з аналізованих компаній потрапляв в дану категорію. У роки, коли підприємство було з даній категорії, у нього спостерігалися середні значення обсягів реалізованої продукції, експорту та активів, проте спостерігалася стабільність щодо чисельністю персоналу на та досить висока вартість основних фондів. Підприємства, котрі змогли з даної категорії перейти у першу, провели відповідні заходи поступового оновлення видів продукції, реалізації більш інтенсивної та ефективної збутової діяльності;

- у третю категорію, що характеризується незначними за величиною показниками, входили у різні роки наступні: ПАТ «Електромашпромсервіс» (2015 р.), ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» (2015, 2018–2020 рр.), ПАТ «Електромашина» (2016-2017 рр.), ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» (2019 р.), ПАТ «Електромашина» (2016-2017 рр.), ПАТ «Електромотор» (2016 р.), ПАТ «Одеський машинобудівний завод» (2017-2019 рр.), ПАТ «Дніпроважмаш» (2015 р.), ПрАТ «Пригма-прес» (2015-2017 рр.), ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» (2015 р.). Індикатори цих суб'єктів підприємництва мають низькі значення основних фондів, величини активів, обсягу реалізованої продукції та експорту, окрім цього чисельність персоналу не дуже велика. Така тенденція свідчить про відсутність спрямованості до активного виробництва продукції та впровадження інноваційних процесів.

Спираючись на проведений аналіз було відібрано п'ять підприємств для аналізу рівня асиметрії розвитку з різних категоріальних груп (за індикаторами 2020 року), а саме такі бізнесові структури як ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ», ПрАТ «Пригма-прес», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Одеський машинобудівний завод» і ПАТ «Турбоатом».

Основним напрямом діяльності ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» є виробництво електронних конденсаторів та резисторів. Діє на ринку України близько десяти років, має у вузьких колах міцний авторитет виробника та постійних клієнтів. Поки-що експортна діяльність у компанії відсутня. Є найменшою компанією у вибірці.

ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» має багатшу історію. Зокрема нинішня будівля заводу була побудована у 1898 році. Пройшовши значну історію зростання та трансформацій, на сьогоднішній день підприємство продовжує розвиватися, не дивлячись на те, що у 2014 році було скорочено на 35% експорт продукції через втрату російського ринку збуту. Компанія виготовляє запчастини для верстатного обладнання, а також виконує замовлення для оборонної промисловості країни.

ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» є найбільшим в Україні суб'єктом підприємництва, що спеціалізується на виготовленні унікальних машин і обладнання для гірничо-металургійного комплексу. Завод також має багату історію, пов'язану з трансформаціями і розвитком. Варто відмітити, що підприємство має широку експортну мережу більш, ніж у 48 країн світу, в тому числі і високорозвинені. Продукція заводу має високі якісні характеристики та відповідає міжнародним стандартам.

ПАТ «Одеський машинобудівний завод» є одним з найстаріших підприємств України, що виготовляє шахтні лебідки, тепловозні домкрати, запасні частини для вантажних залізничних вагонів тощо. Експортні напрями компанії здебільшого країни СНГ.

Найбільш інноваційно розвиненим підприємством нашої вибірки є ПАТ «Турбоатом», котре потрапило у першу категорію. Даний суб'єкт

підприємництва спеціалізується на виготовленні парових турбін для теплових і атомних електростанцій, гідравлічних турбін для гідроелектростанцій і гідроакумуючих електростанцій, газових турбін для теплових електростанцій. Варто відмітити, що ПАТ «Турбоатом» є високотехнологічним підприємством. На сьогодні дана компанія вважається одним із найбільших у світі турбобудівних суб'єктів підприємництва машинобудування, котрий здійснює повний цикл виробництва: проєктування, виготовлення, постачання, налагодження, фірмове обслуговування турбінного обладнання для всіх типів електростанцій.

Таблиця 2.6

**Аналіз динаміки продукції та результатів її реалізації вибірки
досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу
України у 2016-2020 рр.**

Показники	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
<i>1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	1303	1236	1206	1489	1499
- ПрАТ «Пригма-прес»	7458	10483	8089	10802	15967
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	2675465	2574823	2965133	3079114	4396033
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	14269	14059	18024	34207	30770
- ПАТ «Турбоатом»	1741261	1842387	2694253	2166943	2377533
<i>2. Валовий прибуток/збиток</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	916	894	777	847	860
- ПрАТ «Пригма-прес»	453	582	1142	991	217
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	828854	777341	835651	980541	1493941
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-71	1004	-1569	6211	1084
- ПАТ «Турбоатом»	777847	625833	1466860	1054811	1321424
<i>3. Фінансові результати від операційної діяльності:</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	9	2	-23	2	120
- ПрАТ «Пригма-прес»	-1638	259	176	113	869
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	224106	-53826	890913	529130	478334
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-5685	-6877	-10079	-6553	-12010
- ПАТ «Турбоатом»	689633	628654	1867361	1178855	892942

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6
4. Чистий прибуток/збиток					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-47	-5	-17	8	126
- ПрАТ «Пригма-прес»	-1499	141	334	22	777
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	226543	353633	952424	460288	395446
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-9210	-9229	-10230	-9261	-11929
- ПАТ «Турбоатом»	582944	637397	1632751	1065328	710420

Примітка:

 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

З метою діагностики рівня асиметрії розвитку обраної вибірки підприємств, розрахуємо основні показники ефективності діяльності даних суб'єктів підприємств за період 2016-2020 рр.

На прикладі обраних суб'єктів підприємництва у таблиці 2.6 продіагностовано динаміку продукції та результатів її реалізації у 2016-2020 рр. У ПАТ «Одеський машинобудівний завод» самий невтішний результат – компанія збиткова протягом усього проаналізованого періоду. Також збитковим є ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ», хвилеподібну ефективність діяльності продемонстрували результати ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес». Стабільно прибутковими є ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» і ПАТ «Турбоатом» на усьому досліджуваному інтервалі. Це пояснюється їхньою меншою залежністю від втрати російського ринку, ніж у інших компаній у вибірці.

Проте результати діагностики прибутковості діяльності продемонстрували нерівномірний темп приросту розрахованих показників, що свідчить про очевидну наявність асиметрії розвитку у кожної компанії, що представлена у вибірці.

У таблиці 2.7 проведена діагностика показників рентабельності. Варто зазначити, що у контексті нашого дослідження рентабельність є базовим показником, який демонструє ефективність роботи суб'єктів підприємництва у

сфері фінансової, операційної та інвестиційної діяльності, а також про якість управлінських рішень у різних ділянках компанії, що спрямовані на розвиток та зростання прибутковості.

За результатами найгірше становище в ПАТ «Одеський машинобудівний завод», оскільки підприємство є збитковим. Варто шукати нові напрями експорту та вдосконалювати технологічну лінію діяльності підприємства. В останні два роки ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» зміг вийти із затяжної кризи, про що свідчать збільшення темпів приросту показників рентабельності.

Таблиця 2.7

Аналіз показників рентабельності вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
<i>1. Рентабельність продажу, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	0,38%	5,92%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	0,96%	2,21%	0,14%	4,64%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	5,28%	6,83%	17,35%	7,81%	6,54%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	15,67%	15,87%	33,91%	22,48%	9,83%
<i>2. Рентабельність основної діяльності, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	0,54%	8,41%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	1,35%	4,13%	0,20%	4,87%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	8,47%	13,73%	32,12%	14,95%	9,00%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	33,48%	34,60%	60,60%	49,16%	29,88%
<i>3. Рентабельність продукції, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	1,25%	19,72%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	2,24%	6,24%	0,29%	7,63%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	12,27%	19,67%	44,73%	21,93%	13,63%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	60,51%	52,39%	133,03%	95,79%	67,27%

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
4. Рентабельність майна (активів), %					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	0,38%	5,93%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	1,11%	2,24%	0,14%	4,79%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	5,25%	7,47%	17,85%	8,09%	6,63%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	16,76%	16,48%	36,96%	22,29%	11,87%
5. Період окупності капіталу власників					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	260,1	16,8
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	90,2	44,7	701,0	20,9
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	19,0	13,4	5,6	12,4	15,1
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	6,0	6,1	2,7	4,5	8,4

Примітка:

 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Варто відмітити високі значення індикаторів рентабельності основної діяльності, продукції та активів у компаній ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» і ПАТ «Турбоатом», проте після 2018 року темпи приросту показників поступово знижуються, що пояснюється початком кризи у машинобудуванні внаслідок пандемії Covid-19.

Таблиця 2.8

**Аналіз показників ліквідності та платоспроможності вибірки
досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу
України у 2016-2020 рр.**

Показник	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
<i>Коефіцієнт платоспроможності (Нормативне значення > 1)</i>					
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,16	0,16	0,15	0,23	0,23
ПрАТ «Пригма-прес»	1,77	1,41	1,53	1,41	1,53
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	4,55	2,97	5,80	4,42	3,61
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,61	0,54	0,51	0,44	0,46
ПАТ «Турбоатом»	2,00	2,32	4,03	2,28	1,59

Продовження табл. 2.8

<i>Коефіцієнт загальної ліквідності (Нормативне значення > 1)</i>					
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,16	0,16	0,14	0,15	0,23
ПрАТ «Пригма-прес»	2,83	2,28	2,46	2,41	2,12
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	4,58	2,88	3,24	5,80	3,61
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,98	0,81	0,76	0,68	0,58
ПАТ «Турбоатом»	2,00	2,32	2,93	4,03	1,88
<i>Коефіцієнт поточної ліквідності (Нормативне значення $\geq 2,0$)</i>					
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,16	0,16	0,15	0,23	0,23
ПрАТ «Пригма-прес»	2,83	2,28	2,41	2,01	2,12
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	4,58	3,06	5,80	4,42	3,61
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,98	0,81	0,68	0,60	0,58
ПАТ «Турбоатом»	2,00	2,62	4,21	2,35	1,90
<i>Коефіцієнт критичної ліквідності (Нормативне значення $\geq 0,75$)</i>					
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,16	0,16	0,15	0,23	0,23
ПрАТ «Пригма-прес»	0,44	1,06	0,91	0,68	0,78
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	1,27	1,30	2,81	2,73	1,24
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,20	0,27	0,15	0,18	0,30
ПАТ «Турбоатом»	0,91	1,04	2,43	1,25	0,83
<i>Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Нормативне значення $\geq 0,2$)</i>					
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,03	0,02	0,02	0,05	0,05
ПрАТ «Пригма-прес»	0,02	0,72	0,64	0,52	0,58
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	0,53	0,88	2,24	1,99	0,50
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,05	0,05	0,03	0,07	0,03
ПАТ «Турбоатом»	0,51	0,68	2,17	0,88	0,15

Примітка:

 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Проте інвестиційна привабливість даних компаній залишається на високому рівні, про що свідчать порівняно низькі показники періоду окупності капіталу власників.

У контексті дослідження показниками ефективності фінансової діяльності обрано індикатори ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості (табл. 2.8 та 2.9).

За результатами аналізу ліквідності та платоспроможності бачимо значні відхилення від нормативних показників у ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» та ПАТ «Одеський машинобудівний завод». Незадовільний стан щодо здатності даних компаній погасити свої зобов'язання свідчить про низьку їх інвестиційну привабливість, тому нормалізація даних показників може сприяти розвитку інноваційності та технологізацію.

Варто відмітити, що в компанії ПАТ «Турбоатом» дещо знизилися показники абсолютної та поточної ліквідності, що спричинене загальною кризою у галузі. Проте показники знизилися несуттєво, що свідчить про здатність компанії швидко реагувати на зовнішні впливи.

Таблиця 2.9

Аналіз показників фінансової стійкості вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (Нормативне значення $\geq 0,5$)					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,12	0,10	0,10	0,10	0,10
- ПАТ «Пригма-прес»	0,77	0,75	0,76	0,72	0,72
- ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	0,87	0,81	0,90	0,86	0,82
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,12	0,06	0,05	0,11	0,28
- ПАТ «Турбоатом»	0,58	0,64	0,78	0,71	0,74
2. Коефіцієнт фінансового ризику (Нормативне значення ≤ 1)					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	7,12	9,10	8,85	8,85	8,90
- ПАТ «Пригма-прес»	0,30	0,33	0,39	0,39	0,39
- ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	0,15	0,24	0,17	0,17	0,21
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	9,44	15,73	9,83	9,83	4,61
- ПАТ «Турбоатом»	0,72	0,56	0,40	0,40	0,35

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6
3. Коефіцієнт фінансової стійкості (Нормативне значення ≥ 1)					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,14	0,11	0,11	0,11	0,11
- ПрАТ «Пригма-прес»	3,32	3,03	3,18	2,53	2,56
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	6,64	4,22	8,60	5,93	4,70
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,11	0,06	0,05	0,10	0,22
- ПАТ «Турбоатом»	1,39	1,80	3,61	2,47	2,90
4. Коефіцієнт перманентного капіталу (Нормативне значення $\sim 0,75$)					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,12	0,10	0,10	0,10	0,10
- ПрАТ «Пригма-прес»	0,86	0,85	0,85	0,80	0,80
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	0,87	0,81	0,90	0,86	0,82
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,31	0,38	0,29	0,17	0,02
- ПАТ «Турбоатом»	0,58	0,68	0,79	0,72	0,79

Примітка:

 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

За допомогою балансів вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України було прораховано вартості найбільш ліквідних активів (А1), середньоліквідних активів (А2), активів повільної реалізації (А3), активів, що важко реалізуються (А4), які було порівняно з сумою найбільш термінових зобов'язань (П1), короткострокових пасивів (П2), довгострокових кредитів і позик (П3) і постійних пасивів (П4). (дод. И)

Показники фінансової звітності (табл. 2.9) також продемонстрували низьку ефективність фінансової діяльності ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» та ПАТ «Одеський машинобудівний завод». Дані суб'єкти підприємництва мають значні відхилення протягом всього інтервалу дослідження, що свідчить про високу залежність від позикових джерел, недостатнє покриття позикових джерел власним капіталом, а значить низьку привабливість співпраці з потенційними партнерами та інвесторами. Пошук нових напрямів розвитку є нагальним. Деталізуємо результативність фінансової діяльності, проаналізувавши баланси ліквідності та виділивши тип фінансової стійкості вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва.

Було ідентифіковано, що дефіцит коштів для погашення заборгованостей спостерігається у ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» протягом усього досліджуваного інтервалу часу, а також останні три роки в ПАТ «Одеський машинобудівний завод». Незважаючи на незначний спад ефективності фінансової діяльності в ПАТ «Турбоатом», протягом усього періоду 2016-2020 рр. у компанії достатньо власних заощаджень для розширення виробництва, введення нової технології та розвитку (табл. 2.10).

Аналіз типу фінансової стійкості вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр. продемонстрував кризовий тип у ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ», а також останні три роки в ПАТ «Одеський машинобудівний завод».

Таблиця 2.10

**Баланси ліквідності вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва
машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.**

Суб'єкт підприємництва	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1
	A2<П2	A2<П2	A2<П2	A2<П2	A2<П2
	A3<П3	A3<П3	A3<П3	A3<П3	A3<П3
	A4<П4	A4<П4	A4<П4	A4<П4	A4<П4
ПрАТ «Пригма-прес»	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1
	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2
	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3
	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4	5	6
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1
	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2
	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3
	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1	A1<П1
	A2>П2	A2>П2	A2<П2	A2<П2	A2<П2
	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3
	A4<П4	A4<П4	A4<П4	A4<П4	A4<П4
ПАТ «Турбоатом»	A1>П1	A1>П1	A1>П1	A1<П1	A1<П1
	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2	A2>П2
	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3	A3>П3
	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4	A4>П4

Примітка:
 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: сформовано автором на основі даних [37]

У ПАТ «Турбоатом» спостерігалася кризова ситуація у 2016 році, проте підприємство змогло швидко вийти зі складної ситуації. Абсолютна фінансова стійкість на сьогодні спостерігається у ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод». (дод. Ж)

Щодо ефективності управління персоналом, варто відзначити, що ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» найменша кількість персоналу серед досліджуваних підприємств – 7 осіб. Незважаючи на таку невелику кількість персоналу, у компанії не проводять навчальні тренінги, корпоративна культура є досить слабо розвиненою. Тому рентабельність трудових ресурсів є дуже низькою – лише у 2020 році показник сягнув 80%.

Щодо управління персоналом ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес», тут навпаки спостерігається активна корпоративна робота. Середньооблікова кількість персоналу в період 2016-2020

рр. становила 115 осіб, на заводі відсутня плинність кадрів. Рентабельність трудових ресурсів у 2020 році становила 21%. Варто відзначити, що щорічно на підприємстві темп приросту продуктивності праці сягає близько 76%.

Середньооблікова чисельність персоналу ПАТ «Одеський машинобудівний завод» становить 161 працівник. Варто зазначити, що окрім періоду 2016-2017 рр., у компанії практично відсутня плинність персоналу. Оскільки підприємство збиткове, варто приймати ефективні управлінські рішення щодо підвищення результативності роботи персоналу компанії.

Таблиця 2.11

Типи фінансової стійкості вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Суб'єкт підприємництва	На кінець періоду				
	2016	2017	2020	2019	2020
1	2	3	4	5	6
ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» :	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:
ДВОК, тис.грн.	-1733	-1640	-1563	-1466	-1461
ДВДК, тис.грн.	-1732	-1640	-1563	-1466	-1461
ДЗК, тис.грн.	-1732	-1640	-1563	-1466	-1461
ПрАТ «Пригма-прес»	Кризовий тип:	Нормальний тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:
ДВОК, тис.грн.	-1797	-1261	-1532	-2326	-2066
ДВДК, тис.грн.	-868	135	-218	-1012	-752
ДЗК, тис.грн.	-797	135	-218	-1012	-752
ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:
ДВОК, тис.грн.	1008578	922830	1652359	1629067	1279736
ДВДК, тис.грн.	1011564	953382	1652359	1629067	1279736
ДЗК, тис.грн.	1011564	953382	1652359	1629067	1279736

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6
ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:	Кризовий тип:
ДВОК, тис.грн.	-29276	-43762	-46780	-56575	-70662
ДВДК, тис.грн.	-16473	-25764	-33384	-39670	-51783
ДЗК, тис.грн.	-16473	-25764	-33384	-39670	-51783
ПАТ «Турбоатом»	Кризовий тип:	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:	Абсолютна фінансова стійкість:	Нормальний тип:
ДВОК, тис.грн.	-21167	159942	1566139	517189	-296475
ДВДК, тис.грн.	-21167	321690	1611299	554433	11540
ДЗК, тис.грн.	-21167	321690	1611299	554433	11540

Примітка:
 - асиметрія відповідного показника.

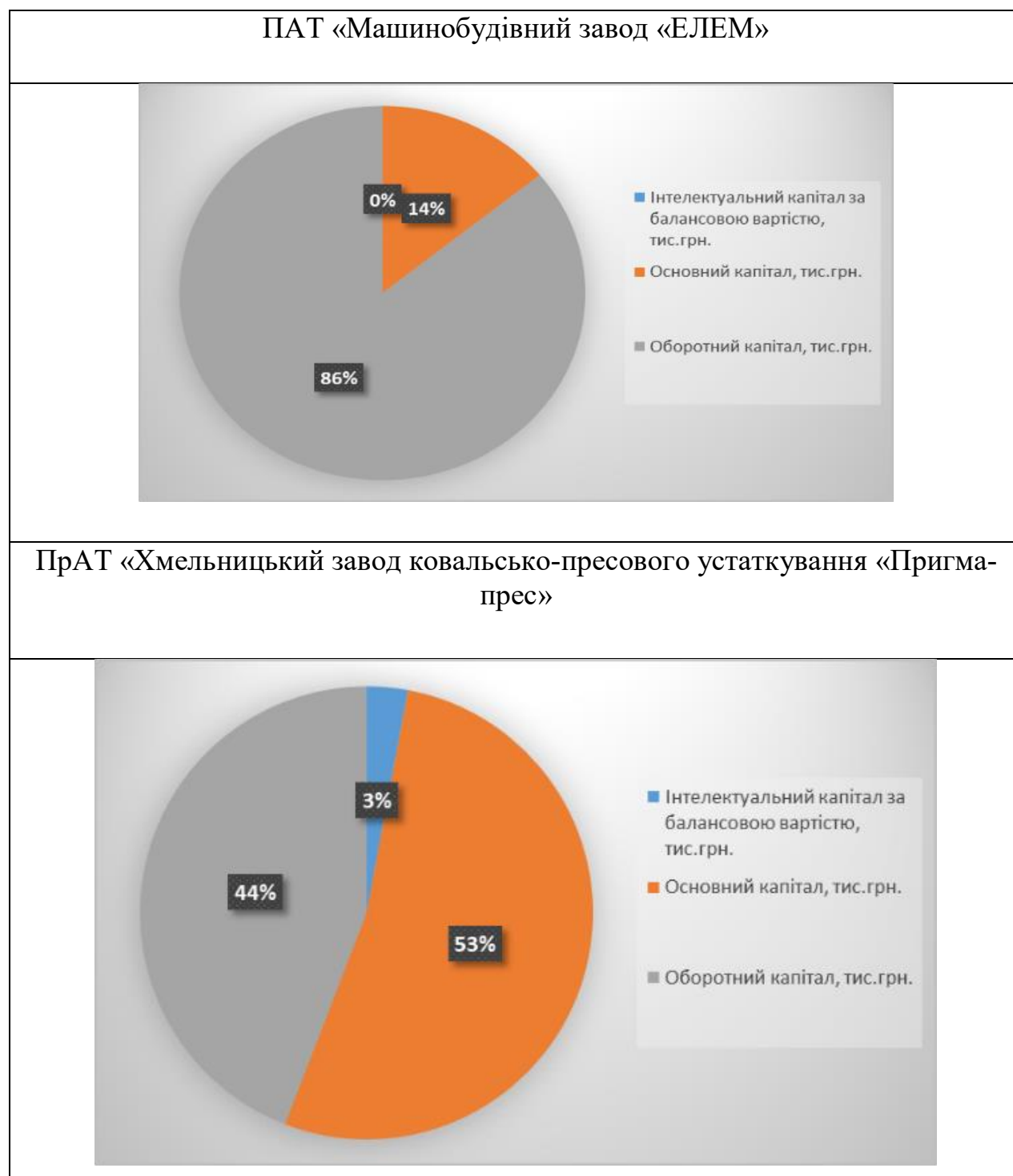
Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

У ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» середньооблікова чисельність персоналу протягом досліджуваного періоду часу становить 10224 особи. Рентабельність персоналу значна, становить 5052,56%. Це пояснюється ефективною політикою компанії щодо роботи з персоналом. На підприємстві розроблена комплексна програма по навчанню та розвитку працівників, що реалізує актуальні завдання, спрямовані на підготовку кадрів.

Система розвитку персоналу та керування знаннями протягом досліджуваного інтервалу часу забезпечувала професійний розвиток різних категорій працівників у наступних напрямках: навчання для ліквідації розриву між корпоративними вимогами до рівня професійної підготовки та наявною кваліфікацією; освоєння та впровадження техніки, що вводиться знову, нових технологій і напрямків розвитку підприємства; розширення сфери виробничої діяльності; підвищення кваліфікації; навчання за професією та перенавчання відповідно до потреби виробництва та специфіки виконуваних робіт. Усього системою безперервного професійного розвитку було охоплено щороку в

середньому 7819 працівників, керівників, фахівців і службовців. Освітня стратегія підприємства сприяє зростанню компетентності та інноваційної активності новокраматорців, підвищенню якості праці персоналу. [37]

Визначивши основні асиметрії в ефективності діяльності суб'єктів підприємництва, доцільно перейти до оцінювання рівня асиметрії розвитку.

Продовження рис. 2.8

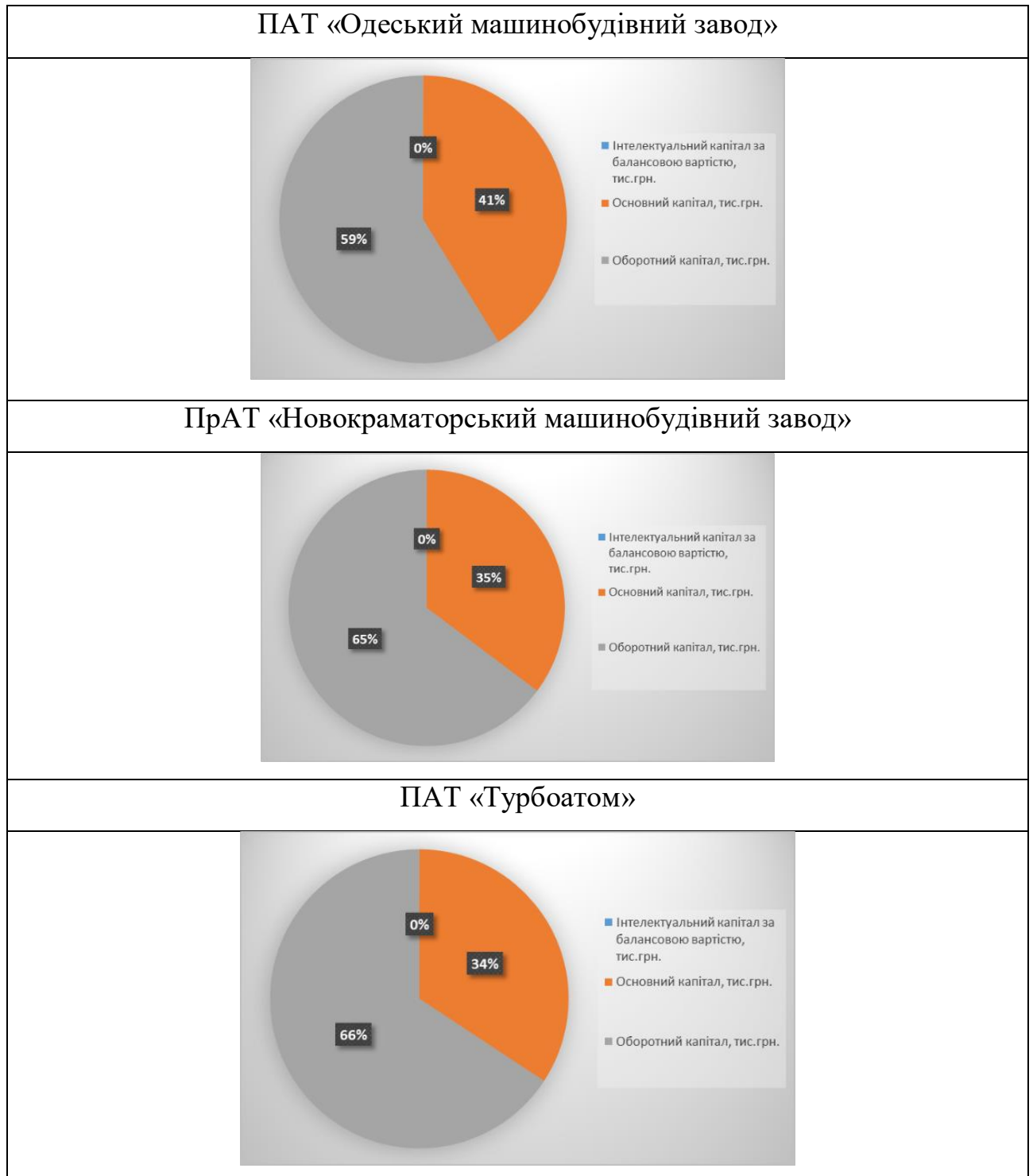

Рис. 2.8. Структура капіталу вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних [37]

Середньооблікова чисельність працівників компанії ПАТ «Турбоатом» становить 4690 працівників. Рентабельність персоналу на підприємстві

становила у 2020 році 30429,25%. Варто зазначити, що продуктивність праці персоналу щорічно зростає, проте спостерігається незначна плінність кадрів. Підприємство керується стратегічними орієнтирами провідних світових компаній щодо побудови корпоративної культури, що включає в себе активне навчання персоналу, ознайомлення їх з останніми технічними відкриттями тощо.

Діагностика капіталу вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України в 2016-2020 рр. проілюструвала, що у структурі капіталу суб'єктів підприємництва основну частку займає оборотний капітал (рис. 2.8). Варто відзначити, що у таких суб'єктів підприємництва як ПАТ «Турбоатом», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Одеський машинобудівний завод» є у структурі капіталу інтелектуальний капітал, проте його частка у загальній структурі капіталу є незначною. Частка інтелектуального капіталу у структурі капіталу ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» становить 3%. Щодо ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ», інтелектуальний капітал у балансі підприємства відсутній.

Таблиця 2.12

Аналіз показників рентабельності капіталу вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
<i>1. Рентабельність власного капіталу, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	3,78%	58,60%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	1,46%	2,96%	0,19%	6,67%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	6,17%	8,93%	20,92%	9,24%	7,90%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	30,61%	26,89%	51,40%	29,81%	16,24%

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6
<i>2. Рентабельність основного капіталу, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	2,56%	41,04%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	1,57%	3,73%	0,25%	8,77%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	13,49%	17,32%	47,13%	23,16%	18,57%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	148,91%	122,54%	295,83%	207,30%	28,70%
<i>3. Рентабельність виробничого капіталу, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	-	-	-	2,56%	41,04%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	1,30%	2,90%	0,18%	6,15%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	10,24%	15,44%	36,65%	16,06%	12,29%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	31,31%	30,73%	83,78%	63,58%	18,90%
<i>4. Рентабельність оборотного капіталу, %</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	4,48%	1,56%	-	2,25%	1,82%
- ПрАТ «Пригма-прес»	-	5,54%	3,53%	1,93%	12,82%
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	10,81%	16,11%	37,04%	15,96%	12,82%
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	-	-	-	-	-
- ПАТ «Турбоатом»	24,61%	25,57%	52,47%	35,49%	29,03%

Примітка:
 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Аналізуючи ефективність використання капіталу підприємств вибірки дослідження, було обрано показники рентабельності. Варто зазначити, що ефективно розпоряджаються своїм капіталом ПАТ «Турбоатом», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» та частково ПрАТ

«Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес». Проте до кінця 2020 року ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» також активізував свою діяльність в цьому напрямі.

Оцінимо швидкість генерування дохідності у обраної для аналізу вибірки суб'єктів підприємництва за допомогою показників ділової активності (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Аналіз показників ділової активності вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
<i>1. Коєф.оборотності обор. активів</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	4,49	3,85	4,10	4,19	3,41
- ПрАТ «Пригма-прес»	1,40	2,20	1,51	1,83	2,37
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	1,01	0,94	0,95	0,87	1,16
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,67	0,57	0,65	1,22	0,71
- ПАТ «Турбоатом»	0,60	0,57	0,71	0,59	0,79
<i>2. Термін обороту обор.активів,дні</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	80,12	93,50	87,91	85,83	105,55
- ПрАТ «Пригма-прес»	256,75	163,67	238,10	197,10	151,83
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	357,25	384,29	379,82	413,40	310,57
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	537,65	628,96	556,26	296,21	506,70
- ПАТ «Турбоатом»	597,71	630,61	503,92	608,47	458,51
<i>3. Коєф.оборотності дебіторської заборгованості</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	5,78	4,68	4,80	5,22	4,34
- ПрАТ «Пригма-прес»	8,67	13,60	10,26	19,32	27,48
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	7,12	6,30	7,88	6,44	6,19
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	3,67	2,37	2,79	6,80	1,64
- ПАТ «Турбоатом»	2,91	3,36	7,41	5,77	3,10
<i>4. Тривалість обороту дебіторської заборгованості</i>					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	62,30	76,89	74,93	69,03	82,98
- ПрАТ «Пригма-прес»	41,54	26,48	35,09	18,63	13,10
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	50,55	57,11	45,67	55,91	58,20
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	98,03	152,06	128,95	52,92	220,15
- ПАТ «Турбоатом»	123,92	107,04	48,58	62,44	116,31

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6
5. Термін погашення деб.заборгованості, дні					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	5,78	4,68	4,80	5,22	4,34
- ПрАТ «Пригма-прес»	8,67	13,60	10,26	19,32	27,48
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	7,12	6,30	7,88	6,44	6,19
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	3,67	2,37	2,79	6,80	1,64
- ПАТ «Турбоатом»	2,91	3,36	7,41	5,77	3,10
6. Коеф.оборотності кредит.заборгов.					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,67	0,62	0,64	0,80	0,79
- ПрАТ «Пригма-прес»	4,39	5,28	3,37	3,98	4,90
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	4,19	3,16	3,63	4,26	4,36
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,86	0,50	0,48	0,77	0,45
- ПАТ «Турбоатом»	1,11	1,27	2,19	1,80	1,56
7. Тривалість обороту кред.заборгов., дні					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	534,75	584,42	565,97	451,99	458,23
- ПрАТ «Пригма-прес»	82,08	68,18	106,77	90,55	73,45
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	85,97	113,94	99,24	84,44	82,59
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	417,17	721,74	749,34	466,02	804,26
- ПАТ «Турбоатом»	325,47	284,43	164,52	199,53	230,93
8. Термін погашення кред.заборгов.					
- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»	0,67	0,62	0,64	0,80	0,79
- ПрАТ «Пригма-прес»	4,39	5,28	3,37	3,98	4,90
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»	4,19	3,16	3,63	4,26	4,36
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»	0,86	0,50	0,48	0,77	0,45
- ПАТ «Турбоатом»	1,11	1,27	2,19	1,80	1,56

Примітка:

 - асиметрія відповідного показника.

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Спостерігаємо спільну для всіх аналізованих суб'єктів підприємництва тенденцію до спаду ділової активності у період 2016-2020 рр. Проте аналізовані індикатори описують дані підприємства як інвестиційно привабливі, а також наявні процеси позитивної динаміки економічного розвитку. Асиметрія розвитку чітко простежується у показників ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» та ПАТ «Одеський машинобудівний завод», даним суб'єктам підприємництва варто шукати новий сценарій економічного розвитку своєї діяльності

Дослідивши асиметрії основних параметрів ефективності діяльності є потреба розрахувати рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва.

2.3. Критеріальне оцінювання рівня асиметрії розвитку машинобудівних суб'єктів підприємництва

Для представлення економічної інтерпретації отриманих результатів важливим є аналіз рівня асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва. Скористаємося методикою оцінювання, що була запропонована у пункті 1.3. Таким чином, алгоритм методичного підходу щодо комплексної оцінки рівня асиметрії розвитку промислового суб'єкта підприємництва має наступний вид (рис. 2.9). Запропонований методичний підхід щодо критеріальної оцінки рівня асиметрії розвитку машинобудівного суб'єкта підприємництва включає:

1) підготовчий етап (аналіз тенденцій розвитку машинобудівного суб'єкта підприємництва, передбачає постановку мети оцінки і визначення критеріїв оцінки розвитку машинобудівних підприємства, формування системи кількісних і якісних показників; обґрунтування методу статистичного аналізу для проведення дослідження);

2) основний етап (формування початкових показників для проведення факторного аналізу; виключення змінних, що мають незначне навантаження; виявлення значимих факторів, обґрунтування; розрахунок інтегрального показника рівня асиметрії розвитку підприємства на основі отриманих показників ефективності; оцінка рівня асиметрії за шкалою градації);

3) заключний етап (передбачає виявлення закономірностей розвитку досліджуваних суб'єктів підприємництва, економічну інтерпретацію отриманих результатів).

Два початкових етапи методики дослідження асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва було виконано в пункті 2.2. За допомогою платформи Statistica 11.0. було виокремлено наступні суб'єкти підприємництва машинобудівного комплексу України:

- ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ»;
- ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес»;
- ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод»;
- ПАТ «Одеський машинобудівний завод»;
- ПАТ «Турбоатом».

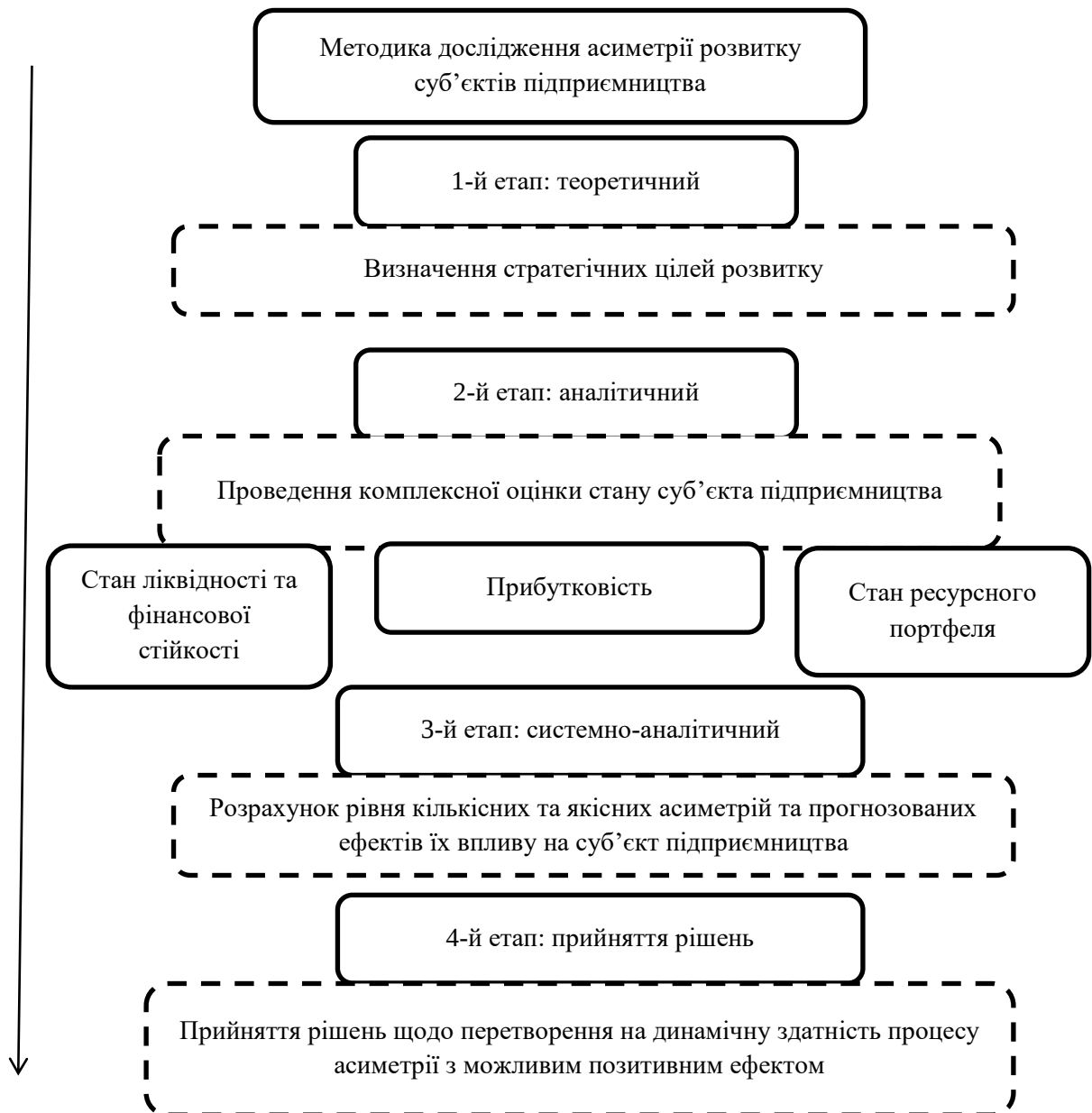

Рис. 2.9. Послідовність методичного оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Розрахунку інтегрального показника рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, передусе аналіз ефективності діяльності досліджуваних підприємств. Провівши діагностику основних показників ефективності діяльності вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва, були виявлені найбільш слабкі місця, що потребують поглибленого вивчення.

Таблиця 2.14

Перелік обраних показників для оцінювання асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Функціональний блок оцінювання ефективності діяльності суб'єкта підприємництва	Індикатори оцінювання
1	2
1. Оцінка ефективності операційної діяльності	1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.
	1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів
	1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %
	1.4. Фондовіддача
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності	2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості
	2.2. Коефіцієнт платоспроможності
	2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності
	2.4. Коефіцієнт фінансового ризику
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності	3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.
	3.2. Рентабельність продажу, %
	3.3. Рентабельність продукції, %
	3.4. Рентабельність основної діяльності, %
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності	4.1. Рентабельність власного капіталу, %
	4.2. Період окупності капіталу власників
	4.3. Чистий прибуток, тис.грн.
	4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності	5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.
	5.2. Рентабельність активів, %
	5.3. Доходи від введення новачій, тис.грн.
	5.4. Коефіцієнт придатності
6. Оцінка ефективності управління персоналом	6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи
	6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %
	6.3. Коефіцієнт плинності кадрів
	6.4. Продуктивність праці, тис.грн.

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Формули та сутність розрахунків обраних індикаторів, за допомогою яких є можливим оцінити ефективність функціонування суб'єктів господарювання за функціональними блоками, представлено у додатку Б.

Варто відмітити, що в умовах непередбачуваності зовнішнього середовища для забезпечення формування безпечного напрямку розвитку, є потреба в багатовекторному оцінюванні асиметрії розвитку, а саме через аналіз показників операційної, фінансової, маркетингової, інвестиційної, інноваційної діяльності та управління персоналом.

Дослідження було проведене в умовах обмеженості інформаційної бази через недостатнє представлення у відкритому доступі фінансової звітності (відсутність таких форм звітності, як: 1-інновація (річна) «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства», Форма № 1-підприємництво (річна) «Звіт про 107 основні показники діяльності підприємства»), тому для оцінювання функціональних блоків «інноваційна діяльність» та «інвестиційна діяльність» в аналізі розвитку досліджуваних машинобудівних суб'єктів підприємництва було включено досить загальні показники (табл. 2.14).

Перехід світової спільноти на засади цифрової економіки докорінно змінює підходи до управління компанією. Інтелектуальна та технологічна складова набувають все більшої значущості та впливу. Це значно ускладнює процес управління розвитком підприємства, що загострюється відсутністю адекватного інформаційного забезпечення. Сучасні компанії діють в умовах щорічного масштабування інформаційних потоків та ускладнення інформаційного простору. З'являються такі проблеми, як володіння релевантною інформацією, надмірна заха́раченість великою кількістю однотипних даних, низька швидкість передавання інформації, асиметричність розподілу даних між структурними підрозділами, спекулювання інформацією тощо. Це сучасні реалії, що стають перешкодами на шляху розвитку підприємства, повного використання його інтелектуального та технологічного потенціалу, а також є одним з чинників появи явища асиметрії розвитку підприємства. Отже, з'являється потреба в теоретико-методологічному та практичному аналізі процесу інформаційного забезпечення та в створенні

дієвого механізму управління інформаційними потоками за допомогою залучення технологічних ресурсів. В умовах цифрової економіки впровадження інформаційних технологій в систему управління компанією є одним з факторів ефективного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. [57]

Таблиця 2.15

**Оцінювання асиметрії розвитку ПрАТ «Хмельницький завод
ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» у 2016-2020 рр.**

Показник	На кінець періоду					Рівень асиметрії розвитку	Індекс вагомості
	2016	2017	2018	2019	2020	за період 2016/20	за період 2016/20
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Оцінка ефективності операційної діяльності							0,16
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	-1638	259	176	113	869	0,13	0,02
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,40	2,20	1,51	1,83	2,37	0,59	0,07
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	0,00%	1,30%	2,90%	0,18%	6,15%	0,03	0,00
1.4. Фондовіддача	1,29	1,45	0,92	1,23	1,83	0,50	0,06
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності							0,34
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	3,32	3,03	3,18	2,53	2,56	0,76	0,10
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	1,77	1,41	1,53	1,41	1,53	0,80	0,10
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	0,44	1,06	0,91	0,68	0,78	0,41	0,05
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	0,30	0,33	0,39	0,39	0,39	0,76	0,10
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності							0,08
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	7458	10483	8089	10802	15967	0,47	0,06
3.2. Рентабельність продажу, %	0,00%	0,96%	2,21%	0,14%	4,64%	0,06	0,01
3.3. Рентабельність продукції, %	0,00%	2,24%	6,24%	0,29%	7,63%	0,04	0,00
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	0,00%	1,35%	4,13%	0,20%	4,87%	0,04	0,01
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності							0,01
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	0,00%	1,46%	2,96%	0,19%	6,67%	0,03	0,00
4.2. Період окупності капіталу власників	-	90	45	701	21	0,03	0,00
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	-1499	141	334	22	777	0,03	0,00
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	0,72	0,64	0,52	0,58	0,03	0,00
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності							0,25
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	510	511	504	497	491	0,96	0,12
5.2. Рентабельність активів, %	0,00%	1,11%	2,24%	0,14%	4,79%	0,03	0,00
5.3. Доходи від введення новаций, тис.грн.	453	582	1142	991	217	0,19	0,02
5.4. Коефіцієнт придатності	0,38	0,49	0,47	0,46	0,44	0,78	0,10
6. Оцінка ефективності управління персоналом							0,16
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	128	125	105	104	105	0,81	0,10
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	0,00%	112,80%	318,10%	21,15%	20,95%	0,07	0,01
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,04	0,02	0,17	0,01	0,01	0,06	0,01
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	58,27	83,86	77,04	103,87	152,07	0,38	0,05
Інтегральний рівень асиметрії						8	1

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

За результатами оцінювання бачимо, що інтегральний рівень асиметрії розвитку ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» становить 8, а, отже, на підприємстві спостерігається середній рівень асиметрії розвитку (табл.2.15).

Таблиця 2.16

**Оцінювання асиметрії розвитку ПАТ «Машинобудівний завод
«ЕЛЕМ» у 2016-2020 рр.**

	На кінець періоду					Рівень асиметрії розвитку	Індекс вагомості
	2016	2017	2018	2019	2020	за період 2016/20	за період 2016/20
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>1. Оцінка ефективності операційної діяльності</i>							0,18
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	9	2	-23	2	120	0,00	0,00
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	4,49	3,85	4,10	4,19	3,41	0,76	0,11
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	0,00%	0,00%	0,00%	2,56%	41,04%	0,00	0,00
1.4. Фондовіддача	3,94	2,26	2,68	4,17	4,84	0,47	0,07
<i>2. Оцінка ефективності фінансової діяльності</i>							0,42
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,14	0,11	0,11	0,11	0,11	0,81	0,12
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	0,16	0,16	0,15	0,23	0,23	0,65	0,09
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	0,16	0,16	0,15	0,23	0,23	0,65	0,09
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	7,12	9,10	8,85	8,85	8,90	0,78	0,11
<i>3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності</i>							0,12
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	1303	1236	1206	1489	1499	0,80	0,12
3.2. Рентабельність продажу, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,38%	5,92%	0,00	0,00
3.3. Рентабельність продукції, %	0,00%	0,00%	0,00%	1,25%	19,72%	0,00	0,00
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,54%	8,41%	0,00	0,00
<i>4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності</i>							0,08
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	0,00%	0,00%	0,00%	3,78%	58,60%	0,00	0,00
4.2. Період окупності капіталу власників	0	0	0	260	17	0,06	0,01
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	-47	-5	-17	8	126	0,00	0,00
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0,02	0,02	0,05	0,05	0,50	0,07
<i>5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності</i>							0,08
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	0	0	0	0	0	0,00	0,00
5.2. Рентабельність активів, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,38%	5,93%	0,00	0,00
5.3. Доходи від введення новачій, тис.грн.	0	0	0	32	37	0,00	0,00
5.4. Коефіцієнт придатності	0,57	0,48	0,39	0,30	0,30	0,53	0,08
<i>6. Оцінка ефективності управління персоналом</i>							0,13
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	4	5	5	8	10	0,40	0,06
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	0,00	0,00	0,00	1,00	0,80	0,00	0,00
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,22	0,22	0,00	0,46	0,06	0,00	0,00
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	325,75	247,20	241,20	186,13	149,90	0,46	0,07
<i>Інтегральний рівень асиметрії</i>						7	1

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

За результатами оцінювання бачимо, що інтегральний рівень асиметрії розвитку ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» становить 7, а, отже, на підприємстві спостерігається високий рівень асиметрії розвитку (табл.2.16).

Таблиця 2.17

**Оцінювання асиметрії розвитку ПрАТ «Новокраматорський
машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.**

Показник	На кінець періоду					Рівень асиметрії розвитку	Індекс вагомості
	2016	2017	2018	2019	2020	за період 2016/20	за період 2016/20
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>1. Оцінка ефективності операційної діяльності</i>							0,20
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	224106	-53826	890913	529130	478334	0,25	0,03
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,01	0,94	0,95	0,87	1,16	0,75	0,08
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	8,74%	13,10%	32,89%	14,80%	11,78%	0,27	0,03
1.4. Фондовіддача	1,71	1,52	1,61	1,60	2,23	0,68	0,07
<i>2. Оцінка ефективності фінансової діяльності</i>							0,21
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	6,64	4,22	8,60	5,93	4,70	0,49	0,05
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	4,55	2,97	5,80	4,42	3,61	0,51	0,05
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	1,27	1,30	2,81	2,73	1,24	0,44	0,04
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	0,15	0,24	0,17	0,17	0,21	0,64	0,06
<i>3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності</i>							0,14
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	2675465	2574823	2965133	3079114	4396033	0,59	0,06
3.2. Рентабельність продажу, %	5,28%	6,83%	17,35%	7,81%	6,54%	0,30	0,03
3.3. Рентабельність продукції, %	12,27%	19,67%	44,73%	21,93%	13,63%	0,27	0,03
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	8,47%	13,73%	32,12%	14,95%	9,00%	0,26	0,03
<i>4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності</i>							0,11
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	6,17%	8,93%	20,92%	9,24%	7,90%	0,30	0,03
4.2. Період окупності капіталу власників	19	13	6	12	15	0,29	0,03
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	226543	353633	952424	460288	395446	0,24	0,02
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,53	0,88	2,24	1,99	0,50	0,22	0,02
<i>5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності</i>							0,18
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	1774	1536	1289	1044	875	0,49	0,05
5.2. Рентабельність активів, %	5,25%	7,47%	17,85%	8,09%	6,63%	0,29	0,03
5.3. Доходи від введення новачій, тис.грн.	48826	480449	636696	396414	36813	0,06	0,01
5.4. Коефіцієнт придатності	0,55	0,51	0,51	0,50	0,50	0,91	0,09
<i>6. Оцінка ефективності управління персоналом</i>							0,16
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	11997	10955	9937	9117	9110	0,76	0,08
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	1888,33%	3228,05%	9584,62%	5048,68%	5052,56%	0,37	0,04
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,07	0,09	0,10	0,09	0,00	0,01	0,00
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	223,01	235,04	298,39	337,73	482,55	0,46	0,05
<i>Інтегральний рівень асиметрії</i>						10	1

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

За результатами оцінювання бачимо, що інтегральний рівень асиметрії розвитку ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» становить 10, а, отже, на підприємстві спостерігається середній рівень асиметрії розвитку (табл.2.17).

Таблиця 2.18

Оцінювання асиметрії розвитку ПАТ «Одеський машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду					Рівень асиметрії розвитку	Індекс вагомості
	2016	2017	2018	2019	2020	за період 2016/20	за період 2016/20
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>1. Оцінка ефективності операційної діяльності</i>							0,15
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	-5685	-6877	-10079	-6553	-12010	0,00	0,00
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,67	0,57	0,65	1,22	0,71	0,47	0,08
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
1.4. Фондовіддача	1,51	0,76	0,65	1,22	1,07	0,43	0,07
<i>2. Оцінка ефективності фінансової діяльності</i>							0,30
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,11	0,06	0,05	0,10	0,22	0,22	0,04
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	0,61	0,54	0,51	0,44	0,46	0,73	0,12
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	0,20	0,27	0,15	0,18	0,30	0,61	0,10
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	9,44	15,73	9,83	9,83	4,61	0,29	0,05
<i>3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності</i>							0,07
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	14269	14059	18024	34207	30770	0,41	0,07
3.2. Рентабельність продажу, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
3.3. Рентабельність продукції, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
<i>4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності</i>							0,07
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
4.2. Період окупності капіталу власників	0	0	0	0	0	0,00	0,00
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	-9210	-9229	-10230	-9261	-11929	0,00	0,00
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,05	0,03	0,07	0,03	0,41	0,07
<i>5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності</i>							0,15
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	10	28	27	26	26	0,36	0,06
5.2. Рентабельність активів, %	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
5.3. Доходи від введення новачій, тис.грн.	477	528	655	436	16	0,02	0,00
5.4. Коефіцієнт придатності	0,30	0,57	0,55	0,54	0,53	0,53	0,09
<i>6. Оцінка ефективності управління персоналом</i>							0,27
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	180	158	158	154	154	0,86	0,14
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,01	0,01	0,00	0,03	0,00	0,46	0,07
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	79,27	88,98	114,08	222,12	199,81	0,36	0,06
Інтегральний рівень асиметрії						6	1

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

За результатами оцінювання бачимо, що інтегральний рівень асиметрії розвитку ПАТ «Одеський машинобудівний завод» становить 6, а, отже, на підприємстві спостерігається високий рівень асиметрії розвитку (табл.2.18).

Таблиця 2.19

Оцінювання асиметрії розвитку ПАТ «Турбоатом» у 2016-2020 рр.

Показник	На кінець періоду					Рівень асиметрії розвитку	Індекс вагомості
	2016	2017	2018	2019	2020	за період 2016/20	за період 2016/20
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Оцінка ефективності операційної діяльності							0,23
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	689633	628654	1867361	1178855	892942	0,70	0,08
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,60	0,57	0,71	0,59	0,79	0,73	0,08
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	31,31%	30,73%	83,78%	63,58%	18,90%	0,37	0,04
1.4. Фондовіддача	5,15	4,39	5,46	4,35	1,61	0,29	0,03
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності							0,18
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	1,39	1,80	3,61	2,47	2,90	0,38	0,04
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	2,00	2,32	4,03	2,28	1,59	0,39	0,04
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	0,91	1,04	2,43	1,25	0,83	0,34	0,04
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	0,72	0,56	0,40	0,40	0,35	0,48	0,05
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності							0,20
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	1741261	1842387	2694253	2166943	2377533	0,65	0,07
3.2. Рентабельність продажу, %	15,67%	15,87%	33,91%	22,48%	9,83%	0,29	0,03
3.3. Рентабельність продукції, %	60,51%	52,39%	133,03%	95,79%	67,27%	0,39	0,04
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	33,48%	34,60%	60,60%	49,16%	29,88%	0,49	0,05
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності							0,12
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	30,61%	26,89%	51,40%	29,81%	16,24%	0,32	0,03
4.2. Період окупності капіталу власників	6	6	3	4	8	0,32	0,04
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	582944	637397	1632751	1065328	710420	0,36	0,04
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,51	0,68	2,17	0,88	0,15	0,07	0,01
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності							0,13
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	855	477	235	138	94	0,11	0,01
5.2. Рентабельність активів, %	16,76%	16,48%	36,96%	22,29%	11,87%	0,32	0,04
5.3. Доходи від введення новаций, тис.грн.	81856	501998	648877	259825	95863	0,13	0,01
5.4. Коефіцієнт придатності	0,33	0,40	0,38	0,37	0,23	0,58	0,06
6. Оцінка ефективності управління персоналом							0,15
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	5732	5811	4697	3708	3501	0,60	0,07
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	10169,99%	10968,80%	34761,57%	28730,53%	30429,25%	0,29	0,03
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,01	0,01	0,21	0,24	0,06	0,06	0,01
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	303,78	317,05	573,61	584,40	679,10	0,45	0,05
Інтегральний рівень асиметрії						9	1

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

За результатами оцінювання бачимо, що інтегральний рівень асиметрії розвитку ПАТ «Турбоатом» становить 9, а, отже, на підприємстві спостерігається низький рівень асиметрії розвитку (табл.2.19).

За результатами діагностики асиметрії розвитку було ідентифіковано, що у трьох суб'єктів підприємництва (ПАТ «Турбоатом», ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод») спостерігається середній рівень асиметрії розвитку, а у двох (ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» і ПАТ «Одеський машинобудівний завод») – високий. Наступним етапом є прийняття рішення щодо формування підходу до розвитку за рахунок використання асиметрії розвитку як джерела динамічної здатності. (рис. 2.10.)

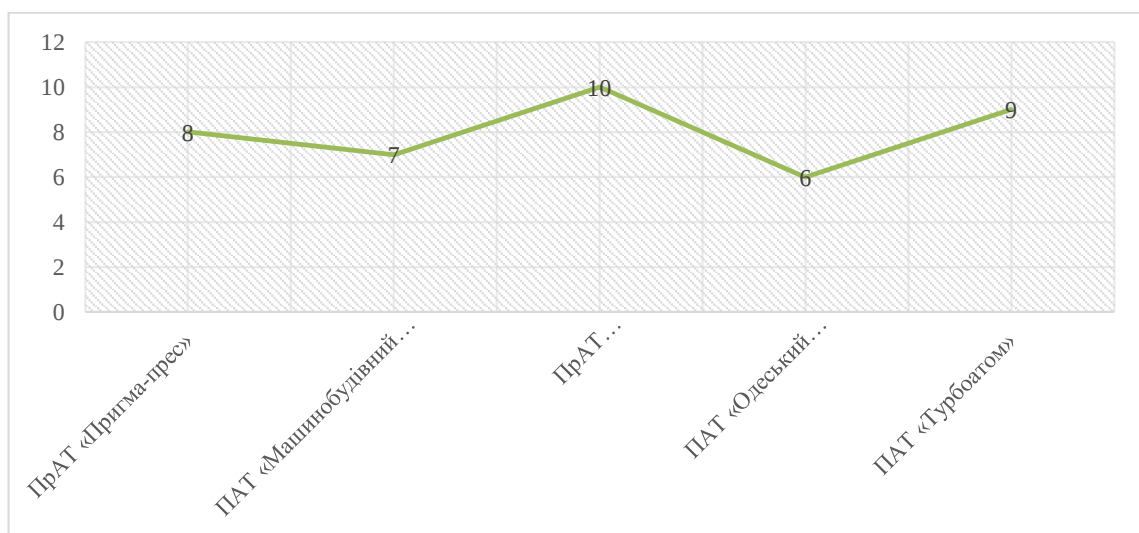

Рис. 2.10. Значення інтегрального показника асиметрії розвитку вибірки досліджуваних суб'єктів підприємництва у 2016-2020 роках

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

Проведемо діагностику «сили впливу» зовнішніх факторів за п'ятиступінчастою моделлю T.E.M.P.L.E.S. (Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society) на суб'єкти підприємництва машинобудівного комплексу України на прикладі вибірки досліджуваних підприємств. У межах даного підходу пропонуємо виділяти такі групи факторів: технології, економіка, політика, законодавство, оточуюче середовище, суспільство. Кожна група факторів підлягає відповідному аналізу за допомогою притаманних показників

для підприємницьких суб'єктів для того, щоб встановити, які труднощі можуть виникати при роботі в даній сфері та які тут відкриваються можливості.

З метою визначення сили впливу факторів, скористаємося експертним методом. На рис. 1.6 зображено сформовану нами логіку визначення сили впливу факторів за методикою T.E.M.P.L.E.S.

Скориставшись матрицею таблиці 1.6, ідентифікуємо групи основних факторів впливу зовнішнього середовища на суб'єкти підприємництва, котрі досліджуємо, що дає нам змогу визначити вектор аналізу, за яким зможемо оцінити вплив факторів зовнішнього середовища та ідентифікувати найбільш вагомі. Вибір базових показників, що демонструють наслідок впливу та експертний метод оцінювання впливу ключових факторів зовнішнього середовища продемонстровано у таблиці 2.20.

Таблиця 2.20

Імплементація п'ятиступінчастої моделі визначення основних подразнюючих факторів зовнішнього середовища на асиметричні процеси машинобудівних суб'єктів підприємництва за методикою T.E.M.P.L.E.S.

Група чинників	Основні подразнюючі фактори зовнішнього середовища	Вектор аналізу факторів зовнішнього середовища	Вагові коефіцієнти	Сумарне значення
1	2	3	4	5
Технології	- нові стандарти обладнання та продукції	▪ оцінювання оновлених стандартів обладнання та продукції	1	4
	- новітні цифрові технології	▪ впровадження нових способів доставки сировини	1	
	- оновлені інформаційні технології	▪ впровадження нових технологій на виробництві	1	
	- нові види продукції	▪ ремонт та оновлення обладнання	1	

Продовження табл. 2.20

1	2	3	4	5
Економіка	- темпи росту галузі - динаміка розвитку ринку та його насиченість - рівень інфляції та безробіття - відсоткові ставки за кредит	▪ дослідження залежності підприємства від відсоткової ставки по кредиту ▪ оцінювання перспектив зростання споживчого попиту/пошуку потенційних партнерів ▪ оцінка стану внутрішньої конкуренції на ринку ▪ оцінювання фінансової стійкості компанії щодо інфляційних процесів ▪ оцінювання тенденцій на ринку праці	0 1 -1 1 1	3
Політика	- політична ситуація - лояльність влади - адміністративні бар'єри - охорона власності	▪ оцінювання впливу політичних рішень на діяльність компанії ▪ оцінка впливу зовнішньої політики на компанію ▪ аналіз наслідків державної політики на бізнес	0 0 1	1
Законодавство	- законодавчі та інші акти, що мають прямий вплив на бізнес у галузі машинобудування - зміни податкового законодавства - зміни в законодавстві щодо якості продукції	▪ оцінювання впливу політичних рішень на діяльність компанії ▪ оцінка впливу зовнішньої політики на компанію ▪ аналіз наслідків державної політики на бізнес	0 -1 -1	0
Екологія	- вимоги до екологічної безпеки господарської діяльності - нормативи у сфері охорони навколишнього середовища	▪ впровадження технологій використання вторинної сировини ▪ оцінка діяльності конкурентів у сфері екології	1 1	2

Джерело: сформовано автором на основі досліджень

З таблиці 2.20 розуміємо, що динаміка зміни показує позитивну чи негативну тенденцію. За результатами аналізу експертним методом присвоюємо

вагові коефіцієнти та знаходимо їх суму. Увагу потрібно звернути саме на ту групу чинників, що має найбільший сумарний результат. Саме ці чинників сприяють найбільшому розвитку асиметричних процесів у суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України, спираючись на результати дослідження вибірки зовнішнього середовища обраних суб'єктів підприємництва.

Спираючись на наші розрахунки, ідентифіковано, що у період цифрової трансформації найбільш вагомий вплив мають технологічні зміни (рис. 2.11). Це закономірно, оскільки перед суб'єктами підприємництва повстають нові виклики, наприклад, потреба в адаптації оновлених стандарти обладнання та продукції на виробництві, застосуванні новітніх цифрових та інформаційних технологій тощо. Це потребує оцінювання оновлених стандартів обладнання та продукції, впровадження нових способів доставки сировини, нових технологій на виробництві, ремонт та оновлення обладнання тощо.

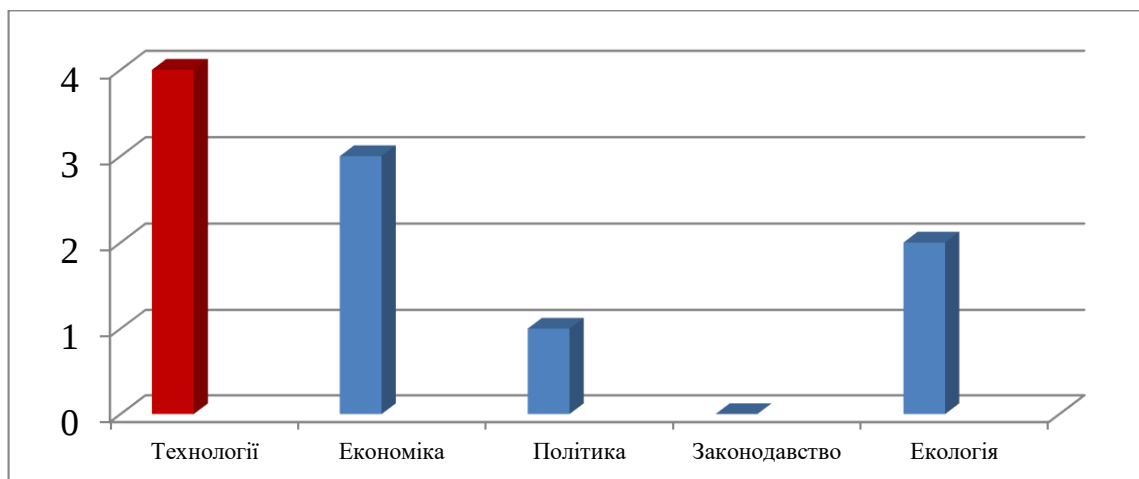

Рис. 2.11. Ілюстрація ранжування чинників зовнішнього середовища за «силою впливу»

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження

На сьогоднішній день залишаються не вирішеними до кінця такі проблеми, як формування адекватного інформаційного середовища на підприємстві, наявність ґрунтовного аналізу інформаційного забезпечення процесу управління

розвитком компанії в довгостроковій перспективі, контроль за асиметрією змін окремих підрозділів з ціллю нівелювання негативних наслідків трансформацій. [57]

Висновок до Розділу 2

1. Імплементовано п'ятиступінчасту модель, базуючись на удосконаленні методики T.E.M.P.L.E.S. на обраних для дослідження суб'єктах підприємництва серед діючих підприємств машинобудування України дала змогу визначити закономірність сили впливу різних факторів, серед яких у період цифрової трансформації найбільш вагомим є чинник технологічних змін. Це доводить твердження, що цифрова революція дедалі більше буде впливати на всі аспекти розвитку й функціонування суб'єктів ринкових відносин, а також загалом на структуру глобальної економіки. Тому важливим є розуміння національних трендів технологічного розвитку на найближчу перспективу та в стратегічній орієнтації, що закономірно було досліджено у роботі з визначенням основних наслідків цифрової революції для світової та національної економіки, які впливають на бізнесову діяльність суб'єктів підприємництва.

2. Базуючись на виокремлених детермінантах оцінювання ефективності розвитку суб'єктів підприємництва та системному підході до оцінки їх бізнесової діяльності імплементовано авторський алгоритм, який дає змогу виявити процеси асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва, а також розрахувати їх величину у кількісному вимірі за допомогою авторської розробки індикатора рівня асиметрії та інтегрального показника рівня асиметрії суб'єктів підприємництва.

3. За допомогою шкали оцінювання розмаху асиметрії розвитку, ідентифіковано величину асиметрії розвитку з метою подальшого прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання процесів асиметрії як можливостей розвитку суб'єкта підприємництва. Дослідження сутнісного наповнення показників рівня асиметрії розвитку дало змогу констатувати, що дані індикатори є динамічними у часі та просторі, тому потребують постійного моніторингу та аналізу.

4. Діагностовано рівень ефективності діяльності вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва під впливом сучасних ринкових тенденцій та, за допомогою запропонованої авторської методики, розраховано рівень асиметрії розвитку підприємств машинобудівного комплексу України. На основі аналізу отриманих результатів ідентифіковано процеси асиметрії та розподілено суб'єкти підприємництва за запропонованою шкалою відносно величини процесів асиметрії розвитку, що дає підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання їх як динамічних можливостей щодо розвитку.

5. Визначено перспективні тренди та драйвери розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України з урахуванням типологізації. Діяльність суб'єктів господарювання машинобудівного комплексу тісно пов'язана з технологічними змінами та інтенсифікацією інновацій, що створює можливості для інтеграції ринкового простору країни у реалії цифрової економіки. Саме тому для дослідження асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва було обрано підприємства машинобудівного сектора економіки.

РОЗДІЛ 3

АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛІ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ

3.1. Концептуальні засади формування моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Після першої та другої промислових революцій домінуючу роль в економічному житті відігравали заводи та фабрики, тобто виробничі підприємства. Проте виклики цифрової епохи та технологізація висувають на передній план інтернет-платформи та ділові еко-системи, що є рушійною силою у напрямі новітнього розвитку економіки, а також глобального суспільства загалом. Наразі виробництво не зникло, промисловість загалом та машинобудування зокрема залишаються опорою економіки будь-якої країни світу, що підтверджено розрахунками в розділі 2.

Нашою метою є створення моделі «компанії майбутнього» – гнучкої, адаптивної системи, що своєчасно реагує на зміни турбулентного зовнішнього середовища у напрямі розвитку. Оскільки базисом розвитку економіки усіх розвинених країн є машинобудування, ми здійснили спробу розробити концептуальні засади моделі «компанії майбутнього» саме для суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу з метою надання властивостей адаптивності та гнучкості для масштабних виробничих масивів. Дана модель повинна враховувати поєднання усталених технологій, промислових стандартів якості та цифрових елементів.

У розділі 1 нами було досліджено, що тренди та виклики цифрової епохи спричиняють постійні асиметричні процеси розвитку суб'єктів підприємництва, викликаючи певні диспропорції розвитку, що пов'язано зі зростанням невизначеності та мінливості зовнішнього середовища. Це пояснює потребу взяти за основу моделі «компанії майбутнього» переваги асиметрії розвитку

суб'єктів підприємництва як джерела динамічних можливостей розвитку компаній.

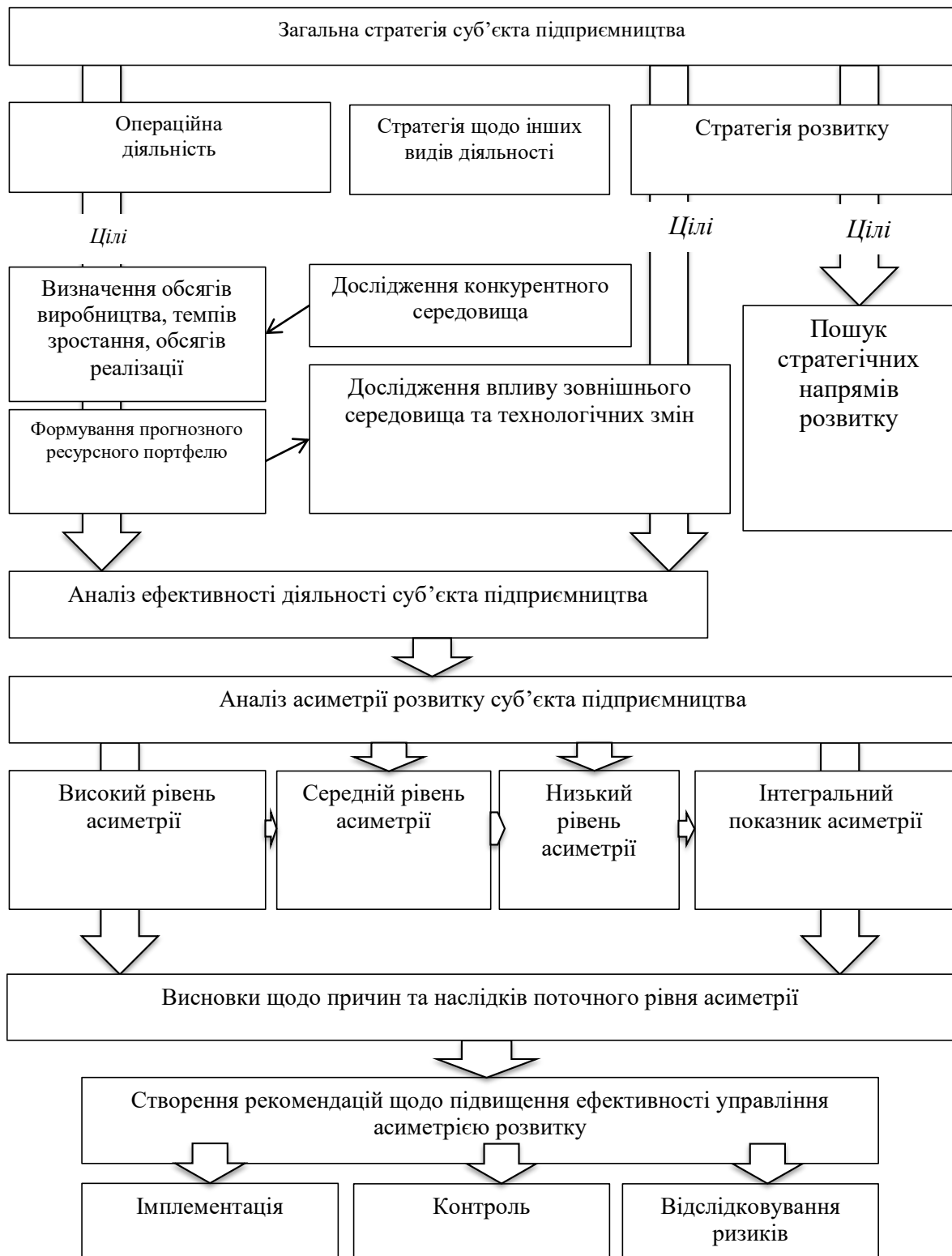

Рис. 3.1. Основні параметри моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень

На рисунку 3.1. зображено концептуальні засади та основні параметри моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва. Розглянемо кожен блок більш детально.

В основу формування нового підходу до розвитку суб'єктів підприємництва покладемо філософію кінцугі. В Японії філософія кінцугі або мистецтво золотого шва є поширеною. Існує декілька версій походження мистецтва Кінцугі. Одна з легенд стверджує, що перші паростки ідеї датуються XV століттям, а засновником концепції є японський сьоґун Асікаґа Йосімаса. Джерелом ідеї стала банальна подія: Асікаґа під час чайної церемонії мав необережність розбити свою улюблену чашу. Але замість того, щоб позбавитися її, сьоґун видав наказ відреставрувати предмет побуту. Чашу направили в Китай, де майстри відновили чашу і повернули її Йосімасі. Оскільки осколки були поєднаними великими скріпками, витвір мав жахливий вигляд, що призвело до невдоволення Асікаґі. Після роздумів сьоґун придумав унікальну техніку відновлення естетичного вигляду чаші. Японські майстри склеїли тріщини за допомогою спеціального лаку – урусі, виділивши тріщини золотим порошком. Таким чином, розколота чаша перетворилася на неоціненний витвір мистецтва. Техніка реставрування предметів побуту, виділяючи при цьому саме тріщини та розколи, є актуальною і на сьогоднішній день.

Загальновідомо, що японці – великі мислителі, котрі нерозривно пов'язують мистецтво зі світоглядом та філософією буття. Філософія Кінцугі несе в собі глибоке смислове наповнення. Мистецтво золотого шва доводить, що посуд із тріщинами, розколами та іншими вадами вважається *ідеалом* саме завдяки своїм недолікам або, іншими словами, *неідеальності*. Проте це можливе лише за умови обрання правильної технології відновлення естетичного вигляду посуду. Саме це є вирішальним, адже процес оздоблення формує унікальність того чи іншого витвору відносно іншого, підкреслюючи його історію, простоту, справжність, формуючи красу та цінність.

Таким чином, філософія Кінцугі навчає індивідуума цінувати недоліки, диспропорції, асиметрії перетворюючи їх у свої сильні сторони та власну

унікальність. Процес таких перетворень є безперервним та, безсумнівно, вносить свої зміни в буття, а за правильного підходу щодо управління ними, стає драйверами розвитку. Якщо проводити паралель із витворами мистецтва, дана думка є очевидною та простою. Наприклад, китайські вази чи чайні сервізи до реставрації були ідеалом симетрії, проте їх було безліч, що зменшувало їх культурну цінність. Зміни за технологією кінцугі не мають мети віднайти новий початковий зміст предметів, а навпаки, ввести в естетичний вигляд нові абстракції, що надає предмету нову форму та зміст, продовжуючи, таким чином, його історію. Варто зазначити, що реставрація проводиться лише за допомогою дорогоцінних металів з дотриманням усіх вимог щодо акуратності та естетичності. Після ремонту технологією кінцугі витвори мистецтва не просто продовжують існувати, а їх доля та цінність збільшується в рази, при чому, унікальність стає взагалі неоціненою.

Цілком можливо філософію Кінцугі застосувати і до процесів діяльності суб'єктів підприємництва, кожен з яких має власний життєвий цикл. Проходження усіх етапів життєвого циклу формують його історичний розвиток. Конкретний суб'єкт підприємництва має можливість проходити не усі етапи «життєвого циклу», що залежить від багатьох факторів. Одні з етапів вдається уникнути, наприклад, стагнацію або занепад, а деякі етапи, навпаки, можуть періодично повторюватися, як період розвитку. За характером і періодичністю проходження етапів і визначають схему еволюції підприємства.

У процесі проходження кожного етапу за певних умов, спричинених динамічними факторами зовнішнього середовища, є загроза появи кризових ситуацій. Криза – це будь-яка якісна зміна процесу, перехід від існуючого становища до іншого, істотно відмінного за основними параметрами. [203] У цьому значенні перехід від стабільності до погіршення – це кризова ситуація в розвитку системи суб'єкта підприємництва. Погіршення очікуваних параметрів діяльності спричинена, так чи інакше, саме внутрішньою асиметрією суб'єкта підприємництва, що означає відхилення у діяльності. Численні причини можуть стати драйвером кризової ситуації: від недостатності ресурсів до хибних рішень

керівництва. Головним завданням управлінця є визначення слабкої сторони та прийняття комплексу дій по не лише усуненню, а перетворенню даного недоліку у власну сильну сторону з перспективою на майбутнє. Якщо дивитися на ситуацію під таким вектором, то слабкі сторони є джерелом змін та розвитку, а певна неідеальність – унікальністю суб'єкта підприємництва.

Філософія кінцугі не єдина у просуванні ідеї цінності відхилень. Подібні погляди притаманні представникам філософії вабі-сабі – це мистецтво цінувати простоту і непідробленість предметів. Іншими словами, вабі-сабі просуває культ природних форм, недосконалих речей та непостійності. Саме автентичність є справжнім ідеалом, унікальність якого ціниться саме асиметрією. Вважаючи завершеність несумісною з вічним рухом життя, вабі-сабі загалом заперечує симетрію. Особливо це стосується речей, котрі мають потребу в розвитку. Адже поділ на рівні частини заперечує більш глибоке сприйняття змісту. Розвиток полягає саме в асиметричному розташуванні елементів, порушеній рівновазі, що сам собою є уособленням руху та змін. Пропонуємо вкласти основні тези концепції кінцугі в основу підходу до осмислення напрямів управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах турбулентного, мінливого та непередбачуваного зовнішнього середовища.

Отже, філософію кінцугі покладемо в основу концептуальних засад нового підходу до формування напрямів розвитку, що базуватиметься на асиметрії як джерелі динамічних здатностей економічного зростання господарюючих суб'єктів у різних умовах зовнішнього середовища за акцентом на цифровізаційні технологічні зміни. Проте для створення моделі, за допомогою реалізації якої буде можливим втілити у життя новий підхід до розвитку, варто спроектувати методичний підхід до оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва.

Рівень асиметрії розвитку суб'єкта господарювання зумовлюється етапом його життєвого циклу, величиною, ресурсним портфелем, компетентністю і професіоналізмом керівництва та персоналу тощо. Проте є потреба у виборі

детермінант оцінювання асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва з метою подальшого аналізу та прийняття кваліфікованих управлінських рішень.

Для успішної реалізації будь-якого починання у суб'єкта підприємництва має бути дві основні складові – команда та управлінець. У цифровій епосі індивідуум може розглядатися як один зі засобів виробництва, оскільки інтелектуальні ресурси продукують інші види ресурсів, технологію та є рушійною силою цифрової епохи. До прикладу, за допомогою фінансових ресурсів можна збільшити масштабність виробництва чи поліпшити фізичні характеристики товару, проте ключовим моментом стає ідея, за допомогою котрої стає можливим створити новий продукт, навіть новий ринок, або ж знайти шляхи реалізації старої продукції чи окрасити нові конкурентні переваги. Зрозуміло, що без інтелектуальних якостей людини, таких, як здатність мислити, творити, накопичувати знання, роботи певні відкриття, координувати і планувати виробничий процес, неможливо було рухатися вперед. Варто зазначити, що не кожен індивідуум володіє таким набором інтелектуальних здібностей. Тому з'являється в епоху цифрової економіки абсолютно новий ресурс – енергія.

Ми розглядаємо енергію як ресурс індивідуума, що дає йому насагу навчатися, креативити, рухатися вперед, не здаватися перед складнощами сучасного зовнішнього середовища та невпевненості у завтрашньому дні (непередбачуваності змін). Можна вважати ресурс енергія як доповнення до ресурсу підприємницьких здібностей, що був запропонований А. Маршалл. [14] На сучасному етапі цифрових трансформацій інтелектуалізації ресурсів, коли людина стає не засобом виробництва, а рушійною силою господарської діяльності стає мало. Оскільки бізнес ототожнюється з творчістю, свободою, не лише з накопиченням знань, а їх подальшою трансформацію в неординарні методи та інструменти, які важко повторити конкуренту. Іншими словами, коли джерелом вартості стають знання, у підприємця повстає потреба не вигоріти та мати внутрішні сили та мотивацію рухатися вперед, бути провідником у майбутнє.

Впродовж періоду постіндустріальної епохи сутність підприємництва як економічного ресурсу значно змінилася, збагатилася її наповненість. Підприємницький хист – набір специфічних вроджених і набутих якостей людини, таких, як уміння ризикувати, організовувати сполучення всіх наявних ресурсів, планувати, координувати і контролювати бізнесову діяльність, прагнути до новаторства. Доповнимо перелічені здатності ресурсом енергії – тобто сил протистояти викликам, уміти адаптуватися до постійних змін та знаходити вдалий вихід з будь-яких складних бізнесових ситуацій.

В економічній науці і психологічних вченнях є багато дискусійних поглядів на цей вид ресурсу. Підприємець часто уособлюється з керівником, хоча це не завжди одне й теж саме. П. Друкер, основоположник сучасного менеджменту, у своїй книзі «Ефективний керівник» [39] доводить, що талановитий спеціаліст, геній у своїй галузі рідко стає ефективним управлінцем. Він вважає, що управління – це специфічний вид діяльності, професія, котрій можна і потрібно навчатися. Вона психологічно тісно пов'язана з такою рисою характеру, як особиста ефективність, самоконтроль. У талановитого підприємця можуть бути відсутні задатки керівництва іншими людьми. Підприємництво означає вміння вселити віру в бізнесову ідею, поставити цілі, спланувати інструменти, методи їх досягнення, контролювати даний процес.

Дж. Коллінз у своїй книзі «Від хорошого до великого» [65] намагався знайти взаємозв'язок між зростанням успішності компаній та керівниками, котрі очолювали фірму впродовж даного періоду. Він виявив приголомшливу закономірність існування негативної кореляції між очільниками компаній, яких запрошували зі сторони, так званими легендарними керівниками, та видатними результатами підприємств. В 10-ти з 11-ти «великих» компаній генеральні директори були вибрані серед наявного персоналу. Причиною є те, що відомі керівники завжди турбуються про власну ділову репутацію, тому часто є стриманими в своїх діях, менше ризикують. Ідеальним керівником, за спостереженнями Дж. Коллінза, є скромні, спокійні, іноді непомітні, стримані, проте висококваліфіковані, мудрі особистості, котрі мають розвинені риси

самодисциплінованості, цілеспрямованості, волі, завдяки чому стають зразком для всього персоналу компаній. Їх менше хвилює власна репутація, а також вони більш холоднокровно мислять при прийнятті доленосних рішень, ніж власники підприємства. Цей мікс став переможним для досліджуваних підприємств. В результаті, імена таких керівників рідко лунають в економічному середовищі, проте досягнення компаній викликають фурор.

Тому очевидно, що не можна ототожнювати розуміння ресурсу підприємницькі здібності та задатки ефективного керівника. Іноді дані поняття збігаються, проте для довготривалих, а не короткострокових результатів, функцію керівника повинна виконувати спеціально підготовлена людина. Дж. Коллінз у своїй книзі детально розписав потребу в ідеальному керівнику на шляху змін та розвитку компанії. Його бачення зображено на рисунку 3.2.

У керівника 5 рівня зазвичай сильна команда топ-менеджерів. Звичайно, створення такої команди – дуже тривалий процес, який вимагає від керівника колосального терпіння і витримки. Важко зосередитися на пошуку «потрібних» людей, коли в компанії немає стратегії, а існують значні проблеми. Проте ті керівники, котрі дотримуються правила «спочатку питання «Хто?», а потім – «Куди?» досягають видатних результатів. Також варто оминати ситуацію, коли підприємство має механізм «1 генія і 1000 помічників». Головне завдання керівника 5 рівня – знайти гідну заміну, наступника, котрий продовжить подальший розвиток компанії, очоливши існуючу команду.

Знайшовши ефективного керівника та команди, варто приступити до розгляду основних параметрів моделі «компанії майбутнього» на базі процесів асиметрії розвитку. Традиційно, у будь-якого суб'єкта підприємництва повинна бути загальна місія діяльності. Ми вважаємо, що саме місія, що дає підґрунтя для продукування корпоративних цінностей, загальної стратегії діяльності та візії. Тому, не зважаючи на будь-які виклики зовнішнього середовища, це залишається константою для компанії, оскільки є «обличчям» суб'єкта підприємництва. При формуванні місії варто зосередитися на таких складових: орієнтованість на споживача, імідж серед партнерів, надійність для власників.

Рис. 3.2. Портрет керівника «5 рівня» у зв'язку з ресурсом «енергія»

Джерело: сформовано автором на основі досліджень

Сформована місія дає змогу знайти напрям діяльності компанії, що потребує визначення цілей бізнесової діяльності. Для суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу в реаліях сучасних економічних умов основними вважаємо такі напрями як операційна діяльність, підтримка супутних видів діяльності та розвиток (рис. 3.1).

Отже, на першому рівні моделі основним завданням є визначення загальної стратегії та кінцевої мети діяльності, оскільки мета нерозривно пов'язана з формуванням наступних етапів напрямів розвитку. Іншими словами на першому

етапі формується профіль підприємства та портрет команди для реалізації неординарних напрямів розвитку, базуючись на наявних даних щодо обсягів виробництва та реалізації, темпів зростання, конкурентного середовища, ресурсного портфеля тощо.

Рис. 3.3. Вектори формування місії суб'єктів підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі досліджень

Другий рівень моделі включає аналіз ефективності діяльності (операційної, фінансової, управління персоналом, маркетингової, інвестиційної, інноваційної) суб'єкта підприємництва, що включає етап моніторингу асиметрії розвитку за допомогою визначення інтегрального показника рівня асиметрії з наданням висновків щодо причин та наслідків поточного рівня асиметрії, а також ідентифікації найбільш вагомих подразнюючих факторів.

Третій рівень моделі включає у себе етап формування механізму розвитку суб'єкта підприємництва, базуючись на використанні можливостей асиметрії розвитку за рахунок коригування вектору та швидкості досягнення запланованих цілей та виокремлення унікальних ресурсних композицій, з подальшими імплементацією даної моделі, контролем та відслідковуванням ризиків.

Варто відзначити, що специфіка даної моделі розкривається у вимірі «новітньої економіки». Цифрова економіка має такі особливості, які

безпосередньо визначають або впливають на забезпечення досягнення успішної реалізації трирівневої моделі, серед яких можна виділити:

- *інформативність*, є базовою тенденцією формування як нового типу суспільства так і економічних відносин. В економічному контексті інформація набуває двоїстої змістовної інтерпретації: з одного боку вона виступає як фактор виробництва, з іншого - як результат діяльності економічних суб'єктів та в даному аспекті набуває характеристик товару. За словами В. Іноземцева «Унікальність інформації як виробничого фактора зумовлена дихотомією розповсюдженості та рідкісності, невичерпаності та кінцівки. Жодна з умов виробництва не наділена подібним сполученням властивостей та характеристик. Хоча інформація, що створюється в умовах товарного виробництва, може виступати об'єктом власності та обміну.... Залишаються широкі можливості для розповсюдження інформації, на основі якої генеруються нові знання; при цьому само право власності на інформацію не тільки не суперечить можливості її максимального розповсюдження, але і передбачає таку» [140];
- *валоризація* знань полягає у зростаючій ролі цінності людського капіталу, що зумовлено пріоритетністю знання: фундаментального, технологічного, управлінського, корпоративного, тощо. Креативні ідеї, знання стали не просто вирішальними елементами виробничої системи, а безпосередньою продуктивною силою [140];
- *когнітивність*, яка проявляється у здатності економічних суб'єктів генерувати, накопичувати, раціонально використовувати, оновлювати фундаментальні теоретичні знання. На думку І. Бекмана, когнітивність втілює в собі ідеї, способи та засоби створення «корисних навичок», сукупність знань щодо промислового виробництва корисного продукту. В сучасних дослідженнях економічного контексту набувають не лише знання, а і весь механізм їх виробництва: університети, фундаментальна наука, інститут трансферу та дифузії знань, патентна система, прикладні дослідження та розробки, тощо;

- *інтелектуалізація*, суть якої полягає в тому, що основним елементом стає продукт розумової діяльності, наукове знання. І в цьому сенсі економіка не може не бути «економікою знань». Інтелектуаломісткість стає основною ознакою сучасного виробництва та економіки в цілому, що проявляється в зростаючій тенденції вартість-формууючої детермінанти нематеріальних інтелектуальних активів та зростаючій потребі ринку в інтелектуальних послугах. Когнітивний контекст та інтелектуалізація формують «нову конкуренцію», як модель економічних відносин на ринку та всередині підприємства, що характеризується залученням в процес розробки ідей і продуктів широкого кола стейкхолдерів, що в свою чергу зумовлює перехід від конкурентних до кооперативних стратегій та стає основою отримання результатів на основі кластерної синергії [66];
- *інновативність*, сутність якої проявляється в здатності економічних суб'єктів генерувати, «доброзичливо» сприймати, впроваджувати, розповсюджувати використовувати новації;
- *хайтеграція*, яка полягає в забезпеченні економічних ефектів за рахунок впровадження нових та прогресивних технологій. На відміну від індустріальної епохи, в якій суть хайтеграції полягала у використанні *high-tech*-технологій в промисловості, сільському господарстві, в умовах «нової економіки» відбувається зміна *high-tech* на *high-hume* – високі гуманітарні технології, які спрямовані на розвиток та використання можливостей людського капіталу [71];
- *софтизація* в загальному розумінні означає дематеріалізацію, віртуалізацію сфер суспільного виробництва, випереджальний розвиток неречових, нематеріальних факторів виробництва, розвиток «м'якої» інфраструктури, який зумовлений тенденцією інформатизації. Софтизація реалізується в неосяжних активах людини та підприємств: досвіді, професійних знаннях, компетенціях, інтелекті, кваліфікації та винахідливості співробітників, творчості, здатності функціонувати (працювати) в умовах перманентних змін [66];

– *креативність*, яка зумовлена зростаючою значущістю творчого початку в усіх видах діяльності та за словами Р. Флоріда, пояснює усі фундаментальні перетворення, які відбуваються в сучасному людському бутті [140]. Талановитих людей «притягує середовище, яке розвиває їх інтелект, заохочує відповідальність, підвищує кар'єрний потенціал і дає добру компенсацію... вони розквітають в атмосфері здорового суперництва та постійного вдосконалення» [66];

– *сервізація*, пов'язана з переливом у невиробничу сферу робочої сили, що відбувається внаслідок зростання технологічного рівня та зростання продуктивності праці у виробництві. Ускладнення споживчих потреб зумовлює появу нових видів послуг та виникнення кастомізації, що означає особливий, індивідуалізований підхід до задоволення потреб окремого клієнта, тенденцію до багатогранного втілення в продукті його вимог та уподобань [140].

Узагальнення визначених особливостей дозволяє говорити про те, що мета «нової економіки» полягає у тому, щоб основні знання про світоустрій та людину «змусити працювати на благо суспільства» [71]. Спостерігається тенденція гуманізації процесів суспільного виробництва, що в свою чергу, зумовлює глибокі кількісні та якісні зміни в системі індивідуальних та суспільних потреб, які є першопричиною формування результатів у сфері економічної діяльності: «потреби виступають першопричиною, наслідком створення і функціонування соціально-економічних систем різних рівнів, що проявляється у їх структурі, цілях, способах функціонування, результатах, тощо [66].

Розглянемо більш детально економіко-технологічні передумови впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва у машинобудівному комплексі України

3.2. Економіко-технологічні передумови впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва у машинобудівному комплексі України

Згідно оптимістичних передбачень одного з найвідоміших футурологів сучасності Рея Курцвейла сучасні технології лише заклали базис свого довгого шляху проникнення в життя соціуму. Впродовж наступних 25-ти років суспільство очікує технологічна сингулярність внаслідок відкриття можливостей симбіозу біологічного та штучного інтелекту, початку застосування методу генної модифікації, розширення можливостей людського мозку завдяки впровадженням біотехнологій, відкриття можливостей віртуалізації свідомості внаслідок інтеграції людини з обчислювальною технікою. [55]

Хоча це лише одинична думка в сукупності поглядів щодо майбутнього розвитку людства, очевидно, що технології вдосконалюються з кожним роком все більше і більше, сприяючи становленню нового цифрового суспільства. Даний процес має ланцюгову реакцію – відбувається перехід до нової епохи – цифрової економіки, в умовах становлення якої економікам країн потрібно адаптуватися на макро- та мікрорівнях. В найближчому майбутньому будуть кардинально змінюватися підприємницькі підходи до управління бізнесовою діяльністю. Вже сьогодні завдяки вдалому використанню передових технологій багатомільярдні компанії втручаються в життя мільярдів людей по всій земній кулі змінюючи їх бажання, формуючи потреби та, як наслідок, створюючи величезний попит на свою продукцію. [55]

Термін «цифрова економіка» має багато тлумачень в науковій спільноті. Часто науковці намагаються виокремити дане поняття від терміну «традиційна економіка», що є не цілком вірним. Адже таке відокремлення вказує співвідношення даних понять як ціле та частина, ускладнюючи розуміння сутності обох термінів. На практиці ж традиційна та цифрова економіка тісно переплітаються, що в майбутньому призведе до їх нерозривного поєднання в

процесі подальшого розвитку науки та технологій. Вже на сучасному етапі існування цифрової економіки, жодна компанія не може побудувати власну господарську діяльність без використання мережі. Найбільш точне наукове пояснення терміну «цифрова економіка» дав американський програміст Ніколас Негропonte. У його розумінні «цифрова економіка» - це економіка, в котрій виробництво, обмін, продаж та постачання продукції здійснюється через комп'ютерні мережі, тобто завдяки цифровим технологіям. [55]

Різновиди підприємництва швидко змінюються в час цифрових технологій. Вагомого значення набуває інноваційне підприємництво, котре в процесі управління господарською діяльністю опирається на використання інноваційних ресурсів. За Й. Шумпетером саме технології являються передовими ресурсами майбутнього зростання економіки, а основна ціль підприємця – прикласти максимум зусиль на пошук шляхів оптимального впровадження технологій в господарську діяльність підприємства. [55]

Сучасному підприємцю варто уміти ефективно формувати технологічні ресурси свого підприємства та управляти ними. Технологія або технологічний ресурс є сукупністю набутих знань щодо методів поєднання інноваційних ресурсів підприємства з метою досягнення стратегічних бізнесових цілей. До інноваційних ресурсів загалом відносяться інформаційні, інтелектуальні, інвестиційні, матеріальні ресурси, які, взаємодіючи, в конкретних умовах створюють унікальну відносно конкурентів продукт чи послугу, яка має високу цінність в очах споживача. Також технологія здатна забезпечувати підприємству конкурентний спосіб виробництва продукції чи надання послуги, що зменшує виробничі витрати без значного впливу на якість товару, полегшує та прискорює цикл виробництва, спрощує канали розподілу, сприяє популяризації бренду, гарантує зворотній зв'язок із покупцем тощо. [55]

Технологічні ресурси, як і будь-який інший вид ресурсів, можна розподілити на певні складові. Перш за все, це наявність у підприємства матеріально-технологічної бази. Це можуть бути як певні дослідні чи експериментальні центри, лабораторії, IT-відділи, так і зв'язки з науковими

інститутами, аутсорсинговими чи консалтинговими компаніями, котрі виконують процес новаторських пошуків для даної компанії. По-друге, технологічними ресурсами вважаються патенти та ліцензії як джерело винаходів та відкриттів, засвідчення використання наукової діяльності компанії на практиці. По-третє, до технологічних ресурсів належать науково-технічні фахівці, конструктори, дослідники, котрі безпосередньо займаються розробкою, оцінкою та впровадженням технологій в діяльність компанії. Також до технологічних ресурсів можна віднести високотехнологічний капітал та організаційно-управлінську структуру, куди входить система фінансування, а також управління, планування, координації та контролю за науково-дослідними та проектно-конструкторськими роботами. [55]

Дж. Коллінз вивів певні критерії використання технологічних ресурсів підприємствами, котрі діють в умовах цифрової економіки. У своїх роботах науковець стверджував, що технологічний прорив XX століття негативно позначився на діяльності багатьох підприємств. Бурхливий розвиток ІТ-сфери змушував компанії необдуманно та швидко вводити нові технології, залучати шалені інвестиційні та фінансові ресурси на інноваційну діяльність. Основною ціллю даної тенденції було бажання обійти своїх конкурентів та відповідати критеріям сучасного підприємництва. Така активність призводила до провалу, даруючи світу підприємства-одноденки, котрі лише на деякий час вирізнялися нестандартною новацією та підходами без довгострокових перспектив. [55]

Володіння технологічними ресурсами не є ключовим фактором успіху, якщо управлінська ланка неефективно ними розпоряджається. Щоб технології «працювали» компанії варто дотримуватися наступних принципів:

- 1) Підприємство має бути «піонером» у використанні певної технології, створити її самостійно. Якщо ж застосування уже поширеної технології на даному етапі діяльності підприємства є неминучим, варто знайти самобутні шляхи її використання.

- 2) Інноваційна діяльність має базуватися на загальній концепції діяльності, бути її логічним продовженням.

3) Технології мають бути акселератором розвитку компанії, а не її творцем. Досвід успішних компаній свідчить, що бізнесові зміни не можна розпочинати із застосування новації. Варто спочатку ідентифікувати проблему, а лише тоді спрямувати технологічні ресурси для її усунення. [55]

Дотримуючись описаних принципів, підприємство матиме змогу побудувати унікальний процес діяльності, котрий не зможе бути скопійованим конкурентами. Підприємствам при переході до цифрової економіки потрібно за рахунок технологічних ресурсів виділятися, на їх базі створювати свою самобутність і не потрапляти під вплив хвилеподібної моди на технології. [55]

Аналіз індексних рейтингів позиціювання країн на світовому ринку інформаційних технологій (ICT, IKT, DOI, DAI та ISI) дає можливість ідентифікувати цікаву тенденцію. Спостерігається активне використання технологічних ресурсів в промислово розвинених країнах Європи внаслідок індивідуального використання технологій підприємствами та, таким чином, створенням попиту на дані ресурси безпосередньо ними. У високорозвинених країнах Америки та Азії спостерігається інша картина: попит на технологічні ресурси формується в більшій мірі державою, корпоративними та урядовими організаціями, ніж окремими підприємствами. Це пояснюється значним впливом влади на підприємництво в цих країнах. Країнами – світовими лідерами у використанні технологічних ресурсів до 2017 року являлися Швейцарія, Японія, Сінгапур, США, Фінляндія, Швеція, Ісландія та Норвегія. Спираючись на світовий досвід та факт переважання в світових рейтингах країн Європи варто зауважити, що для пожвавлення розвитку інноваційного підприємництва та використання компаніями технологічних ресурсів в Україні, керівництву держави необхідно зменшити тиск на підприємства, котрі діють на території нашої країни, та адаптувати законодавчу базу з метою поширення та розвитку цифрової економіки. [55]

Значній кількості вітчизняних підприємств притаманна проблема повільної реакції на зміни потреб ринку, а також адаптивної моделі поведінки. Маючи на меті розвиток, компанії необхідно постійно модернізуватися і

самовдосконалюватися. Варто не адаптуватися під реалії ринку, а змінюватися з метою примноження конкурентних переваг. Диджитал-компанія, що активно продукує цифрові технології, має всі можливості бути лідером в галузі своєї діяльності. Тому в процесі діяльності сучасним суб'єктам ринкових відносин потрібно використовувати всі можливості цифрових технологій, перетворюючи тенденції ринку на свою користь. [56]

Успішна диджитал-компанія сучасності в процесі здійснення бізнесової діяльності слідує чотирьом правилам:

1. Створює дієву модель взаємовідносин зі споживачами.
2. Відслідковує діяльність своїх конкурентів.
3. Охоплює велику кількість даних.
4. Налагоджує стабільні внутрішні комунікації. [56]

Дані правила витікають із чотирьох основних впливів цифрової революції, а саме:

- а) очікування споживача змінюється;
- б) якість продукції вдосконалюється за рахунок даних, що підвищують продуктивність активів;
- в) нові партнерства формуються внаслідок усвідомлення важливості нових форм співпраці;
- г) бізнес-моделі поступово трансформуються в цифрові моделі. [56]

Для знаходження свого цільового споживача, а також розуміння його очікувань, компанії варто впроваджувати цифрові інструменти аналітики, аналізу та прогнозування. В контексті четвертої промислової революції попитом володіє той продукт, котрий найшвидше знаходить свого споживача в потрібний момент і час, а також за найменших зусиль та ресурсних витрат адаптується під його бажання. [56]

Відслідковування діяльності конкурентів, її аналіз та прогнозування допомагає диджитал-компаніям діяти на випередження та змінювати вектор своїх бізнесових рішень. Технологічний розвиток допомагає утримувати

підприємство в ритмі з метою стабільних позицій на бажаному ринку, а також своєчасному виходу на нові ринки. [56]

Постановка правильної роботи з даними є одним з найважливіших завдань компанії, оскільки серед інформаційного потоку варто розуміти, які дані є достовірними, які необхідно залучити всередину підприємства, а від яких варто вчасно позбавлятися. [56]

На сучасному ринку є велика кількість відкритих інструментів для впровадження необхідних технологій в бізнес-процеси. Дані інструменти дають можливість використовувати набір готових рішень, котрі одночасно впроваджуються в усі відділи організації, що сприяє роботі підприємства як єдиного цілого механізму. Звідси випливає потреба в однаковій інформативній доступності усього діючого персоналу компанії. Правильно налагоджені внутрішні комунікації сприяють пришвидшенню прийняття якісних рішень та збільшенню бізнес-показників. [56]

Сучасний етап розвитку економіки ставить перед суспільством такі завдання, на котрі повинні зважати усі суб'єкти ринкових відносин:

- по-перше, визначення змістовного наповнення, синтезу, взаємодії і викликів інтенсивних, всеохоплюючих, парадигмальних, технологічних змін економічної реальності;
- по-друге, осмислення самої сутності технологічної революції, її багатостороннього впливу і широкого спектру дії на всі сторони нашого буття;
- по-третє, створення концептуальних засад участі суб'єктів ринкових відносин, окремих індивідуумів і соціуму у фундаментальних, проривних перетвореннях, оцінюваннях потенційних можливостей використання їх переваг і здатностей протистояти ризикам та можливим негативним наслідкам функціонування у глобальному просторі. [56]

Вирішення цих завдань допоможе ефективно інтегруватися в світовий цифровий простір. Аналіз основних трендів і можливостей цифровізації економіки України й світу дає змогу зробити висновок, що найбільш творчі, проривні, креативні та ефективні проекти в бізнесі так чи інакше

використовують цифрові технології, поєднуючи їх із класичними методами ведення бізнесової діяльності. Таким чином, увійшовши в економічне життя, цифровізація змінює напрями та темпи розвитку підприємств. Зважаючи на це, варто постійно моніторити процеси змін в ІКТ та намагатися вчасно впроваджувати їх в бізнесову діяльність. [56]

Основним вектором економічного зростання сучасного підприємства є інтенсивне впровадження результатів інтелектуальної діяльності у бізнесові процеси та активний обмін інноваційно-технологічними здобутками між об'єктами господарювання. [56]

Аналіз сучасної економіки дав змогу виокремити такі основні орієнтири її розвитку:

- за станом: системність, гнучкість, динамічність, нерівномірність, інноваційність, інтенсивність, швидкість;
- за величиною: глобальність, масштабність охоплення, розмивання галузевих кордонів;
- за характером: інтелектуалізація, екологізація, соціалізація, гуманізація;
- за напрямом: адаптація інноваційно-технологічних моделей до глобального використання, створення новітніх організаційних форм інноваційної інфраструктури, розвиток інноваційно-мережевого виміру інтеграції бізнесу, розробка бізнес-моделей забезпечення економічного зростання суб'єктів господарювання в нових умовах ринкового середовища, посилення конкурентних переваг компаній відносно іноземних підприємств. [56]

Україна значно відстає від сучасних розвинених країн за більшістю орієнтирів, хоча щорічний відсоток збільшення стартапів, кількісне зростання залучення інноваційних технологій у бізнесовий процес, зацікавленість іноземних контрагентів в інвестуванні вітчизняних інноваційних проектів, розвиток IT-індустрії безперечно є позитивною тенденцією останніх років, що є результатом формування влучних бізнесових моделей успішних підприємств.

[56] Разом з тим, сучасна економічна реальність висвітлює і ряд негативних тенденцій, особливо у сфері нарощення інтелектуального капіталу:

- зменшення активності вітчизняних компаній у сфері винахідницької діяльності та креативного підходу до організації бізнес-процесів, особливо у виробничому аспекті;
- скорочення кількості винаходів і корисних моделей;
- порівняно з суб'єктами господарювання розвинутих країн, мізерна частка інтелектуальної власності та низькі темпи її прирощення;
- відносно низька кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності;
- низький статус наукової діяльності серед значної частки населення України та відсутність шляхів інтеграції науки в практичну діяльність компаній.

[56]

Інтелектуальний капітал, на нашу думку, є основним стратегічним активом і цінністю підприємства. Сукупність патентів, знань, компетенцій, досвіду є результатом інноваційно-технологічних змін та досягнень, а тому джерелом розвитку. Величина інтелектуального капіталу являється одним з базових факторів економічного зростання підприємства. Економісти інтелектуальний капітал оцінюють за допомогою індекса Тобіна, що визначається співвідношенням ринкової та балансової вартості компанії. Це свідчить про набагато ширший спектр складових інтелектуального капіталу, ніж прийнято вважати. Варто відмітити, що чим багатогранніша чисельність складових, тим більший результат. Наприклад, розглядаючи досвід та навички персоналу як частку інтелектуального капіталу, розуміємо, що лише при побудові результативних і злагоджених комунікаційних каналів взаємодії усіх людських ресурсів, можна отримати швидше та повніше досягнення цілей компанії та, як наслідок, її зростання. [56]

Україна на державному рівні проголосила стратегічну мету розвитку економіки, що базуватиметься на інноваційно-інвестиційній моделі. Це потребує реальних кроків до нагальних змін, в процесі планування яких варто зважати на

сучасні тенденції в економіці розвинених держав світу. Зміни, котрі відбуваються сьогодні, свідчать про перехід до нового етапу розвитку економічної системи і є наслідком технологічних досягнень. Насамперед, в епоху глобалізації змінюється предмет праці – акценти людської діяльності зміщуються з перетворення природи на трансформацію свідомості. Якщо в попередню епоху важливою активністю було безпосереднє винайдення нової технології за допомогою наявних ресурсів, то сьогодні важливим є уміння правильно прийняти рішення щодо використання даної технології з користю для підприємства. Зміна пріоритизації ресурсів з посиленням нарощення інтелектуального капіталу є визначальною рисою сучасного підприємства. [56]

Досить популярною та дієвою є концепція четвертої промислової революції, котра докорінно змінює погляди та підходи до формування моделей забезпечення економічного зростання сучасних підприємств. В позитивному векторі змінюються такі сторони бізнесової діяльності як ефективність і продуктивність діяльності, масштабність залучення технологій на всіх рівнях життєдіяльності суспільства, інноваційність і зацікавленість у реалізації наукових здобутків, нарощення та використання інтелектуального капіталу. [56]

Варто зазначити, що ефективний розвиток сучасного суспільства можливий шляхом поєднання і злиття цифрових, інтелектуальних, біологічних технологій, формування кіберфізичних систем і використання штучного інтелекту, що є основними характеристиками платформи компаній Industry 4.0. Тому при плануванні інноваційної діяльності є доцільним залучати на підприємство фахівців різного профілю, в тому числі і спеціалістів у сфері цифровізації. Високотехнологічне виробництво та модернізація промисловості за допомогою інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, масштаб і темп цифрових трансформацій повинні стати пріоритетом економічного розвитку країни загалом та кожної галузі зокрема. Сектори економіки, що використовують цифрові технології, зростають швидше, дешевше та якісніше. Адже перетворювальна сила цифрових технологій змінює традиційні моделі

бізнесу, виробничі ланцюжки та процеси, зумовлює появу нових продуктів і послуг, платформ та інновацій. [56]

Відносно сучасних реалій українського бізнесу, моделі орієнтовані на забезпечення економічного зростання сучасних підприємств обов'язково базуються на елементі інноваційності. Зокрема найпоширенішими є такі, зокрема:

- модель державної підтримки – виконання держзамовлень за рахунок державного бюджету з метою збільшення науково-технологічного потенціалу України відповідно до світового рівня;
- модель локального інноваційного середовища – концентрація наукового, інвестиційного, виробничого потенціалу в конкретному сегменті інноваційного розвитку підприємства з метою розробки нових необхідних продуктів чи технологій;
- модель внутрішньогалузевих кластерів – інтеграція галузевої науки, досліджень, розробки і виробництва в єдиний ланцюг з метою концентрації внутрішніх сил для вирішення певної галузевої проблеми розвитку;
- розвиток міжгалузевих науково-технологічних комплексів – створення інноваційної системи за умови злиття усіх необхідних організацій певного профілю, куди входять наукові інститути, експертні підприємства та зацікавлені суб'єкти господарювання з метою підвищення використання науково-технологічного потенціалу при мінімальних витратах ресурсів та мінімізації впливу негативних чинників розвитку;
- модель світового співтовариства – міжнародне науково-технічне співробітництво за напрямом підвищення якості вітчизняного наукового потенціалу;
- змішана модель – узгоджене поєднання елементів попередніх моделей.

[56]

Жодна з перелічених моделей не зустрічається у первинному вигляді.

Вихідними орієнтирами для обрання та адаптації моделі в контексті розвитку компанії має бути чітке усвідомлення множинності джерел фінансування, здатності підприємства до гнучкості та адаптивності бізнес-процесів в плані швидкого залучення технологічних змін, наявність можливостей щодо швидкого ознайомлення та навчання персоналу з метою прийняття ними трансформацій та побудови правильної реакції на них. [56]

3.3. Ризики та прогнозне оцінювання ефективності впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва

Для підтвердження дієвості запропонованої моделі в сучасних умовах діяльності, реалізуємо її на прикладі діяльності ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес».

Таблиця 3.1

Індекс вагомості функціональних блоків ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» у 2016-2020 рр.

Функціональний блок	Індекс вагомості
1	2
1. Оцінка ефективності операційної діяльності	0,20
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності	0,21
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності	0,14
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності	0,11
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності	0,18
6. Оцінка ефективності управління персоналом	0,16

Джерело: сформовано автором на основі дослідження

За результатами розрахунку асиметрії розвитку ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» (табл. 2.15) було ідентифіковано, що найбільший рівень асиметрії спостерігається за функціональними блоками «Оцінка ефективності операційної діяльності» та «Оцінка ефективності фінансової діяльності». Тому саме ці сфери діяльності можна розглядати, як динамічні здатності щодо розвитку. Спробуємо реалізувати трирівневу модель асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва (рис. 3.1) на прогнозовану діяльність ПрАТ «Пригма-прес» 2021-2025 рр.

Отже, як відомо з розділу 2, ПрАТ «Пригма-прес» є підприємством з тривалою історією діяльності. За більш, ніж 120-річну історію завод пережив періоди активного розвитку та росту, а також зазнавав і значні збитки. Остання реорганізація управлінської ланки та маркетингового сектору відбулися у 90-ті роки. З того часу, і до сьогодні ПрАТ «Пригма-прес» намагається слідувати стратегії технологізації своєї діяльності. Значна увага приділяється унікальним конструкторським розробкам та активному навчанню персоналу.

Такий підхід до діяльності компанії призвів до зростання обсягів виробництва та експорту (90% виробленої продукції). Першою продукцією, котра експортувалася на той час, став модельний ряд пружино- та шайбонавивальних верстатів, а також проволочно-вирізного обладнання. Завод активно експортував свою продукцію у такі країни, як Австрія, Болгарія, Румунія, Алжир, Турція, США, Казахстан, Росія, Польща, країни Балтії. Саме з того часу продукція заводу стала постійним учасником міжнародних виставок, а її виключність підтверджувалася відповідними сертифікатами.

Сьогодні у компанії безліч проблемних зон, що і призвели до середнього показника рівня асиметрії розвитку. Це пояснюється загальним кризовим становищем економіки України та машинобудування. Сильним ударом для заводу стала втрата російського ринку, у зв'язку з чим у 2014 році експорт продукції заводу різко скоротився на 35%. Проте у підприємства зберігся висококваліфікований персонал, значні потужності, визнаваність бренду, високі

вимоги до якості, а також, хоч і менші, проте значні частки експорту в інші країни-партнери.

Враховуючи вищезазначене, можна запропонувати компанії модель асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва з акцентом на поживлення інноваційного функціонального блоку діяльності.

Необхідність спрямування розвитку підприємницької діяльності у напрямку освоєння нововведень, підвищення активності інноваційного підприємництва зумовлена також нинішнім процесом глобалізації, який стимулює розвиток засобів комунікації та інформаційних технологій. Тенденція глобалізації, зокрема, проявляється у зростанні частки іноземного фінансування наукових досліджень у більшості розвинутих та нових індустріальних країнах, у створенні все більшого числа дослідницьких підрозділів транснаціональних корпорацій у сприятливих для такої діяльності регіонах. [145]

Активізація інноваційного процесу неможлива без заохочення та ефективного використання новаторської розумової праці, що створює нові знання і новітні технології. Механічне використання чужих, запозичених «ноу-хау» сьогодні є не настільки цінним. [145]

Зі сфери вимог раціонального використання часу та обмежених матеріальних ресурсів, що знижує собівартість продукції та її ціну, конкуренція світового ринку перемістилась у сферу технологічного прогресу, техніко-технологічного вдосконалення. [145]

Незалежно від специфіки діяльності та економічного стану досліджуваних вітчизняних машинобудівних виробництв для забезпечення можливості функціонувати у найближчому майбутньому актуалізується потреба трансформації способу організації бізнес-процесів у форму цифрових фабрик. У межах нової технологічної парадигми сучасне машинобудівне виробництво стає цифровим, більш автоматизованим та роботизованим, безвідходним, кастомізованим та більш розподіленим територіально. Основними трендами такого виробництва вчені визначають технології системного інжинірингу та

адитивні технології, які у концентрованому вигляді інтегровані у «фабрики майбутнього». [145]

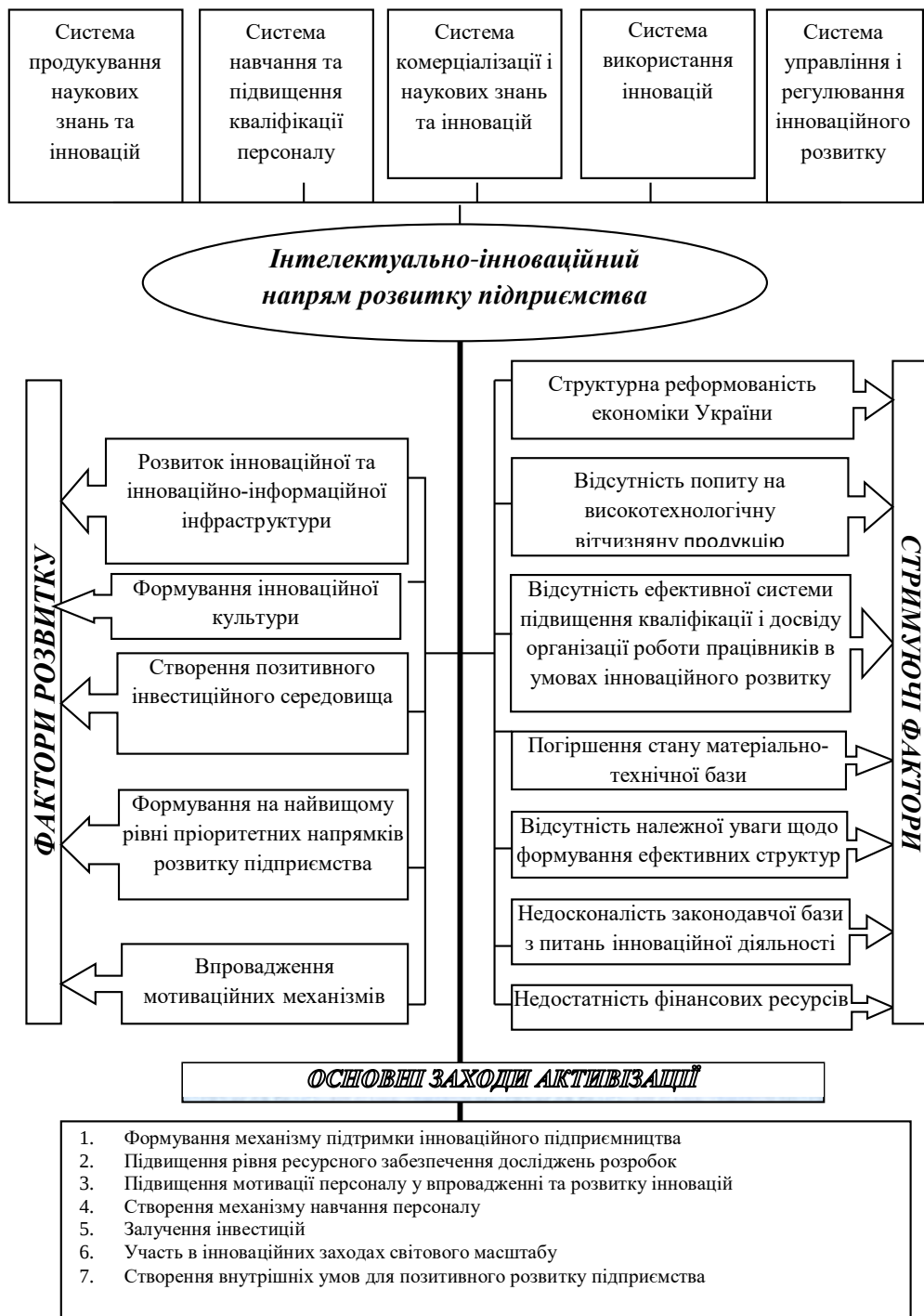

Рис. 3.4. Інтелектуально-інноваційний вектор розвитку компанії

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

На сьогодні, абсолютно для усіх досліджуваних машинобудівних підприємств вибіркою актуальним є питання щодо впровадження адитивних

технологій, з використанням яких вже не потрібним буде використання багатоосьових верстатів зі складнішим програмуванням роботи, тривалої розробки технології, висококваліфікованого персоналу, проектування та використання оснастки, наявності цеху литва для заготовок, обов'язкового контролю заготовок та готових деталей, складної логістики. Досвід використання адитивних технологій свідчить про те, що технологічний процес машинобудівного виробництва скорочується у декілька разів, при цьому складність виробів може збільшуватися з одночасним скороченням кількості деталей у зборці, так як 3D-друк дозволяє будувати деталі без огляду на конструктивні та технологічні обмеження, що є притаманними традиційним способам. Адитивні технології базуються на послойному нарощуванні (синтезі) полімерів, металів і композитів та дозволяють створювати продукти складних геометричних форм та профілів з коефіцієнтом використання матеріалів близьким до 1,0, що за розрахунками фахівців дозволяє економити 70% сировини та у короткі терміни створювати прототип та розгорнути виробництво кастомізованої продукції. [145]

З метою використання переваг нерівномірності змін, згладжування негативних впливів диспропорцій, забезпечення стабільного розвитку підприємства та планування траєкторій його зростання варто визначити асиметрію розвитку як проблематику, що потребує конкретних підходів до вирішення і рішучих управлінських дій. Комплексне дослідження цієї проблеми є складним процесом внаслідок стохастичного впливу багатьох факторів, серед яких як внутрішні характеристики підприємства, так і зовнішні впливи притаманні сучасним умовам цифрової економіки. Проте в процесі групування компаній за певними ознаками можна визначити, котрі з них впливають на появу явища асиметрії в процесі розвитку суб'єктів господарювання. Як приклад, це стан активів підприємства, ступінь інноваційності, місія і цілі, вди економічної діяльності, бізнес-структура тощо. Таким чином, спрощується процес оцінювання та стає можливим прогнозування тенденцій та закономірностей асиметрії розвитку. [149]

Розрахуємо результати впровадження пропонованої моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва ПрАТ «Пригма-Прес» (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати впровадження пропонованої моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва на прикладі ПрАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-прес» у 2020-2021 рр.

Показник	Період впровадження змін	Темп приросту/спаду, рази				Прогнозний період	Динаміка в абс. вимірі (+;-)
	2020,00	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19	Наступний 2021 рік	2021/20
1	6	7	8	9	10	11	12
1. Оцінка ефективності операційної діяльності							
1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	869,00	-	-0,32	-0,36	6,69	6682,84	5813,84
1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	2,37	0,57	-0,31	0,21	0,30	3,72	1,35
1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	0,06	-	1,23	-0,94	32,63	2,07	2,01
1.4. Фондовіддача	1,83	0,13	-0,37	0,34	0,49	2,72	0,89
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності							
2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	2,56	-0,09	0,05	-0,20	0,01	2,69	0,13
2.2. Коефіцієнт платоспроможності	1,53	-0,20	0,09	-0,08	0,08	1,67	0,14
2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	0,78	1,41	-0,15	-0,25	0,15	1,88	1,10
2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	0,39	0,10	0,20	0,00	-0,01	0,47	0,08
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності							
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	15967,00	0,41	-0,23	0,34	0,48	23601,66	7634,66
3.2. Рентабельність продажу, %	0,05	-	1,30	-0,94	32,14	1,54	1,49
3.3. Рентабельність продукції, %	0,08	-	1,79	-0,95	25,74	2,04	1,96
3.4. Рентабельність основної діяльності, %	0,05	-	2,07	-0,95	22,89	1,16	1,11

Продовження табл. 3.2

1	6	7	8	9	10	11	12
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності							
4.1. Рентабельність власного капіталу, %	0,07	-	1,02	-0,93	33,53	2,30	2,24
4.2. Період окупності капіталу власників	20,88	-	-0,50	14,68	-0,97	17,45	-3,43
4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	777,00	-	1,37	-0,93	34,32	1840,55	1063,55
4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,58	-0,95	-0,87	-1,00	-	1,14	0,55
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності							
5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	491,00	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	500,82	9,82
5.2. Рентабельність активів, %	0,05	-	1,02	-0,94	32,58	1,61	1,56
5.3. Доходи від введення новачій, тис.грн.	217,00	0,28	0,96	-0,13	-0,78	425,80	208,80
5.4. Коефіцієнт придатності	0,44	0,29	-0,03	-0,03	-0,03	0,57	0,13
6. Оцінка ефективності управління персоналом							
6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	105	-0,02	-0,16	-0,01	0,01	106,01	1,01
6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	0,21	-	1,82	-0,93	-0,01	0,59	0,38
6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	0,01	-0,39	6,33	-0,94	0,00	0,00	-0,01
6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	152,07	0,44	-0,08	0,35	0,46	222,64	70,57

Джерело: розраховано автором на основі власних досліджень

Керуючись визначеним рівнем асиметрії (табл. 3.1), було обрано найбільш вагомимі темпи зростання та узято до уваги можливість такого рівня асиметрії розвитку у прогностичному періоді за рахунок реалізації моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва. Результати показали значне зростання усіх показників у позитивному векторі. Особливо позитивна динаміка спостерігається за результатами таких функціональних блоків як фінансова, інноваційна та маркетингова діяльність, що доводить гіпотезу про можливість використання асиметрії розвитку як джерела динамічних здатностей.

Варто зазначити, що не дивлячись на переваги асиметричних відхилень як рушійної сили розвитку, в економічних системах варто підтримувати пропорційні залежності між усіма складовими елементами та підсистемами. Для цього на підприємстві має бути базовий механізм, що підтримує компанію у відносній рівновазі. Такий механізм є набором обґрунтованих управлінських рішень і технологічних систем, котрі мають здатність до саморегулювання, а також до відновлення рівноваги після зрушення, адаптації структурних частин компанії до можливих змін, і, хоча б часткове, нівелювання фактору невизначеності. [149]

В цьому зв'язку важливим є інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень. Не дивлячись на значні здобутки у сфері інноваційних технологій, залишається проблема комплексного оцінювання повноти та захищеності інформації та однакового доступу до її використання. Це нівелює прийняття ефективних стратегічних рішень та дотримання траєкторії зростання. [149]

На сьогоднішній день, не дивлячись на відносну поширеність та інтенсивність явища асиметрії розвитку економічних систем, наявна недостатність сучасних інструментів щодо ідентифікації та управління нерівномірностями у розвитку в умовах перманентного впливу різноманітності чинників. Для стохастичних систем, до котрих належать системи з випадковими параметрами, характеристиками, критерії аналізу стійкості розвитку можна побудувати на ймовірнісних оцінках. Найпоширенішим серед вітчизняних науковців є застосування функцій за О. Ляпуновим, що впливає на формулювання статистичних визначень критеріїв стійкості. Функцією Ляпунова для складної системи може бути прийнята ентропія системи, оскільки вона набуває найбільшого значення при високому ступені хаосу і невизначеності її стану. [149]

Ентропія є індикатором посилення нестабільності та послаблення прогнозованої асиметричної поведінки системи. Досвід показує, що на підприємстві це може проявлятися нестачею інтелектуальних ресурсів, опором

до змін, зниженням керованості процесами функціонування компанії, частою трансформацією напрямів розвитку, впровадженням неефективних технологій тощо. Науковці застосовують ентропію для дослідження складних технічних, економічних систем та біосистем. Використання даного показника може бути можливим лише за умови повноти наданої інформації в умовах невизначеності під стохастичним впливом різноманітності індикаторів, що дозволяє розробити ефективну стратегію розвитку. [149]

Отже, насамперед, методичні принципи мають передбачати побудову ефективної сучасної інформаційної бази даних суб'єкта за етапною схемою, а саме:

- дослідження нерівномірностей, які притаманні компанії;
- дослідження ефективності виробничих систем з врахуванням специфіки діяльності;
- діагностика стану та упорядкованості систем підприємства та його структурних підрозділів. [149]

При коректному, комплексному та регулярному використанні даних підходів, є можливість формування ефективної стратегії розвитку компанії, ідентифікації проблемних зон і контроль за стабільністю її економічного зростання в часі. [149]

Відповідно до концепції «Індустрія 4.0», компанії майбутнього не матимуть великої номенклатури парку обладнання. Вони будуть будуватися на основі гнучких виробничих комплексів в складі кіберфізических систем. Комплекси і системи будуть адаптуватися під конкретне замовлення на основі перепрограмування, зміни виробничих модулів, оснастки, інструменту, матеріалів, переспрямування логістичних потоків – і все це буде відбуватися в максимально короткі терміни. Такі виробничі центри матимуть розвинену мережу, будуть будуватися повним технічним і технологічним клонуванням і розташовуватися у максимальному наближенні до основних центрів споживання [32].

Актуальними факторами ризику для машинобудівних підприємств є залежність від постачальників, нестача власних коштів, застарілість техніки та технологій, політична нестабільність, економічна ситуація в країні, міжнародні відносини, людський фактор. На основі розрахункових даних підсумкової оцінки проводимо їх ранжування та відбір для побудови сигнальної карти ризиків, що передбачає наступний етап програми управління. [142]

Охарактеризуємо деякі етапи даної програми для машинобудівних суб'єктів підприємництва. Актуальними факторами ризику є залежність від постачальників, нестача власних коштів, застарілість техніки та технологій, політична нестабільність, економічна ситуація в країні, міжнародні відносини, людський фактор. На основі розрахункових даних підсумкової оцінки проводимо їх ранжування та відбір для побудови сигнальної карти ризиків, що передбачає наступний етап програми управління. [142]

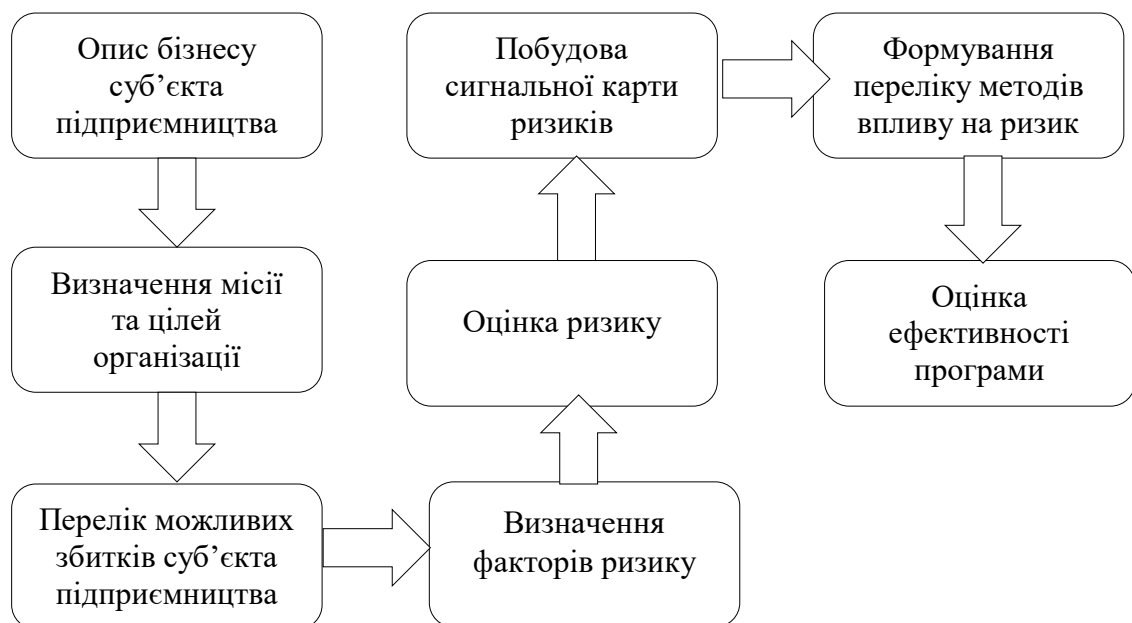

Рис. 3.5. Процес оцінювання ризику

Джерело: розроблено автором на основі досліджень [53]

Для побудови сигнальної карти доцільно використовувати ABC-аналіз, який полягає у виявленні та оцінюванні кількісних значень небагатьох величин, частка яких у загальній сукупності вартісних показників найбільша. Завдяки цьому вдається сконцентрувати увагу на впливовішій ризику, а також визначити шляхи для їх мінімізації [21].

Таблиця 3.3

Характеристика методів впливу на ризик

Група методів	Характеристика
Уникнення ризику	Характеризується простим ухилення від заходу, пов'язаного з ризиками, але уникнення ризику найчастіше означає відмову від прибутку
Утримання ризику	Характерним є те, що керівник повністю відповідає за ризик і в разі виникнення збитків розраховує їх покрити за рахунок власних коштів
Передавання ризику	Характеризується тим, що керівник делегує відповідальність за ризик комусь іншому, наприклад, страховій компанії
Диверсифікація ризику	Характеризується процес розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладення капіталу, які безпосередньо не пов'язані між собою, з метою зниження ступеня ризику і втрат доходів. Диверсифікація є найбільш обґрунтованим і відносно менш витратним способом зниження ступеня фінансового ризику

Джерело: [54]

Для машинобудівних підприємств, на нашу думку, доцільно обирати такі методи впливу, як зменшення розміру збитків, зниження ризику, диверсифікація постачальників, самострахування. Вибір методу або методів оптимізації конкретних видів ризику залежить від таких факторів, як розмір збитків та фінансові можливості.

Економічні реалії характеризуються чередуванням фаз підйому та спаду. Ряд науковців (Н.Кондратьєв, Е.Тоффлер, К.Макконел, В.Кузьменко та інші) трактують такі коливання як закономірність дійсності, оскільки розвиток – явище непостійне та безперервне. Постійними вважаємо якісні та кількісні зміни, які є відповіддю на вплив різноманітних чинників-подразників зовнішнього та внутрішнього середовищ, що вимагає гнучкості і швидкої реакції від економічних суб'єктів. Саме характер дій у відповідь на вплив факторів є визначальним джерелом розвитку економічних суб'єктів, що загострюється в умовах нестабільності економіки. Таким чином, зумовлюється відповідний процес: «дійсність економічного суб'єкта – негативний подразник – спад – реакція на чинник – розвиток». [142]

За прогнозами ряду економістів, в 2020 році залишить свій слід у світовій історії початок глобальної світової кризи, яку ще називають коронакризою, що порівнянна за масштабами із економічною кризою десятилітньої давності – 2007-2009 рр. За прогнозами МВФ, світ на порозі Великої депресії, що за трендами є подібною до подій 1920-1929 рр. Головною причиною є славнозвісний вірус COVID-19. [142]

Значні випробування криза принесе й бізнесу. Змінюватимуться форми підприємницької діяльності та вектори розвитку компаній. Близько десяти років тому в McKinsey було проведене дослідження, предметом вивчення якого були саме кризові явища, перехід до «нової економічної реальності» та ролі в ній суб'єктів підприємництва. Експерти McKinsey, на основі досліджень 32 історичних випадків подібних механізмів виникнення депресії, вдосконалюють відомі моделі циклу розвитку суб'єктів економіки та додають ще одну фазу – делеверідж, що зумовлюється сучасними закономірностями становлення нової економічної реальності. Явище делеверіджу демонструє основні тенденції в світовій економіці у найближчі 3-5 років. За експертною оцінкою, в даному періоді передбачається достатньо різке скорочення економічної активності та, як наслідок, падіння ВВП. [142]

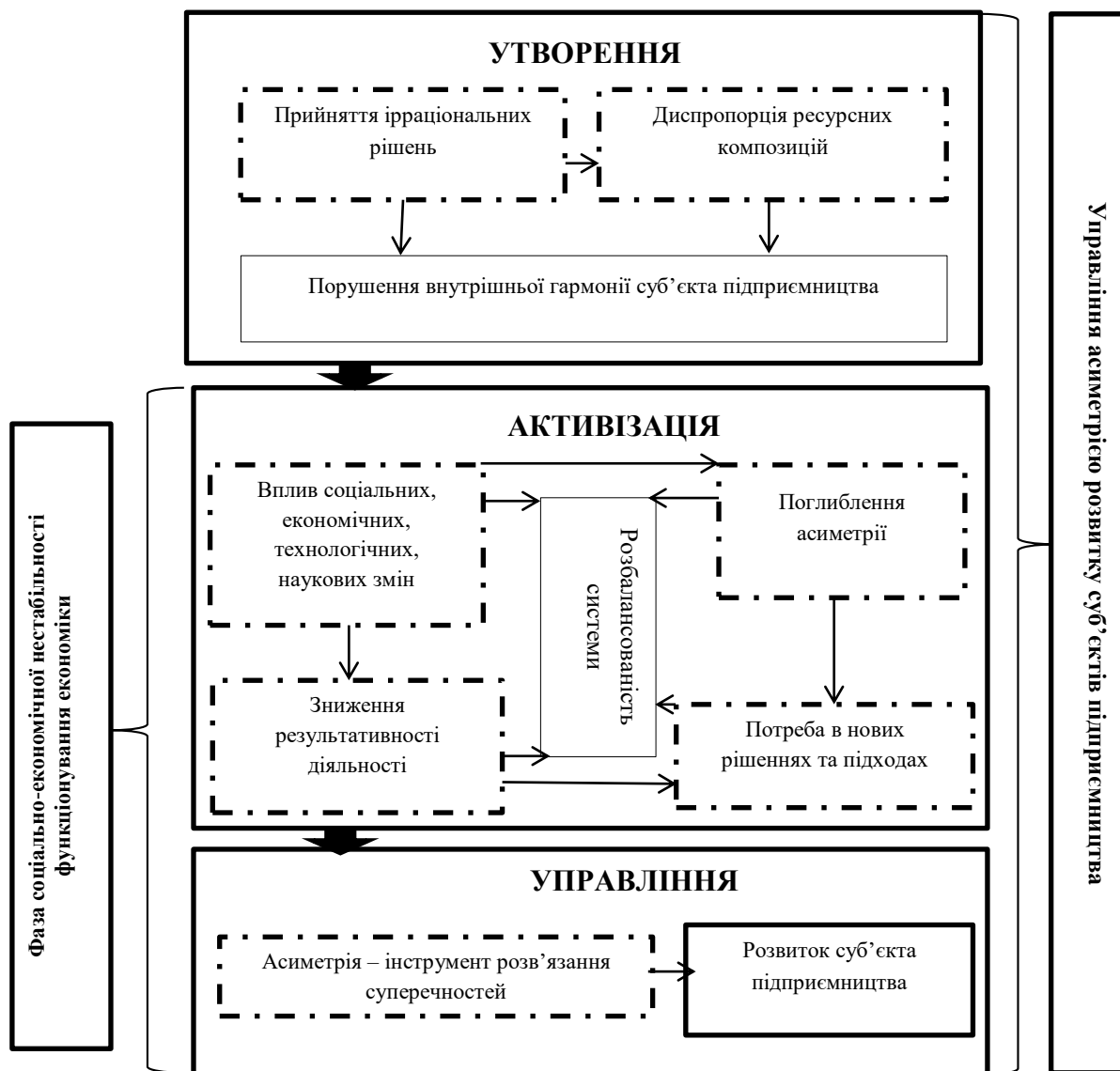

Рис. 3.6. Активізація асиметрії розвитку розвитку суб'єктів підприємництва в фазі соціально - економічної нестабільності функціонування національного господарства

Джерело: зроблено автором на основі власних досліджень

Вважається, що глобальні кризи найбільш негативно впливають на економіки найрозвиненіших й найвпливовіших країн світу. Проте пандемія COVID-19 та карантинні заходи уже негативно вплинули і на реалії українського суспільства, призводячи до негативних тенденцій в підприємстві різних галузей. Найбільш чутливими до змін в Україні виявилися галузі

машинобудування та металургії. На початку другого кварталу 2020 року в порівнянні з аналогічним періодом 2019-го року промислове виробництво знизилося на 5,6%, тоді як у першому кварталі падіння склало 12,2%, квітні — 16,2%, березні — 7,7%.[142]

Найвищі темпи падіння у першому півріччі 2020 року зафіксовані в машинобудуванні — мінус 22,2%. Базові фактори скорочення промислових секторів, окрім пандемії, — це нестабільність потоку замовлень, закриття ринку РФ, висока конкуренція на привабливих зовнішніх ринках, торгівельні війни на світовому ринку, несприятлива світова кон'юнктура як наслідок карантинних обмежувальних заходів, витрата значних коштів на технологічну модернізацію, несприятливі умови фінансування тощо. [142]

Беззаперечно, фаза соціально-економічної нестабільності функціонування національного господарства, що є свого роду закономірністю розвитку макросередовища, має прямий вплив на розвиток суб'єктів підприємництва. Умови зовнішнього середовища — це фактори змін в середині компаній. Головним завданням управління є трансформація таких змін у вектор зростання результативності діяльності суб'єкта підприємництва. [142]

Можемо прослідкувати механізм впливу тенденцій нестабільності економіки на активізацію асиметрії розвитку підприємства. Варто зазначити, що асиметрія розвитку підприємств є постійним явищем в компанії. Часто поняття «асиметрія» синонімізується з дефініціями «диспропорція», «нерівність», «відхилення», «нестабільність», що проявляється у відсутності гармонії в системі. Причиною є ірраціональні управлінські рішення, що викликають неспівмірність між елементами системи, а також диспропорції розподілу ресурсного портфеля. [142]

Особливе місце ми виділили для таких ресурсів, як інформація та знання, адже в умовах розвитку цифрової економіки вони найбільше впливають на керуючу підсистему, допомагаючи приймати вірні, а також оптимальні управлінські рішення. Проте інформація та знання здатні чинити і непрямий вплив на саму підсистему управління, якщо правильно організувати їх

використання. Саме ці ресурси є вагомими при появі асиметрії, оскільки саме технологічні зміни направляють вектор розвитку підприємства чи будь-якого іншого суб'єкта господарювання. [54]

В економіці епохи інформації поглиблюється перехід від промислового виробництва до надання послуг, з'являються нові віртуальні види підприємств, бізнес в мережі Інтернет стає дедалі успішнішим, поширюються аутсорсингові, франчайзингові форми організації підприємницької діяльності. Інтернет-магазини та бібліотеки, інформаційні портали і web-платежі, хмарні технології, соціальні мережі відсувають традиційні структури бізнесу на задній план, роблячи життя пересічної людини простішим, а підприємствам надають ширші можливості для пошуку потенційного споживача, взаємодії з партнерами, роблять процес безпосереднього здійснення господарської діяльності дешевшим і якіснішим. [53]

Ключовим фактором успіху сучасного підприємства можна вважати здатність сортувати інформацію за корисністю для власних потреб, комбінувати її, зберігати, а також генерувати у знання. [32]

Інформація як економічний ресурс – це формалізовані, відображені чи зареєстровані в певних джерелах дані, які можуть в майбутньому піддаватися подальшій обробці, аналізу і накопиченню. В економічній сфері під словом «дані» розуміються певні бізнес-ідеї, історичні факти щодо економічної діяльності, комерційні таємниці, фінансові відомості тощо. Трансформація сукупності інформації в свідомості людини у певні судження, уявлення, принципи, методи, теорію, погляди стає початком появи знань. Систематизація знань в певній сфері призводить до появи *науки*, яку також іноді розглядають як економічний ресурс. [53]

В умовах нового інформаційного середовища у виробничій системі замінюється пріоритетність ресурсів. Зокрема технологічно важке індустріальне обладнання, що обслуговує матеріальне виробництво, замінюється високими технологіями. Автоматизація виробництва дозволяє акцентувати зусилля працівників на сфері інтелектуального виробництва, створенні інформаційних

продуктів та послуг. Таким чином інформація відіграє передову роль в економічній діяльності. [53]

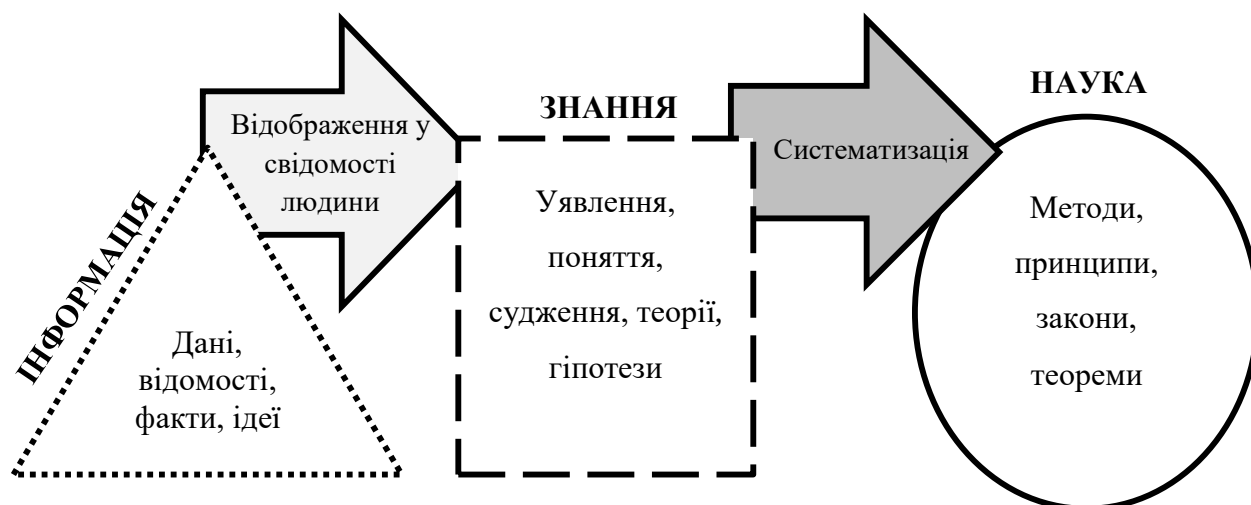

Рис. 3.7. Наука як форма суспільної свідомості

Джерело: сформовано автором на основі dkfsub[дослідження]

В контексті сказаного варто відзначити концепції К. Шеннона (теорія інформації) і Ф. Найта (теорія прибутку). [63] Науковці вважають, що інформація – це не лише економічний ресурс, а й засіб зниження ризиків і подолання невизначеності, що дозволяє досягати суб'єктом бажаних цілей. Особливо це стосується довгострокових орієнтирів.

Інформація як економічний ресурс значно вирізняється серед інших видів ресурсів компанії. Характерними ознаками є незнищуваність, легкість розповсюдження, самозростання в процесі використання. Інформація – потужний інструмент впливу, тому потрібно слідкувати за її достовірністю, оберігати першоджерела. Часто інформація трактується науковцями як рідкісний ресурс завдяки унікальності процесу виробництва, основним суб'єктом якого є людина. [18] Процес створення інформації має бути вдумливим процесом, оскільки при поспішному, необдуманому «виробництві» інформації з'являються значні масиви непотрібних, дубльованих даних, котрі не встигають оброблятися.

В подальшому така інформація не зможе перетворитися на знання та принести вигоду. Також інформація не може існувати окремо від її носіїв та використовуватися без засобів обробки, накопичення і передавання. Це потребує подальших технологічних відкриттів у галузі комунікацій і комп'ютерної техніки з метою спрощення і прискорення даних процесів.

Використання інформації як економічного ресурсу з метою створення вартості відбувається двома шляхами:

- Комерціалізація інформації, втілена в товарах, послугах, технологіях (як приклад, можна навести виробництво наукоємної продукції, розробка абсолютно нових підходів до управління чи організації виробничого процесу, створення інформаційних послуг, інтелектуальних продуктів тощо);
- Безпосередній вплив на очікування і сприйняття економічних суб'єктів (наприклад, детальна розробка інформаційного образу майбутнього товару, становлення репутації компанії, штучне формування потреб з подальшим впливом на них).

Для сучасного підприємства з довготривалими орієнтирами на майбутнє потрібно оптимізувати управління абсолютно всіма економічними ресурсами, беручи до уваги їх особливості існування в наш час.

За нашими спостереженнями у контексті цифрової трансформації суспільства з'являється додаткова композиція ресурсів «час та енергія», що варто взяти до уваги в процесі формування методичного підходу до оцінювання асиметрії розвитку.

Загальні тенденції і реалії сучасного бізнесу такі, що скорочуються терміни життєвого циклу окремих видів продукції (товарів); за рахунок впровадження нової техніки і прогресивних технологій у виробництво прискорюється оборотність оборотного капіталу; час розглядається як один з найбільш цінних, найдефіцитніших ресурсів.

Висновки до Розділу 3

За результатами виконання третього розділу можемо зробити наступні висновки.

1. Враховуючи позитивні економіко-технологічні передумови сучасного ринкового середовища машинобудівного комплексу України, сформовано авторську концепцію використання процесів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологізації як динамічних можливостей до зростання, що представлена у вигляді трьохрівневої моделі розвитку суб'єктів підприємництва: перший рівень – визначення гнучких цілей діяльності суб'єкта підприємництва та створення портрету команди для реалізації неординарних напрямів розвитку, базуючись на наявних даних щодо обсягів виробництва та реалізації, темпів зростання, конкурентного середовища, ресурсного портфеля; другий рівень – аналіз ефективності діяльності (операційної, фінансової, управління персоналом, маркетингової, інвестиційної, інноваційної), що включає етап моніторингу асиметрії розвитку за допомогою визначення інтегрального показника рівня асиметрії з наданням висновків щодо причин та наслідків поточного рівня асиметрії, а також ідентифікації найбільш вагомих подразнюючих факторів; третій рівень – формування механізму розвитку суб'єкта підприємництва, базуючись на використанні можливостей асиметрії розвитку за рахунок коригування вектору та швидкості досягнення запланованих цілей та виокремлення унікальних ресурсних композицій, з подальшими імплементацією даної моделі, контролем та відслідковуванням ризиків.

2. Проведено прогнозне оцінювання ефективності впровадження моделі асиметрії розвитку в умовах технологізації у діяльність суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України та аналіз можливих ризиків, результати яких доводять гіпотезу про позитивний аспект впливу процесів асиметрії на діяльність суб'єктів підприємництва в умовах невизначеності, що ґрунтується на використанні підходу до розгляду асиметрії як джерела динамічних можливостей щодо розвитку за умови імплементації моделі асиметрії розвитку суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі подано теоретичний аналіз та прикладне вирішення наукового завдання щодо формування основних концептуальних засад нового напрямку розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологізації та цифровізації шляхом використання асиметрії їх розвитку як динамічних здатностей та можливостей економічного зростання, узагальнення методичного інструментарію оцінювання рівня асиметрії розвитку підприємницьких структур, надання авторського бачення трирівневої моделі асиметрії розвитку. Основні результати теоретичного, методичного і науково-практичного спрямування можна сформулювати наступним чином:

1. Розуміння категорії «асиметрія», що може тлумачитися як порушення або відсутність закономірного розташування подібних частин чи елементів відносно обраної точки, осі чи площини внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Виходячи з думки, що асиметрія не завжди вважається порушенням симетрії, у роботі подано авторське тлумачення «асиметрії» як багатогранної категорії, що є процесом самовідтворення певного об'єкта при змінах, перетвореннях чи трансформаціях, що вносить різноманітність у динаміку його буття.

2. Численні наукові здобутки щодо змістовного визначення дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва» дає змогу трактувати її в двох аспектах: у вузькому розумінні, як стан зміни діяльності суб'єкта господарювання за якісними і кількісними параметрами під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, а у широкому аспекті, як незворотній, закономірний процес, що є послідовною безперервною зміною кількісних та якісних станів суб'єктів підприємництва у часі та просторі.

3. Визначення авторського підходу до розуміння категорії «асиметрія» та дефініції «розвиток суб'єктів підприємництва» стало можливим за рахунок ідентифікації змістовно-логічного взаємозв'язку між ними як економічними

поняттями, базуючись на виокремленні деяких суміжних сутнісних властивостей, що було проілюстровано відповідною матрицею суміжності даних категорій.

4. Особливої уваги заслуговує впровадження в економічну теорію поняття «асиметрія розвитку суб'єкта підприємництва», що вважаємо процесом нового самовідтворення суб'єкта господарювання після якісних та кількісних трансформацій, спричинених безперервним впливом непередбачуваних зовнішніх факторів бізнесового середовища, за допомогою формування унікального набору ресурсних композицій, що можливо використати як динамічні можливості для майбутнього зростання суб'єкта підприємництва.

5. Було згенеровано основні положення та принципи, що можуть бути використані для формування нової концепції розвитку суб'єкта підприємництва, що базується на використанні процесів асиметрії як джерела динамічних здатностей, а також співставлення описаного авторського підходу з деякими наявними в економічній науці концепціями розвитку суб'єктів підприємництва з виокремленням очевидних переваг запропонованого бачення, а також обґрунтування його дотичності до деяких проаналізованих концепцій з метою їх симбіотичного впровадження на підприємствах та організаціях.

6. З'ясовано, що неспроможність більшості концепцій розвитку суб'єктів підприємництва протистояти викликам сучасного зовнішнього середовища, особливо враховуючи тенденції щодо зростання нелінійності їх впливу, непостійності, непередбачуваності, незворотності, а також недостатній відкритості суб'єктів підприємництва у бізнесовому середовищі, зумовлює необхідність створення нової моделі, котра більшою мірою враховуватиме загрози та дасть змогу суб'єктам господарювання ефективно розвиватися в умовах цифрової епохи.

7. Акцентовано увагу, що змістовно новий підхід до формування концепції розвитку базується на зрушенні фокусу уваги з досягнення цілі відновлення системної рівноваги суб'єкта підприємництва у процесі його бізнесової діяльності після впливу зовнішніх руйнівних факторів на ціль

використання можливостей, що несуть у собі такі непередбачувані чинники, створивши новий системний порядок елементів суб'єкта господарювання. Неочікувані виклики ставлять конкретну, окреслену глобальну ціль перед суб'єктами підприємництва – не вижити у мінливому зовнішньому середовищі, а створити дієву адаптивну модель самовідтворення суб'єкта підприємництва у нові форми за допомогою формування унікальних ресурсних композицій, що з'являються внаслідок впливу непередбачуваних факторів макросередовища. Відхилення здатні виявити слабкі сторони та недоліки суб'єкта підприємництва. Формування організаційно-економічних методів перетворення недоліків у перевагу дає потенційну можливість застосувати їх як джерело позитивних змін.

8. Згруповано та вивчено основні фактори зовнішнього середовища, що мають безпосередній вплив на економічну рівновагу суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України, за такими критеріями як масштаб, напрям та тривалість впливу, ступінь прогнозування, сфера формування, керованість, можливість кількісного вимірювання, ступінь деталізації та інші, що дало змогу поглибити систематизацію відносно сучасних реалій цифрової економіки, включивши фактори, що найбільш тісно пов'язані з технологізацією та непередбачуваністю, є найбільш вагомими для врахування при формулюванні нової концепції розвитку суб'єктів підприємництва.

9. Дослідження сучасних факторів зовнішнього середовища та їх особливостей дало змогу обґрунтувати підхід до оцінювання вагомості впливу сучасних подразнюючих факторів бізнесового середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, найбільш характерними для машинобудівного комплексу України з котрих є економічні, технологічні, екологічні, політичні, законодавчі та інші. Враховуючи основні засади запропонованого підходу було розроблено п'яти ступінчасту модель, базуючись на удосконаленні методики T.E.M.P.L.E.S., що включає п'ять етапів визначення основних подразнюючих факторів зовнішнього середовища на прояв асиметричних процесів суб'єктів підприємництва, а саме визначення основних факторів для суб'єкта аналізу, ідентифікація вектору аналізу факторів

зовнішнього середовища, вибір та розрахунок показників, що змінюються під впливом обраних факторів зовнішнього середовища, присвоєння вагового коефіцієнта та визначення впливу груп найбільш вагомих чинників, сила впливу яких спричиняє процес асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва.

10. Імплементовано п'ятиступінчасту модель, базуючись на удосконаленні методики T.E.M.P.L.E.S. на обраних для дослідження суб'єктах підприємництва серед діючих підприємств машинобудування України дала змогу визначити закономірність сили впливу різних факторів, серед яких у період цифрової трансформації найбільш вагомим є чинник технологічних змін. Це доводить твердження, що цифрова революція дедалі більше буде впливати на всі аспекти розвитку й функціонування суб'єктів ринкових відносин, а також загалом на структуру глобальної економіки. Тому важливим є розуміння національних трендів технологічного розвитку на найближчу перспективу та в стратегічній орієнтації, що закономірно було досліджено у роботі з визначенням основних наслідків цифрової революції для світової та національної економіки, які впливають на бізнесову діяльність суб'єктів підприємництва.

11. Базуючись на виокремлених детермінантах оцінювання ефективності розвитку суб'єктів підприємництва та системному підході до оцінки їх бізнесової діяльності імплементовано авторський алгоритм, який дає змогу виявити процеси асиметрії розвитку суб'єкта підприємництва, а також розрахувати їх величину у кількісному вимірі за допомогою авторської розробки індикатора рівня асиметрії та інтегрального показника рівня асиметрії суб'єктів підприємництва.

12. За допомогою шкали оцінювання розмаху асиметрії розвитку, ідентифіковано величину асиметрії розвитку з метою подальшого прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання процесів асиметрії як можливостей розвитку суб'єкта підприємництва. Дослідження сутнісного наповнення показників рівня асиметрії розвитку дало змогу констатувати, що дані індикатори є динамічними у часі та просторі, тому потребують постійного моніторингу та аналізу.

13. Діагностовано рівень ефективності діяльності вітчизняних машинобудівних суб'єктів підприємництва під впливом сучасних ринкових тенденцій та, за допомогою запропонованої авторської методики, розраховано рівень асиметрії розвитку підприємств машинобудівного комплексу України. На основі аналізу отриманих результатів ідентифіковано процеси асиметрії та розподілено суб'єкти підприємництва за запропонованою шкалою відносно величини процесів асиметрії розвитку, що дає підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо напрямів використання їх як динамічних можливостей щодо розвитку.

14. Визначено перспективні тренди та драйвери розвитку суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України з урахуванням типологізації. Діяльність суб'єктів господарювання машинобудівного комплексу тісно пов'язана з технологічними змінами та інтенсифікацією інновацій, що створює можливості для інтеграції ринкового простору країни у реалії цифрової економіки. Саме тому для дослідження асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва було обрано підприємства машинобудівного сектора економіки.

15. Враховуючи позитивні економіко-технологічні передумови сучасного ринкового середовища машинобудівного комплексу України, сформовано авторську концепцію використання процесів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в умовах технологізації як динамічних можливостей до зростання, що представлена у вигляді трьохрівневої моделі розвитку суб'єктів підприємництва: перший рівень – визначення гнучких цілей діяльності суб'єкта підприємництва та створення портрету команди для реалізації неординарних напрямів розвитку, базуючись на наявних даних щодо обсягів виробництва та реалізації, темпів зростання, конкурентного середовища, ресурсного портфеля; другий рівень – аналіз ефективності діяльності (операційної, фінансової, управління персоналом, маркетингової, інвестиційної, інноваційної), що включає етап моніторингу асиметрії розвитку за допомогою визначення інтегрального показника рівня асиметрії з наданням висновків щодо причин та наслідків поточного рівня асиметрії, а також ідентифікації найбільш вагомих

подразнюючих факторів; третій рівень – формування механізму розвитку суб'єкта підприємництва, базуючись на використанні можливостей асиметрії розвитку за рахунок коригування вектору та швидкості досягнення запланованих цілей та виокремлення унікальних ресурсних композицій, з подальшими імплементацією даної моделі, контролем та відслідковуванням ризиків.

16. Проведено прогностне оцінювання ефективності впровадження моделі асиметрії розвитку в умовах технологізації у діяльність суб'єктів підприємництва машинобудівного комплексу України та аналіз можливих ризиків, результати яких доводять гіпотезу про позитивний аспект впливу процесів асиметрії на діяльність суб'єктів підприємництва в умовах невизначеності, що ґрунтується на використанні підходу до розгляду асиметрії як джерела динамічних можливостей щодо розвитку за умови імплементації моделі асиметрії розвитку суб'єкта господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия – СПб.: ПИТЕР, 1999. С. 325.
2. Ансофф. І. Стратегічне управління. Москва : Економіка, 1989. С.123-158.
3. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 8 (86). С. 83-91.
4. Аристотель. О небе: Философский трактат. URL: https://royallib.com/book/aristotel/o_nebe.html. (Дата звернення: 13.07.2017).
5. Баланович А.М. Обґрунтування стратегій розвитку промислового підприємства на основі ринкових тенденцій: Дис. канд. екон. наук. 64.055.01. Харків: ХНЕУ, 2018. С. 40-67
6. Баранівська Х. З., Фешур Р. В. Функціональний підхід до управління економічною стійкістю підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. пр. 2009. Вип. 19.7. С. 140-150.
7. Беккер Г.С. Человеческое поведение : экономический подход. Москва: ГУ ВШЭ, 2003. С. 672.
8. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html>. (Дата звернення: 13.06.2021)
9. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. В кн.: Новая технократическая волна на Западе. М.: Прогресс, 1988. С. 330.
10. Біляк Т. О., Валінкевич Н. В. Основи підприємництва. Житомир: ЖДТУ, 2019. С. 493.
11. Блауг М. Маржиналистская революция. — В кн.: Экономическая мысль в ретроспективе. М.: Дело, 1994. С. 627.
12. Блауг М. Митчел Уэсли Клэр. – В кн.: 100 великих экономистов до Кейнса Марк Блауг. СПб.: Экономикус, 2008. С. 352.

13. Блауг М. Саймон Герберт. – В кн.: 100 великих економістів до Кейнса. СПб.: Економікус, 2009. С. 384.
14. Бондар, Т.В. Концепція підприємства у сучасних умовах господарювання. *Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф.*, м. Суми, 6-8 травня 2014 р.: у 2-х т. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. Суми : СумДУ, 2014. Т.1. С. 257-259.
15. Боровиков В. STATISTICA: искусство анализа данных на компьютере (с CDROM). СПб.: Питер, 2003. С. 47-76.
16. Валінкевич Н. В. Концептуальні основи впровадження економічної модернізації підприємств у ринкових умовах господарювання. *Економічний часопис ХХІ*. 2013. №3–4(1). С. 61–63.
17. Валінкевич Н. В. Методологічні основи організації наукових досліджень. Стратегічні альтернативи економічного розвитку підприємницької діяльності: Колективна монографія. Житомир : ЖДТУ, 2018. С. 430–439.
18. Валінкевич Н. В. Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства : Колективна монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017. С. 464
19. Валінкевич Н. В., Завалій Т. О. Сутність та види показників, що характеризують клієнтський капітал підприємства. *Підприємництво і торгівля*. 2019. Вип. 24. С. 70–76.
20. Валінкевич Н. В., Орлова К. Є. Фінансова складова управління бізнесом. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Т. 2., № 29 С. 122–129.
21. Василенко А. В. Менеджмент устойчивого развития предприятий : Монографія. Москва : Центр учебной литературы, 2005. С. 648.
22. Веблен Т. Теория праздного класса / Торстейн Веблен. М.: Прогресс. 1984. С. 367.
23. Вовк І. Проблеми автоматизації управління ресурсами підприємства засобами ERP-систем. Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. Вип.

2(5). URL::<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vipres.pdf>. (Дата звернення: 21.03.2018)

24. Галімов Е. М. Феномен життя: між рівновагою і нелінійністю. Походження та організаційні принципи еволюції. М., 2001. С. 256.

25. Гарафонов О. І., Омеляненко Т. В., Лігоненко Л. О. Розбудова системи управління бізнес-організацій в інноваційній економіці: Монографія. Київ: КНЕУ, 2017. С. 436.

26. Гершун А. Анализ внешней среды бизнеса. Центр дополнительного образования Элитариум. 2018. URL: <http://www.elitarium.ru/vneshnjaja-sredaorganizacija-factory-dejatelnost-vlijanie-politikazakonodatelstvo-rynok-region-strategija-rost>. (Дата звернення: 21.03.2020).

27. Гершун А. М. Анализ внешней среды бизнеса. URL: http://www.cfin.ru/management/strategy/plan/t_e_m_p_l_e_s.shtml. (Дата звернення: 20.10.2021).

28. Гетьман О. О. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. Закладів. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С. 488.

29. Горохов В. Г. Концепції сучасного природознавства. М., 2003. С. 412.

30. Господарський Кодекс України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15Text> (дата звернення: 14.05.2021).

31. Гребешкова О. М., Шапран О. А. Конкурентні переваги підприємства з позицій поведінкової економіки: джерела та способи утримання. *Економіка та підприємництво*. 2018. №41. С. 45-58.

32. Гринь Є. Л. Ефективність управління організаційними змінами в менеджменті підприємств: теорія, методологія, практика: монографія Харків: «Смугаста типографія», 2018. С. 478.

33. Гринько Т. В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 10. С. 247–252.

34. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. Харків: ІНЖЕК, 2003.С. 308.

35. Гриньова В.М., Козирева О.В. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств: Монографія. Харків: ІНЖЕК, 2006. С. 192.
36. Губерський Л. Філософія: Навч. посібник для студ. і аспірантів вищих навч. закл. / І.Ф. Надольний. 5. вид., Київ : Вікар, 2005. 516с.
37. Дані звітності фінансового стану суб'єктів підприємництва. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ). URL: www.smida.gov.ua. (дата звернення: 09.04.2021).
38. Дзюба С., Гайдай І. Загальна характеристика зовнішнього середовища функціонування підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1 (127). С. 144–156.
39. Друкер П. Классические работы по менеджменту. Бизнес Букс, 2008. С. 220.
40. Дупленко Н. Г. Диагностика региональной асимметрии инновационного развития малого предпринимательства. *Теоретические и инновационные аспекты модернизации экономики*. 2018. URL: <https://journals.kantiana.ru/upload/iblock/7b7/Duplenko%20N. 97-108.pdf>. (Дата звернення: 15.02.2021).
41. Елементарні частинки та фундаментальні взаємодії. Файловый архив студентов. URL: <https://studfile.net/preview/7154439/page:45/>. (Дата звернення: 02.08.2017).
42. Железняков С.С. Регулирование социально-экономической асимметрии административных районов: Дис. канд. экон. наук. Воронеж, 2004. С. 23-65.
43. Загородній А.Г. Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України 1966-2015 рр. Київ: Поліграфічна дільниця ІТФ ім. М.М. Боголюбова НАН України, 2015. С. 361.
44. Зингер О., Ильясова А. Факторы, влияющие на устойчивое развитие промышленных предприятий. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18044>. (Дата звернення: 14.03.2021).

45. Імшенецький А.А. Луї Пастер. Життя і творчість. М., 1961.
46. Канеман Д. Внимание и усилие / пер. с англ. И. С. Уточкина. Москва: Смысл, 2006. С. 288.
47. Канеман. Д. Мислення швидке й повільне / пер. з англ. Максим Яковлєв. Київ: Наш формат, 2017. С.181-193
48. Капленко Г.В. Формування економічної поведінки підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01. НАН України; Львів: Інститут регіональних досліджень, 2005. С. 20.
49. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. М. : ГУ ВШЭ, 2000. С. 608
50. Кириленко В. І. Державна політика реформ: еволюція і напрями реалізації. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Vol. 5. № 1. 2017. С. 4-6.
51. Кириленко В. І. Суперечності, тенденції і виклики сучасної економіки. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 листоп. 2017 р. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 474–477.
52. Кириленко В. І. Формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в Україні: перспективи та суперечності. *Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті*: зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 квіт. 2017 р. Київ: КНЕУ, 2017. С. 111–114.
53. Кириленко В. І., Томашевська Т. В. Сучасні підходи до оцінки інноваційних проектів. *Економіка та підприємництво*: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. Київ: КНЕУ, 2013. Вип. 31. С. 52-60.
54. Кириленко В.И., Погорила Л.М. Социальная детерминанта индивидуального потребления в Украине. *Вестник социально-педагогического института. Гуманитарные и естественные науки*. № 4 (12). 2015. С.34-37.
55. Кирилюк О. Особливості формування технологічних ресурсів на підприємстві в умовах цифрової економіки. *Інноваційне підприємництво: стан*

та перспективи розвитку : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2018 р. Київ : КНЕУ. 2018. С. 34–37.

56. Кирилюк О.В. Management of asymmetric development of enterprises in the digital economy. *Міжнародна конференція для викладачів і вчених «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва»* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 9-14 жовтня 2019 р. Riga : Baltic International Academy. 2019. Р. 12-17.

57. Кирилюк О.В. Інформаційні технології в управлінні асиметрією розвитку компанії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 95-98.

58. Кирилюк О.В., Греновецька О.К. Венчурне підприємництво як інноваційний напрям розвитку компанії. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. Конф., 11 квітня 2019 р. Київ : КНУТД. 2019. С. 203-206.

59. Кіпа Д. Визначення впливу зовнішнього середовища на формування конкурентної стратегії підприємства. *Бізнес-Інформ.* 2014. № 9. С. 322–329.

60. Клімов С. М. *Інформація як економічний ресурс*. Економічні ресурси. 2015. URL: <http://resursy.com/informatsiya-yak-ekonomichnij-resurs/>. (дата звернення: 11.03.2021)

61. Князева О. Н., Курдюмов С. П. *Законои еволюції і самоорганізації складних систем*. М., 1994.

62. Кобилецький В. Р. Рентабельність. Сутність та показники. Онлайн-журнал «Financial Analysis online». URL: <https://www.finalon.com/metodyka-rozrakhunku/229-rentabelnist>. (дата звернення: 12.06.2021)

63. Ковальов В. М., Яковлева Ю. В. Інтегральна оцінка методів економічного управління підприємствами і персоналом. *Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу*. 2012. № 2(18). С. 84–89.

64. Ковтуненко Ю. В., Олексійчук А. Г., Васалатій Т. М. Фактори зовнішнього середовища, які впливають на вибір стратегії виробничого підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №. 11. С. 55–58.

65. Коллінз Дж. Від хорошого до великого/ Книги Стокгольмської школи економіки. Москва: Манн, Іванов і Фебер, 2011. С. 320
66. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. Випуск № 6, 2016.С. 105-110.
67. Комплексний огляд. Машинобудівна галузь в Україні: потенціал та можливості для розширення експорту на період до 2021 року. ДП «УКРПРОМЗОВНІШЕКСПЕРТИЗА». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=79ea6e19-5253-41b8-b2ce-eaccdee61116>. (Дата звернення:15.02.2020).
68. Коуз Р. Фирма, рынок и право. М.: Дело ЛТД, 1993. С. 192.
69. Кравчук Н.Я. Асиметричні ефекти нерівномірності глобального розвитку. 2010. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_4/183.pdf. (Дата звернення: 10.07.2018).
70. Краус К. М., Краус Н. М., Голубка С. М. Шерінгова економіка: цифрова трансформація підприємництва на шляху до «Індустрії 4.0.». *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9139>. (Дата звернення: 14.06.2021).
71. Краус, Н.М., Краус, К.М. Які зміни несе в собі “Індустрія 4.0” для економіки та виробництва? *Формування ринкових відносин в Україні*. 9(208). 2018. С. 128–136.
72. Крюков Р. В. Концепції сучасного природознавства (конспект лекцій). М., 2005. С. 176.
73. Ксьондз С. Визначення та обґрунтування факторів, що формують середовище підприємницької діяльності. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/ksjondz-9.pdf>. (Дата звернення: 07.04.2021).
74. Кузнецов А. А. Концепция управления корпоративной культурой предприятия: синергетический подход и асимметрия информации. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. С. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=908>. (Дата звернення: 15.08.2018).

75. Лисецький Ю. М. Дослідження підприємства за допомогою системного підходу. *Математичне моделювання в економіці*. Вип. 1. С. 159–166.
76. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Економічний форум*. 2016. № 1. - С. 161-170.
77. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. Київ: Нац. торг.-екон. ун-т, 2001. С. 580.
78. Лігоненко Л. О. Розвиток підприємства: відмітні характеристики та типологія. *ScienceRise*. 2015. № 3(10), том 5. С. 53-57.
79. Лігоненко Л. О. Теоретико-методологічні засади технологічного менеджменту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. С. 145-160.
80. Лігоненко Л. О., Батенко Л. П., Решетняк Т. І. Стратегія підприємства: підприємницький контекст : Монографія. Київ: КНЕУ, 2020. С. 422.
81. Лігоненко, Л. О. Технологічний розвиток підприємства: критичне осмислення та авторське трактування. *Механізм регулювання економіки*. 2016. № 3. С. 31-42.
82. Лігоненко, Л. О. Цільові параметри планування інноваційного розвитку підприємства. *Економіка Розвитку*. Харків: ХНЕУ, 2015. № 3. С. 80-87.
83. Лосев А.Ф. История античной философии в конспектном изложении. – 3-е изд. Москва: ЧеРо, 2005. С. 192.
84. Львов Д. С. Эффективное управление техническим развитием. Москва: Экономика, 1990. С. 255.
85. Максвелл, Дж. К. Вибрані твори з теорії електромагнітного поля. М., 1954. С. 20.
86. Матвійчук А. В. Моделювання економічних процесів із застосуванням методів нечіткої логіки: монографія. Київ: КНЕУ, 2007. С. 264.
87. Матвійчук А. В. Штучний інтелект в економіці: нейронні мережі, нечітка логіка: Монографія. Київ: КНЕУ, 2011. С. 439.

88. Матвійчук А.В. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем із використанням теорії нечіткої логіки: Монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 206.
89. Матюшко В.І. Аналітичне дослідження. Ширококутний доступ до Інтернету в Україні: стан та перспективи. *Intel*. 2012. С.146.
90. Машинобудування. Статистична звітність Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2021).
91. Мирлис Дж. Информация и стимулы: экономика кнута и пряника. В кн.: Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. М.: Мысль, 2005. С. 142-167.
92. Міхньова С. Г. Інтелектуалізація економіки: інноваційне виробництво та людський капітал. *«Anatma»*. 2011. URL: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2216. (Дата звернення: 10.05.2021)
93. Мотриченко, В.М., Опалько, В.І. Мегатренди глобального економічного розвитку. *Фінансовий простір*. 4(16). 2014. С. 176-181. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14ovvmge.pdf> (Дата звернення: 08.06.2021).
94. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. Львів: Світ, 2001. С. 416.
95. Наливайко А. П. Стратегічне управління знаннями підприємства: монографія / ред.: А. П. Наливайко. Київ : КНЕУ, 2014. 445 с.
96. Окландер М., Педько І. Ретроспективний аналіз походження теорії маркетингової інформації. Виклики часу. 2015. №4. С.13-18.
97. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення: 18.06.2021).
98. Пастер Л. Вибрані праці, тт. 1-2. М., 1960.
99. Перепилиця Г.М., Субтельний О.М. Асиметрія міжнародних відносин. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2005. с. 555.
100. Петренко Л. А. Формування конкурентних переваг підприємств на основі інновацій в умовах економіки знань. Вісник Київського національного

університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. 2019. № 6 (141). С. 48-59.

101. Петренко Л.А. Розвиток підприємства в контексті теорії циклічності. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2011. Вип. 4. С. 16–18.

102. Петренко Л.А. Стратегії розвитку компаній-інноваторів на основі інтелектуальної власності. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 206. С. 171–183.

103. Петренко Л.А. Формування конкурентних переваг підприємств на основі інновацій в умовах економіки знань. *Вісник КНУТД*. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 6 (141). С. 47–59 DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2019.6.5>.

104. Петренко Л.А., Головка Н. Впровадження блокчейн технологій на українських підприємствах: перспективи і виклики. *Економіка та підприємництво*. 2018. Вип. 41. С. 160–178.

105. Петренко Л.А., Трейтяк М.М. Формування в Україні офсетного законодавства як основи міжнародного трансферу технологій у сфері військово-технічного співробітництва. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 18–19 трав. 2017 р. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. С. 968.

106. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. Харків: ІНЖЕК, 2003. С. 328.

107. Репіна І. М. Активи підприємства: таксономія, діагностика та управління. Київ: КНЕУ, 2012. С. 233-242.

108. Репіна І. М. Діагностика активів підприємств: методологічні аспекти. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. Київ : НАУ, 2013. С. 188–194.

109. Рогоза М. Є., Скляр А.А. Зменшення невизначеності зовнішнього середовища за допомогою довідника ключових індикаторів. 2020. Полтава:

Полтавський університет споживчої кооперації України. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/10_rogoza%20m.rtf.htm. (Дата звернення: 13.06.2021).

110. Рожнов С. В. Морфогенез в индивидуальном и историческом развитии: симметрия и асимметрия: Монография. Москва: ПИН РАН, 2013. С. 320.

111. Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. №67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 15.02.2019).

112. Русінова О. С. Процеси управління забезпеченням при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 18. С. 94–98.

113. Сагайдак М.П., Смирнов Є.В., Теплюк М.А. Ціннісно-орієнтоване управління транснаціональними корпораціями. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №4, с. 64-68.

114. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1968. С. 600.

115. Семенець-Орлова І., Шкода Т., Теплюк М. Нові можливості для забезпечення розвитку громадянських компетентностей та зростання професійної мотивації молодих вчених в Україні. В: Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні: колективна монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. С. 241-267. DOI: 10.34132/IDU.2021.01 <https://library.mk.ua/wp-content/uploads/2021/06/978-617-534-631-0.pdf>.

116. Сергєєва О. В. Теоретичні підходи до визначення сутності економічної стійкості підприємства. *Торгівля і ринок України*: темат. зб. наук. пр. Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. Вип. 21, т. 2. С. 368.

117. Синютин М.В. Институциональный подход в экономической социологии. СПб.: НИИХ СПбГУ, 2002.С. 313.

118. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Эксмо, 2007. С. 960. Блауг М. Система Рикардо. – В кн.: Экономическая мысль в ретроспективе. М.: Дело, 1994. С. 627.

119. Сорокіна Л.В. Діагностика й регулювання стрибків економічного розвитку підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2007. №2. С. 93–100.

120. Ставицька А.В. Оцінка позиціонування країн на світовому ринку інформаційних технологій: статистичні виміри індексного аналізу. URL:https://www.researchgate.net/publication/322644792_Ocinka_pozicionuvanna_krain_na_svitovomu_rinku_informacijnih_tehnologij_statisticni_vimiri_indeksnogo_analizu. (дата звернення: 22.01.2021)

121. Стан промисловості України. Аналітичний центр економіко-правових досліджень та прогнозування. URL: <https://fru.ua/images/doc/analytics/Industry.pdf>. (дата звернення: 02.06.2021).

122. Степін В. С., Горохов В. Г., Розов М.А. Філософія науки й техніки. М., 1995. С. 384.

123. Стиглер Дж. Экономическая теория информации – В кн.: Теория фирмы. СПб.: Экономическая школа, 1995. С. 701.

124. Стиглиц Дж. Информация и смена парадигмы в экономической науке В кн.: Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. М.: Мысль, 2005. С. 536-629.

125. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: Монографія. Київ: КНЕУ, 2009. С. 302.

126. Тараненко О. О. Вплив зовнішнього середовища господарювання на економічну стійкість підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №2. С. 118-121.

127. Терехов Л. Л. Кибернетика для экономистов. Москва: Финансы и статистика, 1983. С. 191.

128. Тесленок І. М., Коротунова О. В., Косенко Ю. В. Аналіз впливу факторів зовнішнього середовища на функціонування машинобудівного підприємства. *Економіка та держава*. 2019. №. 1. С. 78-82.

129. Тхор С. О. Управління економічною стійкістю підприємства: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук 08.06.01. Луганськ: Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля, 2005. С. 20-65.

130. Уильямсон О. Поведенческие предпосылки современного экономического анализа. *Альманах THESIS*. 1993. Вып. 3. С. 41–49.

131. Федорищев Д. В. Асимметрия развития экономической системы URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003241248#?page=27>. (Дата звернення: 12.03.2021)

132. Федулова Л.І. Концептуальні засади економіки знань. *Економічна теорія*. 2008. №2. С. 37-59.

133. Филюк Г. М. Антикрихкість як нова стратегія досягнення конкурентних переваг підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2021. No 2 (25). С. 49-54. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/11.pdf (дата звернення:

134. Филюк Г. М. Проблеми та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2013. Вип. 10. С. 5-8.

135. Филюк Г.М., О.В. Піменова, С.А. Піменов. Методичні засади оцінювання взаємовідносин підприємства з заінтересованими особами в процесі розробки бізнес-моделі. Менеджмент організацій і адміністрування: теорія та практика: колект. монографія / за ред. проф. Н. С. Скопенко, проф. О. І. Драган. – К.: Кафедра, 2020. – 404 с.

136. Хаммер М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе. Спб.:Санкт-Петербургский университет. 1997. С. 274.

137. Хейне П. Экономический образ мышления. М.: Вильямс, 2007. С. 544.

138. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. – К.: Академвидав, 2003. С. 608.

139. Черных А.В. Механізм устойчивого развития предприятия в период активной инвестиционной деятельности: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05. Белгород: Белгородский государственный технический университет, 2006.С. 20.

140. Шваб К. Четвертая промышленная революция URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=66348&p=1. (Дата звернення: 12.04.2020)

141. Швиданенко Г. О., Васильков В. Г., Гончарова Н. П. Економіка підприємства: підручник. Київ : КНЕУ, 2009. С. 598.

142. Швиданенко Г. О., Кирилюк О.В. Актуалізація асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в фазі соціально-економічної нестабільності функціонування національного господарства. *Неоекономіка та імперативи розвитку підприємництва: монографія*. Київ: КНЕУ, 2021. С. 73-79

143. Швиданенко Г. О., Ніколайчук О. А. Управління інтелектуальним капіталом підприємства як головний фактор інноваційного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. №6. С. 245-250.

144. Швиданенко Г.О. Напрями вдосконалення мотивації інноваційної діяльності підприємств в умовах інтелектуалізації економіки. *Вісник ЖДТУ*. Випуск № 1 (75), 2016. С. 130-135

145. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Digitalization as a perspective direction of asymmetric development of enterprises. *Економіка підприємства: теорія і практика* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовтня 2018 р. Краків-Київ : КНЕУ. 2018. С. 31-35.

146. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Асиметрія розвитку підприємства в контексті інноваційних технологічних змін. *Економіка підприємства: сучасні проблеми і практики* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 вересня 2018 р. Одеса : Атлант. 2018. С. 53-54.

147. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Зміни у моделях забезпечення економічного зростання сучасних підприємств. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2019 р. Київ : КНЕУ. 2019. С. 107–110.

148. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Категоріально-понятійний аспект асиметрії розвитку підприємств в контексті технологічних змін. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 3. С.73-76.

149. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Науково-методичні підходи до оцінювання асиметрії розвитку підприємства. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку* : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 травня 2019 р. Одеса : ОНПУ. 2019. С. 131-133.

150. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Сутність та фактори асиметрії розвитку підприємства в контексті технологічних змін. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури* : зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 травня 2019 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 115-116.

151. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Цифровізація як перспективний напрям асиметричного розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 5. С.173-177.

152. Шевчук Н.В. Вартість як критерій ефективності управління підприємством. *Економічний часопис XXI*. 2014. 5 – 6. С. 68 – 71.

153. Шевчук Н.В. Інформація як економічний ресурс: сутність і роль у забезпеченні конкурентоспроможності сучасного підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. №6. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1605>. (Дата звернення: 08.04.2019)

154. Шевчук Н.В. Систематизація концептуальних підходів до управління вартістю підприємств. *Стратегія економічного розвитку України*. 2012. № 31. С.29 – 35.

155. Шевчук Н.В. Стратегічні аспекти управління формуванням вартості підприємств. *Стратегія економічного розвитку України*. 2013. № 32. С. 17-23.
156. Шевчук Н.В. Стратегічні аспекти формування фундаментальної вартості підприємств. Проблеми та перспективи ринково-орієнтованого управління підприємствами: теорія, методологія, практика: колективна монографія. Київ: СТПРЕС, 2015. С. 147 – 160.
157. Шевчук Н.В. Управлінські аспекти оцінювання вартості підприємства. *Вчені записки*. 2016. Випуск 17. С. 56 – 62.
158. Шмойлова Р.А. Теория статистики: Учебник / Під.ред. Р.А. Шмойловой. Москва : Финансы и статистика, 1999. С.484-487.
159. Шумпетер Й. Десять великих економістів от Маркса до Кейнса. М.: Інститут Гайдара, 2011. С. 400.
160. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Пер. з англ. В. Старка. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 242.
161. Янковский О.Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія. Одеса: Атлант, 2013. С. 470.
162. «Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020)». ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА». 2016. (Дата звернення: 12.03.2019).
163. Aksoy, H. How do innovation culture, marketing innovation and product innovation affect the market performance of small and medium-sized enterprises (SMEs). *Technology in Society*. 2017. 51(1), 133-141.
164. Artyushina M., Shkoda T., Korvat L., Sarkisova O. Social responsibility of vocational education and training institutions. В: Człowiek – Społeczeństwo – Gospodarka, Tom 6 : Społeczna odpowiedzialność organizacji. Uniwersytet Zielonogórski, Instytut Inżynierii Bezpieczeństwa i Nauk o Pracy. 2018. P. 15-30. ISBN 978-83-950613-1-8.
165. Bahadur B., Krishnamurthy K., Ghose M. Asymmetry in Plants: Biology of Handedness. CRC Press. 2019. P. 407.

166. Balmer, J. M. T., Gray, E. R. Corporate Identity and Corporate Communications;

167. Balmer, J. M. T., Greyser, S. A. Revealing the Corporation: Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding and Corporate-Level *Marketing*. 2003. London, Routledge. P. 110-112.

168. Balmer, J.M.T., Greyser, S.A. Corporate marketing: Integrating corporate identity, corporate branding, corporate communications, corporate image and corporate reputation. *European Journal of Marketing*. 2006. 40 (7/8). P. 730-741.

169. Behrens K. How endogenous asymmetries in interregional market access trigger regional divergence. *Regional Science and Urban Economics*. 2005. Vol. 35. P. 471—492.

170. Bodur, H.O., Gao, T., Grohmann, B. The ethical attribute stigma: understanding when ethical attributes improve consumer responses to product evaluations. *Journal of Business Ethics*. 2014. 122 (1). P. 167–77.

171. Boichenko K.S., Shvydanenko G.O., Besarab S.O., Shvydka O.P., Kyryliuk O.V. Marketing innovations management in the context of integrated enterprise development. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11. №5. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.013.

172. Boroş, S. Organizational identification: Theoretical and empirical analyzes of competing conceptualizations. *Cognitie, Creier, Comportament/Cognition, Brain, Behavior*. 2008. 12(1). P. 1–27.

173. Bravo, R., Matute, J., Pina, J.M. Corporate identity management in the banking sector: effects on employees' identification, identity attractiveness, and job satisfaction. *Service Business*. 2016. No 10. P. 687–714.

174. Bromley, D. B. Psychological Aspects of Corporate Identity, Image and Reputation. *Corporate Reputation Review*. 2000. Vol. 3. P. 240–252 <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1540117>.

175. Brown, A. D. Identity work and organizational identification. *International Journal of Management Reviews*. 2017. 19. P. 296–317.

176. Brown, T. J., Dacin, P. A., Pratt, M. G., Whetten, D. A. Identity, Intended Image, Construed Image, and Reputation: An Interdisciplinary Framework and Suggested Terminology. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 2006. 34(2). P. 99-106.
177. Cameron E. Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models, Tools & Techniques of Organizational Change. Kogan. 2011. P. 65
178. Carayannis E.G. Technology management Elias G. Carayannis, Jeffrey Alexander. URL: <http://www.referenceforbusiness.com/management/Str-Ti/Technology-Management.html>. (Дата звернення: 12.03.2020)
179. Carroll G.R. Organizational Ecology // *Annual Review of Sociology*. 1984. №10. P. 71-93.
180. Chandler A.D. Jr. Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise/ Cambridge : MIT Press, 1962. P. 463.
181. Chen, P. S., & Huang, P. C. Marketing Innovation: A New Informative Communication Case for Skull and Palate-Craniofacial Implants. *In Proceedings of the 1st International Conference on Medical and Health Informatics*. 2017. 51 (2). P. 12-17
182. Clark C. The Conditions of Economic Progress 3d ed./ Colin Clark. L.: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1957. P. 720.
183. Creating a Competitive Advantage. *Industrial and Commercial Training*. 2000. 40(7). P. 256–261.
184. Cruz-Ros, S., Garzon, D., & Mas-Tur, A. Entrepreneurial competencies and motivations to enhance marketing innovation in Europe. *Psychology & Marketing*. 2017. 34(11). P. 1031-1038.
185. Danilova, L. L., & Marchuk, A. V. Innovative Marketing as an Important Component of Success Startup. *Economics and Society*. 2019. 20. P. 183-188.
186. Dutton, J.E. & Dukerich, J.M. Keeping an eye on the mirror: image and identity in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*. 1991. Vol. 34(3). P. 517-554.

187. Economidou C., Kool C. European economic integration and (a)symmetry of macroeconomic fluctuations. *Economic Modelling*. 2009. Vol. 26. P. 778—787.

188. Enduring Ideas: Classic McKinsey frameworks that continue to inform management thinking. McKinsey Quarterly. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/enduring-ideas-classic-mckinsey-frameworks-that-continue-to-inform-management-thinking>. (Дата звернення: 12.06.2020)

189. Field, A. Discovering Statistics Using SPSS (3rd ed.). *Sage Publications Ltd.*, London. 2009. P. 14-67.

190. Fodor, J. The Appeal to Tacit Knowledge in Psychological Explanation. Representations. Cambridge, MA: Bradford/MIT Press, 1981. P.113-128

191. Fombrun C. Shanley M. What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *Academy of Management Journal*. 1990. Vol. 33. P. 233-258

192. Foroudi, P., Melewar, T. C., Gupta, S. Linking corporate logo, corporate image, and reputation: An examination of consumer perceptions in the financial setting. *Journal of Business Research*. 2014. 67(11). 2269–2281.

193. Gansky, L. The mesh: why the future of business is sharing. Portfolio Penguin. 2010. URL: <https://informationdj.files.wordpress.com/2012/01/future-of-business-is-lisa-gansky.pdf> (дата звернення: 10.06.2021).

194. Grimpe, C., Sofka, W., Bhargava, M., & Chatterjee, R. R&D, marketing

195. Grizovska, L. A., & Romanova, A. V. Marketing of Innovations as an Instrument of Successful Business. *Economics and Society*. 2017. 16. P. 301-307.

196. Hannan, M.T. and Freeman J. Organizational Ecology. Cambridge. MA: Harvard University Press, 1989. P. 241.

197. Hart A. Risk. Uncertainty and the Unprofitability of Compound Probabilities In: Studies in Mathematical Economics and Econometrics. Chicago: University of Chicago Press, 1942. P. 109.

198. innovation, and new product performance: a mixed methods study. *Journal of Product Innovation Management*. 2017. 34(3). P. 360-383.

199. Karachina N.P. Principles of the microeconomic efficiency analysis from the positions of the category “behavior of enterprises”. *Materialy Tym.* 2008. 5(10). P. 25-30.
200. Kiselyov, M., & Degtyaryova, V. Strategic factors of success of marketing innovations. *Marketing.* 2014. 5. P. 50–59.
201. Knight F.H. Risk. Uncertainty and Profit / Frank H. Knight London: London School Economics and Political Science, 1933. P. 235.
202. Kotter J.P. Leading Change: Why transformation efforts fail. *Harvard Business Review.* 2007. P. 145
203. Kramer, B. Shareology: how sharing is powering the human economy. Morgan James. 2015.
204. Kyrylenko V., Kniazevych A., Golovkova L. Innovation infrastructure of Ukraine: assessment of the effectiveness of the action and ways of improvement. *Baltic Journal of Economic Studies.* Vol. 4 (2018). № 1. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018. P. 208-218.
205. Lehenchuk S., Valinkevych N., Vyhivska I. Accounting reserves in optimization of risks of innovatiive activity. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2020. Т. 2, №33. С. 174–184.
206. Ligonenko L., Kasianova A. Theoretical and Methodological Base and Executive Mechanism of Economic Management of an Enterprise. *Managing Organizations in Changing Environment.* Cracow: Foundation of the Cracow University of Economics, 2014. P. 15-19.
207. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. NJ.: Princeton University Press, 1962. P. 305.
208. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc., 1983. P. 460.
209. Petrenko L. Development trend analysis of machine-building enterprises in Ukraine. *Ефективна економіка.* 2018. 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/74.pdf. (Дата звернення: 10.05.2021).

210. Petrenko L., Kyrylenko V., Tereshchenko Y. Commercialization of an innovative autoimmune vaccine in the Ukrainian market: problems and prospects *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2020 р. Київ: КНЕУ, 2020. С. 76-78.*

211. Petrenko L. Value added formed by the leading machine-building enterprises of Ukraine. *Ефективна економіка*. 2018. 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/61.pdf. (Дата звернення: 30.010.2020).

212. Petrenko L., Hrebekov Y. The economic essence of innovation potential in terms of resource and process approaches. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2018 р. Київ : КНЕУ, 2018. С. 279-281.*

213. Petrenko L., Kechedzhy M. Overtimes as the ultimate measure to achieve the result in the project. *Стратегія підприємства: підприємницький контекст: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 листоп. 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 11–13.*

214. Pianta M. Innovation and employment. *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford University Press: New York, 2006. P. 568-598.

215. Poster M. The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context. Chicago: University of Chicago Press; London: Blackwell, 1990. P. 188.

216. PwC. 2017. Global Innovation 1000. Will Stronger Borders Weaken Innovation? URL: <https://www.strategy-business.com/feature/Will-Stronger-Borders-Weaken-Innovation?gko=5d1cf>. (Дата звернення: 20.10.2020).

217. Riepina I., Shkoda T., Tepliuk M., Semenets-Orlova I., Domina O. Motivational climate as the realization mechanism of young scientists' potential in business environment. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2020. Vol. 4, No 35. P. 522-529.

218. Savych O., Shkoda T. Trends of air transportation market development in Ukraine. *Innovative Marketing*. 2020. Vol. 16, Issue 2. P. 29-42.

219. Semenets-Orlova I., Klochko A., Shkoda T., Marusina O., Tepliuk M. Emotional intelligence as the basis for the development of organizational leadership during the Covid period (educational institution case). *Estudios de Economía Aplicada*. 2021. Vol. 39, Issue 5, P. 1-15. DOI: <http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i5.5074>
220. Shkoda T., Petyuh V., Shchetinina L. Development trends, asymmetries and impact factors of youth employment in Ukraine/ UW, Poland, 2017. 1 (36). P. 27-42.
221. Shkoda T., S. Tsymbaliuk, D. Wyrwa, Remuneration policy in terms of decent work at a regional level. *Problems and Perspectives in Management*. Ukraine, 2019. Vol. 17, Nr. 4. P. 80-92.
222. Shkoda T., Tepliuk M., Sahaidak M. Intellectual potential management in forming strategic partnership of science-business-education. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6, Issue 5. P. 221-232. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-5-221-232>.
223. Shkoda, T. Methodology in modern theory of human capital and strategic management of human capital. *Education of Economists and Managers*. 2021. Vol. 59. Issue 1. P. 9-19.
224. Shvidanenko G. O., Kyryliuk O. V. Enterprise development asymmetry during the technological changes. *Innovative entrepreneurship: approach to facing relevant socio-humanitarian and technological challenges*. Lviv-Torun: Liha-Press. 2019. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-163-6/1-23>.
225. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. 1956. № 70. P. 65-94.
226. Tepliuk M., Shkoda T., Kukoba V., Chebakova T., Petrovska S. Organizational culture in cooperation of business and education in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. №3. P. 184–189.
227. Tsymbaliuk S., Artyushina M., Korvat L., Sarkisova O., Shkoda T. Implementation of Practice-oriented Education and Training. The Case of Vocational Teacher Education at Kyiv National Economic University named after Vadym

Hetman. In: Improving Teacher Education for Applied Learning in the Field of VET. Waxman, Munster. New York, 2018. P. 157-185.

228. Tsymbaliuk S., Shkoda T. Social partnership in ensuring decent labor remuneration. *Social and labour relations: theory and practice*. 2020. Vol. 10, Issue 1. P. 11-20.

229. Valinkevych N. Formation and development of scientific modernization theories. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №9 (147). С. 8–13.

230. Valinkevych N., Lehenchuk S., Vyhivska I, Khomenko H. The Significant Principles Of Development Of Accounting Support For Innovative Enterprise Financing. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 29. No. 8s. P. 2282–2289.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Методи оцінювання рівня розвитку суб'єктів підприємництва

Підхід 1	Автори 2	Сутність 3
Оцінювання рівня розвитку підприємства за показниками конкурентоспроможності	В.Андрушків, Ю.Іванов, О.Кузьмін, В.Оберемчук, І.Смолін, М.Портер, В.Самуляк, І.Ансофф, І.Максимова	Особливістю підходу є певна прямопропорційність визначення рівня конкурентоспроможності підприємства та рівня його розвитку. Узагальнена система показників конкурентоспроможності дозволяє глибоко аналізувати внутрішній стан підприємства у динаміці.
Оцінювання рівня розвитку підприємства за фазою розвитку підприємства	І.Адїзе, Л.Грейнер, О.Кизим, Д.Ліппіт, В.Пономаренко, О.Тридід, В.Шмідт	Оцінювання рівня розвитку підприємства за фазою його розвитку. Під час дослідження рівня розвитку підприємства можна опиратися на фазу життєвого циклу, в якій воно знаходиться.
Оцінювання рівня розвитку підприємства за допомогою інтегрального показника кількісної оцінки стану розвитку підприємства за допомогою методу таксономії	Ю.Сидоренко, Л.Ефремов, В.Плюта, Н.Шевчук, Р.Побережний	Розраховується інтегральний показник кількісної оцінки стану розвитку підприємства за допомогою методу таксономії.
	О. Подсолонко, Ю.Іванов, І.Герчикова, Т.Кузенко	Основою оцінки є еталонні або найкращі у світовій практиці показники, а для власне оцінки рівня розвитку запропоновано використовувати показники якісно-кількісних результатів розвитку виробництва, ресурсних, технічних та соціально-екологічних умов досягнення аналізованих результатів.
	С.Каверга, Р.Фатхутдинов, І.Должанський	Запропоновано інтегральний показник збалансованості підприємства, який включає в себе суму підінтерфейсів економічної системи підприємства.
	Р.Побережний, О.Єськов, О.Толстикова, Г. Швиданенко	Запропоновано використання комплексних часткових та інтегральних показників за складовими збалансованої системи, об'єднаних в узагальнюючий показник методом адитивної згортки з урахуванням їх значущості.

Продовження додатку А
Продовження табл. А.1

1	2	3
Оцінювання рівня розвитку підприємства як ступеня реалізації потенціалу	Н.Кас'янова, І.Репіна, І.Чібісова	Здійснюється за допомогою суми складових (фінансовий, виробничий, маркетинговий, трудовий, інформаційних, інвестиційно-інноваційний, управлінський) потенціалів.
	В.Самуляк, І.Зулькарнаєв, К.Горячева	Розраховується як різниця між одиницею та можливим потенціалом розвитку підприємства.
	Р.Папехіна, Н.Іванова, Є.Івашина	Визначається на основі розрахунку компаративних індексів за такими складовими потенціалу, як ринкові, виробничі, кадрові, інвестиційні.
	В.Самуляк, Р.Фещур, Л.Мартюшева	Оцінюється за найнижчим показником потенціалу кожної складової підприємства за принципом «слабкої ланки».
	І.Бланк, О.Федонін, Р.Фещур	Визначається як ступень реалізації потенціалу. Полягає у визначенні рівня потенціалу, яким володіє підприємство.
	О.Грачов, О.Литовченко, І.Отенко	Оцінюється через рівень потенціалу у динаміці та статичі.
	Н.Цопа, Л.Лігоненко, А.Мазаракі	Оцінка динаміки складових потенціалу підприємства з урахуванням факторів впливу зовнішнього середовища.

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [78], [34], [101], [81], [5],

[55]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Основні показники розвитку суб'єкта підприємництва

Функціональний блок	Індикатори оцінювання	Розрахунок	Нормативне значення та тлумачення
1	2	3	4
1.Оцінка ефективності операційної діяльності	1.1. Фінансові результати від операційної діяльності, тис.грн.	$ФР_{од} = ВП + ІОД - АВ - ВЗ - ІОВ$	Показник вказує, якою мірою підприємство виконало встановлене завдання операційної діяльності. Зростання показника свідчить про позитивну тенденцію розвитку суб'єкта діяльності.
	1.2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$К_{обА} = В_p / СВ_{обА}$	Коефіцієнт показує, скільки оборотів за рік зробили запаси, тобто скільки разів вони перенесли свою вартість на готові вироби. Зменшення його свідчить про відносне збільшення виробничих запасів і незавершеного виробництва або про зниження попиту на готову продукцію.
	1.3. Рентабельність виробничого капіталу, %	$Р_{оп} = ФР_{од} / (С + ФВ + ВЗ + ІОВ) \times 100\%$	Ідентифікує, скільки отримано прибутку від операційної діяльності з однієї гривні операційних витрат. Збільшення показника є позитивною тенденцією.
	1.4. Фондовіддача	$ФВ = В_p / СВ_{оз}$	Бажаним є підвищення ефективності використання основних засобів підприємства протягом періоду дослідження. Критичного нормативного значення немає, проте варто порівняти значення показника зі значеннями конкурентів. Для різних галузей характерні різні показники фондовіддачі. Для фондомістких виробництв цей показник буде нижчим, для сфери послуг - зазвичай вищим. Для підвищення значення показника необхідно забезпечити 100%-ну завантаженість обладнання. Також можливим рішенням є продаж частини невикористовуваних основних засобів. Це доцільно робити тільки в умовах відсутності перспектив подальшого зростання бізнесу. Зростання показника має межу. Якщо основні засоби завантажені на 100%, то підвищувати обсяг виробництва і збуту можна тільки за рахунок закупівлі нового обладнання, а це призведе до деякого зниження фондовіддачі в короткостроковій перспективі.

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4
2. Оцінка ефективності фінансової діяльності	2.1. Коефіцієнт фінансової стійкості	$KFC = (BK + ДЗ) / K$	Індикатор, який говорить про здатність компанії залишатися платоспроможною в довгостроковій перспективі. Значення коефіцієнта вказує, яку частку активів компанія здатна фінансувати за рахунок постійного капіталу і капіталу, залученого на довгостроковій основі. Високе значення показника говорить про гарні перспективи розвитку компанії, низький ризик банкрутства. Низьке значення говорить про те, що існує певний ризик втрати платоспроможності (за умови, що доступ до короткострокових зобов'язань буде обмеженим). Нормативне значення знаходиться в межах 0,7-0,9. Більш високе значення не є типовим для активних компаній, адже короткострокові зобов'язання формуються постійно. Значення нижче говорить про недостатню фінансову стійкість в довгостроковій перспективі.
	2.2. Коефіцієнт платоспроможності	$KП = ОБА / (ПЗ + ДЗ)$	Нормативним є значення в рамках 1-3, однак більш бажаним є значення 2-3. Показник нижче нормативного свідчить про проблемний стан платоспроможності, адже оборотних активів недостатньо для того, щоб відповісти за зобов'язаннями. Це веде до зниження довіри до компанії з боку кредиторів, постачальників, інвесторів і партнерів. Крім цього, проблеми з платоспроможністю ведуть до збільшення вартості позикових коштів і, як результат, до прямих фінансових втрат. Для кредиторів принцип очевидний: чим вищий показник - тим краще. Однак з точки зору власників і менеджменту показник вище нормативного значення є ознакою неефективної структури активів.
	2.3. Коефіцієнт критичної ліквідності	$KKЛ = (ОБА - ВЗ - НЗВ) / ПЗ$	Ідеальне значення індикатора дорівнює одиниці. Але на практиці прийнятним значенням є 0,8-0,9. Коли активи низько ліквідні, є загроза потрапити в скрутне фінансове становище. Проте надто висока ліквідність (коефіцієнт ліквідності значно перевищує одиницю) говорить про недоліки у використанні поточних активів, що призводить до зниження показника прибутковості (рентабельності).
	2.4. Коефіцієнт фінансового ризику	$KФР = ДПК / ВК$	Індикатор показує кількість позикових коштів, залучених підприємством на 1 гривню вкладених в активи власних коштів. Чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство. Нормальним вважається співвідношення 1:2, за якого одна третина загального фінансування сформована за рахунок позикових коштів.

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4
3. Оцінка ефективності маркетингової діяльності	3.1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	$ЧВ_p = B_p - IB$	Визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів. Позитивною тенденцією є поступове збільшення індикатора.
	3.2. Рентабельність продажу, %	$R_{пж} = ЧП / ЧВ_p \times 100\%$	Показує, яку величину операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції. Збільшення показника є позитивною тенденцією та свідчить про ефективну маркетингову та збутову діяльність.
	3.3. Рентабельність продукції, %	$R_{п} = ЧП / C$	Характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності. Збільшення показника є позитивною тенденцією та свідчить про ефективну маркетингову та збутову діяльність.
	3.4. Рентабельність основної діяльності, %	$R_{госп} = \frac{ЧП}{(C + AB + B3 + IOB + FB + BKa + IB)} \times 100\%$	Характеризує вартість отриманого прибутку від господарської діяльності з однієї гривні загальних витрат. Збільшення показника є позитивною тенденцією та свідчить про ефективну маркетингову та комерційну діяльність.
4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності	4.1. Рентабельність власного капіталу, %	$R_{BK} = \frac{ЧП}{BK} \times 100\%$	Характеризує віддачу (норму прибутку) за вкладений власний капітал. Максимізація цього показника – головне завдання управління суб'єкта підприємництва, а позитивна тенденція є позитивним індикатором для потенційних інвесторів.
	4.2. Період окупності капіталу власників	$K_{повк} = \frac{CP_{BK}}{ЧП}$	Найбільш важливий для власників коефіцієнт. Значення показника відображає період, протягом якого їх капітал окупиться. Це означає, що використання власного капіталу генерує чистий прибуток, який дорівнює його поточній сумі. Є важливим показником для інвесторів, що є індикатором можливості отримання позитивний ефект від вкладення.
	4.3. Чистий прибуток, тис.грн.	$ЧП = ВП - ОВ - П$	Індикатор показує, наскільки прибутковим є підприємством. Цією сумою можна розпоряджатися для розвитку бізнесу: виплатити дивіденди, залишити в бізнесі або інвестувати в інші напрями.

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4
	4.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$KaL = GK / ПЗ$	Індикатор характеризує ту частину короткотермінових фінансових зобов'язань підприємства, яка може бути сплачена за рахунок першокласних ліквідних активів (грошових коштів та їх еквівалентів), тобто спроможність підприємства негайно погасити свою короткотермінову кредиторську заборгованість. Теоретичне оптимальне значення цього показника становить приблизно 0,2—0,25.
5. Оцінка ефективності інноваційної діяльності	5.1. Інтелектуальний капітал, тис.грн.	$IK = \sum HA$	Інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості). Позитивною тенденцією є зростання у динаміці, що свідчить про активізацію інноваційної діяльності компанії.
	5.2. Рентабельність активів, %	$P_a = ЧП / СРК \times 100\%$	Індикатор характеризує ефективність використання усіх активів підприємства, що свідчить про активну бізнесову діяльність, у тому числі і інноваційну. Позитивним є зростання показника у часі.
	5.3. Доходи від введення новацій, тис.грн.	$ДН = \sum НВ$	Є показником отриманого позитивного ефекту від введення нових технологій, методів управління бізнесом, маркетингових інструментів тощо. Нормативне значення >0 уже є свідченням розвитку та успішної діяльності суб'єкта підприємництва. Позитивною тенденцією є зростання у довгостроковій перспективі.
	5.4. Коефіцієнт придатності	$Kп = ЗВоз / ПВоз$	Є індикатором придатності частини основних засобів для експлуатації. Чим вищий показник у динаміці, тим кращий технічний стан основних засобів. Є свідченням інноваційної діяльності підприємства у даному напрямі, оскільки технічне оновлення є свідченням інноваційності.

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.1

1	2	3	4
6. Оцінка ефективності управління персоналом	6.1. Середньооблікова чисельність персоналу, особи	$СРчпр=(ЧПРпп+ЧПРкп)/2$	Є показником, що у динаміці показує плинність персоналу. Ефективна діяльність компанії в корпоративному векторі є джерелом зменшення плинності. Працівники підібрані влучно та ефективно виконують свою роботу.
	6.2. Рентабельність трудових ресурсів, %	$Ртр=ЧП/СРчпр \times 100\%$	Індикатор характеризує ефективність корпоративної політики компанії щодо навчання персоналу, роботи з ним та мотиваційної політики. Позитивною тенденцією є зростання.
	6.3. Коефіцієнт плинності кадрів	$Кпк=ЧПРзв/СРчпр$	Індикатор і його відхилення від норми для галузі або компанії служить тільки сигналом про проблему, але не говорить прямо про ті витрати, які несе фірма через це явище. Надмірна плинність кадрів говорить про проблеми всередині компанії, які призводять до втрати прибутку через часту зміну персоналу. Знаходження причин цього і їх усунення дозволяє істотно збільшити ефективність роботи і поліпшити клімат в колективі.
	6.4. Продуктивність праці, тис.грн.	$ППр=Вр/ЧПрпп$	Індикатор, що дозволяє робити висновки про ефективність роботи окремих співробітників або підприємства в цілому. Позитивне значення свідчить про ефективність роботи працівників та вдалу корпоративну політику в компанії. Позитивною тенденцією показника є зростання у періоді.

Джерело: сформовано автором на основі дослідження [78], [34], [101], [81], [5], [55]

Рис. В.1. Географічне розміщення суб'єктів підприємництва галузі машинобудування України

Джерело: [67]

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності
промисловість та машинобудування у 2010-2020 роки**

Код за КВ ЕД- 20 10/ Co de NA CE. Re v.2	Роки		Усього/ <i>Total</i>			
	чистий прибуток (збиток), тис.грн		підприємства, які одержали прибуток/ <i>profit able enterprises</i>		підприємства, які одержали збиток/ <i>loss- making enterprises</i>	
	у % до загальн ої кілько сті підпр иємст В		у % до загальн ої кілько сті підпр иємст В		фінансо вий результ ат, тис.грн	
Ма шин обу дув анн я	26+27+ 28+29+30					
	420485		727135		306650	
2010	5,9	58,2	6,7	41,8	0,8	
	106396		131119		247235	
2011	09,3	65,6	62,2	34,4	2,9	
	926874		124685		319984	
2012	1,4	65,2	84,0	34,8	2,6	
	276855		717877		441022	
2013	1,8	64,2	2,3	35,8	0,5	
	-					
	223801		762224		300024	
2014	94,2	63,7	2,2	36,3	36,4	
	-					
	153739		129464		283203	
2015	50,7	74,0	09,7	26,0	60,4	
	-					
	732211		117736		125058	
2016	,9	76,9	83,5	23,1	95,4	
	611973		156023		948258	
2017	6,2	77,4	16,2	22,6	0,0	
	750529		190959		115906	
2018	5,5	76,7	19,9	23,3	24,4	
	198521		243886		453656	
2019	19,3	75,3	80,2	24,7	0,9	
	-					
	890425		129028		218071	
2020	2,0	73,6	50,0	26,4	02,0	
Промис	В + С					

ЛОВІ СТЬ	+	D	+	E			
		115		500			
		947		705		384758	
2010		19,3	57,0	97,1	43,0	77,8	
		319		822			
		615		040		502425	
2011		86,9	60,8	94,2	39,2	07,3	
		259		675			
		243		653		649729	
2012		8,3	60,7	90,7	39,3	52,4	
		-					
		418		644			
		108		708		686519	
2013		5,9	62,3	37,3	37,7	23,2	
		-					
		178					
		730		599			
		926,		106		238641	
2014		4	62,4	62,6	37,6	589,0	
		-					
		188					
		267		753			
		875,		343		263602	
2015		5	72,6	42,7	27,4	218,2	
		-		117			
		247		202			
		246		776,		141927	
2016		72,6	72,5	4	27,5	449,0	
				195			
		561		352			
		240		165,		139228	
2017		26,4	71,4	3	28,6	138,9	
		109		233			
		288		568			
		779,		655,		124279	
2018		8	72,4	7	27,6	875,9	
		133		243			
		701		492			
		590,		995,		109791	
2019		3	71,7	1	28,3	404,8	
						1743	2215
						7633	8831
2020		-4721	1987,4	69,4	2,2	30,6	9,6

Джерело: [90]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловість та машинобудування у 2012-2019 роках

Вид економічної діяльності	Роки	За інституціональним підходом	За функціональним підходом
Промисловість	2012	1335112880,5	1325310403,2
	2013	1246644395,3	1231747154,5
	2014	1316454846,8	1300500522,6
	2015	1584154489,5	1580458942,7
	2016	1888595116,5	1880625344,5
	2017	2420301404,5	2381568755,6
	2018	2746608137,8	2712708646,5
	2019	2878536906,6	2846226819,5
Машинобудування	2012	169837159,3	162072353,9
	2013	138759839,1	132625670,6
	2014	120766857,4	114294817,9
	2015	134635839,8	127311743,7
	2016	157646801,3	149441562,4
	2017	194587129,3	187344742,0
	2018	226830940,2	225768584,6
	2019	245265347,7	230660325,0

Джерело: [90]

Продовження додатку Д

Таблиця Д.2

**Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності
промисловість та машинобудування у 2010-2020 роках**

	Роки	Кількість діючих суб'єктів господарювання					
		з урахуванням банків			без урахування банків		
		усього, одиниць	з них фізичні особи- підприємці, одиниць	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	усього, одиниць	з них фізичні особи- підприємці, одиниць	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
Машинобудування	2010	9195	4459	48,5	9195	4459	48,5
	2011	8320	3529	42,4	8320	3529	42,4
	2012	6409	1863	29,1	6409	1863	29,1
	2013	6724	1621	24,1	6724	1621	24,1
	2014	6479	2019	31,2	6479	2019	31,2
	2015	6865	2382	34,7	6865	2382	34,7
	2016	6602	2393	36,2	6602	2393	36,2
	2017	6682	2201	32,9	6682	2201	32,9
	2018	6969	2266	32,5	6969	2266	32,5
	2019	7304	2389	32,7	7304	2389	32,7
	2020	7409	2350	31,7	7409	2350	31,7

Джерело: [90]

Додаток Е

Таблиця Е.1

Індекси промислової продукції за видами діяльності у 2010-2021 роках

	Сі че нь	Січе нь- лют ий	Січе нь- берез ень	Сі че нь- кві те нь	Січе нь- трав ень	Січе нь- черв ень	Січе нь- липе нь	Січ ень - сер пе нь	Січе нь- верес ень	Січен ь- жов тень	Січен ь- лист опад	Січ ень - гру де нь
Промисло вість	11 3,2	110, 8	111,9	11 3,3	113, 7	113,7	112, 9	112 ,6	112,5	112,3	112,2	11 2,2

Машинобудування

12 8,1	13 0,1	131 ,0	13 3,5	1 3 6, 2	1 4 0, 1	1 4 2, 2	1 4 3, 4	1 4 4, 3	1 4 3, 6	1 4 3, 0	1 4 2, 4
-----------	-----------	-----------	-----------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------

20
11

Промисло вість	10 9, 5	110, 0	109, 6	10 8,5	108, 6	108, 5	108, 6	10 8,8	108, 8	108,7	108,4	10 8,0
-------------------	---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------	-------	-----------

Машинобудування

11 9,9	12 1,6	122 ,1	11 9,2	1 1 9, 0	1 1 7, 4	1 1 7, 1	1 1 7, 9	1 1 7, 6	1 1 7, 7	1 1 6, 1	1 1 5, 4
-----------	-----------	-----------	-----------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------

20
12

Промисло вість	10 2, 4	102, 7	101, 8	10 1,6	101, 9	101, 5	101, 5	10 1,0	100, 4	100,0	99,8	99, 3
-------------------	---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------	------	----------

Машинобудування

11 8,2	11 0,9	106 ,4	10 6,9	1 0 6, 9	1 0 4, 4	1 0 3, 0	1 0 0, 9	9 9, 4	9 8, 5	9 8, 2	9 6, 7
-----------	-----------	-----------	-----------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------	--------------	--------------	--------------	--------------

20
13

Промисло 96 95,5 95,4 96, 95,1 95,0 95,1 95, 95,2 95,2 95,3 95,
вість ,6 1 2 7

Машинобудування

89, 4	87, 6	85, 0	86, 5	8 5, 7	8 6, 0	8 6, 5	8 6, 5	8 6, 4	8 6, 3	8 6, 0	8 6, 4
----------	----------	----------	----------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

20
14

Промисло 95 96,4 95,6 95, 96,0 96,0 94,9 93, 92,0 91,2 90,5 89,
вість ,8 4 4 0 0 0 9

Машинобудув ання	77, 8	81,9	83, 5	83, 4	83,7	83, 1	82,4	80,9	80, 6	80, 0	79, 8	79, 4
				201 5								
Промислові сть	83, 5	83,5	83, 2	83, 2	83,3	83, 7	84, 1	85,0	85, 9	86, 6	87, 1	87, 7
Машинобудув ання	80, 8	82,0	79, 9	79, 5	79,5	79, 8	81,7	82,3	82, 6	82, 8	83, 8	85, 2
				201 6								
Промислові сть	10 0,1	104,1	10 3,7	10 3,9	103,3	102 ,4	102 ,3	102,7	10 2,9	10 3,2	103 ,7	10 4,0
Машинобудув ання	87, 1	97,0	100 ,8	101 ,2	99,7	99, 0	97,3	97,9	98, 7	99, 9	101 ,3	101 ,8
				201 7								
Промислові сть	10 4,3	100,4	10 0,5	99, 7	100,4	101 ,3	101 ,3	101,5	10 1,4	10 1,4	101 ,3	10 1,1

Машинобудування	112,8	105,3	106,0	105,6	108,4	111,0	111,6	112,0	111,5	111,7	111,5	111,7
				2018								
Промисловість	103,9	104,5	104,5	104,7	104,5	104,1	104,1	103,7	103,4	103,4	103,2	103,0
Машинобудування	131,7	131,2	123,8	122,3	122,0	119,9	119,0	117,6	116,4	115,0	114,3	112,4
				2019								
Промисловість	99,0	98,6	99,9	101,0	101,5	101,3	101,4	101,4	101,2	100,8	100,1	99,5
Машинобудування	96,8	94,1	96,3	97,3	97,1	97,0	97,9	98,2	98,5	98,9	98,2	97,8
				2020								
Промисловість	95,1	97,0	95,7	93,0	91,9	92,4	93,1	93,5	93,8	94,0	94,6	95,5
Машинобудування	86,7	87,1	86,5	81,0	78,5	78,5	78,8	78,7	80,2	80,5	81,0	82,4
				2021								
Промисловість	96,0	95,8	98,0	101,5	102,2	102,1	101,8	101,7	101,4			
Машинобудування	90,2	91,9	97,6	106,5	110,4	111,6	110,4	109,8	108,7			

Продовження додатку Е

Таблиця Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2014												
Промисловість	95,8	96,4	95,6	95,4	96,0	96,0	94,9	93,0	92,0	91,2	90,5	89,9
Машинобудування	77,8	81,9	83,5	83,4	83,7	83,1	82,4	80,9	80,6	80,0	79,8	79,4
2015												
Промисловість	83,5	83,5	83,2	83,2	83,3	83,7	84,1	85,0	85,9	86,6	87,1	87,7
Машинобудування	80,8	82,0	79,9	79,5	79,5	79,8	81,7	82,3	82,6	82,8	83,8	85,2
2016												
Промисловість	100,1	104,1	103,7	103,9	103,3	102,4	102,3	102,7	102,9	103,2	103,7	104,0
Машинобудування	87,1	97,0	100,8	101,2	99,7	99,0	97,3	97,9	98,7	99,9	101,3	101,8
2017												
Промисловість	104,3	100,4	100,5	99,7	100,4	101,3	101,3	101,5	101,4	101,4	101,3	101,1
Машинобудування	112,8	105,3	106,0	105,6	108,4	111,0	111,6	112,0	111,5	111,7	111,5	111,7

Продовження додатку Е

Таблиця Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2018												
Промисловість	103,9	104,5	104,5	104,7	104,5	104,1	104,1	103,7	103,4	103,4	103,2	103,0
Машинобудування	131,7	131,2	123,8	122,3	122,0	119,9	119,0	117,6	116,4	115,0	114,3	112,4
2019												
Промисловість	99,0	98,6	99,9	101,0	101,5	101,3	101,4	101,4	101,2	100,8	100,1	99,5
Машинобудування	96,8	94,1	96,3	97,3	97,1	97,0	97,9	98,2	98,5	98,9	98,2	97,8
2020												
Промисловість	95,1	97,0	95,7	93,0	91,9	92,4	93,1	93,5	93,8	94,0	94,6	95,5
Машинобудування	86,7	87,1	86,5	81,0	78,5	78,5	78,8	78,7	80,2	80,5	81,0	82,4
2021												
Промисловість	96,0	95,8	98,0	101,5	102,2	102,1	101,8	101,7	101,4	-	-	-
Машинобудування	90,2	91,9	97,6	106,5	110,4	111,6	110,4	109,8	108,7	-	-	-

Джерело: [90]

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

**Визначення типу фінансової стійкості ПАТ «Машинобудівний
завод «ЕЛЕМ» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Власні оборотні кошти (ВОК), тис.грн.	-1732	-1640	-1563	-1466	-1461
2. Власні та довгострокові позикові кошти (ВДК), тис.грн.	-1731	-1640	-1563	-1466	-1461
3. Загальна сума коштів для формування запасів (ЗК), тис.грн.	-1731	-1640	-1563	-1466	-1461
4. Запаси (З), тис.грн.	1	0	0	0	0
5. ΔВОК, тис.грн.	-1733	-1640	-1563	-1466	-1461
6. ΔВДК, тис.грн.	-1732	-1640	-1563	-1466	-1461
7. ΔЗК, тис.грн.	-1732	-1640	-1563	-1466	-1461

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Таблиця Ж.2

**Визначення типу фінансової стійкості ПрАТ «Пригма-прес» у
2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Власні оборотні кошти (ВОК), тис.грн.	1905	1497	1932	1834	2491
2. Власні та довгострокові позикові кошти (ВДК), тис.грн.	2834	2893	3246	3148	3805
3. Загальна сума коштів для формування запасів (ЗК), тис.грн.	2905	2893	3246	3148	3805
4. Запаси (З), тис.грн.	3702	2758	3464	4160	4557
5. ΔВОК, тис.грн.	-1797	-1261	-1532	-2326	-2066
6. ΔВДК, тис.грн.	-868	135	-218	-1012	-752
7. ΔЗК, тис.грн.	-797	135	-218	-1012	-752

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3

**Визначення типу фінансової стійкості ПрАТ
«Новокраматорський машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Власні оборотні кошти (ВОК), тис.грн.	1994791	1949528	2743656	2906125	2769038
2. Власні та довгострокові позикові кошти (ВДК), тис.грн.	1997777	1980080	2743656	2906125	2769038
3. Загальна сума коштів для формування запасів (ЗК), тис.грн.	1997777	1980080	2743656	2906125	2769038
4. Запаси (З), тис.грн.	986213	1026698	1091297	1277058	1489302
5. ΔВОК, тис.грн.	1008578	922830	1652359	1629067	1279736
6. ΔВДК, тис.грн.	1011564	953382	1652359	1629067	1279736
7. ΔЗК, тис.грн.	1011564	953382	1652359	1629067	1279736

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Таблиця Ж.4

**Визначення типу фінансової стійкості ПАТ «Одеський
машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Власні оборотні кошти (ВОК), тис.грн.	-13245	-24803	-25925	-36646	-50393
2. Власні та довгострокові позикові кошти (ВДК), тис.грн.	-442	-6805	-12529	-19741	-31514
3. Загальна сума коштів для формування запасів (ЗК), тис.грн.	-442	-6805	-12529	-19741	-31514
4. Запаси (З), тис.грн.	16031	18959	20855	19929	20269
5. ΔВОК, тис.грн.	-29276	-43762	-46780	-56575	-70662
6. ΔВДК, тис.грн.	-16473	-25764	-33384	-39670	-51783
7. ΔЗК, тис.грн.	-16473	-25764	-33384	-39670	-51783

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.5

Визначення типу фінансової стійкості ПАТ «Турбоатом» у 2016-2020 рр.

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Власні оборотні кошти (ВОК), тис.грн.	1561708	1897259	3164701	1751457	1086047
2. Власні та довгострокові позикові кошти (ВДК), тис.грн.	1561708	2059007	3209861	1788701	1394062
3. Загальна сума коштів для формування запасів (ЗК), тис.грн.	1561708	2059007	3209861	1788701	1394062
4. Запаси (З), тис.грн.	1582875	1737317	1598562	1234268	1382522
5. ΔВОК, тис.грн.	-21167	159942	1566139	517189	-296475
6. ΔВДК, тис.грн.	-21167	321690	1611299	554433	11540
7. ΔЗК, тис.грн.	-21167	321690	1611299	554433	11540

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Додаток И*Таблиця И.1***Визначення балансу ліквідності ПАТ «Машинобудівний завод
«ЕЛЕМ» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Найбільш ліквідні активи, А1	69	43	45	94	94
2. Середньоліквідні активи, А2	255	273	228	343	348
3. Активи повільної реалізації, А3	1	0	0	0	0
4. Активи, що важко реалізуються, А4	2021	1855	1771	1681	1676
5. Найбільш термінові зобов'язання, П1	421	512	136	149	154
6. Короткострокові пасиви, П2	1636	1444	1700	1754	1759
7. Довгострокові кредити і позики, П3	1	0	0	0	0
8. Постійні пасиви, П4	289	215	208	215	215
A1 – П1	-1952	- 1812	- 1726	- 1587	-1582
A2 – П2	-1381	- 1171	- 1472	- 1411	-1411
A3 – П3	1	0	0	0	0
П4 – А4	1732	1640	1563	1466	1461

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

*Таблиця И.2***Визначення балансу ліквідності ПрАТ «Пригма-прес» у 2016-2020
рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Найбільш ліквідні активи, А1	33	1632	1469	1628	1972
2. Середньоліквідні активи, А2	4348	3519	4080	4651	5217
3. Активи повільної реалізації, А3	2933	1990	2733	3311	3945
4. Активи, що важко реалізуються, А4	6327	9573	9587	9427	9547
5. Найбільш термінові зобов'язання, П1	1244	2105	1875	2671	2963
6. Короткострокові пасиви, П2	303	390	428	460	421
7. Довгострокові кредити і позики, П3	929	1396	1314	1314	1314
8. Постійні пасиви, П4	8232	11070	11519	11261	12038
A1 – П1	-6294	-7941	-8118	-7799	-7575
A2 – П2	4045	3129	3652	4191	4796
A3 – П3	929	1396	1314	1314	1314
П4 – А4	-1905	-1497	-1932	-1834	-2491

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку II

Таблиця II.3

**Визначення балансу ліквідності ПрАТ «Новокраматорський
машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Найбільш ліквідні активи, А1	1155191	1509951	1895260	1851799	1545463
2. Середньоліквідні активи, А2	1398701	1431206	1418930	1904470	2276111
3. Активи повільної реалізації, А3	574029	543472	672411	938391	1196896
4. Активи, що важко реалізуються, А4	1733239	2239939	2172871	2136429	2214303
5. Найбільш термінові зобов'язання, П1	564115	713368	568100	868862	1123941
6. Короткострокові пасиви, П2	2960	349406	3792	3716	4030
7. Довгострокові кредити і позики, П3	2986	30552	0	0	0
8. Постійні пасиви, П4	3728030	4189467	4916527	5042554	4983341
А1 – П1	-578048	-729988	-277611	-284630	-668840
А2 – П2	1395741	1081800	1415138	1900754	2272081
А3 – П3	2986	30552	0	0	0
П4 – А4	-1994791	-1949528	-2743656	-2906125	-2769038

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Таблиця II.4

**Визначення балансу ліквідності ПАТ «Одеський машинобудівний
завод» у 2016-2020 рр.**

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Найбільш ліквідні активи, А1	1028	1854	1291	3485	2146
2. Середньоліквідні активи, А2	19254	26848	25519	25322	40358
3. Активи повільної реалізації, А3	6596	12172	13584	12216	14051
4. Активи, що важко реалізуються, А4	9688	28210	28471	29931	30136
5. Найбільш термінові зобов'язання, П1	6821	12469	1054	3455	15911
6. Короткострокові пасиви, П2	13970	23112	38399	45653	58577
7. Довгострокові кредити і позики, П3	12803	17998	13396	16905	18879
8. Постійні пасиви, П4	-3557	3407	2546	-6715	-20257
А1 – П1	-8660	-26356	-27180	-26446	-27990
А2 – П2	5284	3736	-12880	-20331	-18219
А3 – П3	12803	17998	13396	16905	18879
П4 – А4	13245	24803	25925	36646	50393

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку II

Таблиця II.4

Визначення балансу ліквідності ПАТ «Турбоатом» у 2016-2020 рр.

Показники (тис. грн.)	2016	2017	2018	2019	2020
1. Найбільш ліквідні активи, А1	788550	949004	2259654	1170344	239326
2. Середньоліквідні активи, А2	2207411	2191902	1865146	1719358	2433747
3. Активи повільної реалізації, А3	1508005	1587503	1452355	1179807	1306506
4. Активи, що важко реалізуються, А4	599600	682189	605625	1623020	4285513
5. Найбільш термінові зобов'язання, П1	1554169	1265383	1106220	1369802	1547897
6. Короткострокові пасиви, П2	30749	60980	29920	32617	99911
7. Довгострокові кредити і позики, П3	0	161748	45160	37244	308015
8. Постійні пасиви, П4	2161308	2579448	3770326	3374477	5371560
А1 – П1	188950	266815	1654029	-452676	-4046187
А2 – П2	2176662	2130922	1835226	1686741	2333836
А3 – П3	0	161748	45160	37244	308015
П4 – А4	-1561708	-1897259	-3164701	-1751457	-1086047

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Додаток К

Таблиця К.1

Ідентифікація капіталу ПАТ «Машинобудівний завод «ЕЛЕМ» у 2016-2020 рр.

№	Показник	На кінець періоду					Темп приросту/спаду, рази			
		2016	2017	2018	2019	2020	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	2347	2171	2044	2118	2128	-0,07	-0,06	0,04	0,00
2	Інтелектуальний капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	0	0	0	0	0	-	-	-	-
3	Основний капітал, тис.грн.									
	балансова вартість	597	496	403	312	307	-0,17	-0,19	-0,23	-0,02
	первісна вартість	1039	1039	1039	1028	1028	0,00	0,00	-0,01	0,00
4	Оборотний капітал, тис.грн.	1750	1675	1641	1806	1811	-0,04	-0,02	0,10	0,00
5	у тому числі									
6	оборотні фонди	1	0	0	0	0	-1,00	-	-	-
7	фонди обігу	1749	1675	1641	1806	1811	-0,04	-0,02	0,10	0,00
8	Матеріальний оборотний капітал, тис.грн.	1	0	0	0	0	-1,00	-	-	-
9	Оборотні активи, тис.грн.	326	316	273	437	442	-0,03	-0,14	0,60	0,01
10	Виробничий капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	598	496	403	312	307	-0,17	-0,19	-0,23	-0,02
11	Власний капітал, тис.грн.	289	215	208	215	215	-0,26	-0,03	0,03	0,00
12	Позиковий капітал, тис.грн.	2058	1956	1836	1903	1913	-0,05	-0,06	0,04	0,01
13	у тому числі									
14	довгостроковий	1	0	0	0	0	-1,00	-	-	-
15	короткостроковий	2057	1956	1836	1903	1913	-0,05	-0,06	0,04	0,01
16	Перманентний капітал, тис.грн.	290	215	208	215	215	-0,26	-0,03	0,03	0,00

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку К

Таблиця К.2

Ідентифікація капіталу ПрАТ «Пригма-прес» у 2016-2020 рр.

№	Показник	На кінець періоду					Темп приросту/спаду, рази			
		2016	2017	2018	2019	2020	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	10708	14724	15136	15706	16736	0,38	0,03	0,04	0,07
2	Інтелектуальний капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	510	511	504	497	491	0,00	-0,01	-0,01	-0,01
3	Основний капітал, тис.грн.									
	балансова вартість	5773	8993	8949	8888	8860	0,56	0,00	-0,01	0,00
	первісна вартість	14862	18182	18587	19058	19563	0,22	0,02	0,03	0,03
4	Оборотний капітал, тис.грн.	4425	5220	5683	6321	7385	0,18	0,09	0,11	0,17
5	у тому числі									
6	оборотні фонди	2933	1990	2733	3311	3945	-0,32	0,37	0,21	0,19
7	фонди обігу	1492	3230	2950	3010	3440	1,16	-0,09	0,02	0,14
8	Матеріальний оборотний капітал, тис.грн.	3687	2743	3449	4145	4542	-0,26	0,26	0,20	0,10
9	Оборотні активи, тис.грн.	4381	5151	5549	6279	7189	0,18	0,08	0,13	0,14
10	Виробничий капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	8543	10820	11519	12036	12642	0,27	0,06	0,04	0,05
11	Власний капітал, тис.грн.	8232	11070	11519	11261	12038	0,34	0,04	-0,02	0,07
12	Позиковий капітал, тис.грн.	2476	3654	3617	4445	4698	0,48	-0,01	0,23	0,06
13	у тому числі									
14	довгостроковий	929	1396	1314	1314	1314	0,50	-0,06	0,00	0,00
15	короткостроковий	1547	2258	2303	3131	3384	0,46	0,02	0,36	0,08
16	Перманентний капітал, тис.грн.	9161	12466	12833	12575	13352	0,36	0,03	-0,02	0,06

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку К

Таблиця К.3

Ідентифікація капіталу ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.

№	Показник	На кінець періоду					Темп приросту/спаду, рази			
		2016	2017	2018	2019	2020	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	4289502	5181203	5488419	5892640	6042911	0,21	0,06	0,07	0,03
2	Інтелектуальний капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	1774	1536	1289	1044	875	-0,13	-0,16	-0,19	-0,16
3	Основний капітал, тис.грн.									
	балансова вартість	1679550	2042299	2020972	1987368	2129209	0,22	-0,01	-0,02	0,07
	первісна вартість	2974774	3421311	3775786	3832155	4042179	0,15	0,10	0,01	0,05
4	Оборотний капітал, тис.грн.	2606336	3135307	3464923	3902233	3910799	0,20	0,11	0,13	0,00
5	у тому числі									
6	оборотні фонди	574029	543472	672411	938391	1196896	-0,05	0,24	0,40	0,28
7	фонди обігу	2032307	2591835	2792512	2963842	2713903	0,28	0,08	0,06	-0,08
8	Матеріальний оборотний капітал, тис.грн.	985940	1026253	1090896	1276628	1488816	0,04	0,06	0,17	0,17
9	Оборотні активи, тис.грн.	2555908	2941261	3315548	3756211	3828608	0,15	0,13	0,13	0,02
10	Виробничий капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	2213221	2290710	2598374	2865600	3218680	0,04	0,13	0,10	0,12
11	Власний капітал, тис.грн.	3728030	4189467	4916527	5042554	4983341	0,12	0,17	0,03	-0,01
12	Позиковий капітал, тис.грн.	561472	991736	571892	850086	1059570	0,77	-0,42	0,49	0,25
13	у тому числі									
14	довгостроковий	2986	30552	0	0	0	9,23	-1,00	-	-
15	короткостроковий	558486	961184	571892	850086	1059570	0,72	-0,41	0,49	0,25
16	Перманентний капітал, тис.грн.	3731016	4220019	4916527	5042554	4983341	0,13	0,17	0,03	-0,01

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

Продовження додатку К

Таблиця К.4

Ідентифікація капіталу ПАТ «Одеський машинобудівний завод» у 2016-2020 рр.

№	Показник	На кінець періоду					Темп приросту/спаду, рази			
		2016	2017	2018	2019	2020	2017/16	2018/17	2019/18	2020/19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	30037	56986	55395	59298	73110	0,90	-0,03	0,07	0,23
2	Інтелектуальний капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	10	28	27	26	26	1,80	-0,04	-0,04	0,00
3	Основний капітал, тис.грн.									
	балансова вартість	9040	28182	27374	28835	30110	2,12	-0,03	0,05	0,04
	первісна вартість	29845	49731	50106	52684	54204	0,67	0,01	0,05	0,03
4	Оборотний капітал, тис.грн.	20987	28776	27994	30437	42974	0,37	-0,03	0,09	0,41
5	у тому числі									
6	оборотні фонди	6596	12172	13584	12247	14051	0,85	0,12	-0,10	0,15
7	фонди обігу	14391	16604	14410	18190	28923	0,15	-0,13	0,26	0,59
8	Матеріальний оборотний капітал, тис.грн.	13614	18401	19356	17057	20085	0,35	0,05	-0,12	0,18
9	Оборотні активи, тис.грн.	20349	28776	26924	29367	42974	0,41	-0,06	0,09	0,46
10	Виробничий капітал за балансовою вартістю, тис.грн.	15636	40354	40922	40928	42807	1,58	0,01	0,00	0,05
11	Власний капітал, тис.грн.	-3557	3407	2546	-6715	-20257	-1,96	-0,25	-3,64	2,02
12	Позиковий капітал, тис.грн.	33594	53579	52849	66013	93367	0,59	-0,01	0,25	0,41
13	у тому числі									
14	довгостроковий	12803	17998	13396	16905	18879	0,41	-0,26	0,26	0,12
15	короткостроковий	20791	35581	39453	49108	74488	0,71	0,11	0,24	0,52
16	Перманентний капітал, тис.грн.	9246	21405	15942	10190	-1378	1,32	-0,26	-0,36	-1,14

Джерело: розраховано автором на основі даних [37]

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У колективній монографії:

15. Shvidanenko G. O., Kyryliuk O. V. Enterprise development asymmetry during the technological changes. *Innovative entrepreneurship: approach to facing relevant socio-humanitarian and technological challenges*. Lviv-Torun: Liha-Press. 2019. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-163-6/1-23> (1,5 д.а., з них особисто автору – 0,55 д.а.)

16. Швиданенко Г. О., Кирилюк О.В. Актуалізація асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва в фазі соціально-економічної нестабільності функціонування національного господарства. *Неоекономіка та імперативи розвитку підприємництва: монографія*. Київ: КНЕУ, 2021. С. 73-79 (1,25 д.а., з них особисто автору – 0,75 д.а.)

У наукових фахових виданнях:

17. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Категоріально-понятійний аспект асиметрії розвитку підприємств в контексті технологічних змін. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 3. С.73-76 (0,5 д.а., з них особисто автору – 0,3 д.а.)

18. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Цифровізація як перспективний напрям асиметричного розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 5. С.173-177 (0,5 д.а., з них особисто автору – 0,35 д.а.)

19. Кирилюк О.В. Інформаційні технології в управлінні асиметрією розвитку компанії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 95-98 (0,5 д.а.)

У періодичних наукових виданнях інших держав:

20. Boichenko K.S., Shvydanenko G.O., Besarab S.O., Shvydka O.P., Kyryliuk O.V. Marketing innovations management in the context of integrated enterprise development. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11. №5. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.013 (1 д.а., з них особисто автору – 0,25 д.а.)

В інших виданнях:

21. Кирилюк О. Особливості формування технологічних ресурсів на підприємстві в умовах цифрової економіки. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2018 р. Київ : КНЕУ. 2018. С. 34–37 (0,2 д.а.)

22. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Асиметрія розвитку підприємства в контексті інноваційних технологічних змін. *Економіка підприємства: сучасні проблеми і практики* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 вересня 2018 р. Одеса : Атлант. 2018. С. 53-54 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

23. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Digitalization as a perspective direction of asymmetric development of enterprises. *Економіка підприємства: теорія і практика* : зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовтня 2018 р. Краків-Київ : КНЕУ. 2018. С. 31-35 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

24. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Зміни у моделях забезпечення економічного зростання сучасних підприємств. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2019 р. Київ : КНЕУ. 2019. С. 107–110 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

25. Кирилюк О.В., Греновецька О.К. Венчурне підприємництво як інноваційний напрям розвитку компанії. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. Конф., 11 квітня 2019 р. Київ : КНУТД. 2019. С. 203-206 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,2 д.а.)

26. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Сутність та фактори асиметрії розвитку підприємства в контексті технологічних змін. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури* : зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 травня 2019 р. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 115-116 (0,25 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

27. Швиданенко Г.О., Кирилюк О.В. Науково-методичні підходи до оцінювання асиметрії розвитку підприємства. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку* : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 травня 2019 р. Одеса : ОНПУ. 2019. С. 131-133 (0,3 д.а., з них особисто автору – 0,15 д.а.)

28. Кирилюк О.В. Management of asymmetric development of enterprises in the digital economy. *Міжнародна конференція для викладачів і вчених «Стратегії підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку малого і середнього інноваційного підприємництва»* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 9-14 жовтня 2019 р. Riga : Baltic International Academy. 2019. Р. 12-17 (0,4 д.а.)

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 85190

Твір наукового характеру "Поняття "Асиметрія розвитку підприємства."

(вид, назва твору)

Автор(и) Кирилюк Оксана Василівна

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації 01.02.2019

Державний секретар Міністерства
економічного розвитку і торгівлі
України О. Ю. Перевезенцев

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**«ІТЕМ-ДЕТАЛЬ»**

07400, Київська обл., місто Бровари, ВУЛИЦЯ ВОКЗАЛЬНА, будинок 3/1 код ЄДРПОУ 43697764
р/р UA713510050000026005879017574 в ПАТ «УКРСИББАНК» МФО 351005

№ 15-04 від 10.02.2021

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Кирилюк Оксани Василівни

на тему: Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті
технологічних змін

Представлене у дисертаційній роботі Кирилюк О.В. «Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін» обґрунтування підходу щодо оцінювання позитивних і негативних процесів асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва під впливом технологічних змін було виконане на підставі проведеного аналізу рівня асиметрії розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва. За результатами автором було сформовано основні параметри моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва, яка, на відміну від традиційних, базується на засадах сприйняття асиметрії як джерела можливостей розвитку. Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, розглянуто керівництвом ТОВ «ІТЕМ-ДЕТАЛЬ».

та впроваджено у практичну діяльність підприємства. За активної участі автора та на основі матеріалів, поданих у дисертації, розроблено пропозиції щодо забезпечення розвитку підприємства на засадах розгляду асиметрії розвитку як джерела динамічних можливостей щодо довгострокового зростання.

Директор

Л. М. Фица

Додаток П

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ТЕПЛОМАН-ДЕТАЛЬ»

Вул. Кржижановського, буд.3, корп. К-02, кім. 159, м. Київ, 03142
код ЄДРПОУ 39270875 р/р26000518595200 в ПАТ «УКРСИББАНК» МФО 351005

№ 24/4-04 від 18.03.2021р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Кирилюк Оксани Василівни

на тему: Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті
технологічних змін

Керівництво ТОВ «ТЕПЛОМАН-ДЕТАЛЬ» ознайомилося з базовими положеннями дисертаційної роботи Кирилюк О.В. «Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін».

Було засвідчено, що автором роботи висвітлені важливі аспекти функціонування машинобудівних суб'єктів підприємництва, а саме: проаналізовано їх сучасний фінансово-економічний стан за допомогою пропонованих методичних підходів з виокремленням основних результуючих показників; ідентифіковано рівень асиметрії розвитку вітчизняних підприємств; виміряно «силу впливу» базових чинників зовнішнього середовища на ступінь розвитку суб'єктів машинобудівного комплексу; на основі узагальнення новітніх трендів машинобудівного комплексу обґрунтовано модель асиметрії розвитку суб'єктів тощо.

Результати положення дисертаційної роботи було використано в процесі діяльності ТОВ «ТЕПЛОМАН-ДЕТАЛЬ» при розробці стратегії альтернативних напрямів інноваційного розвитку, що доводить практичну значущість результатів дослідження Кирилюк О.В.

Директор

Теплюк Анатолій Володимирович

УКРАЇНА**Товариство з обмеженою відповідальністю
“АнВа”****20901, Україна, Черкаська обл., м. Чигирин, вул. Б. Хмельницького, 3
тел. 047-30-2-58-66, 047-30-2-56-59, e-mail: tov-anva@ukr.net
р/р UA 633808050000000026001226438 в АТ «Райффайзен банк Аваль»
м. Київ МФО 380805 код 03058052**

вих. № 276 від 16.04.2021р.

ДОВІДКА**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Кирилюк Оксани Василівни
на тему: Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті
технологічних змін**

Дана довідка засвідчує, що представлені на розгляд ТОВ «АнВа» основні результати дисертаційної роботи Кирилюк О.В., що стосуються проблематики формування концептуальних засад та впровадження моделі асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва для забезпечення їх довгострокового розвитку в епоху інтенсифікації технологічних змін, було впроваджено в практичну діяльність при формуванні пропозицій щодо пошуку новітніх напрямів розвитку компанії.

Найбільший практичний інтерес для товариства становлять такі пропозиції автора: розгляд асиметрії розвитку як джерела динамічних можливостей; сформований алгоритм оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва на основі детермінант ідентифікації ефективності їх функціонування; визначення вагомості впливу подразнюючих факторів зовнішнього середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва за допомогою п'ятиступінчастої моделі, розробленої на основі методики T.E.M.P.L.E.S.

Варто відзначити, що пропозиції автора відповідають викликам сучасного бізнес-середовища, є актуальними для суб'єктів підприємництва, особливо з урахуванням орієнтації на успішне довгострокове зростання.

Директор ТОВ «АнВа»

Курганський С.П.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з науково-педагогічної
 роботи ДВНЗ «Київський
 національний економічний
 університет імені Вадима Гетьмана»,
 доктор економічних наук, професор
 А.М. Колот
 «01» червня 2021 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з наукової
 роботи ДВНЗ «Київський
 національний економічний
 університет імені Вадима Гетьмана»,
 доктор економічних наук, професор
 Л.Л. Антонюк
 «01» червня 2021 р.

ДОВІДКА
про використання у навчальному процесі результатів дисертації
Кирилюк Оксани Василівни
на тему: «Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті
технологічних змін»

Результати дисертаційного дослідження Кирилюк Оксани Василівни на тему «Асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва в контексті технологічних змін» використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Підприємництво», «Створення власного бізнесу» та «Start-up». Нові положення стосуються:

- поглиблення теоретичних засад понятійно-категорійного апарату «асиметрія розвитку суб'єктів підприємництва»;
- розширення спектру аналітико-методичного інструментарію оцінювання рівня асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва;
- обґрунтування підходу до оцінювання вагомості впливу подразнюючих факторів зовнішнього середовища на рівень асиметрії розвитку суб'єктів підприємництва за допомогою 5-ступінчастої моделі розробленої на основі методики Т.Е.М.Р.Л.Е.С.;
- обґрунтування основних параметрів моделі ефективного управління асиметрією розвитку враховуючи поточний стан суб'єктів підприємництва під впливом технологічних змін.

Завідувач кафедри
 Бізнес-економіки та підприємництва
 ДВНЗ «Київський національний
 економічний університет імені
 Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор

I.M. Рєпіна